

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ПРЕЗИДЕНТИНЕ
караштуу МАМЛЕКЕТТИК БАШКАРУУ АКАДЕМИЯСЫ**

МАТЕРИАЛДАРДЫН ЖЫЙНАГЫ

**ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙЛАР АРАЛЫК
ИЛИМИЙ-ПРАКТИКАЛЫК КОНФЕРЕНЦИЯНЫН
ТЕМАСЫНА:
«Т.УСУБАЛИЕВ – XX КЫЛЫМДЫН КӨРҮНҮКТҮҮ КООМ-
ДУК ИШМЕРИ»**

29 ОКТЯБРЬ 2019-ж.

БИШКЕК 2019

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**
**АКАДЕМИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ
при ПРЕЗИДЕНТЕ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

**МЕЖВУЗОВСКОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ
НА ТЕМУ:
«Т.УСУБАЛИЕВ – ИЗВЕСТНЫЙ ОБЩЕСТВЕННЫЙ
ДЕЯТЕЛЬ XX ВЕКА»**

29 ОКТЯБРЯ 2019 г.

БИШКЕК 2019

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
Сборник материалов АГУПКР**

Редакционная коллегия

Жапаров Т.Т., кандидат экономических наук, доцент

Дуйшо кызы Нуржан, кандидат педагогических наук, доцент

Алимова Э.Т., кандидат экономических наук, доцент

Токтобекова М.А., доктор экономических наук, и.о.профессора

Адрес редакции:

720026, Кыргызская Республика, г. Бишкек, ул. Раззакова, 51 а.

Тел.: (+996) (312) 66-29-56 E-mail: vestnikarabaeva@mail.ru.

Подписано в печать: 06.05.2019 г. Сдано в печать: 25.05.2019 г. Формат: 60x84/8. Объем
15п.л. Бумага: офсет.

Печать: офсетная. усл.-печ. л.: 38. Тираж: 100 экз.

Ответственный редактор: К.К. Шакирова.

© Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева, 2019.

МАЗМУНУ/ОГЛАВЛЕНИЕ

1. Касымбеков Данияр Нурланович КООМДУН ТУРУКТУУ ӨНУГҮШҮ ЭКОЛОГИЯЛЫК КООПСУЗДУКТУН АЛКАГЫНДА	12
ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА	12
Акжолова Эркинай Марсовна КҮЧТҮҮ КОРПОРАТИВДИК МАДАНИЯТ ИШТИ ИЙГИЛИКТҮҮ УЮШТУРУ ҮЧҮН ЗАРЫЛ ШАРТ	14
СИЛЬНАЯ КОРПОРАТИВНАЯ КУЛЬТУРА КАК НЕОБХОДИМОЕ УСЛОВИЕ УСПЕШНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ	14
Мусаева Чинара Абдылдабековна УЮМДУН ЖАМААТЫН БАШКАРУУНУН ТЕОРИЯЛЫК АСПЕКТИЛЕРИ	19
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ В ОРГАНИЗАЦИИ	19
Исаева Нурзат Руслановна КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ӨКМӨТҮНҮН АППАРАТЫНЫН ЗАМАНБАП ШАРТТАРДА ИШТӨӨ СИСТЕМАСЫ	23
СИСТЕМА РАБОТЫ АППАРАТА ПРАВИТЕЛЬСТВА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	23
Жаркынбаев Сардарбек Бактыбекович АЗЫК ТҮЛҮКТӨРДҮ ЧЕТ ӨЛКӨЛӨРДӨГҮ БАЗАРЛАРГА ЧЫГАРУУ БОЮНЧА ТЕХНИКАЛЫК ТОСКООЛДУКТАРДЫ ТАЛДОО	26
АНАЛИЗ ТЕХНИЧЕСКИХ БАРЬЕРОВ ПРИ ТОРГОВЛЕ ПРОДУКЦИИ НА ЗАРУБЕЖНЫХ РЫНКАХ	26
Юсупов Болотбек Мурзаакулович КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КИЧИ ШААРЛАРЫ АЙМАКТЫК СИСТЕМАСЫНДА СОЦИАЛДЫК-ЭКОНОМИКАЛЫК ӨНҮГҮҮСҮ	30
МАЛЫЕ ГОРОДА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В СИСТЕМЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА	30
Черикбаев Болот Кымаевич АЗЫРКЫ ЭТАПТАГЫ КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУӨКҮЛЧҮЛҮКТҮҮ ОРГАНДАРДЫН ИШКӨЙГӨЙЛӨРУ (КАРАКОЛ ШААРДЫК КЕҢЕШИНИН МИСАЛЫНДА)	34
ПРОБЛЕМЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДСТАВИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ (НА ПРИМЕРЕ КАРАКОЛЬСКОГО ГОРОДСКОГО КЕНЕША)	34
Усенов Бекболот Эрмекбаевич ЖАЙЫТТАРДЫ НАТЫЙЖАЛУУ ПАЙДАЛАНУУДА, ЖАЙЫТ КОМИТЕТИНИН ИШМЕРДҮҮЛҮГҮН ЖАКШЫРТУУНУН ЖОЛДОРУ (СУЗАК РАЙОНУНУН МИСАЛЫНДА)	37
ПУТИ УЛУЧШЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАСТБИЩНОГО КОМИТЕТА В ЭФФЕКТИВНОМ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ПАСТБИЩ (НА ПРИМЕРЕ СУЗАКСКОГО РАЙОНА)	37

<i>Темиров Элнур Мэлисбекович</i>	
ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНДА ЭЛЕКТРОНДУК ДОКУМЕНТ ЖҮГҮРТҮҮНҮ КИРГИЗҮҮ (СУЗАК РАЙОНУНУН ЛЕНИН АЙЫЛ ӨКМӨТҮНҮН МИСАЛЫНДА).....	41
ВНЕДРЕНИЕ ЭЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБОРОТА В ОРГАНАХ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЕ (НА ПРИМЕРЕ ЛЕНИНСКОГО АЙЫЛ ОКМОТУ СУЗАКСКОГО РАЙОНА).....	41
<i>Тагайбек уулу Шаамурат</i>	
ЖЕРГИЛИКТҮҮ БЮДЖЕТИНИН КИРЕШЕЛЕР СИСТЕМАСЫН ЖАКШЫРТУУ (КОШ-ДӨБӨ АЙЫЛЫНЫН МИСАЛЫНДА).....	47
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ ДОХОДОВ МЕСТНОГО БЮДЖЕТА (НА ПРИМЕРЕ КОШ-ДЮБИСКОГО АЙИЛЬНОГО АЙМАКА)	47
<i>Сарпбеков Байыш Шыкмаматович</i>	
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖЕРГИЛИКТҮҮ САЛЫКТАРДЫ КӨБӨЙТҮҮНҮН ЖОЛДОРУН ЖАКШЫРТУУ (ТОКТОГУЛ ШААРЫНЫН МИСАЛЫНДА).....	50
ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ПОСТУПЛЕНИИ МЕСТНЫХ НАЛОГОВ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ (НА ПРИМЕРЕ ГОРОДА ТОКТОГУЛ)	50
<i>Ниязбекова Замира Кудайбердиевна</i>	
ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНДАГЫ КООМЧУЛУК МЕНЕН БАЙЛАНЫШ КЫЗМАТЫНЫН ИШИН ИЛГЕРИЛЕТҮҮ (ОШ ШААРЫНЫН МЭРИЯСЫНЫН МИСАЛЫНДА)	53
СОВЕРШЕНСТВО РАБОТЫ СЛУЖБЫ ПО СВЯЗЯМ С ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ В МЕСТНОЙ САМОУПРАВЛЕНИИ (НА ПРИМЕРЕ МЭРИИ ГОРОДА ОШ)	53
<i>Соконов Кайрат Камчыбекович</i>	
ТУРИЗМ ТАРМАГЫНДА ЖЕРГИЛИКТҮҮ КЕҢЕШТИН ИШМЕРДҮҮЛҮГҮН ЖАКШЫРТУУ (ТОҢ РАЙОНУНУН УЛАХОЛ АЙЫЛДЫК КЕҢЕШИНИН МИСАЛЫНДА).....	56
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЕСТНОГО КЕНЕША В СФЕРЕ ТУРИЗМА (НА ПРИМЕРЕ УЛАХОЛСКОГО АЙЫЛНОГО КЕНЕША ТОНСКОГО РАЙОНА).....	56
<i>Нусупов Артыкбай Алымкулович</i>	
«МУНИЦИПАЛДЫК КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮЛӨРДҮН САПАТЫН ЖОГОРУЛАТУУ (ТАШ-КӨМҮР ШААРЫНЫН МИСАЛЫНДА)	59
ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА И ДОСТУПНОСТЬ МУНИЦИПАЛЬНЫХ УСЛУГ (НА ПРИМЕРЕ Г.ТАШ-КУМЫР)	60
<i>Назаралиев Дениз Кымбатбекович</i>	
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНЫН КАДРДЫК ПОТЕНЦИАЛЫН ЖОГОРУЛАТУУ	64
ПОВЫШЕНИЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ.....	64
<i>Бектурсунова Мунара Шагабановна</i>	
ЖЕРГИЛИКТҮҮ ОЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНЫН КАЛКТЫ СОЦИАЛДЫК ЖАКТАН ТЕЙЛОО ИШМЕРДУУЛУГУН УКУКТУК ЖОНГО САЛУУНУН МАСЕЛЕЛЕРИ (БАКАЙ-АТА РАЙОНУНУН МИСАЛЫНДА).....	67

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В СФЕРЕ СОЦИАЛЬНОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ НАСЕЛЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ БАКАЙ-АТИНСКОГО РАЙОНА)	67
<i>Кушубакова Айпери Окумовна</i>	
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК ЖАНА МУНИЦИПАЛДЫК КЫЗМАТТАРЫНЫН ИШ – АРАКЕТТЕРИН ЖАКШЫРТУУДАГЫ МААЛЫМАТ ЖАНА БАЙЛАНЫШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫН РОЛУ(КАРА-КӨЛ ШААРЫНЫН МИСАЛЫНДА)	70
РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННОЙ И КОММУНИКАЦИОННОЙ ТЕХНОЛОГИИ ПО УЛУЧШЕНИЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ И МУНИЦИПАЛЬНОЙ СЛУЖБЫ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ (НА ПРИМЕРЕ ГОРОДА КАРА-КУЛЬ)	70
<i>Кулматова Барчынай Тологоновна</i>	
ЖАЛАЛ-АБАД ШААРЫНЫН ӨКУЛЧУЛУКТУУ ЖАНА АТКАРУУЧУ ОРГАНДАРЫНЫН ӨЗ АРА БАЙЛАНЫШЫНЫН АЗЫРКЫ УЧУРДАГЫ КӨЙГӨЙЛӨРҮН ЧЕЧҮҮНҮН ЖОЛУ	73
ПУТИ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ ПО ВЗАИМОДЕЙСТВИЮ ПРЕДСТАВИТЕЛЬНЫХ И ИСПОЛНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ Г. ЖАЛАЛ -АБАД НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ.....	73
<i>Кененбаев Канатбек Жумабекович</i>	
МАЛ ЧАРБАСЫН ӨНҮКТҮРҮҮНҮН КЕБИР БАГЫТТАРЫ КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН НАРЫН ОБЛУСУНДАГЫ НАРЫН РАЙОНУНУН МИСАЛЫНДА	75
НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ЖИВОТНОВОДСТВА НА ПРИМЕРЕ НАРЫНСКОГО РАЙОНА НАРЫНСКОЙ ОБЛАСТИ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ	75
<i>Касымов Жыргалбек Кудайкулович</i>	
БАТКЕН ОБЛАСТЫНЫН ЛЕЙЛЕК РАЙОНУНА КАРАШТУУ АК-СУУ АЙЫЛ АЙМАГЫНЫН МИСАЛЫНДА КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ АЙМАКТАРДЫ ӨНҮКТҮРҮҮДӨГҮ КӨЙГӨЙЛӨРҮ ЖАНА ТЕНДЕНЦИЯСЫ.....	83
ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ НА ПРИМЕРЕ АК-СУЙСКОГО АЙЫЛЬНОГО АЙМАКА ЛЕЙЛЕКСКОГО РАЙОНА БАТКЕНСКОЙ ОБЛАСТИ	83
<i>Кайнарбек уулу Ислам</i>	
ЖЕРГЕТАЛ АЙЫЛ ӨКМӨТҮНҮН ЖЕРГИЛИКТҮҮ ТУРГУНДАРГА МУНИЦИПАЛДЫК КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮСҮ	85
ПРЕДОСТАВЛЕНИЕ МУНИЦИПАЛЬНЫХ УСЛУГ МЕСТНОМУ НАСЕЛЕНИЮ ЖЕРГЕТАЛЬСКИМ АЙЫЛ ОКМОТУ.....	86
<i>Кадыркулов Бекболот</i>	
СОЦИАЛДЫК ЖАКТАН АЗ КАМСЫЗ БОЛГОН ҮЙ-БҮЛӨЛӨРДҮН КӨЙГӨЙЛӨРҮН ЧЕЧҮҮДӨГҮ ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ УРГАНЫНЫН РОЛУ (АК- СУУ АЙЫЛ ӨКМӨТҮНҮН МИСАЛЫНДА).....	89
РОЛЬ ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ ПО РЕШЕНИЮ ПРОБЛЕМ СОЦИАЛЬНО МАЛОИМУЩИХ СЕМЕЙ (НА ПРИМЕРЕ АК-СУЙСКОЙ СЕЛЬСКОЙ УПРАВЫ).....	89

<i>Жоошев Акылбек Муратбекович</i>	
ЖАРАТЫЛЫШ КЕН БАЙЛЫКТАРЫН ИШТЕТҮҮДӨ ЭКОЛОГИЯГА ЖАНА ЖЕРГИЛИКТҮҮ КАЛКТЫН ЖАШОО ШАРТЫНА ТИЙГИЗГЕН ТЕРС ТААСИРИН АЗАЙТУУ (ЧАТКАЛ РАЙОНУНУН КАНЫШ-КЫЯ АЙЫЛ ОКМОТУНУН МИСАЛЫНДА).....	93
СНИЖЕНИЕ НЕГАТИВНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ЭКОЛОГИЮ И УСЛОВИЯ ЖИЗНИ МЕСТНОГО НАСЕЛЕНИЯ ПРИ РАЗРАБОТКЕ ПРИРОДНЫХ МЕСТОРОЖДЕНИЙ. (НА ПРИМЕРЕ КАНЫШ-КИЙСКОГО АЙЫЛ ОКМОТУ ЧАТКАЛЬСКОГО РАЙОНА)	93
<i>Жаналиева Назгул Жеңишбековна</i>	
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЧЕК АРАДА ЖАЙГАШКАН АЙМАКТАРЫНДАГЫ УЛУТТАР АРАЛЫК ЫНТЫМАКТЫ ЖАНА ТЫНЧТЫКТЫ ЧЫҢДОО (ПАНФИЛОВ РАЙОНУНУН ФРУНЗЕ АЙЫЛ ӨКМӨТҮНҮН МИСАЛЫНДА).....	96
УКРЕПЛЕНИЕ МИРА И МЕЖЭТНИЧЕСКОГО СОГЛАСИЯ В ПРИГРАНИЧНЫХ РАЙОНАХ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ (НА ПРИМЕРЕ ФРУНЗЕНСКОГО АЙЫЛ ОКМОТУ ПАНФИЛОВСКОГО РАЙОНА).....	96
<i>Букарбеков Рыскели Докторбекович</i>	
ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНЫН ИШТЕРИН ЖАКШЫРТУУДА ПРОЕКТИК ЫКМАНЫ КОЛДОНУУ	99
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРОЕКТНОГО МЕТОДА В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ	99
<i>Борболдоев Иманбек Айнидинович</i>	
ТОГУЗ-ТОРО РАЙОНУНУН СОЦИАЛДЫК ЭКОНОМИКАЛЫК ӨНҮГҮҮСҮНДӨ "МАКМАЛ АЛТЫН" КОМБИНАТЫНЫН РОЛУН ЖОГОРУЛАТУУ	103
ПОВЫШЕНИЕ РОЛИ КОМБИНАТА "МАКМАЛ АЛТЫН" В СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ ТОГУЗ-ТОРОУЙСКОГО РАЙОНА	103
<i>Бердалы кызы Гулназ</i>	
АЙМАКТАРДЫН ӨНҮГҮШҮНӨ МУНИЦИПАЛЫК МЕНЧИКТИ ПАЙДАЛАНУУНУН НАТЫЙЖАЛУУЛУГУН ЖОГОРЛАТУУ ЧОЛПОН-АТА ШААРДЫК МЭРИЯСЫНЫН МИСАЛЫНДА	106
ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МУНИЦИПАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ НА ПРИМЕРЕ Г. ЧОЛПОН-АТА	106
<i>Атабаев Канатбек Келдибекович</i>	
МАМЛЕКЕТТИК АЫЙЛ ЧАРБА ФОНДУНУН ЖЕРЛЕРИИН НАТЫЙЖАЛУУ ПАЙДАЛАНУУСУНУН ЖОГОРУЛАТУУ ФРУНЗЕ АЙЫЛ ОКМОТУНУН МИСАЛЫНДА	109
ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬ ФОНДА ПЕРЕРАСПРЕДЕЛЕНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ УГОДИЙ (НА ПРИМЕРЕ ФРУНЗЕНСКОГО АЫЙЛ ОКМОТУ).....	109
<i>Абыкеев Автандил Закирович</i>	
ЖЕРГИЛИКТҮҮ ОЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНЫН СТРАТЕГИЯЛЫК БАШКАРУУ СИСТЕМАСЫН ЖАКШЫРТУУ	113
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ В ОРГАНАХ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ.....	113

<i>Айтматова Зана Маратовна</i>	
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА МАМЛЕКЕТТИК САТЫП АЛУУЛАР ТУТУМУ	116
СИСТЕМА ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПОК В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ	117
<i>Алиев Ринат Канатбекович</i>	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ РЕГИСТРАЦИОННОЙ СЛУЖБЫ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ	121
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК КАТТОО КЫЗМАТЫНЫН ТУТУМУНДА МААЛЫМАТТЫК КООПСУЗДУК СИСТЕМАСЫН ӨРКҮНДӨТҮҮ	121
<i>Өзүбеков Жүзүр Жылкычиевич</i>	
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АЙЫЛ АЙМАКТАРЫНДАГЫ МУНИЦИПАЛДЫК КЫЗМАТКЕРЛЕРИНИН БААЛОО СИСТЕМАСЫН ЖАКШЫРТУУ	123
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ОЦЕНКИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МУНИЦИПАЛЬНЫХ СЛУЖАЩИХ В СЕЛЬСКИХ УПРАВАХ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ	124
<i>Саттарова Чынар Осмоновна</i>	
ВЛИЯНИЕ «МАТЕРИНСКОЙ ШКОЛЫ» НА ИНСТИТУТ СЕМЬИ И СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЕ СОСТОЯНИЕ БАТКЕНСКОЙ ОБЛАСТИ	127
“ЭНЕЛЕР МЕКТЕБИНИН” БАТКЕН ОБЛУСУНУН СОЦИАЛДЫК МАДАНИЙ АБАЛЫНА, ҮЙ-БУЛӨ ИНСТИТУТУНА ТААСИРИ	128
<i>Адылбеков Асылбек Киргизбаевич</i>	
БЮДЖЕТТИК РЕФОРМАНЫН ЖЕРГИЛИКТҮҮ БЮДЖЕТТИН АБАЛЫНА БОЛГОН ТААСИРИ	132
ВЛИЯНИЕ БЮДЖЕТНОЙ РЕФОРМЫ НА СОСТОЯНИЕ МЕСТНОГО БЮДЖЕТА	132
<i>Сатаров Нурбек</i>	
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК АЖАРАНДЫК КЫЗМАТ ЖАНА МУНИЦИПАЛДЫК КЫЗМАТ СИСТЕМАСЫНДА АДАМ РЕСУРСТАРЫН БАШКАРУУ	135
УПРАВЛЕНИЕ ПЕРСОНАЛОМ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ГРАЖДАНСКОЙ СЛУЖБЫ И МУНИЦИПАЛЬНОЙ СЛУЖБЫ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ	136
<i>Бекманова Нургуль Чынарбековна</i>	
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК КЫЗМАТКЕРЛЕРДИН ЭМГЕК МОТИВАЦИЯСЫНЫН СИСТЕМАСЫН ӨРКҮНДӨТҮҮ	141
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ МОТИВАЦИИ ТРУДА ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ	141
<i>Тюлегенов Каныбек Турсуналиевич</i>	
ЖЕРГИЛИКТҮҮ БЮДЖЕТТИН АЙМАКТАРДЫ ӨНҮКТҮРҮҮДӨГҮ РОЛУ ЖАНА МАҢЫЗЫ КАРА-ОЙ АЙЫЛ АЙМАҢЫНЫН МИСАЛЫНДА	144
РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ МЕСТНОГО БЮДЖЕТА В РАЗВИТИИ РЕГИОНОВ НА ПРИМЕРЕ КАРА-ОЙСКОГО АЙЫЛНОГО АЙМАКА	144
<i>Сайдинова Жазгул Кабылбековна</i>	
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНЫН СОЦИАЛДЫК (КООМДУК) САЯСАТТЫ ЖҮЗӨГӨ АШЫРУУ	147
РЕАЛИЗАЦИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ ОРГАНАМИ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ	147

<i>Чынтемиров Бакыт</i>	
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УКУК	
КОРГОО ОРГАНДАРЫНЫН КЫЗМАТ ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ	150
ОСОБЕННОСТИ СЛУЖБЫ В ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ	
ОРГАНАХ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ	150
<i>Шамаева Роза Абдурахмановна</i>	
ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-	
ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА (НА ПРИМЕРЕ	
АЙЫЛНОГО АЙМАКА НООКАТСКОГО РАЙОНА ОШСКОЙ ОБЛАСТИ)	154
РЕГИОНДО СОЦИАЛДЫК-ЭКОНОМИКАЛЫК ПОТЕНЦИАЛЫН	
КОЛДОНУУНУН НАТЫЙЖАЛУУЛУГУН КӨТӨРҮҮ (ОШ ОБЛУСНУН	
НООКАТ РАЙОНУНУН НАЙМАН АЙЫЛДЫК АЙМАГЫНЫН МИСАЛЫНДА).....	154
<i>Эсенов Элдияр Шаршенбекович</i>	
УСИЛЕНИЕ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ И ОТВЕТСТВЕННОСТИ	
ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В БЮДЖЕТНЫХ	
ПРОЦЕССАХ (НА ПРИМЕРЕ ОРУКТУ АЙЫЛ ОКМОТУ)	159
ЖЕРГИЛИКТҮҮ БЮДЖЕТТЕРДИ ТҮЗҮҮ ЖАНА АТКАРУУ	
ПРОЦЕССИНДЕ ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ	
ОРГАНДАРЫНЫН ЖООПКЕРЧИЛИГИН ЖАНА ӨЗ	
АЛДЫНЧАЛУУЛУГУН КҮЧӨТҮҮ (ОРУКТУ АЙЫЛ ОКМОТУНУН МИСАЛЫНДА)	159
<i>Жамалдинов Руслан Арапчаевич</i>	
КАЛК КОНУШТАРЫН ИЧҮҮ СУУ МЕН КАМСЫЗДОО	
БОЮНЧА КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК	
САЯСАТЫ: ЧЕНЕМДИК УКУКТУК НЕГИЗИ	163
ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА ПИТЬЕВОГО	
ВОДОСНАЖЕНИЯ НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ КЫРГЫЗСКОЙ	
РЕСПУБЛИКИ: НОРМАТИВНАЯ И ПРАВОВАЯ ОСНОВА.....	163
<i>Кучаров Жаныбек</i>	
МАМЛЕКЕТТИК ЖАНА МУНИЦИПАЛДЫК КЫЗМАТТАРДЫ	
КӨРСӨТҮҮ БОЮНЧА КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН	
МАМЛЕКЕТТИК САЯСАТЫ: ЧЕНЕМДИК УКУКТУК НЕГИЗИ	167
ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ	
В СФЕРЕ ОКАЗАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ И МУНИЦИПАЛЬНЫХ	
УСЛУГ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВАЯ ОСНОВА	168
<i>Атинаева Максат Алтынбековна</i>	
ПРОБЛЕМЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ КЫРГЫЗСКОЙ НАУКИ	172
КЫРГЫЗ ИЛИМИН РЕФОРМАЛОДОГУ КӨЙГӨЙЛӨР	172
<i>Баялиев Арстанбек Абдиганарович</i>	
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ИЧҮҮЧҮ СУУ ЖААТЫНДАГЫ	
МАМЛЕКЕТТИК САЯСАТЫ: КӨЙГӨЙЛӨРҮ ЖАНА КЕЛЕЧЕГИ	179
ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В СФЕРЕ	
ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПИТЬЕВОЙ ВОДОЙ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	179

<i>Карымов Айбек Усенович</i>	
ПАРЛАМЕНТАРИЗМ МАКАЛАЛАР ЖАНА ПАРЛАМЕНТТИК	
ТОПТОР ТААСИРИ КЫРГЫЗСТАНДА ӨЗ ДАРАМЕТИН КҮЧӨТҮҮ	181
ОСОБЕННОСТИ ПАРЛАМЕНТАРИЗМА И ВЛИЯНИЕ ПАРЛАМЕНТСКИХ	
ФРАКЦИЙ В УКРЕПЛЕНИЕ ЕГО ПОТЕНЦИАЛА В КЫРГЫЗСТАНЕ.....	181
<i>Мукашева Марина Омуркановна</i>	
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН СОЦИАЛДЫК-ЭКОНОМИКАЛЫК	
ОНУГУУСУНДОГУ ЭМГЕК МИГРАНТТАРЫНЫН	
АКЧА КОТОРУУЛАРЫНЫН РОЛУ	190
РОЛЬ ДЕНЕЖНЫХ ПЕРЕВОДОВ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ	
В СОЦИАЛЬНО - ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ	190
<i>Кудайбердиева Гулбайра Нишанбаевна</i>	
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН РЕГИОНДОРУНДА	
ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИК ТУТУМУН ӨРКҮНДӨТҮҮ	194
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ	
СОБСТВЕННОСТИ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В РЕГИОНАХ	194
<i>Рымбекова Нургуль Нурсапаевна</i>	
САНАРИПТЕШТИРҮҮ ШАРТТАРЫНДА	
ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИК СИСТЕМАСЫН ӨРКҮНДӨТҮҮ	201
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ	
СОБСТВЕННОСТИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ	201
<i>Жамалбеков Исмайыл Жамалбекович</i>	
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ПРЕЗИДЕНТТИК ШАЙЛОО ӨТКӨРҮҮ УЧУН	
ЖАКШЫРТУУНУН НЕГИЗГИ БАГЫТТАРЫ	205
ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОВЕДЕНИЯ	
ПРЕЗИДЕНТСКИХ ВЫБОРОВ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ	205
<i>Асанов Медер Орозонович</i>	
ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНЫН	
КАЛККА КӨРСӨТКӨН КЫЗМАТТАРЫН ЖАКШЫРТУУ	210
УЛУЧШЕНИЕ УСЛУГ, ПРЕДОСТАВЛЯЕМЫХ НАСЕЛЕНИЮ	
МЕСТНЫМ САМОУПРАВЛЕНИЕМ	210
<i>Султанали уулу Бекболсун</i>	
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК САТЫП АЛУУЛАРДЫ БАШКАРУУ	
ЫКМАЛАРЫН ӨРКҮНДӨТҮҮ КЕҢЕШ АЙЫЛ ӨКМӨТҮНҮН МИСАЛЫНДА.....	215
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОВ УПРАВЛЕНИЯ	
ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ЗАКУПКАМИ В КЫРГЫЗСКОЙ	
РЕСПУБЛИКЕ НА ПРИМЕРЕ КЕНЕШ АЙЫЛ ОКМОТУ	215
<i>Эсенбеков Максат Эсенбекович</i>	
ЭКОЛОГИЯЛЫК КООПСУЗДУК ЧӨЙРӨСУНДОГУ МАМЛЕКЕТТИК САЯСАТ	219
ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА В СФЕРЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ.....	219
<i>Бегимбаева Сауле Бегимбаевна</i>	
АДАПТАЦИЯ – КООМДУН ӨНҮГҮҮСҮНӨ ӨТӨ МААНИЛҮҮ ЖАРАЯН	221
АДАПТАЦИЯ – ВАЖНЫЙ ПРОЦЕСС В РАЗВИТИИ КОМПАНИИ.....	221

Жапаркулов Кулмат Жапаркулович

БЮДЖЕТТИК МЕКЕМЕЛЕРДЕ МАМЛЕКЕТТИК

САТЫП АЛУУЛАРДЫ УЮШТУРУУНУ ӨРКҮНДӨТҮҮ225

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ

ЗАКУПОК В БЮДЖЕТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ 225

Касымбеков Данияр Нурланович
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

КООМДУН ТУРУКТУУ ӨНУГУШУ ЭКОЛОГИЯЛЫК КООПСУЗДУКТУН АЛКАГЫНДА

Аннотация: Статьяда Кыргыз Республикасында экологиялык коопсуздукту сактоо боюнча мамлекеттик саясат катары каралат. Экологиялык коопсуздукту кароодо мамлекеттин ролу жана орду талкуланат. Ошондой эле экологиялык коопсуздукту жакшыртууда негизги сунуштар баяндалат.

Негизги сөздөр: экология, көйгөйү, мамлекеттик экологиялык саясат.

Касымбеков Данияр Нурланович
Магистрант
Академии государственного
управления при Президенте
Кыргызской Республики

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

Аннотация: В статье рассматривается экологическая безопасность в контексте государственной политики Кыргызской Республики. Анализируются роль и значение общества и государства в формировании экологической безопасности. Определяются основные рекомендации по улучшению экологической безопасности в Кыргызской Республике.

Ключевые слова: экология, проблема, государственная экологическая политика.

Экологическая безопасность является на данном этапе одной из важнейших проблем всего человечества. Историко-логический анализ научной литературы показывает, что понятие «экологическая безопасность», введен в научный оборот в связи с актуализацией проблемы экологии, только с 70-х прошлого столетия.

Одним из главных элементов, структуры экологической безопасности Кыргызской Республики является государственная экологическая политика. В соответствии известным определением, политика – это организационная и регулятивно – контрольная сфера общества, занимающая особое место в системе других сфер, таких как идеологической, философской, религиозной и т.п.

Обращает на себя внимание и тот факт, что есть недостаточная определенность содержания понятия «экологической безопасности», который создает возможность лоббирования и смещения акцентов под прикрытием интересов одних. Другими словами, широта представлений этого и многих других экологических понятий наталкивают на мысль, что, чем богаче определяемый объект, тем больше описывающие дефиниции. Например, всеобщность применения понятия «экология» приводит к определенным неудобствам, проявляющимся в таких некорректных выражениях, как «плохая экология» (невозможно представить выражение «плохая математика»). В этой связи правильно пишет Н.Н.Рыбалкин в статье «Природа безопасности»: «Неопределенность понятия «безопасности» проявляется в распространенности таких крайне некорректных словосочетаний, как «система безопасности», «стратегия безопасности», «проблемы безопасности» и т. п. Как известно, у безопасности проблем нет и быть не может. Поскольку проблемы всегда имеют субъективный характер, корректнее было бы говорить о проблемах обеспечения безопасности. По этой же причине не может быть и «стратегии безопасности»¹.

¹ // Вестник Московского университета. Серия №7 философия №5, 2003г. Рыбалкин Н.Н. «Природа безопасности».

Государственная экологическая политика Кыргызстана, как и у всех стран Центральной Азии до сих пор строилась на концепции «охраны природы», и это являлось причиной национального, а также и регионального экологического кризиса.² Потому, разделяя основные принципы Рио-де-Жанейрской декларации (1992) по окружающей среде, и руководствуясь ими, в 1996 году был создан Президентский совет по устойчивому человеческому развитию, которым была разработана «Стратегия Устойчивого человеческого развития»³.

Вместе с тем, несмотря на достигнутый, на данном этапе прогресс в улучшении экологической ситуации, «развитие общества осуществляется через постоянные конфликты его повседневных интересов с интересами природного окружения. Как правило, они разрешаются в пользу интересов общества исходя из «антропоцентрического унитаризма», который оправдывает любое использование элементов природы человеком».⁴

Так, например, в последнее время стали встречаться мнения о том, что человеческое познание не может постигнуть и решить природу экологических проблем. И это, на наш взгляд не случайно. В этом утверждении находит свое выражение в более глубоком, научном подходе сущность проблемы. А значит, принимая за истину субъективную теорию невысокого методологического уровня, мы, со своими обобщающими выводами, способными создавать концептуальную основу для практических мер противодействия, не в полной мере осознаем данную проблему.

Каковы же эвристические возможности философского анализа проблемы экологии? Прежде всего, это содержательный аспект понятия экологической безопасности, которое предполагает осознание поступка в системе обеспечения сохранения среды в широком социокультурном аспекте. Вместе с тем, исторический анализ со всей очевидностью показывает, что экологическая проблема – это проблема не одного дня, а имеет глубокую причинно-следственную связь. Так, например, несмотря на малодифференцированную стадию развития, еще с древних времен стремление человека к познанию окружающей среды вызывало определенный интерес у философов, религиозных и политических деятелей. И с того момента вырисовываются основные типы понимания природы философии, психологическая основа поведения в экстремальных ситуациях.

Таким образом, представление об экологии определяется множеством факторов. Реализация же идей экологизма во всех сферах тем самым предполагает наличие неизменного базисного характера. Этот базисный характер экологизма должен иметь последовательную реализацию идей и действий. А именно, идея и практика экологизма во всех сферах должны идти в ногу со временем, не отрываясь от реальности.

Также, рассматривая проблемы общественного развития наравне с понятием «устойчивое развитие», нам необходимо изучать человека в определенных природно-социальных условиях в ракурсе экологической безопасности. Это позволит объединить в органическом единстве природу сущности человека. Идея новой человеческой природы, выражая мировоззренческие позиции, может стать, тем самым, инструментом совершенствования мироздания, как например, идеи Платона – совершенных моделях для несовершенного мира.

С точки зрения концепции «устойчивого развития», сущность экологии должна выражать нравственный закон, способствующий поддержанию, охране среды человека. В этой связи прав эколог В.И. Данилов-Данильян: «Будем понимать под устойчивым такое развитие общества и его хозяйства, при котором не разрушается природная основа этого развития».⁵ При этом мы, как прогрессивно мыслящая часть общества, должны выработать единую для всех направленность действий, трансформируя эгоцентрический индивидуализм. Избегая в дальнейшем синтеза тоталитарного толка по отношению к природе.

Таким образом, решение проблемы экологии в целом, а «устойчивого развития» в частности, невозможно без ее социально-философского, социокультурного осмысления, в том числе на уровне исследуемого единичных личностных позиций, например, по Тойнби, движущей силой

² Родина Е.М. Устойчивое развитие эколого-экономических систем. - Б., 2003-С. 25.

³ Экологическая безопасность Кыргызстана. -Б.: Министерство охраны окружающей среды КР. 1998. –С.40.

⁴ //Вестник московского университета. Серия №7 философия №5 // 2003г. –с.22.

⁵ Данилов-Данильян В.И. Экологизация природного хозяйства – основа устойчивого развития//Экология. Экономика. Бизнес. (Эколого-экономические аспекты устойчивого развития). -М., 1995. -С.5

истории являются одаренные личности, обладающие созидательной, творческой силой. А значит, они могут перенести свой духовный потенциал на различные сферы социальной жизни общества.

Суммируя вышесказанное, мы приходим к выводу, что устойчивое развитие общества должно обладать необходимым нравственным императивом, в соответствии с которым выстраивалась бы духовная рациональная позиция по отношению к проблемам устойчивого развития. Тем самым устойчивое развитие, обладая определенным потенциалом процветания общества, нуждается в сохранении благоприятной окружающей среды. Как общечеловеческая идеология, оно должно выработать в человеке социальную ответственность в решении каких-либо экологических проблем.

Все это будет непременно способствовать экологическому равновесию, итогом которого явилась бы реализация экостратегии на всех уровнях взаимодействий природы и общества.

Список литературы:

1. // Вестник Московского университета. Серия №7 философия №5, 2003г. Рыбалкин Н.Н. «Природа безопасности».
2. Родина Е.М. Устойчивое развитие эколого-экономических систем. - Б., 2003 - С. 25.
3. Экологическая безопасность Кыргызстана. -Б.: Министерство охраны окружающей среды КР. 1998. –С.40.
4. //Вестник московского университета. Серия №7 философия №5 // 2003г. – с.22.
5. Данилов-Данильян В.И. Экологизация природного хозяйства – основа устойчивого развития//Экология. Экономика. Бизнес. (Эколого-экономические аспекты устойчивого развития). -М., 1995. - С.5

УДК: 331.104.2

Акжолова Эркинай Марсовна
Магистрант

Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

КУЧТУУ КОРПОРАТИВДИК МАДАНИЯТ ИШТИ ИЙГИЛИКТҮҮ УЮШТУРУУ ҮЧҮН ЗАРЫЛ ШАРТ

Аннотация: Бул макалада корпоративдик маданияттын түшүнүгү, ролу жана заманбап уюмдарда эффективдүү жетекчиликке аныкталган. Үлгү болгон компаниялардын мисалында, корпоративдик маданиятты бекемдөө үчүн зарыл ыкмалары иликтенген.

Негизги сөздөр: корпоративдик маданият, уюштуруу баалуулуктар, менеджмент, лидерлик, заманбап башчысы.

Акжолова Эркинай Марсовна
Магистрант

Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

СИЛЬНАЯ КОРПОРАТИВНАЯ КУЛЬТУРА КАК НЕОБХОДИМОЕ УСЛОВИЕ УСПЕШНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ

Аннотация: В данной статье раскрыты понятие и роль корпоративной культуры в эффективном управлении современными организациями. На примере образцовых компаний, изучена необходимость усиления корпоративной культуры и методы ее достижения.

Ключевые слова: корпоративная культура, организационные ценности, менеджмент, лидер, современный руководитель.

На сегодня, сильная корпоративная культура организации является актуальной темой и неотъемлемым фактором успешности организаций. Корпоративная культура оказывает непосредственное влияние на эффективность работы организации, путем увеличения производительности труда, повышения мотивации и сплоченности сотрудников, развития дисциплины и ответственности.

Современные ученые раскрывают роль корпоративной культуры, как фактора конкурентоспособности предприятия и определяют корпоративную культуру компании как систему ценностей, убеждений, традиций и норм поведения работников, понимаются, воспринимаются и поддерживаются всеми членами коллектива, причем такие ценности должны формировать целостность компании за счет создания единых, признанных правильными, стандартов поведения и мышления [1]. Сильная корпоративная культура способствует развитию чувства ответственности и приверженности у сотрудников компании. С.В. Василенко, рассуждая в своих трудах о корпоративной культуре как инструмент эффективного управления персоналом, утверждает, что: «Если корпоративная культура достаточно сильна, то она становится похожа на одну большую семью. Каждый ее работник осуществляет только то, что выгодно для данной организации. Идентификация персонала с фирмой в полной мере означает внутреннее принятие корпоративных ценностей так, как они есть. Организационные ценности при данном раскладе становятся личными, и поэтому руководству становится легче мотивировать сотрудников на какие-либо действия, несущие данной фирме благо» [2].

В современной литературе наблюдается заметный рост публикаций, связанных с эффективным, современным менеджментом в организации, используя результативные рычаги управления. Ученые, которые занимаются организационными проблемами, предлагают рассматривать организацию как живой организм, где наибольшая роль результативности работы зависит от ее морального состояния. Патрик Ленсиони, в своей книге, изучает корпоративный дух компании путем сравнения понятия организации с понятием семьи: «Благополучная семья – та, где родители учат детей дисциплине, где есть привязанность и время для общения, и почти всегда отношения в ней улучшаются с годами, даже когда есть недостаток в деньгах и возможностях, которые они открывают. Неблагополучная семья – та, где нет дисциплины и безусловной любви, в ней всегда будет идти борьба, даже если есть все, что только можно захотеть: деньги, учителя, коучи и технологии» [3].

Руководители самых успешных компаний, всегда у себя в приоритете ставят повышение корпоративного духа. Талантливый управленец, спикер по темам организационного и единоличного руководства, бывший сотрудник Стерлингового Сберегательного банка, экс-президент американской кофейной компании Starbucks, автор литературы о корпоративной культуре, Говард Бехар, в своих трудах подчеркивает важность сплоченного коллектива: «В Starbucks мы давно поняли, что при любых проблемах — экономических ли, связанных ли с конфликтом или разочарованием в неудачной идее — наша шляпа и наши ценности остаются при нас и самое главное — крепко за них держаться» [4]. В современном менеджменте, роль и значение корпоративной культуры стали неотъемлемым фактором для эффективного управления.

Согласно классическому представлению Э. Шейна, основателя научного направления «Организационная психология», организационная культура выполняет две основные функции:

1. Функция адаптации организации к внешней среде (external adaptation).
2. Функция внутренней интеграции (internal integration).

Если первая функция связана с выживанием компании, ее развитием и процветанием на рынке, то вторая – с существованием компании как таковой в принципе, поскольку именно сильные внутренние социальные структуры являются жизненно необходимыми для организации.

При всей простоте, представление Шейна о функциях корпоративной культуры остается актуальным и, пожалуй, наиболее точным и исчерпывающим. Можно всячески детализировать эти две ключевые функции, создав более подробный перечень задач корпоративной культуры, однако он не будет входить в противоречие с определением Э. Шейна, поскольку так или иначе эти функции будут касаться либо внешней адаптации, либо внутренней интеграции [5].

На сегодня, корпоративная культура в организациях проявляется в разной степени, в зависимости от руководства. Многолетним опытом доказано, что успешные компании имеют сильную корпоративную культуру. По уровню совокупного потенциала организации (производственного, инновационного, организационного и пр.) можно выделить сильную и слабую корпоративные культуры, которые имеют свои признаки, которые обозначены в таблице [6]:

Признаки сильной и слабой корпоративной культуры

Симптомы слабой корпоративной культуры	Признаки сильной корпоративной культуры
Общая демомативация	Открытость вовнутрь и вовне
Внутренняя ориентация (перемалывание внутри ситуации)	Бесспорность принципов (декларируется то, что есть реально)
Диффузная (размытая) культура – гласности передается не то, что делается в действительности	Жизнеспособность, реальность (не пылится в ящике стола)
Наличие субкультур	Приподнятое настроение сотрудников
Слабость межличностных отношений (недоверие, замкнутость, доносы)	Доверительные межличностные отношения

Однако невозможно улучшить корпоративную культуру компании без учета первичных потребностей сотрудников. Пирамида потребностей Маслоу, представляет собой теорию, утверждающую, что человек может думать о «высших нуждах», а именно духовных, только после того как будут удовлетворены его физиологические и другие исходные потребности. Маслоу писал, что лицо, лишенное пищи, безопасности, любви и уважения, будет, по всей вероятности, стремиться к получению пищи сильнее, чем к чему-либо еще. Также, для всех работников организации важен фактор потребности в принадлежности к определенной социальной группе, причастности, поддержке. В рамках управления этим фактором применимы: нематериальные рычаги, такие как участие в управлении, система обратной связи с управленцами, встречи с руководством, участие в любительских или общественных движениях, творческих коллективах, почетное членство в различных ассоциациях, публикации статей, звания лучшего по профессии. Грамоты и благодарности, путевки, социальная сфера и т.д. [7].

Огромный вклад в формирование корпоративной культуры организации делает именно руководитель. А именно, тот руководитель, который обладает характеристиками лидера. Выявлена неразрывная связь между лидерством и организационной культурой, которая является результатом теоретических и практических исследований, о которых утверждает А.Н. Занковский. Он считает, что лидеры - родоначальники компании – являются, как правило, основными творцами и носителями организационной культуры своей компании. Занковский А. Н. Организационное лидерство в пространстве корпоративной культуры: автореф. дисс. доктора психологических наук — М, 2010. — 83с.

Камиль Курмакаев, совладелец интернет-молла WikiMart.ru, утверждает, что в России и в постсоветском пространстве, корпоративная культура необходима как нигде. Камиль Курмакаев доказал, что корпоративная культура организации формируется участием и инициативой самого лидера-руководителя компании. «Важно, какие люди приходят к тебе в компанию. Мы с моим партнером Максимом Фалдиным лично проводили собеседования с каждым из ста первых сотрудников Wikimart. В первые годы в компании сформировалась четкая картина, кто «наш», а кто «не наш». Среди «наших» людей всегда были HR. Хорошие HR-специалисты умеют проникаться душой компании и отстаивать ее ценности при наймах, увольнениях, конфликтах. А всего этого в быстрорастущей компании бывает немало. Для нашей компании огромную роль играет

взаимодействие между разными подразделениями. Они очень разные по типу, мы быстро растем и меняемся, стандартизировать и загнать коммуникации в жесткие рамки в таких условиях практически нереально. Корпоративная культура, которую мы строим, должна это взаимодействие обеспечивать» [8].

Самым успешным примером организации с уникальной корпоративной культурой является представитель японского автомобильного бизнеса -Toyota. Принцип управления в компании Toyota состоит из двух основных компонентов: непрерывного совершенствования и уважения к людям. «При этом мы, менеджеры, обязаны позаботиться о создании климата взаимного доверия и взаимопонимания в нашей команде. Я убежден, что самая важная задача менеджмента при управлении огромным количеством людей – вызывать желание работать на общую цель и помочь реализовать его» - утверждает Юрий Павлович Адлер, профессор МИСиС, действительный член Российской академии проблем качества, член Международной гильдии профессионалов качества, старший член Американского общества качества (ASQ) и Европейской сети по применению статистики в промышленности и бизнесе (ENBIS) [9].

В компаниях гигантах наблюдается уникальный корпоративный дух компании. Например, Facebook (как и Google) — это компания, название которой стало синонимом образцовой оргкультуры. Как и другие компании такого типа, Facebook предлагает персоналу немало льгот и выгод, в частности, опционы на акции и среда, что способствует как профессиональному, так и личностному росту. Также Facebook сталкивается с проблемами, присущими компаниям, подвергшимся стремительного взлета: люди работают в высококонкурентной среде, а потому могут подвергаться высокий стресс.

Чтобы преодолеть эти вызовы, Facebook, в частности, использует открытое офисное пространство, где руководители, включая CEO Марком Цукербергом (Mark Zuckerberg), работают рядом с рядовым персоналом, и оборудовала территорию для пешеходных прогулок [10].

Для развития корпоративной культуры необходимо:

- назначить ответственного за диагностику корпоративной культуры, разработку и внедрение программ по ее развитию;
- сделать диагностику существующей корпоративной культуры;
- выбрать и описать новые корпоративные ценности организации;
- определить цели новой корпоративной культуры;
- изменить кадровую политику организации;
- документально закрепить разработанные правила и нормы поведения, корпоративные ценности ;
- разработать и реализовать план мероприятий по внедрению новых ценностей и норм;
- оценить успешность реализации мероприятий и разработать план дальнейшего развития корпоративной культуры.

Для преобразования корпоративной культуры также необходимо уменьшить текучесть кадров, обеспечить стабильность персонала.

Вызвано это тем, что при увольнении носителей ведущих ценностей на их место приходят новички, которые приносят с собой иную культуру и идеологию. Это усложняет процесс сохранения корпоративного духа, ценностей, ранее установленных норм и правил поведения.

В связи с этим необходимо позаботиться о конкурентных преимуществах организации на рынке труда, создать для персонала благоприятный психологический климат и условия труда, тем самым снизить текучесть кадров [11].

Как и все постсоветские страны, Кыргызстан медленно перенимает зарубежные принципы менеджмента компании, ориентированные на капиталистический строй. В данное время, в государственных учреждениях не уделяется повышенное внимание усилению корпоративной культуры в организации, современный тип менеджмента зачастую наблюдается в частных предприятиях. Однако, попытки по совершенствованию системы эффективного управления ресурсами компании стремительно растут и дают свои результаты. Неоспоримым является тот факт, что единственный способ обеспечить продолжительную прибыльность- это создать рабочую среду,

а именно усиленную корпоративную культуру, которая обеспечит максимальную эффективность работы организации.

Список литературы:

1. Значение корпоративной культуры для развития современной компании. Интернет бизнес и экономика. Декабрь, 2013. [Электронный ресурс]. URL: <http://8cent-emails.com/znachenie-korporativnoj-kultury-dlja-razvitija-sovremennoj-kompanii/>
2. С.В.Василенко. Корпоративная культура как инструмент эффективного управления персоналом. Издательско-торговая корпорация «Дашков и К»; Москва; 2008. Стр. 16
3. Патрик Ленсиони. Сердце компании. Издание. Перевод. Оформление ООО «Манн, Иванов и Фербер», 2013.
4. Говард Бехар при участии Джанет Голдстейн. Дело не в кофе: корпоративная культура Starbucks. Издание на русском языке, перевод, оформление. ООО «Альпина Бизнес Букс». 2008. [Электронный ресурс]. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=78449&p=3
5. Виктория Журавлева. Корпоративная культура-зеркало руководителя? 2014. Стр.6 [Электронный ресурс]. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=607133&p=1>
6. Шекшня С.В. Управление персоналом современной организации. Бизнес-школа, Интерсинтез. – М., 2013. – 512 с.
7. Кузнецова Н.В. Мотивационный менеджмент: учебное пособие. Единое окно доступа к информационным ресурсам. Стр. 173. [Электронный ресурс]. URL: http://window.edu.ru/catalog/pdf2txt/969/40969/18274?p_page=9
8. Камиль Курмакаев. Какая корпоративная культура нужна современному бизнесу. 2012. Финансово-экономический журнал Forbes. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.forbes.ru/sobytiya-column/lyudi/219591-kakaya-korporativnaya-kultura-nuzhna-sovremennomu-biznesu>
9. Лайкер Джеффри. Дао Toyota: 14 принципов менеджмента ведущей компании мира. 2012. Стр 4. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.rulit.me/books/dao-toyota-14-principov-menedzhmenta-vedushchej-kompanii-mira-read-377487-1.html>
10. Десять компаний, которые сформулировали индивидуальную корпоративную культуру. 2016. [Электронный ресурс]. URL: <http://hr-elearning.ru/desyat-kompaniy-s-interesnoy-korporativnoy-kulturoi/>
11. Варфоломеева Инна Васильевна. Как развить корпоративную культуру в организации. 2017. [Электронный ресурс]. URL: <https://sdo-regional.ru/prof-post/kak-razvit-korporativnuyu-kulturu-v-organizatsii>

Мусаева Чинара Абдылдабековна
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуруу Мамлекеттик башкаруу академиясы

УЮМДУН ЖАМААТЫН БАШКАРУУНУН ТЕОРИЯЛЫК АСПЕКТИЛЕРИ

Аннотация: Заманбап уюмдардын ишмердүүлүгү уюмдагы кызматкерлерди башкарууга байланыштуу бардык коюлган милдеттерди аткара ала турган мыкты адистерден турган команданы түзүү менен тыгыз байланышта. Уюмдарда кызматкерлерди башкаруунун натыйжалуулугу эмнеде камтылган жана кадр ишинин озгочолуктору кайсылар.

Негизги сөздөр: кызматкерлерди башкаруу, адам ресурсу, персоналдарды тандоо.

Мусаева Чинара Абдылдабековна
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ В ОРГАНИЗАЦИИ

Аннотация: Деятельность современных организаций связана с необходимостью создания команды профессионалов, способных успешно справляться с поставленными задачами по управлению персоналом. В чем заключается эффективное управление персоналом в организациях и каковы особенности кадровой работы.

Ключевые слова: управление персоналом, человеческие ресурсы, подбор персонала.

Управление персоналом представляет собой часть менеджмента, связанную с персоналом организации.

Управление персоналом - это разработка и реализация кадровой политики, включающей: планирование, наем и размещение рабочей силы; обучение, подготовку и переподготовку работников; продвижение по службе и организацию карьеры; условия найма, труда и его оплату; обеспечение формальных и неформальных связей, создание комфортного психологического климата в трудовом коллективе.

В современных условиях организация несет ответственность за создание ресурсов, обеспечивающих возможность ее развития и удовлетворения запросов коллективов и отдельных личностей.

Создавшиеся достаточно сложные экономические условия в начале 80-х годов XX века на предприятиях Западной Европы способствовали дальнейшему развитию теории управления персоналом и появлению нового подхода к персоналу организаций.

В 90-х годах XX века в теории управления организациями происходит изменение общей парадигмы управления. Персонал начинает рассматриваться как основной ресурс фирмы, определяющий в первую очередь успех деятельности всей организации. Одновременно усиливается внимание к стратегическим вопросам управления деятельностью организаций.

Развитие организации, зависит стратеги, а также от того, смогут ли организации последовательно реализовать эту стратегию на практике при помощи конкретных мероприятий.

Персонал - наиболее сложный объект управления в организации, так как, может самостоятельно решать, критически оценивать предъявляемые к нему требования, действовать, имеет субъективные интересы, чрезвычайно чувствителен к управленческому воздействию.

В современных условиях развития страны персонал рассматривается не как кадры, а как «человеческие ресурсы». Поэтому в крупных западных компаниях сложилась система управления человеческим ресурсами, заменяющая систему управления кадрами. Служба управление че-

ловеческими ресурсами призвана сыграть ключевую роль в обеспечении условий конкурентоспособности и долгосрочного развития организации на основе регулирования отношений между ней и работниками.

Управление человеческими ресурсами направлено на решение принципиально новых, глобальных долгосрочных задач, повышение экономической и социальной эффективности работы организации, поддержание ее баланса со средой.

В отечественной литературе нет единого мнения по поводу определения управления персоналом, но можно выделить несколько подходов:

1. Институциональный подход. С позиций этого подхода управление персоналом рассматривается как разнообразная деятельность различных субъектов (среди которых чаще всего выделяют специализированные службы управления персоналом, линейных и высших руководителей, выполняющих функцию управления по отношению к своим подчиненным), направленная на реализацию целей стратегического развития организации и выполнение тактических задач по наиболее эффективному использованию занятых на предприятии работников.

2. Содержательный (функциональный) подход. Данный подход основывается на выделении функций управления персоналом, его целей и задач функционирования в рамках организации, он показывает какие действия, процессы должны быть осуществлены для того, чтобы достичь этих целей, в отличие от институционального подхода, который акцентирует внимание на том, что должно дать управление персоналом для организации. Это позволяет говорить об управлении персоналом как об особом виде деятельности, как о целостной системе, имеющей свое специфическое содержание.

3. Организационный подход. С точки зрения этого подхода управление персоналом можно определить, как комплекс взаимосвязанных экономических, организационных и социально-психологических методов, обеспечивающих эффективность трудовой деятельности и конкурентоспособность предприятий. Здесь речь идет о взаимодействии объекта и субъекта, рассматриваются механизмы, технологии, инструменты и процедуры реализации функций управления персоналом.

4. Интересен подход, полагающий объектом системы управления персоналом процесс целенаправленного взаимодействия и взаимовлияния в совместной продуктивной деятельности управленцев и персонала. Данный подход определяет систему управления как единство субъекта и объекта управления, которое достигается в результате не только саморегулирования в сложных социальных системах, но и целенаправленного воздействия объекта управления на субъект. При этом объектом управления выступают социальные отношения, процессы, группы, а также социальные ресурсы и сам человек, неизбежно вступающий в социальные отношения, участвующий в социальных процессах и группах, в реализации ресурсов.

Исходя из этого, можно говорить об управлении персоналом как системе, которая имеет объект и субъект управления, между которыми существуют организационные и управленческие отношения, а также функции управления, которые реализуются через систему определенных методов.

Управление персоналом, являясь социальным, содержит в себе несколько аспектов.

В частности, выделяют следующие аспекты управления персоналом:

- технико-экономический - отражает уровень развития конкретного производства, особенности используемых в нем техники и технологий, производственные условия и т.д.;
- организационно-экономический - содержит вопросы, связанные с планированием численности и состава работающих, моральным и материальным стимулированием, использованием рабочего времени и т.д.;
- правовой - включает вопросы соблюдения трудового законодательства в работе с персоналом;
- социально-психологический - отражает вопросы социально-психологического обеспечения управления персоналом, внедрения различных социологических и психологических процедур в практику работы;

- педагогический - предполагает решение вопросов, связанных с воспитанием персонала, наставничеством и др.

Система управления персоналом является одной из важнейших подсистем организации, система управления персоналом определяет успех ее развития. Для эффективного функционирования система управления персоналом должна быть построена на научно-обоснованных принципах, должна использовать оптимальные методы и технологии, соответствующие принципам, лежащим в ее основе, а также не противоречить общей концепции развития организации.

К главным *задачам* системы управления персоналом в настоящее время относят:

- обеспечение организации квалифицированными кадрами;
- создание необходимых условий для эффективного использования знаний, навыков и опыта работников;
- совершенствование системы оплаты труда и мотивации;
- повышение удовлетворенности трудом всех категорий персонала;
- предоставление работникам возможностей для развития, повышения квалификации и профессионального роста; стимулирование творческой активности;
- формирование и сохранение благоприятного морально-психологического климата;
- совершенствование методов оценки персонала; управление внутренними перемещениями и карьерой сотрудников;
- участие в разработке организационной стратегии (в будущем предполагается трансформация корпоративной стратегии в стратегию управления человеческими ресурсами, подбор занятых в соответствии со стратегией бизнеса и культурой организации, максимально широкое развитие социального партнерства).

Принципами построения современной системы управления персоналом считаются:

- эффективность подбора и расстановки сотрудников;
- справедливость оплаты труда и мотивации, вознаграждение не только за индивидуальные, но и коллективные достижения;
- продвижение работников в соответствии с результатами труда, квалификацией, способностями, личными интересами, потребностями организации;
- быстрое и эффективное решение личных проблем.

Службы управления персоналом помогают руководству организации и подразделений решать вопросы о приеме на работу, увольнениях, перемещениях, повышении квалификации. Во многих организациях на должность руководителя службы персонала назначают преимущественно молодых энергичных людей в возрасте до 40 лет, обладающих гибким прогрессивным мышлением, широким взглядом на вещи, и без их участия не принимается ни одно серьезное решение.

Менеджер по персоналу выступает в роли защитника интересов работников перед другими управляющими; советника для последних по проблемам отношений с подчиненными; координатора взаимодействия персонала, профсоюзов и администрации; их консультанта.

Важнейшим элементом служб персонала являются кадровые подразделения, управляющие его движением. К основным функциям службы управления персоналом являются: учет персонала; прогнозирование и планирование потребности в кадрах; организация набора, отбора, подготовки, переподготовки, перемещения, увольнения работников; изучение и оценка кадров руководителей, специалистов и представление руководству рекомендаций по замещению вакантных должностей теми или иными лицами; формирование кадрового резерва и работа с ним по специальным программам; участие в аттестации персонала и мероприятиях по ее итогам.

Кроме того, подразделения службы персонала разрабатывают программы развития и стимулирования персонала.

В составе кадровой службы должны быть сотрудники, отвечающие за информацию о рынке рабочей силы, анализ и планирование потребности в кадрах, переобучение, проверку и тестирование, ведущие картотеку, делопроизводство и архив, готовящие кадровые приказы; осуществляющие компьютерное обеспечение кадровой работы.

В структуре управления персоналом выделяют несколько блоков.

1. Блок формирования персонала (комплектование, изучение, подготовка, увольнение).
2. Блок распределения и перераспределения персонала (первичная расстановка, профессиональная адаптация, перемещения),
3. Блок создания условий использования персонала (охрана труда, организация медицинского и социального обслуживания, выработка методов стимулирования).
4. Блок разработки нормативов по персоналу (производительности, расход времени, оплаты труда).

К работнику по кадрам предъявляются высокие нравственно-психологические требования, поскольку он призван выполнять роль нравственного эталона, образца для подражания в соблюдении социальных и этических норм трудового коллектива. Если работнику не интересны проблемы и переживания другого человека, если он игнорирует его мнение, просьбы, желания, не учитывает настроение, абсолютизирует собственную точку зрения, склонен к наиболее строгим мерам наказания, то такому человеку работа в кадровой службе противопоказана.

Литературные источники и опыт убеждают, что нет единого управленческого варианта в решении подобных задач. Много зависит от уровня менеджмента, степени зрелости и культуры коллектива, способности последнего воспринимать инновации. Комплекс эффективных мер в каждом конкретном случае будет различаться в зависимости от специфических черт коллектива. К сожалению, большинство менеджеров в организациях Кыргызской Республики еще не в полной мере осознали возможности использования человеческого фактора, совершенствования в соответствии с требованиями сегодняшнего дня управления коллективом. Таким образом, важнейший принцип руководства — персоналом-это обеспечение ответственности каждого работника за результаты его труда; каждый сотрудник обязан знать, кому он подчинен и от кого может получать приказание.

Список литературы:

1. Базаров Т.Ю., Еремин Б.Л. Управление персоналом: учебник для вузов. - М.: Юнити, 2008. - 560 с.
2. Бережная О. Кадровая служба с нуля // Кадровое дело. - 2007. - №2. - С.9-10.
3. Егоршин А.П. Управление персоналом. - Н.Новгород: НИМБ, 2008. - 624 с.
4. Карпов А.В. Психология менеджмента. - М.: Гардарика, 2008. - 342 с.
5. Кибанов А.Я. Управление персоналом организации: учебник. - М.: Инфра-М, 2002. - 638 с.
6. Кнорринг В.И. Теория, практика и искусство управления. - М.: Норма-Инфра, 2007. - 206 с.
7. Линькова Е. Знакомьтесь: положение о персонале // Кадровое дело. - 2007. - №7. - С.14.
8. Моргунов Е.Б. Управление персоналом: исследование, оценка, обучение. - М.: Бизнес-школа «Интел-синтез», 2008. - 264 с.
9. Одегов Ю.Г., Журавлев П.В. Управление персоналом. - М.: Финстатинформ, 2007. - 878 с.
10. Петров А.И. Стратегический менеджмент. - СПб.: Питер, 2008. - 496 с.
11. Плешин Ю.И. Управление персоналом: учебное пособие. - СПб.: Питер, 2008. - 86с.

Исаева Нурзат Руслановна
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ӨКМӨТҮНҮН АППАРАТЫНЫН ЗАМАНБАП ШАРТТАРДА ИШТӨӨ СИСТЕМАСЫ

Аннотация: Өкмөт Аппараты татаал уюштуруучулук түзүмдөн турат, анын ишинин натыйжалуулугу көпчүлүк учурда мамлекеттик башкаруу системасын натыйжалуулугу менен аныкталат. Кыргыз Республикасынын туруктуу жана алдыга умтулган өнүгүшү мамлекеттик башкаруу системасын модернизациялоо менен байланышкан. Мамлекеттик башкаруу, мамлекетти уюштуруу жана иштетүү жаатындагы башкарууну билдирет. Учурда мамлекеттик башкаруунун алдында башкаруу илимине ээ болуу, натыйжалуу башкаруучулук аппаратты түзүү, башкаруу органдарынын системасын, алардын ишинин формасын жана методдорун өнүктүрүү милдети коюлууда.

Негизги сөздөр: аппарат, өкмөт, башкаруу, чечимдер, нормативдик-уюкуктук актылар, ишмердүүлүк.

Исаева Нурзат Руслановна
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

СИСТЕМА РАБОТЫ АППАРАТА ПРАВИТЕЛЬСТВА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация: Правительство представляет собой сложную организационную структуру, эффективность деятельности которой во многом определяется эффективностью системы государственного управления. Стабильное и поступательное развитие Кыргызской Республики связано с модернизацией системы государственного управления. Государственное управление представляет собой управление в области организации и функционирования государства. В настоящее время перед государственным управлением ставится задача – овладеть наукой управления, создать эффективный управленческий аппарат, совершенствовать систему органов управления, формы и методы их деятельности.

Ключевые слова: аппарат, правительство, управление, решения, нормативно-правовые акты, деятельность.

Современная динамика государственного управления в любой стране мира на сегодня выглядит куда более многообразной и многогранной, чем столетие назад, когда многих управленческих механизмов, инструментов и процедур еще просто не существовало. Это вызывает известные затруднения как для ученых, описывающих и объясняющих изменяющийся управленческий процесс, так и для практикующих работников госаппарата, вынужденных осваивать новые управленческие методы и методики, стратегии и технологии.

Управление, как осмысленная замена администрирования, в Кыргызстане появилось совсем недавно. Более полувека союзная республика лишь осуществляла управленческие решения, исходящие от партийного центра. Эффективность управления в маленькой союзной стране определяло лишь четкое исполнение спущенных сверху директив, а вовсе не готовность нести ответственность за не обсуждаемое решение ЦК КПСС. С приобретением независимости, очевидным стало полное отсутствие в республике соответствующих кадров, инфраструктуры, системы подготовки управленцев. Кыргызстан оказался один на один перед вызовами и проблемами, которые жизнь ставила перед молодым независимым государством. Страна остро

нуждалась в новой системе, которая отвечала бы современным вызовам и была способна вырабатывать качественные решения по различным вопросам. Подобная система так и не была сформирована.

Управленческие решения аппарата Правительства и действия по их реализации играют центральную роль в государственном механизме. Решения связывают воедино разнородные социальные интересы и политические позиции, стратегические цели и оперативные задачи, идеальные проекты и реальные действия сотен государственных руководителей, тысяч профессиональных чиновников и миллионов рядовых граждан.

В современной научной литературе существуют различные взгляды на место решений в системе менеджмента вообще и также государственного управления и государственной политики в частности. Можно выделить два наиболее распространенных взгляда: «Широкий» и «узкий». В рамках «Широкой» трактовки управленческое решение, в общем-то, совпадает с управлением как специфическим видом человеческой деятельности [1].

Особенности процесса принятия решений в современном мире представляет собой сложную многогранную проблему, которая находится на стыке нескольких предметных областей: истории, юриспруденции, социологии, философии, политологии, экономики, менеджмента, психологии и т.д. [2].

Проблема принятия решений с давних пор привлекала внимание историков, философов, политиков, однако окончательно сложилась наука принятия решений во второй половине 20-го века [3].

Нормативно-правовая база разработки и принятия стратегических государственных решений в Кыргызской Республике претерпевает в последние годы интенсивные изменения, что обусловлено в значительной степени трансформацией системы государственного устройства Кыргызской Республики и переходом к методу парламентского управления, при котором ключевую роль в процессе принятия решений начинает играть правительство Кыргызской Республики.

Основополагающим законом, определившим место, роль и значение системы государственной власти и управления в Кыргызстане, включая нормы, обеспечивающие формирование политики, является Конституция Кыргызской Республики, принятая на референдуме в июне 2010 года. Особенностью принятого основного закона стало создание реальных механизмов защиты прав человека и политического многообразия, а также обеспечение подотчетности всех органов власти перед обществом [4].

Конституция КР в нескольких главах определяет открытость, ответственность и подотчетность всех уровней государственного управления перед гражданами.

Закон «О нормативно-правовых актах Кыргызской Республики» играет важную роль в нормативном обеспечении разработки политики и принятии решений, поскольку налагает обязательства на разработчиков стратегических решений, влияющих на развитие предпринимательской деятельности, проводить анализ регулятивного воздействия согласно методике, утвержденной правительством КР. Основой утвержденной методики является анализирование затрат и выгод (cost-benefit analysis), который позволяет рассчитать экономические последствия принятого решения, определить риски введения той или иной политики и сделать выбор в пользу оптимального варианта политики на основе сделанных расчетов.

Интерес, с точки зрения исследования процесса разработки политики в практике работы правительства Кыргызстана, представляет пункт 67 Регламента, которой оговаривает необходимость проведения анализа государственной политики при подготовке проектов решений. «Представленные в Правительство на рассмотрение проекты решений должны содержать исчерпывающий анализ и объективную оценку положения дел по данному вопросу, ставить перед исполнителями четко сформулированные цели и задачи с учетом имеющихся трудовых, материальных и финансовых ресурсов, должны быть изложены точно, последовательно и кратко, с указанием при необходимости сроков исполнения, представления информации и отчетов, конкретных исполнителей (министерств, государственных комитетов,

административных ведомств, иных органов исполнительной власти, а также структурных подразделений Аппарата Правительства, на которые возлагается осуществление контроля). При этом проект нового решения по одному и тому же вопросу может быть внесен только тогда, когда выполнены ранее принятые решения либо возникли дополнительные обстоятельства» [5].

Регламент также определяет функции структурных подразделений аппарата правительства КР при подготовке решений, на которые возлагается обязанность проведения экспертизы проектов документов. Исходя из содержания пункта 98, можно говорить о наличии в системе подготовки решений двух уровней обоснования и отбора вариантов решений, поскольку «подготовка проектов актов к рассмотрению включает составление экспертного заключения соответствующих структурных подразделений, подготовку проекта протокола рассмотрения вопроса (при необходимости) и оформление документов для подписания. Экспертное заключение соответствующего структурного подразделения Аппарата Правительства на проект акта должно содержать оценку соблюдения требований настоящего Регламента при внесении проекта акта, соответствия законодательству Кыргызской Республики и ранее принятым решениям Правительства, полноту представленных расчетов, обоснований и прогноза социально-экономических, финансовых и иных последствий реализации предлагаемого решения.

По некоторым данным до 70% общего числа проектов законов направляется в парламент страны правительством. Принимая во внимание данную информацию и собственный опыт подготовки проектов решений, следует признать тот факт, что количественный вал принимаемых высшим государственным исполнительным органом решений не может не сказаться на качестве подготовки документов, тщательности проведения экспертизы проектов решений и на процессе обсуждения членами правительства вариантов решений.

В соответствии с Конституцией КР Правительству принадлежит право законодательной инициативы, которое согласно Регламента Правительства Кыргызской Республики утвержденного постановлением Правительства Кыргызской Республики от 10 июня 2013 года N 341 в свою очередь реализуется посредством разработки и внесения законопроектов на рассмотрение Жогорку Кенеша в соответствии с планом законопроектных работ Правительства министров (плановые законопроекты) либо вне его (внеплановые законопроекты) [6].

Согласно конечным целям Национальной стратегии развития КР на период 2018-2040 годов Кыргызская Республика должна будет войти в число стран, которая будет ориентирована на успешную реализацию стратегии развития с усовершенствованными институтами управления, эффективно действующим законодательством, прогрессивным кадровым потенциалом, готовым укреплять базовые основы развития страны, с развитым эколого-экономическим мышлением населения и улучшенными социальными и экономическими рейтингами в мировом развитии, включая заметное повышение рейтинга Кыргызской Республики по индексу человеческого развития.

Для повышения эффективности работы Аппарата Правительства КР требуется дальнейшее развитие цифровых технологий, формирования стандарта качества предоставления государственных услуг, основанной на альтернативности требований к качественным и количественным характеристикам эффективности государственного управления.

Список литературы:

1. Пушкарева, Г. В. Политический менеджмент: учебник и практикум для академического бакалавриата / Г. В. Пушкарева. — М.: Издательство Юрайт, 2014.
2. Красильников Д.Г., Троицкая Е.А. Концепция «NewPublicManagement»: возможности и ограничения / Д.Г. Красильников, Е.А. Троицкая // Вестник Пермского университета. Серия: Политология. – 2011- № 1. – С. 81.
3. Охотский Е.В. Государственное управление: на пути к современной модели государственного менеджмента // Вестник МГИМО-Университета. – 2014. – № 3. – С. 121.
4. Конституция КР от 27 июня 2010 года.

5. Регламент Правительства Кыргызской Республики. Утвержден постановлением Правительства Кыргызской Республики от 26 января 2011 года № 28.
6. Постановление Правительства Кыргызской Республики от 10 июня 2013 года N 341.

УДК: 339.18(575,2)

Жаркынбаев Сардарбек Бактыбекович
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

АЗЫК ТҮЛҮКТӨРДҮ ЧЕТ ӨЛКӨЛӨРДӨГҮ БАЗАРЛАРГА ЧЫГАРУУ БОЮНЧА ТЕХНИКАЛЫК ТОСКООЛДУКТАРДЫ ТАЛДОО

Аннотация: Жаныбарлар жана алардан алынган азык- түлүктүрдү, фермадан баштап акыркы керектөөчүгө чейинки көзөмөл жүргүзүүнүн процедурасы ушул статьяда көрсөтүлгөн.

Негизги сөздөр: Идентификация, көзөмөлдөө, жаныбарларды электрондук көзөмөлдөө, ачыктык, жаныбарлардан алынган азыктык, зооноздук, техникалык регламент.

Жаркынбаев Сардарбек Бактыбекович
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

АНАЛИЗ ТЕХНИЧЕСКИХ БАРЬЕРОВ ПРИ ТОРГОВЛЕ ПРОДУКЦИИ НА ЗАРУБЕЖНЫХ РЫНКАХ

Аннотация: В статье приведены прослеживаемость животных и животноводческой продукции, то есть процедура отслеживания от фермы до конечного потребителя животных и продукции животноводства.

Ключевые слова: Идентификация, прослеживаемость, отслеживание животных, прозрачность, животноводческая продукция, зоонозный, технический регламент.

Известно, что кыргызские производители испытывают серьезные трудности при попытках размещения своей продукции на зарубежных рынках. В первую очередь, это касается ближайших партнеров Кыргызстана по Евразийскому экономическому союзу.

В едином Реестре организаций и лиц, осуществляющих производство, переработку и (или) хранение подконтрольных товаров, ввозимых на таможенную территорию таможенного союза на сегодняшний день входит 87 кыргызских производителей пищевой продукции животного происхождения.

Для того, чтобы доверять кыргызским производителям, торговые партнеры Кыргызстана должны знать, что система ветеринарной безопасности республики обеспечивает должный уровень безопасности и обеспечивает идентификацию и прослеживаемость животных и поднадзорной продукции животноводства, при этом важно отразить это в едином документе.

Государство обязано оказывать помощь своим предпринимателям для продвижения их продукции на различных рынках, создавая необходимые экономические, юридические и инфраструктурные условия. Одним из методов такой поддержки является создание правовой предпосылки и внесение изменений в существующий закон, из которого бы явствовал единый подход к отслеживанию от фермы до конечного потребителя животных и продукции животноводства.

В Кыргызской Республике система идентификации и отслеживания животных (СИОЖ) построена по централизованной схеме на базе информационного узла с соответствующими средствами коммуникаций с применением штрихового кодирования. Система обеспечивает работу

пользователей в интерактивном режиме на основе доступа к веб-порталу. В зависимости от роли, присвоенной пользователю при регистрации, система открывает для него соответствующие функции.

Мобильные устройства используются для проведения идентификации животных, регистрации событий и ветеринарно-санитарных мероприятий в полевых условиях. Каждое мобильное устройство обеспечивает авторизацию пользователей системы.

СИОЖ обеспечивает прослеживаемость животных с момента их рождения до убой, фиксируя несколько типов базовых событий, перечень которых может быть легко изменен, в т.ч.:

- рождение животного;
- идентификация животного;
- все события, связанные с перемещениями животного;
- все санитарно-ветеринарные мероприятия, проводимые для животного;
- события утери или падежа животных;
- отправку животного на убой;
- идентификацию туши животного для организации прослеживаемости продукции животного происхождения.

Однако практика внедрения СИОЖ и мировой опыт показывает, что крайне важно предусмотреть всю цепь поставок продукции от конкретного животного до конечного потребителя. В связи с чем, для гармонизации кыргызского и международного законодательства в части создания и обеспечения прослеживаемости пищевых продуктов животного происхождения по всей пищевой цепи, Кыргызской Республике также необходимо разработать ряд нормативных актов, целью которых является введение практики применения системы прослеживаемости. И начинать данную работу необходимо с внесения изменений и дополнений в действующий базовый закон.

На территории республики зарегистрировано более 401 тысячи действующих хозяйствующих субъектов, осуществляющих деятельность в сфере сельского хозяйства, лесного хозяйства и рыболовства. В их числе 300 тыс., или 74,8 процента от общего количества таких субъектов пришлось на крестьянские (фермерские) хозяйства, более 100 тыс. субъектов, или 25,1 процента - на индивидуальных предпринимателей, занимающихся сельскохозяйственным производством, включая животноводство.

При этом, увеличению роста валовой продукции за последние годы в большей степени влияет сектор животноводства. В основном это обусловлено ростом поголовья крупного рогатого скота, лошадей и птицы. Отсутствие точного учета животных в хозяйстве не позволяет обеспечить полный охват их профилактическими прививками и диагностическими исследованиями, а также при установлении очага заболевания возникает необходимость повторной массовой вакцинации животных, так как нет подтверждения, что это животное было ранее привито, что ведет к дополнительному расходу средств на проведение противоэпизоотических мероприятий.

В настоящее время Кыргызская Республика развивает торговые и экономические связи со многими странами, обладая значительными возможностями экспорта животных и продукции животного происхождения, однако одним из условий такой торговли является обеспечение идентификации животных и прослеживаемость пищевых продуктов на всех этапах их поставок, выполнение которых в данное время не обеспечено, и как следствие не обеспечивается полная гарантия безопасности подлежащих экспорту товаров.

Во всех развитых странах идентификация животных и прослеживаемость пищевых продуктов животного происхождения является обязательным условием их разведения и содержания.

Проблемы безопасности пищевых продуктов затрагивают все население Кыргызской Республики без исключения.

Обязательным условием построения надежных и безопасных цепочек поставок продуктов питания является необходимость создания на национальном и международном уровнях единых правил идентификации, учета и прослеживаемости сельскохозяйственных животных и развития на этой основе технологий прослеживаемости продукции животного происхождения. Прослеживаемость жизненного цикла животных и прозрачность пищевых цепочек «от поля до стола» яв-

ляется актуальной темой, не глядя на успехи как законодательства, так и богатой практики многих стран в этой проблемной области. Например, законодательство Европейского Союза (ЕС) требует идентификации и регистрации всех сельскохозяйственных животных: крупного рогатого скота, лошадей, свиней, овец, коз и т.д. Во многих странах мира на базе технологий идентификации животных уже созданы системы контроля и мониторинга пищевых цепочек для защиты потребителей от рисков. Однако, как вспышки инфекционных заболеваний (ящур, африканская чума и др.), так и некоторые преднамеренные недобросовестные действия отдельных участников рынка (случай с кониной в Европе в 2013 г.) вынуждают постоянно совершенствовать методы противодействия возможным угрозам безопасности потребителей. Требуется создание эффективных технологий online-прослеживаемости животных и партий продукции животного происхождения, поставляемых на рынки.

Требования к обеспечению прослеживаемости пищевой продукции установлены в проекте технического регламента Таможенного Союза «О безопасности пищевой продукции».

Один из пунктов Договора о Евразийском экономическом союзе предполагает согласованный подход при проведении идентификации, регистрации и при обеспечении прослеживаемости животных и продукции животного происхождения на территории ЕврАзЭС. Положение об этом в настоящее время готово к утверждению, по плану оно должно быть внесено в Евразийскую экономическую комиссию в самое ближайшее время.

Данные обстоятельства порождают или усиливают ряд вытекающих проблем:

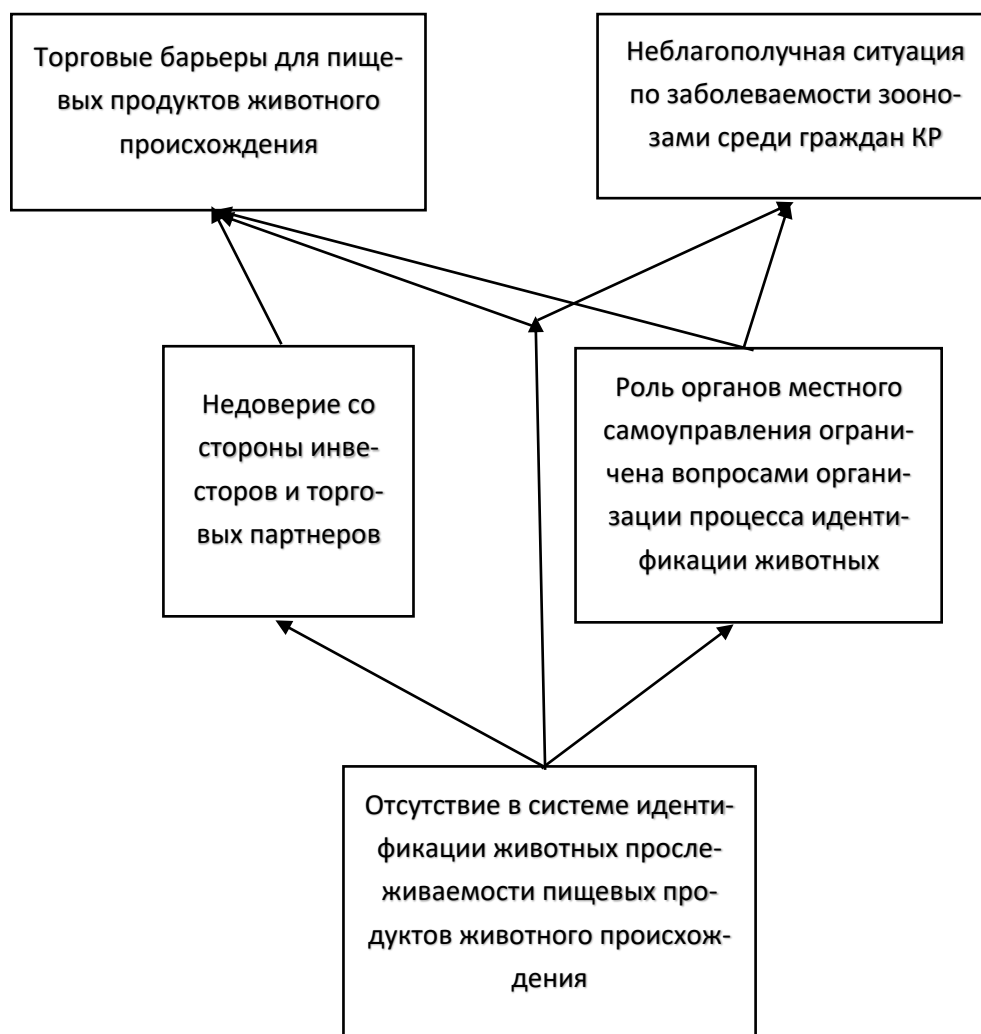
1. Проблемы законодательства, регулирующего прослеживаемость оборота продуктов животноводства в Кыргызской Республике

Законодательная база, регулирующего оборот продуктов животноводства состоит: Закона КР «Об основах технического регулирования в Кыргызской Республике» от 22 мая 2004 года N 67; Закона КР «О ветеринарии» а также Технических регламентов в сфере безопасности пищевых продуктов и Единых ветеринарно-санитарных требований ЕАЭС.

Анализ вышеприведенных нормативных правовых и подзаконных актов показал, что законодательство, регулирующее прослеживаемость продукции животноводства, недостаточны для оптимизации процессов их контроля и соответствия региональным и международным стандартам.

2. Отсутствие возможностей действенного участия органов местного самоуправления в процессах идентификации животных и контроля их передвижения на местном уровне.

Дерево проблем

Список литературы:

1. Закон КР «О ветеринарии» от 30 декабря 2014 года №175.
2. Закон КР «О идентификации животных и продуктов животного происхождения» от 06 июня 2013 года №91.
3. <http://gvfi.gov.kg/>
4. <https://www.oie.int/>
5. <https://www.tunduk.gov.kg/>
6. Мохов А.И. Российские технические барьеры в торговле: качественный анализ и количественные оценки. Магистерская диссертация (неопубликована), 1999 г.
7. Методические положения об организации наблюдения за относительными ценами на товары-представители, импортируемые в Россию из стран дальнего и ближнего зарубежья. - М.: Госкомстат России, 1996.
8. Бабин Э.П., Исаченко Т.М. Внешнеэкономическая политика: Учеб. пособие для вузов. М.: Экономика, 2007 г.

Юсупов Болотбек Мурзаакулович
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштыу Мамлекеттик башкаруу академиясы

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КИЧИ ШААРЛАРЫ АЙМАКТЫК СИСТЕМАСЫНДА СОЦИАЛДЫК-ЭКОНОМИКАЛЫК ӨНУГҮҮСҮ

Аннотация: Макалада Кыргыз Республикасынын кичи шаарлардын өнүгүүсүнүн приоритеттүү жагдайлары каралган. Кичи шаарлардын базар мамилелерине өтүшү орчун мүчүлүштүктү оркойтуп ачып салды. Себеп дегенде, чакан шаарлардын өзгөчөлүгү реформа шартында эсепке алынбай калган, салакасы кандай болору ойлонулган эмес. Мамлекеттин аймактык концепциясын иштеп чыгуу, чакан шаарларды социалдык-экономикалык жактан өнүктүрүү программасын кабыл алуу проблеманы чече алган жок.

Азыркы учурда кичи шаарлар аймактык өнүгүүдө эбегейсиз мүмкүнүктөрдү жаратып келишет. Кыргыз Республикасында кичи шаарлар баардык шаарлардын ичинде 14,1 пайызды түзүшөт жана аларда 35 % жашоочулар жашап келет.

Макалада «акылдуу шаар» концепциясы Сулюкта шаарына таасир тийгизери каралган жана 2019 жыл аймактарды өнүктүрүү жана санариптерлешүү кандай жүрүп жатканы каралган.

Негизги сөздөр: кичи шаарлар; акылдуу шаар; санарип; жергиликтүү башкаруу, көмүр казуучу ишкана, экономиканы модернизациялоо.

Юсупов Болотбек Мурзаакулович
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

МАЛЫЕ ГОРОДА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В СИСТЕМЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

Аннотация: В статье обоснованы приоритеты развития малых городов в Кыргызской Республике. В виду их однородности, характерной для Республики Кыргызской Республики, обозначен круг типичных экономических проблем малых городов и прилегающих к ним территорий.

В настоящее время во всем мире малые и средние города играют существенную роль в общественном развитии — они являются хранителями культурного наследия и национального колорита страны. В Кыргызской Республике малые города составляют около 14,1 процента всех городов страны, в них проживает около 35 % всего населения.

Развитием именно малых городов во многом определяется уровень развития страны в целом, социально-экономическое благополучие его граждан. Вместе с тем период экономических трансформаций обострил социально-экономические проблемы малых городов наиболее сильно.

Статья позволяет оценить значительный потенциал концепции “умных городов” для г. Сулюкта с учётом объявления 2019 года Годом развития регионов и цифровизации страны.

Ключевые слова: малые города; умный город; цифровизация; местное самоуправление, угледобывающее предприятие, модернизация экономики.

Во времена СССР политика ускоренной индустриализации и территориального размещения производительных сил сформировали особое наследие для Кыргызской Республики — наличие узкоспециализированных городов по всей стране. Особо остро в нашей стране проблема малых городов возникла после развала СССР.

Недостаточное внимание к проблеме развития городов может усилить дисбаланс в региональном развитии. К сожалению, в последние годы наиболее «слабым звеном» в системе городов

Кыргызской Республики оказались малые города. Снижение численности малых городов, отток молодежи, повышение количества лиц пенсионного возраста приводит к их деградации и запустению. Малые города играют большую роль в освоении территории, поэтому их сохранение и устойчивое развитие должно стать одним из приоритетных направлений государственной региональной политики.

Вопросы управления региональным развитием являются приоритетными для многих государств на фоне нестабильности экономики, влияния последствий кризиса характеризуются необходимостью обеспечения устойчивого развития, которое должно способствовать развитию положительной внутренней динамики экономики страны и регионов в частности [1].

Акцент исследований сместился в сторону региональной конкуренции и территориальной концентрации ресурсов, что существенно повлияло на современную методологию управления в социально-экономической среде территории.

Социально-экономическая среда включает в себя базовые институты и отношения, определяющие возможность самореализации человека, комфортность его проживания, доступный для него уровень удовлетворения жизненных потребностей [2].

Сулюкта – один из старейших центров угледобычи в Центральной Азии. Промышленная разработка угля началась в 1868 году. Этим временем датируется возникновение Сулюкта. В 1940 году присвоен статус города, в данное время Сулюкта является городом областного подчинения. Во времена Союза город Сулюкта был на так называемом «московском обеспечении».

Сулюктинский уголь добывают уже на протяжении 150 лет. Уголь считается одним из лучших по калорийности в странах СНГ, а сам город Сулюкта когда-то называли – Центрально-азиатским кочегаром. На сегодня в городе работают свыше 30 шахт и в год добывается порядка 230 тыс. тонн угля. Экономика города напрямую зависит от разработки угольных шахт. В городе проживает около 26 тыс. жителей, большинство из которых работают на угольных шахтах или как-то связаны с угольным бизнесом. Наиболее интенсивная отработка этих месторождений велась в последние 60 лет. Общие запасы бурого угля составляют более 180 млн. тонн, но из-за проблем со сбытом угля, значительной задолженности предприятий, сложностей с обеспечением необходимых материалов и работы на устаревшем оборудовании, добыча угля сокращается. Угольные компании оплачивают в местный бюджет неплохие налоги, около 32 миллионов сомов. Однако финансовое положение некоторых предприятий угольной промышленности свидетельствует о том, что они утратили свою платежеспособность и остро нуждаются в государственной поддержке.

На его территории помимо угля также добывается гипс, глина, кварцевый песок и известняк.

Местное самоуправление должно играть ведущую роль в улучшении состояния города, что, собственно, требует от городского кенеша и мэрии законодательство.

Экономика города Сулюкта должна стать самостоятельной и в то же время гармоничной составной частью региональной экономики. Важно понимать, что приоритетные сектора экономики станут приносить ощутимую пользу горожанам только тогда, когда их продукция и услуги будут востребованы, конкурентоспособны и узнаваемы в других регионах, в первую очередь соседних районах и соседнего Таджикистана.

Важнейшим направлением работы органов местного самоуправления города в 2013-2017 годы было создание в городе наиболее привлекательных условий для отечественных и зарубежных инвесторов. Особое внимание было сосредоточено на развитии горной промышленности, финансового сектора, а также сферы бизнеса, основанного на новых и эколого-ориентированных технологиях.

Горнодобывающая отрасль является важной стратегической отраслью экономики города, которая требует от власти создания условий для инвестиционной привлекательности разработки природных богатств. Результатом этой работы должна быть реальная защита всеми государственными институтами власти, включая местные власти, законопослушного инвестора.

В настоящее время в Кыргызской Республике сформулированы основные принципы городской политики и механизмы поддержки социально-экономического развития малых городов.

Кыргызстан взялся за осуществление главной задачи – развитие регионов. Так 2019 год объявлен Годом развития регионов и цифровизации страны [3]. Принята Концепция региональной политики Кыргызской Республики на 2018-2022 годы [4], в концепции предлагается выбрать новый подход к развитию регионов. Так, основные ее задачи: формирование экономических центров в точках роста для повышения экономической активности населения, внедрение и развитие специализации регионов, формирование кластеров, создание в регионах условий для предоставления качественных госуслуг, формирование индивидуальных подходов к развитию каждого региона.

Следует отметить, что за последние годы процессы цифровизации в г. Сулюкта имеют положительную динамику. Наличие бесплатных зон Интернет в местах общего пользования в г. Сулюкта 7 зон. Телекоммуникационная система обеспечивает качественную и надежную связь, возможность использования сети Интернет, видеотелефонии и других современных информационных технологий.

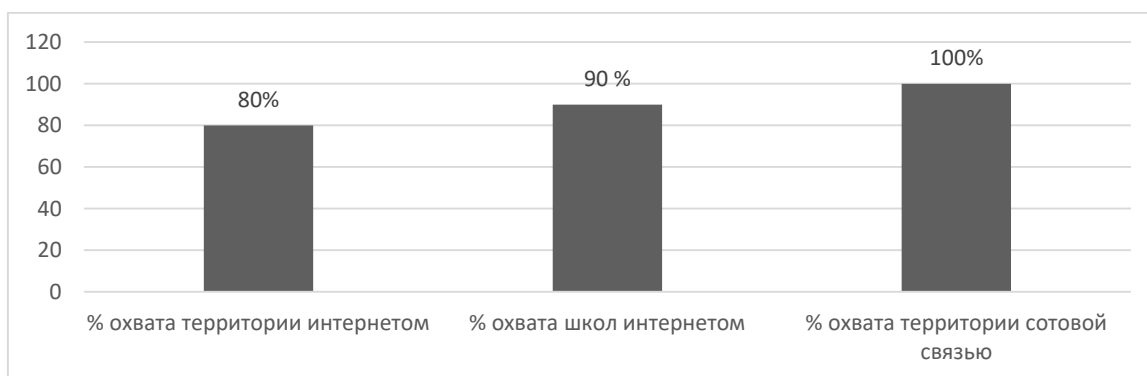

Рис. 1. Наличие бесплатных зон Интернет в местах общего пользования г. Сулюкта. Источник: НСК КР.

Внедрение цифровизации проблематизирует сложившуюся в муниципальных образованиях систему управления, поскольку начинает менять характер и содержание управленческой деятельности органов местного самоуправления. В частности, необходимость трансформации сложившейся модели связана с тем, что, с одной стороны, сама система городского управления должна быть цифровизована, а с другой — в структуре управления должны появиться новые кадровые позиции (экосистема позиций), отвечающие за цифровой переход и за внедрение комплекса технологий умного города. Должна быть оформлена новая система управленческих позиций и сформирован ряд специализированных организационных структур.

Перед городскими властями г. Сулюкта и непосредственно коммунальными службами остро стоят задачи реализации концепции “умного города”. В фокусе концепции “умного города” наряду с умной энергетикой, инновационной инфраструктурой, технологией, экологичностью, мобильностью, здравоохранением и управлением находится умный гражданин, для высокого качества жизни которого и происходит управленческая трансформация на всех уровнях местного самоуправления [5].

Как показала практика, реализация проектов по повышению информационной открытости органов местного самоуправления существенно расширяет возможности для диалога с населением и представителями бизнес-сообщества, повышает качество и доступность муниципальных (государственных) услуг, способствует более эффективной реализации городской стратегии.

Каждый город уникален и нуждается в развитии с учетом локальных приоритетов, истории, культуры, географического положения, размера и экономики (последнее по списку, но не по важности).

Интересной особенностью развития цифровизации в Кыргызской Республике является неравномерность роста спроса и предложения по отдельным аспектам городской жизни. В результате у местной и государственной власти есть два возможных стратегических подхода:

– «оседлать волну»: создавать проекты в сферах, получивших в регионе наибольшее цифровое развитие;

– «занять нишу»: работать над предложением в неразвитых в регионе областях – с низкой конкуренцией, однако с необходимостью создавать и развивать спрос.

Концепция “умного города” позволяет активно развиваться такому феномену, как экономика совместного потребления. Речь идёт о совместном доступе к личному активу, об усиленном социальном взаимодействии, о потреблении в сотрудничестве.

Модель “умных городов” поможет в достижении таких целей, как улучшение качества жизни, сокращение числа преступлений, повышение эффективности использования ресурсов, рост производительности, повышение прозрачности относительно использования и состояния ресурсов, повышение уровня мобильности, появление “умного” электронного правительства, возросшая доступность образования, повышение уровня занятости и снижение уровня загрязнения воздуха и окружающей среды в целом.

Список литературы:

1. Малышев Ю.А., Елохов А.М. Теоретические и методологические основы формирования новой парадигмы городского управления (геоэкономический подход): монография / Перм. гос. ун-т, Зап.-Урал. ин-т экономики и права. Пермь, 2011.
2. Баутин В.М., Козлов В.В., Мерзлов А.В. и др. Устойчивое развитие территорий: вопросы стратегии и тактики. [Текст] — М.: ФГНУ «Росинформагротех». — 2004.— 312 с.
3. Указ Президента Кыргызской Республики «Об объявлении 2019 года Годом развития регионов и цифровизации страны» от 11 января 2019 года № 1.
4. Концепция региональной политики Кыргызской Республики на период 2018-2022 годов. Утверждена постановлением Правительства Кыргызской Республики от 31 марта 2017 года N 194.
5. Международный экспертный совет по вопросам будущего городов “Десять главных урбанистических инноваций”, Всемирный экономический форум, октябрь 2015 г. [Электронный ресурс] // Weforum: [сайт]. URL: http://www.weforum.org/docs/Top_10_Emerging_Urban_Innovations_report_2010_20.10.pdf.
6. Карашев А.А., Тарбинский О.С., Развитие местного самоуправления в Кыргызстане Бишкек, 2002 год.

Черикбаев Болот Кымаевич

Магистрант

Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

АЗЫРКЫ ЭТАПТАГЫ КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ ЖЕРГИЛИКТУУ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ӨКҮЛЧҮЛҮКТҮҮ ОРГАНДАРДЫН ИШКӨЙГӨЙЛӨРУ (КАРАКОЛ ШААРДЫК КЕҢЕШИНИН МИСАЛЫНДА)

Аннотация: Бул макалада, азыркы учурдагы Кыргыз Республикасында жергиликтүү өз алдынча башкаруу өкүлчүлүктүү органдарынын ишинин натыйжалуугу жөнүндө суроолордун көтөрүлүшү көбөйүүдө. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу өкүлчүлүктүү органдарынын натыйжалуулугунан мамлекеттин экономикасынын өнүгүшү көз каранды. Жогоруда белгиленгендей, жергиликтүү өз алдынча башкаруу өкүлчүлүктүү органдарынын иштеринин сапаттуулугун көтөрүү жана жогорлатуу суроолору объективтүү болууда.

Иштерип чыккан жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын өнүктүрүү концепциясы уюштуруу иштеринин өнүктүрүүсүн башкарууну гана эмес, жана анын уюштуруу түзүмүнүн өнүгүү багыттарынын алдын ала аныктоого мүмкүнчүлүк берет.

Негизги сөздөр: Кыргыз Республикасы, Конституция, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, субъектер, иш-аракет, саясат, экономика, кадрлар, өнүгүү.

Черикбаев Болот Кымаевич

Магистрант

Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

ПРОБЛЕМЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДСТАВИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ (НА ПРИМЕРЕ КАРАКОЛЬСКОГО ГОРОДСКОГО КЕНЕША)

Аннотация: В Кыргызской Республике на данный момент все чаще встает вопрос, об эффективности работы представительных органов местного самоуправления. От эффективности работы представительных органов местного самоуправления зависит развития экономики страны. Исходя из выше обозначенного, объективным становится вопросы развития и повышения качества работы представительных органов местного самоуправления.

Выработанная концепция развития органов местного самоуправления через систему целей позволяет не только управлять организационным развитием, но и предвидеть направление развития его организационной структуры.

Ключевые слова: Кыргызская Республика, Конституция, органы местного самоуправления, субъекты, деятельность, политика, экономика, кадры, развитие.

Серьезные опасения по поводу проблем местного самоуправления неоднократно выражались главами субъектов. Общая направленность их выступлений связана с повышением подотчетности и подотчетности местных органов власти перед государственными органами, соблюдением законодательства и расходованием бюджетных средств, а также усилением ответственности местных органов власти и должностных лиц перед населением и государством.

Одной из наиболее острых проблем является несоответствие полномочий местных органов власти материальным и финансовым ресурсам в их распоряжении.

В ближайшее время необходимо решить такие важные проблемы, как порядок передачи государственной собственности в муниципальную собственность, формирование муниципального заказа, порядок прекращения полномочий местных органов власти и выборных представителей

местного самоуправления, а также порядок осуществления внешних связей органами местного самоуправления.

Существует также ряд проблем, таких как недостаточная квалификация муниципальных служащих. Недостаток профессиональных знаний и навыков. На низком уровне остается знание компьютерных технологий и иностранных языков. Личные и деловые качества сформированы недостаточно: эффективные коммуникативные навыки, ответственность, организаторские способности и т.д.

Необходимо пересмотреть образовательные стандарты и создать условия для развития конкуренции на рынке образовательных услуг для муниципальных служащих.

Следующая проблема - корпоративная культура государственных и муниципальных служб. Ценности и нормы чиновников часто несовместимы с понятием эффективной муниципальной службы. Чтобы изменить ситуацию, необходимы элементы дизайна и предпринимательской культуры, основными ценностями которых являются самостоятельное достижение целей и вознаграждение в соответствии с результатами.

Еще одна проблема сегодня - привлекательность государства как работодателя на рынке труда. Работа муниципального служащего значительно недооценена, особенно в отношении среднего руководящего состава государственных органов.

Решение описанных проблем предполагает следующие направления деятельности: реализация единой открытой кадровой политики с использованием современных кадровых технологий; модернизация кадровых служб муниципальных органов власти и повышение квалификации кадровых офицеров; реформирование системы оплаты труда муниципальных служащих.

Таким образом, даже довольно краткий анализ показал, что основной проблемой, стоящей перед руководящим органом муниципальной службы, является проблема подбора персонала, связанная, с одной стороны, с сохранением положительного опыта и преемственности, а с другой - с предоставлением новых подходов к решению проблем государственного управления, повышение уровня профессионализма государственных служащих.

В Кыргызской Республике в ходе реформы была создана двухуровневая система местного самоуправления, и каждый уровень считался функционирующим автономно от других и от государственных органов с четким разграничением между субъектами компетенции и власти. Это было расценено как гарантия создания по-настоящему самоуправляющейся системы публичной власти на низовом уровне [3].

Данные о проблемах можно смело утверждать, что реформа местного самоуправления, которая официально вступила в новую фазу, должна продолжаться до тех пор, пока не будут решены наиболее насущные проблемы, стоящие перед институтом местного самоуправления.

Исходя из указанных фактов и тенденций, можно констатировать: такая масштабная реформа, проводимая в развивающейся экономике, социальных и управленческих практиках, не смогла установить непоколебимых норм. Процесс корректировки реформы в ходе ее реализации был неизбежен в прошлом и требовался в будущем: необходима постепенная, последовательная и продуманная модернизация существующей системы местного самоуправления.

Прогрессивные муниципалитеты должны получать эффективные стимулы для развития, а те, кто отстает в развитии территории, должны получать гарантии государственной поддержки. Города, однако, нуждаются в правах для расширения перечня вопросов местного значения, которые они решают, для развития налоговой базы местных бюджетов и развития потенциала их территориального роста. В сельской местности государство должно в большей степени взять на себя ответственность за строительство и эксплуатацию крупных объектов инфраструктуры, соблюдение основных стандартов предоставления услуг и финансовой поддержки.

Так же в одно и то же время, нужно адаптировать законодательство к многообразию условий местного самоуправления.

Движение к финансовой самостоятельности местного самоуправления является ключевым направлением государственной муниципальной политики. Стратегическим ориентиром здесь должна стать замена в бюджетах муниципалитетов с относительно высоким уровнем социально-

экономического развития финансовой помощи государственным и региональным бюджетам за счет поступлений из собственных источников доходов. По мнению экспертов, представляется возможным установить дополнительные источники налогов для местных бюджетов на долгосрочной основе, стимулируя муниципалитеты работать за счет собственных доходов.

Обеспечение баланса свободы муниципалитетов и поддержание интересов государства невозможно без определения институциональных рамок государственного контроля местного самоуправления с четким законодательным регулированием процедур запроса государства и предоставления муниципалитетам необходимой информации, списка их отчетности, формы, порядок проведения проверок муниципалитетов и должностных лиц местного самоуправления. Другими словами, законодательное регулирование общих принципов организации и деятельности местного самоуправления, контроль за соблюдением законов должны осуществляться на государственном уровне.

Зарубежная практика и отечественные теоретические разработки свидетельствуют о необходимости образования различных общественных объединений населения, действующих на территории муниципального образования [1].

Основными принципами их деятельности должны быть: работа с активными представителями населения, постоянное участие в решении вопросов местного значения, деятельность активистов на бесплатной основе с повышением социальной значимости и уважением к их работе.

Жители муниципалитетов могут участвовать в создании и работе органов муниципального территориального управления, домовых комитетов, общественных советов и других общественных объединений, деятельность которых направлена на укрепление местного самоуправления.

В настоящее время есть две равные задачи:

- таким образом, чтобы каждый человек мог без промедления решать проблемы и реализовывать решения и достигать желаемого результата;

- разработка и реализация идей о местных сообществах в процессе принятия решений; в поисках баланса между интересами государства и местных сообществ.

Общественность знает, что не зрелость и безответственность отдельных местных Кенешей, которые преследуя свои интересы, срывают значимые политические мероприятия (выборы мэров, глав айыл окмоту, утверждение бюджетов и программ социально-экономического развития) и тем самым подрывают авторитет местного самоуправления, создавая угрозу будущему демократии.

Особую роль необходимо уделять работе Союзов местных самоуправлений, созданного по воле самих органов местного самоуправления. Он должен выражать консолидированное мнение органов МСУ, это мнение обязательно должно являться обобщенным мнением всех членов Союза. Нельзя допустить, чтобы органы управления Союза выражали мнение только отдельных МСУ или, еще хуже, личные мнения руководителей [2].

Хочется отметить, что только целенаправленное объединение усилий всех ветвей власти позволит избежать дальнейшего накопления проблем и обострения общей политической и социально-экономической ситуации, потери у населения доверия к местному самоуправлению как институту народовластия.

Список литературы:

1. Алехин, Э.В. Экономика государственного и муниципального сектора / Э.В. Алехин. - Пенза: Изд-во ПГУ, 2013
2. Атаманчук, Г.В. Теория государственного управления. М.: Омега-Л, 2013.
3. <http://cbd.minjust.gov.kg>

*Усенов Бекболот Эрмекбаевич
Магистрант*

*Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы*

ЖАЙЫТТАРДЫ НАТЫЙЖАЛУУ ПАЙДАЛАНУУДА, ЖАЙЫТ КОМИТЕТИНИН ИШМЕРДҮҮЛҮГҮН ЖАКШЫРТУУНУН ЖОЛДОРУ (СУЗАК РАЙОНУНУН МИСАЛЫНДА)

Аннотация: Макалада өлкөбүздө жылдан жылга мал жандыктардын саны өсүп жаткандыгынан мамлекеттин менчигинде турган жайыт жерлеринин бүгүнкү күндө кайсы деңгээлде турары көрсөтүлгөн.

Негизги сөздөр: Кыргыз Республикасы, райондук мамлекеттик администрация, мамлекеттик саясат, жайыт департаменти, жайыт пайдалануучулар бирикмеси, жайыт комитети.

*Усенов Бекболот Эрмекбаевич
Магистрант*

*Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики*

ПУТИ УЛУЧШЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАСТБИЩНОГО КОМИТЕТА В ЭФФЕКТИВНОМ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ПАСТБИЩ (НА ПРИМЕРЕ СУЗАКСКОГО РАЙОНА)

Аннотация: В статье указано, на каком уровне находятся пастбищные угодья, находящиеся в государственной собственности, из года в год в стране растет поголовье скота.

Ключевые слова: Кыргызская Республика, районная государственная администрация, департамент пастбищ, объединение пастбищ пользователей, пастбищный комитет.

Кыргыз Республикасында 9 млн. гектар жайыт бар. Жайыттар өлкөбүздүн аймагынын 46% пайызын же өлкөбүздөгү бардык айыл чарба жерлеринин 85% пайызын түзөт. Жайыттарга жаз, жай мезгилдеринде мал жайылат. Мал жайылган жайыттардын ролу Кыргызстандын экономикасы үчүн чоң мааниге ээ., Кыргызстан эгемендүүлүккө ээ болгондон бери жайыттарды туура пайдалануу маселеси арткы планда калып, жакшы көңүл бурулбай калган. Жайыттарды ижарага берүү менен эле жоопкерчиликти түртө салуудан улам, жайыттар каралбай, айрым мал үчүн тоюмдуу, пайдалуу болуп эсептелген чөптөр тукум курут болуп, анын ордун аткулак, алтыгана сыяктуу зыяндуу өсүмдүктөр басып кеткен.

Мына ушундай көйгөйлүү маселелерден улам Айыл чарба министрлигинин алдындагы жайыт департаменти тиешелүү адистер менен бирге жайыттар боюнча жаңы мыйзам долбоорун иштеп чыгышкан.

Кыргыз Республикасында жайыттарды башкаруунун жана аларды пайдалануунун жаны тартиби 2009-жылдын январында кабыл алынган “Жайыттар жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен киргизилген. Мыйзамдын максаты болуп, жайыт жерлерине аярлык менен мамиле кылуу, аларда өскөн чөптөрдүн сапатын арттыруу, инфраструктурану жакшыртуу, жайыттарга жайылуучу малдын жугуштуу ыяндарына каршы күрөшүү эсептелет.

Кабыл алынган мыйзам жайыт жерлерин иштетүүнүн принциптерин толук өзгөрттү. Эгерде жайыттар мурда мамлекеттик органдардын карамагында болсо, эми жайыттарды башкаруу жана алардын абалы үчүн жоопкерчилик Жайыт пайдалануучулардын бирикмелерине жана алардын аткаруу органы жайыт комитеттерине жүктөлгөн.

Жайыт пайдалануучулардын бирикмеси – бул коомдук уюм. Ал белгилуу бир администрациялык-аймактык бирдиктеги жайыт пайдалануучулардын кызыкчылыктарын коргойт.

Мисалга Жалал-Абад областынын Сузак районун алсак. Сузак районуна караштуу он үч айыл өкмөт бир шаардык мэрия бар. Ошол он үч айыл өкмөт бир шаардык мэриянын ичинен он эки айыл өкмөтүндө жайыт комитеттери бүгүнкү күндө үзүрлүү эмгектенүүдө. Сузак району боюнча 128978 га жайыт жери бар.

Бүгүнкү күндө эн бир чон көйгөй бул райондо малдын саны жылдан-жылга өсүп жаткандыгынан жайыт жерлери деградацияга учурап, эрозиялар пайда болуп, малдардын аркандай коркунучтуу оорулары чыгып жатат. Мындай көрүнүш элибиздин, мамлекетибиздин экономикасын көтөргөндүн ордуна кайра артка тартуу коркунучу турат. Ошондой эле айлана чөйрөнүн бузулушу климаттын өзгөрүшүнө алып келет. Эмне үчүн мындай көйгөйлөр бар экендигин аныктоо үчүн талдоо максатында 60 малчыдан сурамжылоо жүргүздүк.

Эмне үчүн бүгүнкү күндө жайыттар жылдан жылга мамлекет тарабынан ар кандай иш-чаралар иштелип жаткандыгына карабай жайыт жерлери эрозияга учурап жатат деген суроого 60 адамдын бардыгы же болбосо 100 % пайызы апрель айынан жайытка чөптөр жаны чыга баштаган учурда жайлоокечтер кой эчкилерин жайлоого айдай башташат да тебелетип чанын чыгарып салышат. Анан андан ары каар кетип жаны чөп чыга баштаган жайыттарга көчүп жыла беришет. Койчулардын артынан малчылар малдарын, жылкыларын айдап калган чөптөрдү жедирип тебелетип июль айынын аягына жайлоолордо чөп калбай такырайып калат. Малдар арыктап ар кандай оорулар чыга баштайт деп жооп беришти.

Бул маселени чечүү максатында Кыргыз Республикасынын 2009-жылдын 26-январында №30 “Жайыттар жөнүндө” мыйзамынын негизинде түзүлгөн жайыт пайдалануучулар бирикмесинин аткаруучу органы жайыт комитеттеринен сурамжылоо жүргүзгөнүбүздө Кыргыз Республикасынын “Жайыттар жөнүндө” мыйзамында жайытка малчыларды чыгаруу жөнүндө так күнү белгиленген эмес. Ошого карабастан райондук мамлекеттик администрация тарабынан малчыларды жайлоого көчүрүү маршруту жана планы бекитилет, жана жайыт комитеттерине аткарууга берилет. Бирок көпчүлүк малчылар ага карабастан өз билемдик менен жайыт комитетинен качып жайлоого көчүп кетишет. Мындай көрүнүшкө жайыт комитети мыйзамда көрсөтүлбөгөндүктөн эч кандай чара көрө алышпастыгы белгилүү болду.

Жайыт комитеттери менен биргеликте жогорудагы көйгөйлөрдү чечүү максатында жайыттарды жакшыртуунун жолдорун аныктадык:

- 1. Мал жаюунун ордун жана убагын аныктоо;**
- 2. Жайыттардагы чөптү ар түрдүү малдарга жедирүү;**
- 3. Жайыттарды эс алдыруу;**
- 4. Жайыттарга жер семирткич чачуу;**
- 5. Жайыттардагы кошумча себүү;**
- 6. Кайра себүү;**

1. Мал жаюунун ордун жана убагын аныктоо

Экономикалык көз караштан алганда сезон бою бир эле жерде мал жаюуну эки ирет жүргүзүү керек: муну эртерээк баштоо абзел жана салыштырмалуу азыраак жедирилген чөптүн узундугун чөптүн тез калыбына келүүсү үчүн калтырып кою зарыл.

Жазгы алгачкы мал жаюуну чөптүн бийиктиги 15 сантиметрге жетери менен баштоо максатка ылайыктуу, бул аба ырайына жана жайыттын сапатына жараша болот. Чөптү оттотууну мындан эрте биштоого да болот бирок чөптүн бийиктиги 5 сантиметрге кыскарганга чейин токтотуу абдан маанилүү. Эгерде чөптүн узундугу 5смден кыска болгонго чейин жедирилсе, анын калыбына келүүсү өтө көп убакытты алат. Эгерде жазында мал жаюудан кийин чөп өтө эле кыскарып кетсе, жайында жамгыр жаап калса жайыт калыбына келет деп үмүттөнүүнүн кажети жок.

Жайыттарды башкарууну келечекте татаалдаштырбоо жана өсүмдүктөрдүн өсүүсүнүн жаныруусуна түрткү берүү үчүн кышка калуучу чөптүн бийиктиги 5см ден кем болбошуна жетишүүгө умтулуу зарыл. Чөптү ири мүйүздүү малга жана жылкыга жедиргенде зыян азыраак болот, ошондуктан мал жаюу мезгилинин аягында дал ушул малдарды жаюу абзел. Жайыттарды суук түшкөнгө чейин малдан бошотуу зарыл. Бул өсүмдүктөргө тамыр жаюуга мүмкүндүк берет.

Түзөн жайыттарды өнүмдүү пайдалануу үчүн электрмалчыны (электркашааны) колдонуу зарыл, ал жайыттагы тоютту короолоп-бөлүктөп жедирүүнү уюштурууга мүмкүндүк берет жана чөптү өнүмдүү пайдаланууга көмөк көрсөтөт, мунун натыйжасында жогорку сапаттуу жайыт тоютун ар күн сайын туруктуу пайдалануу камсыз кылынат.

2. Жайыттардагы чөптү ар түрдүү малдарга жедирүү

Чөптү жедиргенде жайыттарга келтирилүүчү зыян көп жагынан чөптү жеген жаныбарлардын түрлөрүнө жараша болот. Эчкилерге жедиргенде жайыттардын бузулуу тобокелчилиги бир кыйла жогорулайт. Эчкилер адатта чөптү дээрлик тамырына чейин жейт. Ошондуктан эчкилерди жайганда чөптүн өзөк-тамырына өтө чон залал келтирилет. Ал эми койлорду ири мүйүздүү малдарды жайганда залал азыраак келет, эң аз залал жылкыларды жайганда болот. Ар кандай жаныбарлар жайыттардагы чөптү ар башкача жейт, ошондуктан мал жаюуда жаныбарларды аралаштыруу же кезектештирүү чөптү бир кыйла натыйжалуу пайдаланууга мүмкүндүк берет. Кезектештирүүнүн эң өнүмдүү ырааты: адегенде жылкыларды, андан кийин ири мүйүздүү малдарды, андан сон койлорду жаюу.

3. Жайыттарды эс алдыруу

Чөп жабуу-катмары начарлаганда жайыт эс алдырууну талап кылат, анткени тебелеп – тепсөөдөн жана жедирүүдөн кийин чөп калыбына келиши керек. Адатта 4-6 жыл пайдалангандан кийин жайытты эс алдыруу абзел. Мындагы негизги максат – көп жылдык чөптөрдүн тазаланышына, алардын үрөндөрүнүн өнүп чыгышына жана жаш өсүмдүктөрдүн өсүшүнө мүмкүндүк берүү. Калыбына келүү убагында өсүмдүктөрдүн тамыр системасы тарамдалат жана кыртыштын структурасы жакшырат.

Эс алдыруу мезгилинде жайытта сентябрь айында бир ааздап мал жаюу сунушталат: бул үрөөндүн жерге тебеленип кириши үчүн керек. Өсүп турган чөптөрдүн арасында керексиз өсүмдүктөр болгон жерлерде, күзгү мал жаюудан кийин жана жазгы мал жаюунун алдында чөптү чаап коюу кажет, бул отоо чөптөрдүн андан кийинки өсүшүнө жол бербөө үчүн зарыл. Ошондой эле эс алдыргандан кийин май-июнь айларында, гүлдөгөндөн кийин чөптү чабуу сунушталат. Эгерде жайыттын белгилүү бир жери малга жедирилгенден кийин олуттуу залалга учураса, ал эми эң начар жайыттарды айдап талаа өсүмдүктөрүнүн мыкты аралашмасын сээп коюуга болот.

4. Жайыттарга жер семирткич чачуу

Жер семирткич чачуу – республиканын табигый тоют жерлеринин түшүмдүүлүгүн жогорулатуунун негизги ыкмаларынын бири. Минералдык жер семирткичтердин таасири астында түшүм эле жогорулабастан, табигый жайыттарда өскөн чөптөрдүн ботаникалык жана химиялык курамында орчундуу даражада жакшырат. Өскөн өсүмдүктөрүнө жараша жайыттардын көп типтүү болушуна жана вертикалык алкактарга бөлүнүшүнө байланыштуу алардын кыртыштык климаттык айырмалуулуганан улам минералдык жер семирткичтерди туура тандоонун мааниси зор.

Табигый жайыттарга чачуу үчүн бир кыйла ылайыктуу минералдык жер семирткичтер болуп төмөнкүлөр эсептелинет:

- азоттуудан – аамияк селитрасы, зааразат, аммоний сульфаты;
- фосфордуудан – жонокой жана кош супер фосфат;
- калийдүүдөн - хлордуу калий;
- комплекстүүдөн – нитрофос, карбоамафос, нирофоска;

Кык

Эгерде уй каналарда жана кой короолордо кык бар болсо, аларды январь жана февраль айларында жайыттарга чачуу керек. Кыкты механикалык чачкычтар менен чачуу максатка ылайыктуу. Кык үйүлгөн бойдон калса, аны мүмкүн болушунча тезирээк тегиздөө абзел.

Малалоо

Жаныбарлар өткөн жылы кык көп калган жерлерге жайылбайт. Жайытта чөп жедирген учурда жаныбарлар жайылуудан четтеп өткөн жерлерде, ар жылда, мал жаюуга болжол менен төрт апта калганда (марттын аягы апрелдин башы) жайытты малалап чыгуу керек. Бул өсүмдүктөрдүн тамыр системасынын өсүшүнө түрткү берүү үчүн зарыл. Эгерде мындан кийин отоо чөп баса баштаса, аны чаап салуу абзел.

5. Жайыттардагы кошумча себүү

Кошумча себүү - өсүп турган чөптөрдүн бүтүндүгүн бузбастан же бир аздап бузуу менен жайыттардын абалын жакшыртууну көздөйт.

Жайыттардын азыктуулугун жакшыртуу үчүн күзгү алгачкы жамгырлардан кийин дароо эле кошумча себүүнү жүргүзсө болот, бирок бул кыртыштын 0-30 сантиметрге чейинки катмарындагы нымдуулукка жараша болот. Эгерде күз өтө эле кургакчыл болсо, кошумча себүүнү эрте жаздада жүргүзсө болот.

Үрөндүн кыртышка дурустап орношу үчүн жайытта аны себүү жүргүзүлгөндөн кийин дароо эле бир күнгө мал жаюу керек. Буурчак маданий өсүмдүктөрүн кошумча сепкенде көбүнесе начар өнүп чыгат, ошондуктан себилүүчү үрөндөрдүн аралашмасы жайытта басымдуулук кылган талаа дан өсүмдүктөрүнөн, жергиликтүү буурчак жана башка өсүмдүктөрүнөн гана куралууга тийиш. Жайыт малалагандан кийин, табигый тилкеде даярдалган үрөндөр аралашмасын себүүгө болот. Эгерде бул тилке корголуучу табигый аймактардын чегинде болбосо, аралашмага маданий өсүмдүктөрдүн үрөнүн 25% пайызга чейин кошууга болот. Аралашманын курамы кошумча себүүнүн максатына: жайытты өндүрүштүк жакшыртууга арналганына, же болбосо табигый чөптөрдү калыбына келтирүүнү (же кармап турууну) көздөгөнүнө жараша болот. Кийинки максатта жергиликтүү чөптөрдү жана өсүмдүктөрдү гана колдонууга жол берилет.

Жаан-чачын көп жааган шалбаа жайыттарда жаш өсүмдүктөрдү жетилип турган өсүмдүктөр басып коёт. Чөптөрдү кошумча себүүдөн дурус натыйжа алуу үчүн табигый чөп өскөн катмарды чиймелөө, тытмалоо, чукулоо, отоо чөптөр чогуу өскөн жерлерди тазалоо аркылуу, же болбосо нымдандыруу аркылуу шартын өзгөртүү – сугаруу жолу менен табигый чөп катмарын орчундуу бузуу зарыл.

6. Кайра себүү

Кайра себүү – бул, чөп жабуу катмарын толук бузуу аркылуу жайыттардын абалын жакшыртуу. Иш жүзүндө бул жасалма жайыттарды жана чөп жабыктарды түзүүнү билдирет.

Кайра себүүнү жайыттардын катуу бузулуп жабырланган тилкелеринде жүргүзүү үчүн, ошондой эле тоо этектериндеги, таштак жерлердеги, катуу булганган жана бадалдар баскан тилкелердеги, жарамдуулугу аз (азыктуулугу жетишсиз) табигый жайыттарды калыбына келтирүү максатында сунушталат, жана аларга жанаша тоо этектеринде, жайкысын жайлоого чыгарылбаган ошондой эле ойдундарда малга жайкы жайыт болгон жерлерде да кайра себүү же себүү зарыл. Кайра себилген (жасалма) жайыттар узак мезгил бою, жыл ичинде 200 күнгө чейин бир кыйла сапаттуу тоют берет жана 20 жылдан ашуун сакталат.

Кайра себүүнү пландаштырууда республиканын аймагы жана анын агроклиматтык шарттары кеңири ар түрдүүлүгү менен айырмалана тургандыгын, ушуга байланыштуу жайыт пайдалануу мезгилин узактыгы өзгөрө тургандыгын эсепке алуу зарыл. Ошондуктан себилме жайыттарды түзүү үчүн тандалып алынган маданий чөп өсүмдүктөрү ар кандай көрсөткүчтөрү боюнча бири бирин толуктап турушу керек.

Үрөндөрдү тандап алуу жана өстүрүү агротехникасы республиканын бүткүл аймагы үчүн бирдей сунуштамалар болушу мүмкүн эмес. Мында тоют өсүмдүктөрүнүн жергиликтүү формаларына жана сортторуна жана жапайы өскөн түрлөрүнө өзгөчө көңүл бөлүү керек. Анткени алар курчап турган чөйрөгө жакшы ыңгайлашкан.

Маданий жайыттарды түзүүдө тоют өсүмдүктөрү ээ болууга тийиш сапаттар болуп төмөндөгүлөр саналат:

- Жогорку түшүмдүүлүгү жана жакшы аш болумдуулугу;
- Кургакчылыкка жана кышка чыдамдуулугу жана узак жашоочулугу;
- Мал жаюуга чыдамдуулугу жана улам өсүүгө, тоюттук сапаттарын кеч күзгө чейин сактоого жарамдуулугу;
- Агротехника ыкмаларына ийкемдүүлүгү;
- Илдеттерге жана зыянкечтерге туруктуулугу;
- Үрөнүн өстүрүүнү жана жыйноону механизациялаштырууга мүмкүндүгү.

Сугатсыз өстүрүү үчүн жапайы өскөн көп жылдык тоют өсүмдүктөрү өзгөчө кызыгууну жаратат, анткени алар жергиликтүү шарттарга эволюциялык түрдө ыңгайланышкан.

Бүгүнкү күндө мамлекетибизде 1 млн гектардан ашуун жайыттар сугатты талап кылат – бул, кошумча тоют базасын түзүүнүн кепилденген резерви болуп саналат, ал жайытта багылуучу малдын санын орчундуу көбөйтүүгө мүмкүндүк берет.

Колдонулган адабияттар:

1. Кыргызстандагы жайыт реформасы
https://www.bbc.com/kyrgyz/in_depth/2014/08/140828_pasture_reform_kyrgyz_my_takeon
2. Жайыттар кимдин жоопкерчилигинде
https://www.azattyk.org/a/Kyrgyzstan_Economy/1878975.html
3. Жайыттар жөнүндө мыйзам <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/202594?cl=ky-kg>
4. ”Айыл чарба инвестициялары жана кызмат көрсөтүү” долбоору “жайыт комитеттери үчүн эскертме” Бишкек 2012. Автор илимий консультант ветеринария илимдеринин кандидаты К.Жумаканов.
5. ”Кыргыз республикасынын Айыл чарба жана мелиорация министрлиги” “Айыл чарба инвестициялары жана кызмат көрсөтүү” долбоору. Жайыттарды пайдаланууда курчап турган чөйрөнү коргоо боюнча сунуштар. Бишкек 2012

УДК: 004:351(575.2)

Темиров Элнур Мэлисбекович

Магистрант

*Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы*

**ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНДА ЭЛЕКТРОНДУК
ДОКУМЕНТ ЖҮГҮРТҮҮНҮ КИРГИЗҮҮ
(СУЗАК РАЙОНУНУН ЛЕНИН АЙЫЛ ӨКМӨТҮНҮН МИСАЛЫНДА)**

Аннотация: Бул макалада Кыргыз Республикасынын Сузак районунун Ленин айыл өкмөтүнүн жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын мисалында ички иш кагаздарынын жүргүзүүдө жаңы маалымат технологияларын киргизүүнүн натыйжасында жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын тейлөө сапатын жогорулатуу жана мүмкүн болгон аткаруу деңгээлин күчөтүү каралды.

Негизги сөздөр: мамлекеттик саясат, электрондук мамлекеттик кызматтар, чемедик укуктук актылар, маалымат-коммуникациялык технологиялар, электрондук башкаруу, электрондук кол тамга, маалымат коопсуздугу, иш-кагаздарын жүргүзүү.

Темиров Элнур Мэлисбекович

Магистрант

*Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики*

**ВНЕДРЕНИЕ ЭЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБОРОТА
В ОРГАНАХ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ
(НА ПРИМЕРЕ ЛЕНИНСКОГО АЙЫЛ ОКМОТУ СУЗАКСКОГО РАЙОНА)**

Аннотация: В статье рассмотрены внедрение новых информационных технологий в органах местного самоуправления Кыргызской Республики на примере Ленинского айыл окмоту Сузакского района по ведению внутреннего делопроизводства, повышение качества обслуживания и усиление возможного уровня исполнения органами местного самоуправления.

Ключевые слова: государственная политика, электронные государственные услуги, нормативные правовые акты, информационно-коммуникационные технологии, электронном управлении, электронном подписи, информационная безопасность делопроизводство.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын мүмкүнчүлүктөрүн арттыруу максатында электрондук маалымат ресурстарынын сакталышына жана чебердик менен аларды пайдаланууну жүзөгө ашыруу. Туура чечим кабыл алуу, учурда айланада болуп жаткан окуяларга ийкемдүү жооп берүү, бул бир гана жетекчинин тажрыйбасынан көз каранды эмес. Ал жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын башкаруусунун натыйжалуулугу жана ыңгайлуу уюштурулган иш кагаздардан дагы көз каранды.

Мекеме же ишкананын ички иш кагаздарынын уюштуруучулук деңгээли төмөн болгон учурда жалпы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын иш таржымалына таасирин тийгизет. Убагында тиешелүү кызматкерге маалымат жетпесе алардын жыйынтыгы аткарылбаган иш-чаралар, күтүүгө коротулган убакыттар жана жаңы ачылган мүмкүнчүлүктөргө жол жабылат.

Убакыттын өтүшү менен иш кагаздардын жүгүрүү көлөмү көбөйүүдө. Ички иш кагаздар менен алып барып жаткан жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, документтерди системалык башкарууга, сактоого, коопсуз сактоого⁶, көлөмдүү сактоого аргасыз болушат.

Кыргыз Республикасынын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына маалымат технологияларын киргизүү жана электрондук коопсуздуктун сакталышын камсыз кылуу-учурдун талабы. Жер-жерлерде жайгашкан жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын саны көпчүлүктү түзөт. Жалпы Кыргызстанда 453 айыл өкмөтү, 31 шаар бар. Алардын ички иш кагаздарын локалдык (көз карандысыз) автоматташтыруусу тейлөөнүн сапатын жогорулатып жана мүмкүн болгон жергиликтүү аткаруу деңгээлин күчөтөт.

2019-жыл «Региондорду өнүктүрүү жана өлкөнү санариптештирүү жылы» жарыяланганына байланыштуу, санариптештирүү жогорку органдарды камтып, ал эми жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында локалдык деңгээлде санариптешкен эмес же жарым жартылай аткарылып жатканын байкоого болот. Натыйжада электрондук коопсуздуктун бир катар бузуулары коштолмокчу. Анткени баардык маалыматтын бир жерге чогулушу борбордук серверлерге жайгашат. Эгерде борбордук серверлерге вирустук чабуул жасалчу болсо, мамлекеттик деңгээлде кооптонууну жаратат. Ошондуктан жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын маалыматтарына автоматтык түрдө борбордук серверлерден сурамжылоо жөнөтүлүп маалымат алынып турса, коопсуздук эрежелерин сактоо менен маалымат чогулат.

Жергиликтүү өз алдынча органдарында маалымат алып жүрүүчү каражат жана иш-кагаздарын жүгүртүүдө көпчүлүк болуп кагаз кеңири жайылган, аларды сактоо бир катар ыйгайсыздыктарды алып келет:

- Көлөмдүү маалыматтарды сактоодо;
- Атайын температуралык режимдин сакталышын;
- Абанын нымдуулугунун сакталышы.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында убакыттын өтүшү менен маалымат алмашуусу өсүүдө. Маалымат алмашуунун натыйжасында келип чыккан көйгөйлөрдү чечүү мезгилдин талабы.

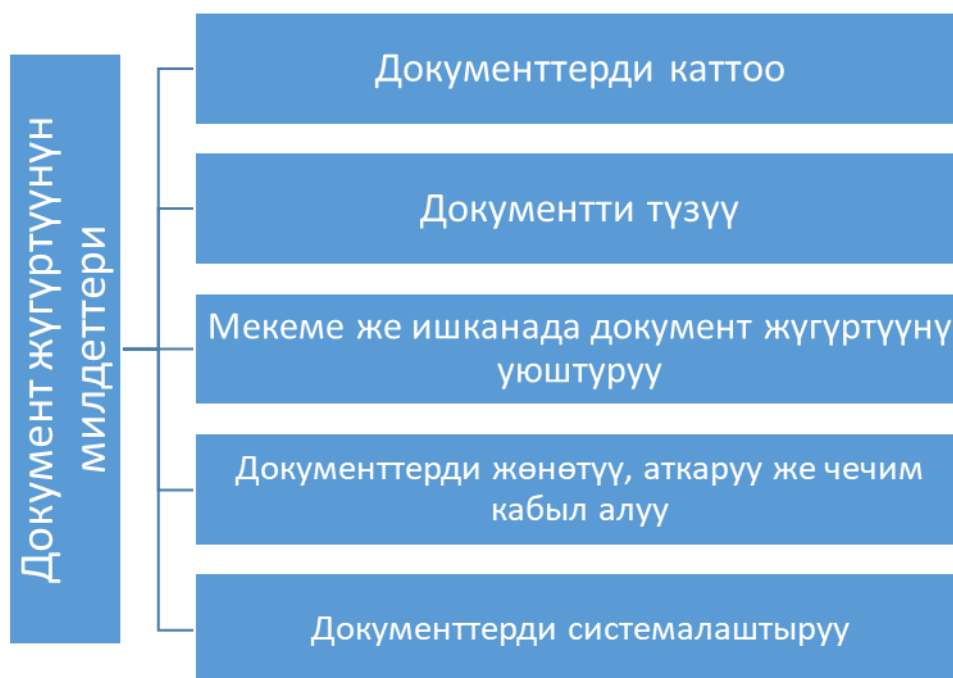
Электрондук иш кагаздарын жүргүзүүнүн негизги максаттары мекеменин же ишкананын маалымат алмашуусун оптималдаштыруу, жүгүртүүдөгү документтерди түзүү, каттоо, берүү, уюштуруу маселелерин жеңилдетүү (сүр. 1).

Иш кагаздарын жүгүртүүдө заманбап маалымат технологияларын колдонуу жана колдонуу учурунда келип чыккан каталарды убагында байкоо, ал каталарды жоюу негизги багыттардын бири.

Иш-кагаздарын жүргүзүүдө атайын бир тараптардын сактоо эрежелери аткаруу менен күнүмдүк, чарбалык иштердин аткарылышы. Маалымат алмашуунун артынан жасалган иш-аракеттер, процесстер аркылуу жүзөгө ашыруу.

⁶ Кыргыз Республикасынын маалыматтык коопсуздугунун 2019-2023-жылдарга карата концепциясы, Кыргыз Республикасынын токтому менен 2019-жылдын 3-майында кабыл алынды [5].

Кыргыз Республикасынын электрондук башкаруу чөйрөсүн өнүктүрүү максатында 10-март 2002-жылы Кыргыз Республикасынын Жарлыгы менен “Кыргыз Республикасынын маалыматтык-коммуникациялык технологияларды өнүктүрүү” Улуттук стратегиясы (2010) кабыл алынган.⁷

1-сүрөт. Документ жүгүртүүнүн милдеттери.

Улуттук стратегияда маалыматтык жана коммуникациялык технологиялар олуттуу түрдө бардык коомдук мамилелерди өзгөртөрүн жана маалыматтык коомду түзүү багыттары камтылган. Жаңы маалымат технологияларын колдонууда, өндүрүштүн өнүгүүсү, аймактарды өнүктүрүүдө мүмкүнчүлүктөр ачылары баяндалган.

Кыргыз Республикасынын электрондук башкаруу тартибин аныктоо максатында 2017-жылдын 15-июнунда Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши кабыл алган.⁸

Электрондук башкаруу жөнүндөгү мыйзамы мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын, алардын кызмат адамдарынын, уюмдардын жана жарандардын электрондук формадагы электрондук документтерди жана башка маалыматтарды пайдалануу менен юридикалык маанилүү чечимдерди кабыл алуу жана юридикалык маанилүү аракеттерди көрүү боюнча иши баяндалган.

Кыргыз Республикасынын электрондук иш кагаздарын жүргүзүү боюнча талаптар, Өкмөтүнүн 2012-жылдын 23-июлундагы № 517 токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасында иш кагаздарын жүргүзүү боюнча типтүү нускамада баяндалган⁹:

Типтүү нускамада көрсөтүлгөн жалпы талаптар уюштуруу-тескөө документтеринин алып жүрүүчүсүнүн түрүнө карабастан, аларды даярдоодо, каттоодо, эсепке алууда жана аткарылышын контролдоодо автоматташтырылган маалыматтык-технологиялардын жардамы менен түзүлүүчү документтерди эске алуу менен колдонулат.

⁷ Кыргыз Республикасынын маалымат-коммуникациялык технологияларды өнүктүрүү боюнча Улуттук стратегиясы (2010); Сайттан алынды: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/12728?cl=ky-kg>. Кирүү күнү 10.10.2019-ж.

⁸ Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 19-июлундагы №127 «Электрондук башкаруу жөнүндөгү» мыйзамы

⁹ Кыргыз Республикасынын электрондук иш-кагаздарын жүргүзүү боюнча «Типтүү нускама». Сайттан алынды: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/93702>. Кирүү күнү 10.10.2019-ж.

Мекемеде колдонулуучу башкарууну документтик жактан камсыздоонун автоматташтырылган системасы (электрондук документ жүгүртүүнүн системасы) бул органдын иш кагаздарды жүргүзүү боюнча нускамасынын талаптарына жооп берүүгө тийиш.

Типтүү нускамада көрсөтүлгөн жалпы талаптар уюштуруу-тескөө документтери 28 рекузиттен турат. 20-рекузитте санариптик кол тамга коюлган документ юридикалык күчкө ээ экендиги баяндалган:

Кол тамга¹⁰ жогору турган органдарга, мамлекеттик бийлик органдарына жиберилүүчү документтерге мекеменин жетекчиси же анын тапшырмасы боюнча жетекчинин орун басары коет.

Баш ийген жана башка органдарга, жарандарга жиберилүүчү документтерге жетекчи, анын орун басары же түзүмдүк бөлүмдөрдүн жетекчилери компетенцияларына ылайык кол коет.

Кызматтык документтердин бардык нускаларына, алардын көчүрмөлөрүнө кол тамга коюлууга тийиш. Документтерге кызмат адамдарынын жеке кол тамгасы коюлушу зарыл. Көчүрмөлөр көп санда болгон учурларда аларга аткаруучунун ырастоочу кол тамгасы, же жетекчинин кол тамгасынын факсимилесин коюуга жол берилет. "Электрондук документ жана электрондук санариптик кол коюу жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын нормаларына ылайык документтерге электрондук санариптик кол коюлушу мүмкүн. Бул учурда документтин эки варианты тең бирдей юридикалык күчкө ээ болот.

Кыргыз Республикасынын жарандык-укуктук бүтүмдөрдү түзүүдө, мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарды көрсөтүүдө, мамлекеттик жана муниципалдык функцияларды аткарууда, ошондой эле юридикалык маанилүү аракеттерди жасоодо электрондук колтамганы пайдалануу боюнча мамилелерди жөнгө салуу максатында 2017-жылдын 15-июнунда Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши кабыл алган.

Электрондук колтамга жөнүндөгү мыйзамы Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында мамилелердин айрым түрлөрүндө (шайлоону даярдоо жана өткөрүү, жарандык-укуктук бүтүмдөрдү түзүү, мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдү, банк операцияларын жүзөгө ашыруу, бухгалтердик эсептерди жүргүзүү жана башка) электрондук колтамгаларды пайдалануунун өзгөчөлүктөрү белгиленеши баяндалган.

Сузак районунун Ленин айыл өкмөтүнүн иш-кагаздары документтерди жана тапшырмаларды аткарууну контролдоонун автоматташтырылган системасы (мындан ары - АСКИД) – программасы аркылуу жүгүртүлүүгө алынган жана мекеменин ичинде иш-кагаздар эки тартип менен жүгүртүлүүдө. Анткени иш-кагаздар электрондук түрдө катталып жана аны менен бирге кагаз түрүндө жүгүртүлүүсү иш-кагаздар жүргүзүүчү адистин убакытын кайталануучу процесс менен байлоодобуз.

АСКИД программасынын мүмкүнчүлүктөрү:

- Документтерди жана тапшырмаларды контролдоонун көп деңгээлдүү, вертикалдуу системасын түзөт;

- Бардык жасалган тапшырмаларды көзөмөлдөө;

- Тапшырмаларды аткаруу мөөнөтүн көзөмөлгө алат.

АСКИД – программасы өкмөт тарабынан официалдуу сунушталганы менен ал программа толук автоматташкан эмес. Борбордук көзөмөл жүргүзүүчү түзүмдөр жок жана жарым жартылай автоматташканын байкоого болот. Маалымат технологиянын өнүгүү учурунда, биздин заман талабына жооп бере турган программаларды жасоодо өкмөт тарабынан такай көзөмөлгө алынбаганы өкүндүрөт.

Кемчиликтерин иликтегенде:

- Эки түрдө каттоо (кагаз жана санарип), убакыттын көп талап кылынышы;

- ички иш-кагаздар алмашуусу көзөмөлгө алынбайт (буйруктар, токтомдор);

- Электрондук коопсуз жөнүндө эч кандай көзөмөл жок.

Ички иш-кагаздарын санариптик уюштуруу, каттоо өзгөчө мааниге ээ экендиги, болуп жаткан жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүдө жергиликтүү өз алдынча башкаруу органынын аткаруу деңгээлин жогорулатмакчы.

¹⁰ Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 19-июлундагы №128 «Электрондук колтамга жөнүндө» мыйзамы.

Мекеменин иш-кагаздары тышкы жана ички болуп экиге бөлүнөт. Тышкы иш-кагаздарын санарип аркылуу АСКИД программасы менен көзөмөлгө алынса, ал эми ички иш-кагаздары санариптик көзөмөлдө жок.

Мекеменин ички иш-кагаздар алмашуусу – бул мекеменин ички структуралык бөлүмдөр арасында иш-кагаздардын жүгүртүлүүсү. Ички иш-кагаздарына буйруктар, томтомдор, инструкциялар жана башкалар кирет (сүр. 2).

2-сүрөт. Иш-кагаздарынын жүгүртүү тартиби.

Мекеменин ичиндеги маалымат алмашуу ыкчам жүрсө мекеменин аткаруу деңгээли жогоруламакчы. Жергиликтүү башкаруу органдардын иш-кагаздарын жеңилдетүү максатында айыл өкмөттүн жооптуу катчысы жана иш-кагаздарын жүргүзүүчүсү менен бирге анализ жүргүздүк. Жүргүзүлгөн анализдин жыйынтыгында айыл аймакта жүрүп жаткан ички иш-кагаздардын кат алмашуусу убакыттын кечигүүсү менен аткарылып жатканын далилдедик. Кечигүүсү аткаруу чөйрөсүнө таасирин тийгизгенин байкадык. Бул бүтүндөй мекеменин аткаруу мүмкүнчүлүгүн артка тартып жаткан көрүнүш.

1-таблица. Сузак районунун Ленин айыл аймагынын 01.01.2019 - 01.08.2019 ж.ж. аралыгындагы иш-кагаздарынын саны.

Иш-кагаздар	Саны	Көчүрмө	Жалпы көчүр.
Буйруктар	122	7	854
Токтомдор	10	7	70
Жалпы	132	14	924

Таблицада жалпы Ленин айыл өкмөтүнүн ичинде жүргүзүлгөн буйрук, токтомдордун көчүрмөсү көрсөтүлдү. Жыйынтыгында 7-ден көчүрмө таркатылып жаткан иш-кагаздын көлөмү 924 түздү. Иш-кагаздар жүргүзүүчү адистин иш-кагаздарын орточо көчүрүүгө коротулган убактысы 5 секунданы ээледі.

Анализ:

5 сек. көбөйтүлгөн (*) 924 иш.кагаз. = 4620 сек.

4620 сек. бөлүү (/) 60 сек. = 77 мин.

77 мин. бөлүү (/) 60 мин. = 1,28 саат.

Жыйынтыгында бир жуманын ичинде 1 саат 28 минутага жакын аткаруунун кечигүүсүн алып келди. Бул көрсөткүч баардык шарттарды эске алганда минималдык көрсөткүч болуп саналат. Аны менен бирге иш-кагаздарын жүргүзүүчү адис кириш-чыгыш иш-кагаздарын дагы таркатат.

2-таблица. Сузак районун Ленин айыл өкмөтүнүн иш-кагаздарынын көчүрмөсүнүн алган кызматкерлер.

№	Кызмат	Кайталанып түзүлгөн иш-кагаздар (Дело)				
		Буйрук-тар	Токтом-дор	Чыгыш каттар	Кириш каттар	Арыздар
1	Жооптуу катчы	Негизги	Негизги	көчүрмө	көчүрмө	Негизги
2	Иш-кагаздар жүргүзүүчү	көчүрмө	көчүрмө	Негизги	Негизги	көчүрмө
3	Экономист-статист	көчүрмө	көчүрмө	көчүрмө	көчүрмө	көчүрмө
4	Соц. Адис	көчүрмө	көчүрмө	көчүрмө	көчүрмө	көчүрмө
5	Аскердик каттоо инспектору	көчүрмө	көчүрмө	көчүрмө	көчүрмө	көчүрмө
6	Салыкчы	көчүрмө	көчүрмө	көчүрмө	көчүрмө	көчүрмө
7	Жер адис	көчүрмө	көчүрмө	көчүрмө	көчүрмө	көчүрмө
8	Булгалтер					көчүрмө
9	Каржы-экономика бөлүмүнүн башчысы	көчүрмө	көчүрмө	көчүрмө	көчүрмө	көчүрмө

Электрондук документ жүгүртүү системасын Сузак районуна караштуу Ленин айыл өкмөтүнө киргизүүнүн көйгөйлөрү:

- айыл өкмөт кызматкерлеринин көпчүлүгү пенсионерлер;
- айыл аймак датацияда отурат;
- колдонулуп жаткан АСКИД-программасы коопсуздук эрежелерине жооп бербейт;
- мекеменин ичиндеги компьютерлеринин эскилигинин жетиши;
- компьютерде орнотулган программалардын коопсуздук эрежелерине жооп бербеш;

Айыл өкмөттөргө электрондук документ жүгүртүү системасын киргизүү боюнча сунуштар:

- Айыл аймактын электрондук коопсуздук жөнүндө эрежелерин уставында бекитүү;
- Персоналдык компьютерлердин аппараттык жабдылышына байкоо жүргүзүү;
- Аймактын ички иш-кагаздарын электрондоштуруу;
- Атайын мобилдик тиркемелерин иштеп чыгуу;
- Аймактын ичиндеги процесстерди жеңилдетүү максатында комиссия түзүү;
- Дүйнөдөгү жаңы технологияларды талдоо жана жалпы колдонууга алуу жагын көзөмөлдөө.

Бүгүнкү күндө маалымат технологиялардын иш кагаздар чөйрөсүндө колдонуу, актуалдуу багыттардын бири. Иш кагаздарынын жүгүртүү ылдамдыгы күн сайын өсүүдө, аларды автоматташтыруу учурдун талабы. Анткени учурда жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ички иш кагаздары, кагаз түрүндөгү маалыматтарын жыйноо, бөлүштүрүү, жиберүү көйгөйлүү маселелердин бири.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына электрондук документ жүгүртүүнү киргизүү менен жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын аткаруу деңгээли жогорулап, мамлекетибиз өнүгүү жолуна багыт алмакчы.

Список литературы:

1. Национальная стратегия «Информационно-Коммуникационные технологии для развития Кыргызской Республики» (2010).
2. Закон Кыргызской Республики «Об электронном управлении» от 19 июля 2017 года № 127.
3. «Типовая инструкция» по делопроизводству в Кыргызской Республики, утверждена постановлением Правительства Кыргызской Республики от 23 июля 2012 года № 517.
4. Закон Кыргызской Республики «Об электронной подписи» от 19 июля 2017 года № 128.
5. Концепция информационной безопасности Кыргызской Республики на 2019-2023 годы

Колдонулган адабияттар:

1. “Кыргыз Республикасынын маалыматтык-коммуникациялык технологияларды өнүктүрүү” Улуттук стратегиясы (2010).
2. Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 19-июлундагы №127 “Электрондук башкаруу жөнүндөгү” мыйзамы
3. Кыргыз Республикасында иш кагаздарын жүргүзүү боюнча “Типтүү нускама” 2012-жылдын 23-июлундагы № 517 токтому менен бекитилген.
4. Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 19-июлундагы №128 “Электрондук колтамга жөнүндө” мыйзамы.
5. Кыргыз Республикасынын маалыматтык коопсуздугунун 2019-2023-жылдарга карата концепциясы.

УДК : 351:336.144(575.2)

Тагайбек уулу Шаамурат

Магистрант

Кыргыз Республикасынын Президентине

караштуруу Мамлекеттик башкаруу академиясы

**ЖЕРГИЛИКТУУ БЮДЖЕТИНИН КИРЕШЕЛЕР СИСТЕМАСЫН ЖАКШЫРТУУ
(КОШ-ДӨБӨ АЙЫЛЫНЫН МИСАЛЫНДА)**

Аннотация: Макалада жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кирешелеринин системасын жакшыртуу Кош-Дөбө айылынын мисалында каралды.

Негизги сөздөр: жергиликтүү бюджет, жергиликтүү бюджеттин киреше бөлүгү.

Тагайбек уулу Шаамурат

Магистрант

Академии государственного управления

при Президенте

Кыргызской Республики

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ ДОХОДОВ МЕСТНОГО БЮДЖЕТА
(НА ПРИМЕРЕ КОШ-ДЮБИНСКОГО АЙИЛЬНОГО АЙМАКА)**

Аннотация: В статье рассмотрены совершенствования системы доходов органов местного самоуправления на Кош-Дюбинского айильного аймака.

Ключевые слова: местный бюджет, доходы местного бюджета, местные налоги, выравнивающие гранты.

Важным достижением развития местного самоуправления в Кыргызской Республике является финансовая децентрализация, закрепленная в законодательстве. Исполнительные органы местного самоуправления обладают правом управления ресурсами (пастбища, природные ресурсы, земельные участки и др.). Признание права муниципальной собственности, наряду с государственной, усиливает экономический и административный потенциал местного самоуправления. Причинами большинства проблем в сфере местного самоуправления являются дотационность органов местного самоуправления, слабая роль местных сообществ в процессе принятия решений на местном уровне. Органы местного самоуправления при планировании и реализации программ социального и экономического развития местного сообщества слабо учитывают потребности граждан. Это вызвано отсутствием навыков вовлечения общественности в процессы планирования и принятия решений по вопросам местного значения. На сегодняшний день принятые уставы местного сообщества не стали реальным инструментом взаимодействия органов местного самоуправления с членами местных сообществ. Недостаточные экономические и финансовые возможности не позволяют органам местного самоуправления в полной мере отвечать на потребности местных сообществ и оказывать качественные муниципальные услуги.

Административно-территориальное деление страны требует проведения оптимизации, например, по численности населения Кара-Суйский район Ошской области (363,8 тыс. чел.) превышает численность населения Таласской (240,0 тыс. чел.) или Нарынской (262,1 тыс. чел.) областей. В настоящее время в республике функционирует 67 айылных аймаков, состоящих только из одного села. В то же время существуют айылные аймаки, в состав которых входит более 15 сел, с населением более 20 тысяч человек. Бюджетная обеспеченность местных сообществ остается низкой. Согласно действующей системе межбюджетных отношений, на местный уровень распределяется меньше ресурсов, чем необходимо для решения вопросов местного значения и исполнения делегированных государственных полномочий. На 1 января 2018 года 75 айылных аймаков из 453 являются самодостаточными, что составляет 16,5%.

В 2017 году сумма выравнивающих грантов составила 1818,1 млн. сомов, по сравнению с 2016 годом больше на 208,8 млн. сомов. Более трети от всех доходов органов местного самоуправления поступает за счет выравнивающих грантов, что делает местные бюджеты зависимыми. Предоставление органам местного самоуправления дотаций стало фактором, снижающим их заинтересованность в финансовой самостоятельности. В отличие от айылных аймаков, доля выравнивающих грантов, получаемых городами, снижается. В 2016 году по сравнению с 2015 годом доходы городов выросли в среднем на 40% доходы айыл окмоту - только на 12%, что создает неравные условия для развития городов и айылных аймаков.

Исполняемые органами местного самоуправления делегированные государственными органами полномочия финансово не подкрепляются. За последние годы увеличился на 3 вопроса список вопросов местного значения. Так, к вопросам местного значения добавлен вопрос об ответственности за правовое просвещение граждан и предотвращение насилия в семье. В настоящее время сотрудники исполнительных органов местного самоуправления заняты исполнением делегированных государственных полномочий. В результате из-за загруженности сотрудников органов местного самоуправления имеют место факты некачественного исполнения вопросов местного значения.

Качество управления в органах местного самоуправления снижается из-за частой сменяемости глав и их низкого профессионального уровня. Как правило, избрание нового состава местного кенеша часто приводит к смене руководства исполнительного органа. Сохраняются недостаточность квалифицированных кадров в органах местного самоуправления, снижение потенциала сотрудников. Уровень текучести кадров продолжает оставаться высоким. Недостаточные знания и навыки по организации услуг и построению взаимоотношений с муниципальными предприятиями и частными поставщиками услуг приводят к некачественному оказанию услуг населению. Недостаточен уровень инфраструктурной обеспеченности местного самоуправления. Отсутствует комплексное планирование развития территорий с учетом взаимодействия государства и местного самоуправления. Проверки органов местного самоуправления не носят профилактиче-

ского характера, отсутствуют механизмы мониторинга индикаторов результативности и эффективности деятельности органов местного самоуправления. Слабо развиты межмуниципальное сотрудничество и обмен опытом между органами местного самоуправления Кыргызской Республики. В связи с тем, что вопросы развития местного самоуправления остаются актуальными и требуют дальнейшего совершенствования и эффективного управления, а также в целях реализации реформ в системе местного самоуправления Правительством Кыргызской Республики разработана Программа развития местного самоуправления Кыргызской Республики на 2018-2023 годы.

Основными задачами в сфере мобилизации ресурсов для развития местного самоуправления заложенными в Программе развития местного самоуправления на 2018-2023гг являются:

- Внедрить механизмы программно-целевого планирования социальноэкономического развития территорий; механизмы бюджетирования на программной основе для местных бюджетов.
- Создать условия для формирования бюджетов развития. Изменить систему стимулирующих грантов, преобразовав их в бюджеты развития каждого органа местного самоуправления.
- Повысить потенциал органов местного самоуправления по вопросам бюджетирования на программной основе, планирования и управления бюджетными инвестициями.
- Повысить уровень участия местного сообщества в формировании доходов и управлении ресурсами.
- Внедрить меры повышения доходной обеспеченности местных бюджетов. Улучшить качество прогнозирования доходов местных бюджетов на основе социально-экономических показателей.
- Повысить уровень информированности граждан по вопросам формирования доходов местного самоуправления.
- Завершить инвентаризацию муниципальной собственности. Внедрить механизмы обеспечения прозрачности принятия и исполнения решений по использованию муниципальной собственности. Разработать и внедрить методику рыночных механизмов использования ресурсов на местном уровне, включая методику оценки имущества.
- Повысить эффективность использования муниципальных ресурсов, в том числе через внедрение электронной торговой площадки для проведения электронного аукциона по продаже и предоставлению в аренду муниципального имущества.
- Совершенствовать систему оказания услуг населению. Повысить потенциал депутатов местных кенешей по вопросам бюджетирования и контроля.
- Обеспечить полное финансирование функций органов местного самоуправления.
- Провести инвентаризацию функций и государственных полномочий, делегируемых органам местного самоуправления, сделать анализ эффективности механизмов делегирования по отдельным полномочиям. Провести анализ общей суммы финансовых затрат на делегирование государственных полномочий органам местного самоуправления, финансируемых из республиканского бюджета, устранить пробелы в законодательстве.

Ожидаемые результаты: расходы местных бюджетов направлены на приоритеты развития местных сообществ; повышается уровень доходов местных сообществ (расчетные доходы местного самоуправления на одного гражданина); сокращается количество нефинансируемых функций и вопросов, выполняемых органами местного самоуправления.

Список литературы:

1. Бюджетный Кодекс Кыргызской Республики от 16.05.2016, №59
2. О внесении изменений в Закон Кыргызской Республики "О местном самоуправлении" 27.01.2018, №16
3. Программа развития местного самоуправления Кыргызской Республики на 2018-2023 годы от 31 октября 2018 года № 513

Сарпбеков Байыш Шыкмаматович
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖЕРГИЛИКТҮҮ САЛЫКТАРДЫ КӨБӨЙТҮҮНҮН
ЖОЛДОРУН ЖАКШЫРТУУ
(ТОКТОГУЛ ШААРЫНЫН МИСАЛЫНДА)**

Аннотация: Макалада жергиликтүү бюджетти жергиликтүү салыктардын негизинде жакшыртуудагы көйгөйлөр Токтогул шаарынын мисалында каралды.

Негизги сөздөр: жергиликтүү бюджет, жергиликтүү салыктар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары.

Сарпбеков Байыш Шыкмаматович
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

**ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ПОСТУПЛЕНИЯ МЕСТНЫХ НАЛОГОВ
В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ
(НА ПРИМЕРЕ ГОРОДА ТОКТОГУЛ)**

Аннотация: В статье рассмотрены проблемы в улучшении поступлении местных налогов на примере города Токтогул.

Ключевые слова: местный бюджет, местные налоги, местное самоуправление.

Бюджет – Мамлекеттик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруунун милдеттерин жана максаттарын каржы жагынан камсыз кылуу максатында акча каражат фондусун түзүү жана чыгымдоо формасы. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бюджетине киргизилүүчү өз алдынча республикалык жана жергиликтүү бюджеттер Кыргыз Республикасынын бюджеттик системасын түзөт.

Бүгүнкү күндө КРнын алдыга койгон максаттары – мамлекеттик бийликти децентрализациялоо жана жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарынын башкаруу системасын реформалоо болуп эсептелет, башкача айтканда аймактардагы жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарынын бийлигин күчөтүү.

Бүгүнкү күндө Кыргызстанда жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарына көптөгөн милдеттер жүктөлгөн: билим берүү жана турак-жай коммуналдык чарба мекемелеринин ишмердүүлүгүн камсыздоо, жергиликтүү салыктарды чогултуу. Ушул сыяктуу тапшырмалады аткаруу үчүн албетте жергиликтүү бийлик жетиштүү финансылык ресурстарга муктаж. Жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарынын финансылык негизин жергиликтүү бюджеттер түзөт. Бул бюджеттерден мыйзам чегинде жергиликтүү бийликтин аппаратынын кызматкерлерин айлык эмгек акылары төлөнөт, коммуналдык чарба, билим берүү мекемелеринин имараттары камсыздалат. Бюджеттин көлөмүнөн жолдордун акыбалы, шаар же айылдын жарыктандыруусу жана жадалса ар бирибиздин коопсуздугубуз таасирленет.¹¹

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу же мамлекеттик бийликти децентрализациялоо тажрыйбасын колдонуу КРда жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына негизги көйгөйүн жаратты – ал жергиликтүү бюджеттин кирешесинин аздыгы.

¹¹ Кыргыз Республикасынын Бюджеттик Кодекси 16.05.2016, №59

Кыргызстанда азыркы учурда жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарынын негизги көйгөйү бул финансылык ресурстардын аздыгы өнүгүү үчүн эмес учурдагы керектөөлөрдү камсыздоого да жетпейт. Ушундай каражат менен жер-жерлерде ишмердүүлүгүн жүргүзүп келген жергиликтүү бийликтерге социалдык саясат жүргүзүү да жүктөлгөн. Жергиликтүү калктын жашоосундагы бардык чөйрөдөгү көйгөйлөр кирет: суу, газ, электр-энергиясы менен камсыздоо, маданият жана билим берүү, спорт жана ден соолукту чыңдоо, дин, улуттар аралык мамилелерди жакшыртуу сыяктуу жана башкалар. Ушул саналган милдеттерди аткаруу чон көлөмдөгү акча каражаттарын талап кылат.¹²

Ошондуктан калкты өзгөчө кызыктырган нерсе бул жергиликтүү бюджеттердин аткарылышы. Маалыматтардын жабыктыгы эл арасында ар кандай ушактарды жана коррупциянын бар экендигинен шек саноолорду жаратат. Калктын ишеним индекси көбүнчө жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарынын ишмердүүлүгүнүн жана финансы боюнча маалыматтарынын ачыктыгынан таасирленет.

КРнын Салык кодексинин жер салыктары боюнча беренелеринин биринде жер салыктарды төлөөдөн качуу үчүн боштуктар жайгашкан. Салык кодексинин 342-беренеси (Жер салыгын төлөөчү мөөнөт жана орду) 7-бөлүгүндө жазылган “жер салыгын төлөөчүлөр жер салыгы боюнча информациялык эсептөөнү өтүп жаткан жылдын 1-февралынан кийинки күндөн кечиктирбестен беришет”, - деп¹³. Баарыбызга маалым болгондой эле жер жана мүлк салыктарын төлөө милдети тиешелүү информациялык эсепти салык органы кабыл алгандан кийин жүктөлөрү белгилүү. Ошонун негизинде салык төлөөчүлөр салыктын мөөнөтү келгенде тиешелүү салыктын суммасын төлөөгө милдеттүү болот. Бул жерде белгилей кетчү нерсе баардык салык төлөөчү информациялык эсепти өз убагында толук тапшырат деген ойдон алысмын себеби салык бул жараандар үчүн ашыкча жүк катары саналат. Эч ким аны кубануу менен төлөбөйт жана төлөгүсү келбейт. Бул түрдөгү салык төлөөчүлөр албетте мыйзамдагы боштуктарды издеп салык төлөөдөн качууну самайт. Адам факторунун катышы көптүк кылган бардык система мыйзам бузууларга көп учурайт.

КРнын Президентинин жарлыгына ылайык “2019-жыл аймактарды өнүктүрүү жана санариптештирүү жылы” болуп белгиленгени баарыбызга белгилүү. Жогорудагы коррупциялык рисктерди камтыган мыйзамдын боштуктарын жоюу максатында КРнын мамлекеттик салык кызматы менен КРнын мамлекеттик каттоо кызматынын ортосунда бирдиктүү санариптешкен база түзүү бул жер жана мүлк салыктары боюнча коррупциянын же көмүскө экономиканын көлөмүн жокко чыгарат.

Айыл-өкмөт жана шаарларды финансылык көз карандысыздыкка жеткирүү үчүн айыл чарба багытындагы жана айыл чарба багытындагы эмес жерлердин ставкасын өзгөртө алуу жөндөмдүүлүгүн мыйзамдуу ыйгарым укуктарды берүү менен ишке ашырса болот. Айыл жергесинде баардык тургундар айыл чарба багытындагы жер салыктарын төлөйт жана шаардагы баардык коммерциялык объекттердин алдындагы айыл чарба багытындагы эмес жер салыгынын салыктык базасын түзөт. Ушул эле максатты көздөп жергиликтүү бюджеттин кирешесин жакшыртуу үчүн бөлүштүрүлүүчү салыктардын тагыраак айтканда кирешеден алынуучу жана сатуудан алынуучу салыктын тең жарымын эмес көбүрөөк бөлүгүн жергиликтүү бюджетке бөлүп берүү 2019-жылда ишке ашууда. Азырынча кирешеден алынуучу салыктын 70% жергиликтүү бюджетке жана 30% республикалык бюджетке бөлүнүүдө. Бул пайыздык көрсөткүчтөрдөгү өзгөрүүнүн себеби жергиликтүү бюджеттин чыгашасын көбөйгөнү менен азыраак деңгээлде гана киреше көбөйдү, ортодогу айырмачылыкты жабуу үчүн бюджеттер аралык мамилелердин негизинде республикалык бюджеттен расмий трансферттер түрүндө акча каражаты которулууга тийиш. Ушул эле акча каражатын республика өзүнө топтоп кайра бөлүштүрбөстөн акырындык менен тиешелүү салыктардын түрүн жергиликтүү бюджеттин кирешесине айландырууда. Жаңы өз алдынча башкаруу түшүнүгү КРда пайда болгондо жергиликтүү бюджетти туура пайдалануу адистик жана укуктук жактан алсыз болгондуктан кыйынга турган. Бүгүнкү күндө ЖӨБОдары жергиликтүү бюджетти туура жана максаттуу пайдаланууга даяр.

¹² Кыргыз Республикасынын мыйзамы “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” 27.01.2018, №16

¹³ Кыргыз Республикасынын Салык Кодекси 17.10.2008, №230

КРдагы жалпы жергиликтүү бюджеттердин жана анын ичинде Токтогул шаарынын бюджетинин киреше бөлүгүнүн көлөмүн көбөйтүү үчүн жергиликтүү салыктарды, тактап айтканда мүлк жана жер салыктарынын салыктык базасын инвентаризациялоо жана МСК менен МКК ортосунда аталган салыктын түрлөрү боюнча маалыматтарды санариптештирүү менен мүмкүн.

Санариптештирүүнүн негизинде адам фактору жокко чыгып жалаң гана процедура жана компьютер ишке кирет. Адам факторунун азаюусу коррупциялык рисктердин азаюусуна себеп болот.

Жер жана мүлк салыктары боюнча салык төлөөчү өзү келип жыл сайын салык органына тапшырбастан, жерге же мүлккө ээ болгондо МККна барып катталганда эле тиешелүү салык органына маалыматтык эсепчеси автоматтык түрдө жибериле турган система түзүлүш керек. Жердин, мүлктүн бир бөлүгүн сатса же кандайдыр бир өзгөрүү болуп салыктын көлөмүнө таасир эткен факторлор болгондо гана тиешелүү салык органына келип маалыматтык эсепчени берүүгө шарт түзүү керек.

Бир жараан кыймылдуу мүлк (автоунаа, трактор) алып Мамлекеттик каттоо кызматынын кайсы райондогу бөлүмүнө каттаткан болсо ошол күнү тиешелүү салык органына салык төлөөчүнүн жана кыймылдуу мүлктүн маалыматы жиберилиш керек санариптешкен система аркылуу. Бүгүнкү күндө жараандардын финансылык сабаттуулугу жетишсиздигинен кыймылдуу мүлк салыгын көбү убактылуу жашаган жери болгондуктан өзгөчө Бишкек жана Ош шаарынын бюджетине төгүүдө. Бул болсо кайра эле кичи шаарлардын же айылдардын бюджетинин кирешесин азайтат. Мамлекеттик салык кызматы менен Мамлекеттик каттоо кызматынын ортосунда бирдиктүү база түзүлүп маалыматтар автоматтык түрдө бири-бирине жөнөтүлсө мындай көйгөйдөн арылабыз.

Трансформация (колдонуу багыты өзгөргөн) болгон жерлерден көбүнчө салык органынын кабары болбой калууда. А бул болсо төлөнүшү керек болгон салыктын бюджетке чегерилбей калуусун же аз чегерилүүсүн алып келет. Мисалы, бир жараан турак жай курууга мүмкүн болгон жерди сатып алып коммерциялык багытта колдонула турган объект курам деп МККнан каттоодон өтүп документ ырастап алат. Салык Кодекси боюнча жердин багыты өзгөрүлүп бирок имарат курула элек болсо дагы тиешелүү коммерциялык багыттагы ставка боюнча салык алынышы керек. Ал эми салык органы МКК менен маалыматтык базасы бир болбогондуктан багыты өзгөрүлгөн жерлерден кабарсыз калып төлөнүшү керек болгон салыктар көмүскөдө калууда.

Бир тараптан, салык органы үчүн дагы жумуштун көлөмүн көбөйтөт, канцеляриялык чыгымдарды жаратат, кызматкерлердин колун кармайт. Санариптешкен бирдиктүү базанын натыйжасында ашыкча бюрократия жоюлат. Салык төлөөчүлөр менен салык кызматкерлеринин ортосундагы байланыш азаят. Салык органдары натыйжалуулук үчүн штаттык бирдиктерди азайтууга мүмкүнчүлүк түзүлөт. Бул нерсе жергиликтүү бюджетке эмес бирок жалпы республикалык бюджетке пайда алып келет.

Бүгүнкү күндө көмүскө экономиканы жоюу максатында финансы министрлиги салык кызматына салыктын ар бир түрүнөн жыл сайын мурунку жылга караганда көбүрөөк план-тапшырма берет. Жергиликтүү салыктын салыктык базалары белгилүү болсо деле жылдан жылга план-тапшырма көбөйүүдө, бул нерсе дагы деле жер же мүлк салыктарынын такталбагандыгынан кабар берет. Эгерде мүлк же жер салыктары боюнча МСК менен МККнын ортосунда санариптешкен бирдиктүү база ишке кирсе салык органдарына аталган салыктар боюнча план берүүгө да керек калбайт. Себеби район боюнча баардык жер жана мүлктүн объектиси так аныкталат. 100% ачык айкындуулук орнотулат тиешелүү салыктар боюнча.

Такси кызматын көрсөткөн субъекттердин так санын аныктоо жана алардан ыктыярдуу патент салыгын алуу салык органы үчүн татаал иш. Бул ишти ЖӨБOnун кызматкерлери аткарса натыйжа кыйла жакшырмак. Себеби ар бир айылда же кичи шаарда ким такси кызматын көрсөтөрү жергиликтүү кызматкерлерине ачык-айкын маалым. Ал эми бүгүнкү күндөгүдөй салык органы рейд жүргүзүп айып пул салуу менен патент алдырууну баштаса ар бир айылдын же шаардын таксилерине жетишүү мүмкүн эмес. Токтогул районунда 10 айыл өкмөтү жана 1 шаар бар, ар бир айыл өкмөтүндө орточо 3төн айыл бар, ар бир айылда такси 20дан аз эмес жана шаардын

өзүндө эле 200дөй бар. Ошондо 30 айыл жана 1 шаардын такси кызматын көрсөткөн субъекттеринен толук 800 киши деп орто эсеп менен кабыл алсак $800 \cdot 300 = 240000$ сом жергиликтүү бюджеттерди толтурушу керек. Ал эми бүгүнкү күндө МСКнын Токтогул району боюнча башкармалыгынын маалыматына ылайык ай сайын 20-30 миңдин тегерегинде гана такси кызматынан киреше түшөт.

Бул көйгөйдү чечүү үчүн же патенттерди текшерүүнү жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына өткөрүп берүү керек же такси кызматын көрсөткөн субъекттердин автоунаасын бир түскө (мисалы: сары түскө) бое керек. Сары түскө боеген адамдар чынында такси кызматын аткараары белгилүү болот жана салык органдары үчүн да текшерүүгө оңой болот. Убактылуу такси кызматын аткарган субъекттер чыныгы такси субъекттерине конкуренция жаратпай базардан чыгууга мажбур болушат. Бул иштин жыйынтыгында чыныгы таксилердин кирешеси көбөйөт жана салык төлөөдөн качууну максат кылгандан алыс болот.

Колдонулган материалдар:

1. Кыргыз Республикасынын Салык Кодекси 17.10.2008, №230
2. Кыргыз Республикасынын Бюджеттик Кодекси 16.05.2016, №59
3. Кыргыз Республикасынын мыйзамы “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” 27.01.2018, №16

УДК: 659.4 (575.2)

Ниязбекова Замира Кудайбердиевна

Магистрант

Кыргыз Республикасынын Президентине

караштыуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

**ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНДАГЫ КООМЧУЛУК
МЕНЕН БАЙЛАНЫШ КЫЗМАТЫНЫН ИШИН ИЛГЕРИЛЕТҮҮ
(ОШ ШААРЫНЫН МЭРИЯСЫНЫН МИСАЛЫНДА)**

Аннотация: Бул макалада жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын коомчулук менен байланыш кызматынын ишин илгерилетип, эл менен бийликтин ортосундагы мамилени үзбөй жандантуу камтылган. Мындан тышкары макалардады жазуу, журналисттер менен кызматташуу ыкмалары жазылып, анда келип чыккан көйгөйлөрдүн чечүү багыты да каралган.

Негизги сөздөр: Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, коомчулук менен байланыш кызматы, массалык маалымат каражаттары, PR-адиси, инновациялык-технологиялар, Интернет, социалдык баракчалар.

Ниязбекова Замира Кудайбердиевна

Магистрант

Академии государственного управления

при Президенте Кыргызской Республики

**СОВЕРШЕНСТВО РАБОТЫ СЛУЖБЫ ПО СВЯЗЯМ С ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ В
МЕСТНОЙ САМОУПРАВЛЕНИИ
(НА ПРИМЕРЕ МЭРИИ ГОРОДА ОШ)**

Аннотация: В этой статье написано улучшение или совершенство работы службы по связям с общественностью в местном самоуправлении. Также включила влияние службы на взаимоотношение народа с властью. Кроме того, методы взаимодействия с журналистами, схема написания статьи, еще проблемы и его пути решения.

Ключевые слова: местное самоуправление, средства массовой информации, служба по связям с общественностью, PR-специалист, инновационные-технологии, интернет, социальные страницы.

Байланыш мейкиндикте жана мезгилде бөлүнүп жашаган көрүнүштөрдүн өз ара шарттуулугу. Байланыш түшүнүгү-илимдеги эң маанилүү түшүнүктөрдүн бири: адамдын таанып-билүүсү нерселерге тикеден-тике тиешелүү болгон туруктуу байланыштарды ачып көрсөтүүдөн башталат.

Мамлекетти өнүктүрүүдө да эң негизгиси эл менен бийликтин түздөн түз байланышы болуусу зарыл. Дал ошол байланыш аркылуу калк арасында чыккан маселелер чечилип, эл менен бийликтин бири бирине болгон ишеними күчөйт. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары булар жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүнү камсыз кылуучу өкүлчүлүктүү, аткаруучу органдар болуп саналат. Алардын аткарып жаткан иштери, өнүгүү программалары, жетишкендиктери туурасында коомчулукка жайылтуу оңойго турбайт. Бул багытта PR адистери, басма сөз кызматы, коомчулук менен байланыш кызматтарын өзүнчө бөлүм катары ачып жергиликтүү маанидеги маалыматтар менен ММК аркылуу бөлүшүп туруу жыйынтык берет. Алар жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарындагы жасалып жаткан иш-аракеттерди айкын, адилеттүү, так маалымат кылып топтоп журналисттерге, массалык маалымат каражаттарына чагылдырышат.

Коомчулук менен байланыш кызматынын түзүмү максатына жараша, өзүнө бир багыт коюп, башкаруу системасын жүргүзөт. Кайсы мекеме-мамлекетте, кайсы ишканада болбосун коомчулук менен байланыш кызматынын максаты узак мөөнөтүү ички жана тышкы мамилерди жандантып, уюмдун жана жетекчиликтин беделин артыруу болуп саналат. Бул кызматта PR-технологиясын билген, мекеме-ишкананын иш алып бааруу тартибин билген кызматкерлердин келүүсү, иштин алдыга жылуусуна өбөлгө түзөт. Коомчулук менен байланыш кызматы бул жалпыга маалымдоо каражаттары менен түздөн түз кызматташып, уюмду кризистик учурунда кырдаалдан алып чыгып кете турган басма сөз кызматы болуп саналат.

Коомчулук менен байланыш кызматы кээ бир маселелерди чечүү максатын көздөйт:

1. Уюмдун, мекеме-ишкананын, компаниянын жетекчилигин коомчулукта актуалдуу болуп жаткан маалыматтык материалдар туурасында кабардар кылып, кызмат тарабынан өткөрүлүп турган ар кандай иш-чаралар, акциялар туурасында коомчулукта кандай пикирлер жаралып жаткандыгы боюнча маалымат менен камсыз кылуу;

2. Коомчулуктун уюмга же мекеме –ишканага болгон ишенимин арттыруу;

3. Мекеменин мамлекеттик ишканалар менен жана белгилүү бир максаттуу топтордун ортосундагы мамилесин жакшыртуу.

Өнүккөн өлкөлөрдө PR-кызматынын артыкчылыктуу багыты жана максаты бул коммуникативдик-интегралдык саясат. Анткени кызматчылардын өз ара тил табышуу, коомчулук менен иштешүүдөгү баарлашуу багыты маданиятка дал келип, этикалык жактан туура келиши керек.¹⁴

Эгемендүү өлкө аталгандан бери 28 жыл өттү. Бул аралыкта мамлекеттик башкаруунун жолдорун издеп, мыйзамдарды кабыл алып, мамлекеттин түптөлүшү менен алек болуп келдик. Учурда мамлекеттик башкарууда абал өзгөрдү. Электрондук өкмөт түзүүгө бел байлап, атайын Президенттин, Жогорку Кеңештин, Премьер-министрдин, министрликтердин, шаардагы мэриялардын штаттык бөлүмдөрүндө коомчулук менен байланыш кызматтары ачылып, ачык жана айкын маалыматтык саясаты бар өлкө курууга бет алды. Инновациялык-технологияларды колдонуу менен байланыш сайттар ачылып жарандар өз ой-пикирлерин сайт аркылуу, электрондук почта аркылуу жетекчилерге жеткирүүгө аракет кыла баштады.

Кыргызстанда «Медиа мейкиндигинин институту» сайты азыркы учурда 80ден ашуун мамлекеттик башкаруу органдарына тийиштүү сайттар бар экенини изилдеп, жазып чыккан. Бирок аларды тийиштүү деңгээлде иштебей жаткандыгын да кошумчалады.¹⁵

¹⁴ Сэм Блэк. Паблик Рилейшнз. Бул эмне?. — М.: Жанылыктар, 1990. — 239 с

¹⁵ <http://media.kg> . Обзор сайтов государственных органов Кыргызстана. Апр 30, 2013 . Новости.

Мамлекеттик кызматта болобу башка кесипте болобу ар бир адис өзүнө гана тийиштүү тар тармакты айгинелеп билет. Ал эми коомчулук менен байланыш кызматынын адистери жалпы мекеменин ар бир ишин билүү зарылчылыгы бар. Анткени алар түздөн түз эл менен жана жалпыга маалымдоо каражаттарынын өкүлдөрү менен иштешет. Жасалган алгылыктуу иштер көз жазымда аткарылган боюнча калбашы керек. Аны коомго жайылтып, элдин алкоосун алыш үчүн PR адистери тынымсыз эмгек кылуусу зарыл.

Негизи эле коомчулук менен байланыш кызматында көйгөлөр көп. Алар:

- Тийиштүү адистердин жетишсиздиги же болбосо айрым бир жогорку окуу жайларында ачылган факультеттердин өз деңгээлде билим бербегендиги;
- Журналисттер менен иштешүү багытындагы таңкыстыктар;
- Маалмат жазуу жана аны коомго жайылтуудагы мүчүлүштүктөр жана башка ушул сыяктуу маселелер жаралат.

Коомчулук менен байланыш, PR технологиялары коомдук-экономикалык жана саясий системаларды түзүү жана ишке ашыруу атаандаштыгына туруштук берип, коомдук турмуш тиричилигин иделатуу жана зарыл болгон максаттарынын катарын толуктайт. Башкача айтканда коомдук пикирди көзөмөлдөө. Аны менен катар коомчулук менен мамлекеттик органдардын же коммерциялык структуралардын карым катнашын түзүп, ошондой эле коомдук, саясий жана экономикалык процесстерди объективдүү түшүндүрө билүүсү. Ал үчүн күчтүү адистерди таптап чыгуу зарыл. Жогорку окуу жайлардагы окуу программалында пиар, жарнама, пропаганда боюнча программаларды күчтөндүрүү шарт деп эсептейм.

Журналисттер менен иштешүү үчүн аларды эң керектүү маалыматтар камтылган, так, даана жана чындык жазылган маалыматтар менен өз учурунда камсыздап туруу гана жетиштүү. Журналистиканын негизги максаты – эркин коомдо жашаган жарандарды так жана ишенимдүү маалымат менен камсыз кылуу. Дүйнөдөгү демократиялык коомдордо маалымат каражаттары бийликтин саясий жана сот тармактарынын иш-аракеттерин көзөмөлдөө сыяктуу кошумча функцияны аткарат. Алар добушу жокторго добуш берип, бийликтеги көпчүлүк азчылыктын укуктарын бузбай тургандай кылуу менен демократияларга дем берип турат. 19-кылымдагы америкалык жазуучу жана юморист Финли Питер Дьон журналисттин иши – «бечараны жубатуу, байды бечара кылуу»¹⁶-деп жазган тура. Негизи эле, мекеме-ишкананын, жетекчинин, шаардын беделин көтөрүү үчүн массалык маалымат каражаттары менен иштешүүнү кааласаныз, анда аларды коомдук-саясий иш алып баруу тартибинде өнөкөш катары кабыл алуу керек.

Ал эми макала жазууда негизинен маалыматтын түпкү максаты көйгөйдүн пайда болуп, анын калкка тийгизген таасири эмес. Жаралган жагдай кандай чечилет, механизми жазылышы шарт. Ошондо гана окуп, аны эл таразага салып, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында аткарылып жаткан иштер боюнча так маалымат ала алат. Макала кыска жазылып, негизги маалыматтар камтылышы керек. Ошондо гана окурман же журналист макаланын түпкү нускасын бузбай массалык маалымат каражаттарынан чагылдырып берет.

Кыргызстанда коомчулук менен байланыш кызматы Президенттин, аткаруу бийлигин жана айрым бир шаарлардын аппаратында кызмат катары ачылган. Бирок райондук деңгээлде да ачылса бийликтин аймактагы өкүлчүлүктөрүнүн иш аракети да байма бай чагылдырылмак. Бирок азыр ар бир экинчи адам эле журналисттердин кесибин уурдап алгандай. Социалдык тармактардагы каралоо күч алып жаткан учур. Массалык маалымат каражаттары жөнүндө мыйзамдын II главасынын 17-статья. Чындыкка ылайык келбеген массалык маалыматты жокко чыгаруу укугу боюнча жазылган. Анда “Гражданин же уюм массалык маалымат каражаттарынын чындыкка ылайык келбеген же өз ар намысына, кадыр-баркына шек келтирүү менен жарыяланган маалыматтарды жокко чыгарууну талап кылууга укуктуу. Аларга карата мыйзамдуу укугун жана таламдарын кыскан маалыматтар массалык маалымат каражатында жарыяланган граждандар жана уюмдар өз жоопторун ошол эле массалык маалымат каражатына жарыялоо укугуна ээ. Жокко

¹⁶ <http://jash.journalist.kg>. ЖУРНАЛИСТИКА ДЕГЕН ЭМНЕ? Апрель 10, 2015.

чыгарууну жарыялоодон баш тартылган учурда ишке тиешеси бар тарап сотко кайрылууга укуктуу”¹⁷ -деп айтылат. Андыктан райондук деңгээлде болобу, шаардынбы аткаруу бийлигинин өкүлчүлүктүү органдары коомчулук менен байланыш кызматы түзсө, сайттарды, социалдык баракчаларды ачса эл туура жана так маалымат ала алмак.

Колдонулган материалдар:

1. “Кыргызстан” улуттук энциклопедиясы: 5-том. Башкы редактору Асанов Ү. А. К 97. Б.: Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору, 2014.
2. Сэм Блэк. Паблик Рилейшнз. Бул эмне?. — М.: Жанылыктар, 1990. — 239 с
3. <http://media.kg> . Обзор сайтов государственных органов Кыргызстана. Апр 30, 2013 . Новости .
4. Кыргыз Республикасынын массалык маалымат каражаттары жөнүндө мыйзамы. 1992-жылдын 2-июлу № 938-ХII

УДК: 342.55 (575.2)

Соконов Кайрат Камчыбекович
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

**ТУРИЗМ ТАРМАГЫНДА ЖЕРГИЛИКТҮҮ КЕҢЕШТИН ИШМЕРДҮҮЛҮГҮН
ЖАКШЫРТУУ (ТОҢ РАЙОНУНУН УЛАХОЛ АЙЫЛДЫК КЕҢЕШИНИН
МИСАЛЫНДА)**

Аннотация: Макалада жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын туризм тармагынын өнүктүрүүдөгү ролу изилденет. Көтөрүлгөн маселе Улахол айыл аймагынын мисалында иликтөөгө алынган.

Негизги сөздөр: Кыргыз Республикасы, туризм тармагы, рекреация комплекси, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары.

Соконов Кайрат Камчыбекович
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЕСТНОГО КЕНЕША В СФЕРЕ
ТУРИЗМА (НА ПРИМЕРЕ УЛАХОЛСКОГО АЙЫЛНОГО КЕНЕША ТОНСКОГО
РАЙОНА)**

Аннотация: В статье изучается роль органов местного самоуправления в развитии туристической отрасли. Данный вопрос был изучен на примере Улахолского айыльного аймака.

Ключевые слова: Кыргызская Республика, отрасль туризма, комплекс рекреации, органы местного самоуправления.

Туризм тармагы азыркы дүйнөлүк экономиканын ири жана динамикалуу тармактарынын бири. Туризм тармагы, салыштырмалуу жаш индустрия болгонуна карабастан, дүйнө жүзүндө күн санап өнүгүп келе жаткан тармактардан болуп саналат. Бул тармак дүйнөлүк экономикада

¹⁷ Кыргыз Республикасынын массалык маалымат каражаттары жөнүндө мыйзамы. 1992-жылдын 2-июлу № 938-ХII

тез өнүккөн тармактардын бири болуп, бирок татаал жана кирешелүү, жогорку деңгээлдеги күч аракеттерди талап кылган тармак болуп эсептелинет. Эл аралык туризм дүйнөлүк экономикада өз ордун көргөзө алды. Статистикалык маалыматтарга таянсак азыркы мезгилде туризм тармагы дүйнөлүк экономикада экинчи орунда турат. Бүгүнкү күндө бул тармакка дүйнөлүк экономиканын 10% туура келет. Азыркы мезгилде туризм тармагына ар бир 17- жумушчу орун тиешелүү жана дүйнөлүк өсүүнүн орточо темпи боюнча 5-6% ды түзөт, башкача айтканда бул тармакта 260 млн жакын адам эмгектенет.

Кыргыз Республикасында туристтик-рекреациялык комплекс Ыссык-Көл областында башка региондорго салыштырмалуу бир кыйла жогору жана эс алууну дүйнөлүк масштабда өнүктүрүүгө толук мүмкүнчүлүктөр бар. Туризм тармагындагы адистер жана эксперттер ар кандай мүнөздөмө берип келишет. Мисалы үчүн Кыргызстандын маданий белгилери менен табигый жаратылышы, дал келген өлкөлөр дүйнө жүзүндө аз деп баа беришет. Туризмдин дагы бир өзгөчөлүгү, анын ачык түрдөгү территориялык мүнөзү, себеби туризмдин негизин түзгөн маданият, архитектура сыяктуу эле жаратылышты таануу жана анын баалуулуктарын колдонуу болуп саналат. Ошол себептерден улам туризм тармагы айыл аймактардын жана региондордун экономикасын өнүктүрүүдөгү негизги багыттарынын бири болуп эсептелет. Улахол айыл аймагы адам баласын жаратылышынын кооздугу менен, климаттык шарты жана тоолорунун жагымдуулугу менен, көлдүн тазалыгы менен, үңкүрлөрдүн табигый кооздуулугу менен, тоо этектериндеги чер токою менен жана бийик чокулары аркылуу өздөрүнө буруп, туризм тармагын дагы да болсо өнүктүрүүгө түрткү берет. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана жергиликтүү кеңештин жардамы тийиштүү деңгээлде болбогондуктан, туризм тармагындагы инфраструктура ойдогудай өнүгө албай жатат. Мунун себептеринин бири жеке бизнес менен туризмди башкаруу боюнча мамлекеттик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ортосунда системага салынган байланыштын жетишсиздиги. Бул тармактагы ишканалардын ишмердүүлүгүн мамлекеттик тескөөнүн жана колдоонун ыкмаларынын белгилүү бир деңгээлде жолго коюлбагандыгынан улам аймактардагы туризм тармактарынын потенциалы керектүү деңгээлде натыйжалуу колдонулбай жаткандыгы көйгөйлүү маселе бойдон калууда.

Туризм тармагы XXI кылымдын башында Ыссык-Көл облусунун көптөгөн айыл аймактарынын экономикасына эбегейсиз зор таасир көрсөткөн социалдык, саясий жана маданий көрүнүшү болуп калды. Азыркы мезгилде туризм тармагы – индустриянын өнүгүшү эле эмес бут дүйнө жүзүндө саякатчылардын санынын жылдан жылга өсүшүнө таасирин тийгизүү менен маданияттын массалык феномени катары дагы кабылданууда. Туризм тармагы өнүккөн мамлекеттердеги тажрыйба көргөзгөндөй айыл аймактардын жайгашкан орду, климаттык ресурстары, тарыхый-маданий мурастары, бир сөз менен айтканда чет элдик туристтерге көзгө көрүнгөн тарыхый эстеликтер жана тарыхы бар объектилеринин болушу менен көптөгөн туристтердин келип кетишине жол ачуу менен кызыгуусун туудурат.

Туризм тармагынын тарыхын карап көрүү менен төмөнкүлөргө токтолсок болот. Көпчүлүк илимий адабияттарда бул тармакты өзүнчө бөлүп карашкан эмес, аны башка топтор менен байланыштырын карашкан. Алсак 1954-жылы кабыл алынган Бириккен Улуттар Уюмунун аныктамасы боюнча “Туризм –бул адамдардын өзүнүн туруктуу жашаган жеринен тышкары башка жакта жүрүшүнө жана болушуна байланышкан, ден соолугун чыңдоого жана физикалык жактан өнүгүшүнө таасир берүүчү активдүү эс алуу” (2,12) деп айтылат. Эгерде туризмдин аныктамасын конкреттүү карап көрсөк анда ар тарапты камтыган аныктамаларды жолуктурууга болот. Авторлордун бир тобу туризмди коммерциялык жана профессионалдык иши боюнча эмес саякатчынын туруктуу жашоо ордун убактылуу жана өз эрки менен алмаштырууга байланышкан бири-бири менен болгон байланыштардын жана кызматтардын жыйындысы деп эсептешет, ал эми башкалары туризмди спорт жана ден соолукту чыңдоо менен байланыштырышат [5,15-б.]. Бүгүнкү күндө туризмдин маани маңызын түшүндүрүүдө бирдиктүү бир аныктама берилген эмес. Туризм тармагы көп кырдуу жана көп тармактуу багыт катары өзгөчө мааниге ээ болуп келет. Туризм жөнүндө эң биринчи аныктама грек тили менен берилген: tour (тур) «саякат» дегенди билдирген.

2013-2017 - жылдарга Кыргыз Республикасынын туруктуу өнүгүү стратегиялык программасында туризмди өнүктүрүүнүн стратегиясындагы программанын максаты болуп ата-мекендик

туристтик рыноктун атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн арттыруу, кыргызстандык жана чет өлкөлүк туристтердин сапаттуу туристтик кызматтарга болгон керектөөлөрүн канааттандыруу саналат. Программада узак мөөнөттө кайтарымдуу болгон туристтик рекреациялык багытта колдонулуучу объекттер үчүн насыялар жана карыз алуулар боюнча пайыздык көрсөткүчтөрдү субсидиялоо, туризм чөйрөсү үчүн адистерди даярдоо тутумун өнүктүрүү, Кыргыз Республикасынын региондорунда туристтик кластерлерди түзүү долбоорлорун колдоо, мамлекеттик-жекече өнөктөштүктүн катышуучуларына насыялык жүктү төмөндөтүү, көргөзмөлөрдү уюштуруу жана өткөрүү, Кыргызстандын туристтик продукцияларын дүйнөлүк жана ички рыноктордо алдыга жылдыруу боюнча инновациялык технологияларды киргизүү менен байланышкан иштерди жүргүзүү каралган. [8,23-6]. Бүгүнкү күндө Жогорку Кеңеште туризмди өнүктүрүү, туризм чөйрөсүндөгү ченемдик укук актыларын өркүндөтүү, туристтер менен ишкерлердин укуктары менен кызыкчылыктарын коргоо максатында иштелип чыккан «Туризм жөнүндө» мыйзам долбоору каралып, анын концепциясы кайра иштеп чыгуу үчүн тармактык комитеттин кароосуна жөнөтүлдү.

Ал эми Кыргыз Республикасынын Өкмөттүн маалыматына караганда, 2018-жылы Кыргызстанга 7 млн турист келсе, 2019-жылы алардын саны 8 млн адамга жеткен. Өткөн жылдын жыйынтыгында, бюджетке туризм тармагынан 170 млн сом каражат түштү. Ошону менен бирге, Өкмөт “Кыргыз туризм” мамлекеттик ишканасын түзүү демилгесин көтөрүүдө. Ал үчүн бюджеттен 50 млн сом талап кылынат. Мындай мамлекеттик ишкананын ачылышы туризм тармагына чоң саамалык болмокчу. Ал эми туризм тармагы болсо өз алдынча тармак катары өнүкмөк.

Азыркы учурда Улахол айыл аймагында туризм тармагын өнүктүрүүгө мурдагы жылдарга салыштырмалуу жылыштар бар десек болот. Мисалга ала турган болсок айыл аймагындагы тарыхый мааниси бар жерлерди китепке киргизүү жана туристтик жол картасын иштеп чыгуу сыяктуу иштердин жаңыдан жанданып иштеши. Улахол айыл аймагы боюнча беш айыл боло турган болсо анын төртө Ысык-Көлдүн боюнда жайгашкан. Ошол айылдарга тиешелүү делген көл жээктерди ички жана тышкы эс алуучуларга жакшы ыңгайлуу шарттарды түзүү иштери жасалып көл жээгине чечинүүчү жайлар таштанды салуучу урналар, күндөн калкалоочу жайлар орнотулууда. Айыл аймагында туризм тармагын өнүктүрүүдө айыл аймагындагы улуттук колориддеги кол өнөрчүлөрдү колдоо жана алардын иштерин жайылтуу иштери да артта калган жок десек болот. Райондо жыл сайын туризмди өнүктүрүү үчүн болуучу туристтик көргөзмөгө айыл аймагы активдүү катышууда. Туризм тармагын өнүктүрүү боюнча Улахол айыл аймактык кеңешинин депутаттары, ар түрдүү чечимдерди жана токтомдорду кабыл алышат. Улахол айыл аймагы үчүн туризм тармагы убактылуу киреше алып келүүчү тармак болуп саналганы менен жергиликтүү тургундар үчүн зор мааниге ээ. Анткени айыл аймактын тургундары, чет жакадан келген туристер үчүн туризм тармагындагы өздөрүнүн бар болгон бардык потенциалын жумшашат. Улахол айыл аймагынын жергиликтүү тургундары жай мезгилинде гана туристтери кабыл алалат, себеби жылдын кыш мезгилине карата тоо лыжа базаларынын жоктугу, же болбосо өнүкбөй калгандыгына байланыштуу. Ал эми Улахол айыл аймагынын жергиликтүү кеңешинин депутаттары өз ишмердүүлүгүндө, жергиликтүү тургундарга тийешелүү болгон туризм тармагындагы ар түрдүү бааларды же тарифтерди чечип беришет. Мисал үчүн 2019-жылдын 13-майындагы Депутаттардын Улахол айыл аймагынын айылдык кеңешинин VII чакырылыштагы XVIII кезексиз сессиясында №73 токтому менен сезонго карата конок үйлөрүндөгү баа ар бир кишке жатак үчүн баасы 200-350 сомдон ашпосуу зарыл жана айыл тургундарына жай мезгил убагында үч айлык мөөнөткө көл жана жол жээктеринен жерлерди ижарага берүү жана алардын баалары 1500-5000 сомдон деген токтом кабыл алынган. Бул токтомдун негизинде Улахол айыл аймагынын көл боюндагы бардык конокторду кабыл алуучу үйлөр иш алып барышат. Ошондой эле айыл аймактын депутаттары сезонго карата коммуналдык тарифтердин бааларын да чечип беришет.

Улахол айыл аймактын жашоочулары туризм тармагында жана тейлөө сапатын жогорулатууда Европа өлкөлөрүнө жетбегенибиз анык, бирок элеттиктер өздөрүнүн колунан келген бүт күч аракеттерин жумшап келишүүдө. Жылдан жылга туризм тармагы өнүккөн сайын кызматынын сапаты көлөмү убактысы географиясы жана башка мүнөздөмөлөрү аркылуу туристтик кызматтардагы ар түрдүү болуп келүүдө. Ошого ылайыктуу тийиштүү материалдык, техникалык ба-

залар кызмат көрсөтүүчү жумушчу күчтүн көлөмү объектилери туристтик кызматтык кеңейүүсүн талап кылууда. Улахол айыл аймагынын жашоочулары туризм тармагын мындан ары өнүгүүсүнө дайыма аракет жасайт деген үмүтөмүн.

Колдонулган адабияттар:

1. Об объявлении 2001 года – Годом поддержки и развития туризма в Кыргызской Республике: постановление Правительства Кырг. Респ. от 9 февр. 2001 г., № 43; о реализации указа Президента Кырг. Респ. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: cbd.minjust.gov.kg/act/view/ruru/7878?cl=ru-ru. – Загл. с экрана.
2. Атышов, К.А. Экотуризм [Текст]: учеб. пособие / К.А. Атышов, Б.У. Турдумамбетов. – Бишкек: [Б.и], 2005. – 320 с.
3. Атышов, К.А. Туризм алкагындагы реклама [Текст]: окуу жайларынын студ. ж-а реклама кызматкерлери у-н /К.А. Атышов, З. Челик. – Бишкек: Кыргызстан, 1997. – 184 б
4. Барзыкин, Ю.А. Актуальные вопросы государственной политики РФ в сфере туризма[Текст] / Ю.А. Барзыкин, Е.И. Писаревский, Т.В. Абрамова // Туризм: право и экономика. – 2004. – № 4. – С.19
5. Биржаков, М.Б. Безопасность в туризме [Текст]: учеб. пособие / М.Б. Биржаков. – СПб.: Изд. дом Герда, 2005. – 208 с.
6. Боголюбов, В.С. Экономика туризма [Текст]: учеб. пособие /В.С. Боголюбов, В.П. Орловская. – М.: Академия 2005. – 192 с.
7. Программа «Развитие внутреннего и въездного туризма в Российской Федерации (2011-2018 годы)»[Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/55071986/. – Загл. с экрана.
8. 2013-2017 - жылдарга Кыргыз Республикасынын туруктуу өнүгүү стратегиялык программасы.
9. Улахол айылдык кеңештин 2019-жылдагы VII чакырылыштагы XVII сессиясында кабыл алынган №73 токтому.

УДК: 330.123.6 (575.2)

Нусупов Артыкбай Алымкулович
Магистрант

Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

**«МУНИЦИПАЛДЫК КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮЛӨРДҮН САПАТЫН ЖОГОРУЛАТУУ
(ТАШ-КӨМҮР ШААРЫНЫН МИСАЛЫНДА)**

Аннотация: *Статьяда Таш-Көмүр шаарында азыркы мезгилдеги муниципалдык кызмат көрсөтүүлөргө жана ЖӨБ органдарынын ишмердүүлүгү жана алар тарабынан көрсөтүлүүчү кызматтардын денгээлине талдоо жүргүзүлдү.*

Негизги сөздөр: *Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатын жана жеткиликтүүлүгүн жогорулатуу.*

ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА И ДОСТУПНОСТЬ МУНИЦИПАЛЬНЫХ УСЛУГ (НА ПРИМЕРЕ Г.ТАШ-КУМЫР)

***Аннотация:** В статье проведен анализ деятельности органов МСУ и уровня предоставляемых ими услуг и муниципальных услуг в городе Таш-Кумыр.*

***Ключевые слова:** Повышение качества и доступность муниципальных услуг.*

Үй-бүлөдө үй-бүлө ээси башка мүчөлөргө кам көргөндөй, аларга жакшы жашоосу шарт түзгөндөй эле, мамлекет да жарандары үчүн ыңгайлуу жашоого, жарандарынын укуктарын коргоого шарт түзүүсү керек. Мамлекет бул нерселерди мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр аркылуу ишке ашырат. Социалдык-экономикалык өнүктүрүү программаларын кабыл алуу жана ишке ашыруу менен калктын жашоосун көтөрүүгө аракеттенет. Жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүү менен, б.а. жергиликтүү аймактын экономикалык, социалдык, экологиялык көйгөйлөрүн чечип жатса, муну өнүгүүгө карай жүрүп баратат десек болот. Калкка ыңгайлуу шарт түзүп берүү, аларды тейлөөдө заманбап технологияларды колдонуу жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын милдети болуп саналат. Өлкөдө 28 жылдан ашуун убакыттан бери децентралдаштыруу саясаты жүрүп келатат. Бул процесс күчөгөн сайын муниципалдык кызмат көрсөтүү да жакшырышы керек болот. Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдү жакшыртуу үчүн, муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн реестрин, муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча тизмесин түзүү, калкка кызмат көрсөтүү борборлорун түзүп, андан ары “Бирдиктүү терезе” жана “Түндүк” электрондук өкмөт мисалдарында өнүктүрүү зарыл болот. Изилдөөнүн максаты –жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары калкка көрсөтүп жаткан муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатына анализ жасоо, муниципалдык кызматтарды көрсөтүүдөгү табылган көйгөйлөрдү аныктоо жана аныкталган көйгөйлөрдү чечүү жолдорун сунуштоо. Белгиленген максатка ылайык иштин төмөнкү **милдеттери** аныкталды:

- муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кызматтардын теориялык негиздери;
- муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн боюнча ченемдик-укуктук актыларга анализ;
- ЖӨБ органдары тарабынан көрсөтүлүүчү кызматтар;
- муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдө эл аралык тажрыйбаны колдонуунун маселелери;
- калкка сапаттуу муниципалдык кызматтарды көрсөтүүдөгү көйгөйлөр;
- “Бирдиктүү терезе”, “Түндүк” электрондук долбоорунун алкагында элге муниципалдык

кызмат көрсөтүү борборлорун түзүү жана өнүктүрүү. Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр тууралуу ченемдик укуктук актылар жетиштүү эле болгону менен, колдонмолор, адабияттар көп эмес. Кызматкерлер бул жаатта анчалык билимдүү эмес десе болот. ЖӨБ кызматкерлери үчүн окуу, семинар көп өткөрүлгөнү менен, муниципалдык кызмат көрсөтүү жөнүндө окуулар жокко эсе, болсо да аз. Мамлекеттик жана муниципалдык кызматтардын түшүндүрмөлөрү жана критерийлери көп жеринен окшош. Бирок, анткен менен кызматтардын бул түрлөрүнүн ортосунда айырмачылыктар дагы бар:

- 1) муниципалдык кызматтар мамлекеттик органдар, алардын ведомстволук жана аймактык бөлүмдөрү тарабынан көрсөтүлө албайт, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, муниципалдык мекемелер тарабынан гана көрсөтүлөт;
- 2) айрым мамлекеттик кызматтар тийиштүү аймакта ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын бөлүмү жок учурда өкүлдөнгөн мамлекеттик ыйгарым укуктардын алкагында жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан көрсөтүлүшү мүмкүн;
- 3) мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарды көрсөтүү чөйрөлөрү мамлекеттик бийлик органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын функциялары жана ыйгарым укуктарына көз каранды болуп чектелген.

Муниципалдык кызматтар төмөндөгүлөр тарабынан көрсөтүлө алат:

- a) жергиликтүү кеңештер;
- b) мэриялар айыл өкмөттөрү;
- c) муниципалдык мекемелер;
- d) коомдук бирикмелер, коммерциялык эмес уюмдар;
- e) жеке жана юридикалык жактар.

Муниципалдык кызмат көрсөтүүнүн сапатын жогорулатуу, алардын жеткиликтүү жана натыйжалуу болуусу үчүн ЖӨБ органдары бул кызмат көрсөтүү укуктарын жеке жана юридикалык жактарга өткөрүп бериши мүмкүн. Бюджеттик каражаттардын эсебинен көрсөтүлө турган муниципалдык кызматтарды берүүдө аткаруучу конкурстук негизде гана аныкталат. Муниципалдык кызмат көрсөтүүнү жеке же юридикалык жактарга өткөрүп бергенден кийин, ал кызматтардын аткарылбай, же толук аткарылбай калуусу үчүн ЖӨБ органдары жоопкерчилик тартат. Анан да ал кызмат көрсөтүүнүн стандарттарынын сакталышын, эгерде акылуу кызмат көрсөтүү болсо, анын баасын көзөмөлдөөнү уюштурат.

Муниципалдык кызматты керектөөчү болуп ким эсептелет? Бул муниципалдык кызматты көрсөтүүгө анын аткаруусуна же башкача айтканда жергиликтүү өз алдынча башкаруу органына, анын түзүмдүк же аймактык бөлүмүнө, ошондой эле муниципалдык кызматты көрсөтүү укугу өкүлдөнгөн жеке же юридикалык жактарга суроо-талап менен кайрылган бардык жеке жана юридикалык жактар саналат. Мында муниципалдык кызматты алууга керектөөчүнүн кызыкчылыктарын, ал тараптан бекитилген тартипте ыйгарым укук берилген башка жактар көрсөтө алышат. Өзүнчө муниципалдык кызматтар боюнча кызматты керектөөчү болуп конкреттүү жеке жана юридикалык жак гана эмес, жана жалпысынан муниципалитеттин жергиликтүү коомчулугу чыга алат. Бул негизинен көпчүлүк учурда аны көрсөтүүгө түздөн-түз жеке суроо-талапты талап кылбаган аймактын жашоосун камсыз кылуу боюнча кызматтарга таандык кылынат. Мисалы, санитардык тазалоо, жашылдандыруу, муниципалдык аймакты сырткы жарыктандырууну уюштуруу, жолдорду күтүү жана оңдоо боюнча бир катар башка кызматтар. Кызматты алуучу болуп Кыргыз Республикасынын жарандары болуп саналбаган, бирок республиканын аймагында убактылуу турган же жашаган жактар дагы чыга алышат. Керектөөчүлөрдүн мындай категориясына кызматтардын айрым бир гана түрлөрүн алуу боюнча тийиштүү чектөөлөр белгилене тургандыгы шартсыз, мисалы, жер тилкелерине менчик укуктарын берүү менен байланыштуу кызматтар чет өлкөлүк жарандар үчүн белгилүү бир чектөөлөргө ээ. Алсак, Кыргыз Республикасынын Жер кодексинин 5-беренесине ылайык “калк жашаган пункттун (шаарлардын, айылдык калк жашаган пункттардын) чегиндеги жер участкатору чет өлкөлүк жактарга, чет өлкөлүк юридикалык жактарга жер участкатору мөөнөттүү (убактылуу) пайдалануу укуктарында берилиши мүмкүн, же “Күрөө жөнүндө” Кыргыз Республикасынын мыйзамына ылайык ипотекалык кредит боюнча өндүрүп алган учурда менчикке берилиши мүмкүн”, же айыл чарба жерлерин жана жер казынасын пайдаланууга берилүүчү жерлерди кошпогондо, калктуу конуштардан тышкары жер участкатору чет өлкөлүк жактарга Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан мөөнөттүү (убактылуу) пайдалануу укугуна берилиши мүмкүн. Башка учурларда калктуу конуштардан тышкаркы жерлер чет өлкөлүк жактарга универсалдуу укук мурастоо тартибинде мөөнөттүү (убактылуу) пайдаланууга берилет” деп белгиленген. Кыргызстандан башка өлкөлөрдү мисалга алсак **Сингапур**, дүйнөдө биринчи болуп өкмөттүк портал идеясын ишке ашырышты. Сервер 9 бөлүмдү камтып турат: бизнес, коргонуу, билим берүү, жумуш берүү, ден соолук, турак жай, тартипти сактоо ж.б. Сингапурда 1995-жылы өкмөт «Коомдук кызмат 21-кылымда» программасын кабыл алган. Ага ылайык мамлекеттик кызмат көрсөтүү тармагында бир катар өзгөртүүлөр жүргүзүлгөн. Алсак, Сингапурдун ар бир министрликтин штатында кызматтардын сапаты боюнча менеджер бар, аны менен керектөөчүлөр дайыма кайтарым байланыш куруп, өз арыз-доолорун билдире алат. 2004-жылы «Жаңылыш эшик жок» программасы кабыл алынып, ал бардык агенттиктерди башка агенттиктер менен байланышта болууга, ошону менен жарандарды өз суроолоруна жооп издеп улам бир агенттикке кайрылуу зарылчылыгынан куткарууга милдеттендирет. 2003-жылы Сингапурда сапаттуу коомдук кызмат көрсөткөндүк үчүн ар жылкы сыйлык негизделген. «Кызмат

жылдызы сыйлыгы» кызмат көрсөтүүдө дайыма өзгөчө жетишкендиктерди көрсөткөн кызматкерлерге ыйгарылат. Сингапурда 1999-жылы Өкмөттүн электрондук ресурсу ачылып, анда жарандар электрондук колдордун жардамы менен алууга боло турган кызматтардын категорияларын таба алышат. Андан соң, 2000-2006-жылдары мамлекеттик электрондук кызматтарды ишке киргизүүгө даярдык жүргөн. Бул кызмат ишке 2006-2010-жылдары киргизилген. Анын алкагында өкмөт түзүмдөрү 50дөн ашык тутумдарды киргизген. Ал эми калкка кызмат көрсөтүү борборлорун (ККБ) уюштуруу жана өлкө аймагына жайылтуу максатында, кызмат көрсөтүүнү “Бирдиктүү терезе” принцибине өткөрүү. Бүгүнкү күндө мындай иш аракеттер алгылыктуу деңгээлге жетише албай келет. Айта кетсек, өлкө аймагында жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын алдында Кызмат көрсөтүү борборлору 2014-жылдан тартып ачыла баштаган. ПРООН аркылуу түзүлгөн борборлор: 2014-жылдан баштап ЖӨБ органдарынын базасында республика боюнча 30 ККБ түзүлгөн, анын ичинен: Баткен облусу – 6, Жалал-Абад облусу – 6, Ысык-Көл облусу – 3, Талас облусу – 2, Нарын облусу – 3, Ош облусу – 7, Чүй облусу – 3. ЖӨБ органдары аркылуу түзүлгөн борборлор: 2014-жылдан баштап 2017-жылдын 1-январына чейин ЖӨБ органдарынын өз күчү менен республика боюнча 61 ККБ түзүлдү, анын ичинен: Баткен облусу – 3, Жалал-Абад облусу – 9, Ысык-Көл облусу – 35, Талас облусу – 1, Нарын облусу – 4, Ош облусу – 3, Чүй облусу – 6.

Калкты тейлөө борборлорунун функцияларына төмөнкүлөрдү киргизүүгө болот:

- Маалыматтык мүнөздөгү кызматтарды көрсөтүү;
- Жарандардын арыздарын кабыл алуу жана иштетүү;
- Кызматты көрсөтүү бизнес процессинин катышуучулары менен маалыматты алуу жана өз ара аракеттенүү функциялары;
- Арыз берүүчүгө кызматтын продуктусун берүү;
- Кызматтардын жергиликтүү реестринен кызматты зарылдыкта жана мүмкүндүктүн болушунда түздөн-түз көрсөтүү мүмкүнчүлүгү.

КТБнын кызматкерлери тартип, укук бузса, төмөнкүдөй жазаны сунуштаар элем (акчалай жоопкерчилик):

- кызмат көрсөтпөгөндүк же кызмат көрсөтүүгө белгиленген мөөнөттү бузгандык үчүн – 500 ден 2 000 сомго чейин;
- мыйзамдар менен ченемдик укуктук актыларында каралбаган документтерди жана акы төлөөнү талап кылгандык үчүн – 4 000ден 6 000 сомго чейин;
- доо арыздарын кароо тартибин же мөөнөтүн бузгандык жана мыйзамсыз баш тарткандык, аны кароого кабыл алуудан качкандык үчүн – 3 000ден 8 000 сомго чейин.

Күтүлүүчү натыйжалар:

1. ЖӨБ органдарынын кызматтары бир жерде көрсөтүлөт.
2. Башкаруу оңтойлуу болот, кызматкерлер мыйзамдуу түрдө өз функцияларын гана аткарышат.
3. Жарандар көрсөтүлүүчү кызматтардын тартиби, зарыл документтердин тизмеси, мөөнөттөрү, баасы, даттануу тартиби жөнүндө маалымат ала алышат.
4. КТБга бир нече жолу келип кетүү жоюлат.
5. Кызматтарды алууда жарандар үчүн ыңгайлуу шарттар түзүлөт.
6. Жарандардын ЖӨБ органдарына болгон ишеними өсөт.
7. Калк арасында ЖӨБ органдарынын таасири, абройу өсөт.

Жогоруда сунушталган моделди жайылтуу үчүн төмөнкү методикалык колдонмо сунуштайм. Сунушталган модель төмөндөгү жоболорду камтыйт:

- 1) Жаран үчүн арызды берүүдө документтерди жыйноо боюнча жүк максималдуу төмөндөтүлүүгө тийиш.
- 2) Бюджетке кошумча жүктү алып салуу.

Кызмат көрсөтүү борборлору аркылуу төмөндөгү кызматтарды ишке ашыруу божомолдору күтүлөт:

- Турак жай шарттарын жакшыртууда муктаж жарандарды эсепке коюу;
- Жеке турак-жай курулушуна жер тилкелерин берүүдө муктаж сапатта жарандарды кезекке коюу;

- Жеке турак-жай курулушуна жер тилкесин берүү;
- Жакынкы жер тилкесине пайдалануу укугун же менчикке берүү;
- Ижарага же менчикке муниципалдык менчикте турган жер тилкелерин жеке жана юридикалык жактарга берүү; Муниципалдык менчикте турган турак жай эмес имараттарды жана кыймылсыз мүлк объекттерин жеке жана юридикалык жактарга пайдаланууга же ижарага берүү ж.б. Кыргыз Республикасынын ЖӨБ органдары тарабынан калкка көрсөтүлүп жаткан муниципалдык кызматтардын сапатына анализ жасоо, муниципалдык кызматтарды көрсөтүүдөгү табылган көйгөйлөрдү аныктоо жана аныкталган көйгөйлөрдү чечүү жолдору айтылды. Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатынын жогорулоосу акыркы жылдары жанданып, жылыштар болуп келе жатканын эске алсак, алдыга карай жылышты тынбай улантчу болсок, анда бизди күтүп турган бир топ иш-чаралар бар. Бүгүнкү күндө кайсы бир деңгээлде укук-ченемдик актыларды шайкеш келтирүүлөр боюнча жылыштар болду. Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестри аныкталып, муниципалдык кызматтардын кошумча тизмесин түзүүнүн жол-жоболору бекиди. Бир канча жерлерде “Бирдиктүү терезе” принциби менен иштей баштады. Андан сырткары Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн аракеттери менен санариптештирүү долбоору акырындык менен ишке ашып отурат. Мындан ары кайсы иш-чаралар аткарылышы керек:

- Шаардык мэриянын кызматкерлердин муниципалдык кызмат көрсөтүү багытындагы билим деңгээлин жогорулатуу боюнча иштер жасалышы керек. Бул иш-чарага Мамлекеттик кадр кызматы, ЖӨБЭММА жана Кыргыз Республикасынын Президенттин алдындагы мамлекеттик башкаруу академиясы тартылышы абзел.

- Шаардык мэрияга КТБ түзүп, “Бирдиктүү терезе” принцибинде иш алып баруусу керек.

- Кыргызстандагы 453 айыл өкмөтүндө жана 31 шаарда текши баардыгында КТБ ачылып (балким, Түндүк электрондук долбоорунун алкагында), «Бирдиктүү терезелер» принцибинде иш алып барып, алардын дайыма иштөөсүнө шарт түзүү керек.

- Шаардык мэриянын кызматкерлери жана Шаардык кеңештин депутаттары жергиликтүү элге эң маанилүү делген муниципалдык кызматтардын кошумча тизмесин аныктап, бекитип берүүсү шарт.

- Жарым жылда, же 1 жылда шаардык мэриянын кызматкерлери тарабынан көрсөтүлгөн муниципалдык кызмат көрсөтүүлөргө мониторинг жүргүзүү жана баа берүү.

Жогоруда белгиленген иш-чаралар аткарылган учурда гана калкка кызмат көрсөтүүлөрдүн сапаты жакшырат жана калктын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына болгон ишеними артылат деген жыйынтык чыгарсак болот.

Колдонулган адабияттар:

1. Таш-Көмүр шаарынын социалдык экономикалык паспорту
2. Кыргыз Республикасынын Конституциясы, 27-июнь, 2010-ж.
3. Кыргыз Республикасынын «Кыргыз Республикасынын Өкмөтү жөнүндө» Конституциялык мыйзамы, 18-июнь, 2012, №85.
4. Кыргыз Республикасынын «Мамлекеттик жана муниципалдык кызматтар жөнүндө» мыйзамы, 17-июль, 2014, №139.
5. Кыргыз Республикасынын "Электрондук башкаруу жөнүндө" мыйзамы, 19-июль, 2017, №127.
6. Кыргыз Республикасында мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүү системасын оптималдаштыруу. К.Б.Шадыбеков, А.В.Третьяков, С.К.Мурзаев, А.А.Капарова. Бишкек – 2015.
7. azattyk.org
8. <http://cbd.minjust.gov.kg>

УДК: 351.331 (575.2)

Назаралиев Дениз Кымбатбекович
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНЫН КАДРДЫК ПОТЕНЦИАЛЫН ЖОГОРУЛАТУУ

Аннотация: Макалада Кыргыз Республикасынын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кадрдык потенциалы жана көйгөйлөрү талданды. Негизги көңүл айылдык аймактардагы кадр маселелерине көңүл бурулду.

Негизги сөздөр: муниципалдык кызмат, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органы, муниципалдык кызматты реформалоо, кесипкөйлүк.

Назаралиев Дениз Кымбатбекович
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

ПОВЫШЕНИЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Аннотация: В статье анализируются проблемы и кадровый потенциал органов местного самоуправления Кыргызской Республики. Основное внимание уделено кадровым вопросам в айылных аймаках Кыргызстана.

Ключевые слова: муниципальная служба, местное самоуправление, реформирование муниципальной службы, профессиональные компетенции.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызматкерлери бийлик өкүлдөрүнүн корпусунун ичинен калкка эң жакын турганы деп эсептелет. Муниципалдык кызматчы- “жергиликтүү өз алдынча башкаруу органында административдик кызмат ордун ээлеген, кызмат орду боюнча берилген ыйгарым укуктарды ишке ашыруу боюнча кесипкөй кызматтык ишти жергиликтүү бюджеттин каражаттарынан акчалай сыйакы алуу менен туруктуу негизде жүзөгө ашырган жана аларды аткаруу үчүн жоопкерчилик тарткан Кыргыз Республикасынын жараны”¹⁸. Алар жарандардын көйгөйлөрүнүн жана кайрылууларынын негизги агымын өзүнө кабыл алып, жергиликтүү маанидеги өтө көп маселелерди чечишет [3].

Муниципалдык кызматка түздөн-түз байланыштуу болгон жергиликтүү өз алдынча башкаруу институтун өнүктүрүүгө болгон аракеттер бүгүнкү күнгө жергиликтүү өз алдынча башкарууну өркүндөтүп толугу менен өзгөртө алган жок. Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун эгемен Кыргызстанда басып өткөн отуз жылдык тарыхына жана тажрыйбасына карабастан, эмдигиче муниципалдык кызматтын түшүнүгү жана уюштурулушу калк арасында бийликтин вертикалдык башкаруусуна байланган бойдон кала берүүдө [4].

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында кадрларды тандоодо, алардын кызмат өтөөсүн камсыздоодо бизге керек болгон, бирок эске алынбай калган учурлар абдан көп кездешет. Папан айыл өкмөтүнүн башчысынын милдетин аткаруучусу Орозов Н.К.: “Бүгүнкү күндө айыл өкмөттө кадрлардын абалы болуп көрбөгөндөй начар абалга жетти. Анткени билимдүү, акыл-эстүү жаштарыбыз баары миграцияга чыгып кетти. Айыл өкмөттө иштөө айлык маяна аздыгынан престижи төмөн. Андыктан биз биринчи кезекте жаштарга шарт түзүп, айлык

¹⁸ КР 2016-жылдын 30-майындагы № 75 “Мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат жөнүндө мыйзамы

маянаны жогорулатып берүү жолдорун караштыруубуз керек. Антпесе дагы 4, 5 жылдан соң учурдагы иштеп жаткан кызматкерлердин көпчүлүгү пенсия курагы себептен жумуштан кетишет. Бул жагдай бизди кадрдык кризиске алып барууда”¹⁹ деп эсептейт.

Жалпы республика боюнча 515 жергиликтүү өз алдынча башкаруу органы, анын курамында: 453 айыл өкмөттөрү, 31 шаардык мэрия жана шаардык кеңеш. Шаардык мэриялардын түзүмүндө 2 республикалык, 12 областык, 17 райондук маанидеги шаарлар бар. 2019-жылдын 1-январына карата Кыргыз Республикасынын муниципалдык кызматтын штаттык саны 9624 бирдикти түзүп, иш жүзүндө 8493 (88%) муниципалдык кызматчылар менен толукталган: алардын ичинен 521 саясий муниципалдык кызмат орунун 517(99%) кызматчылар, анын ичинен аялдар 15 (3%) жана 9103 административдик муниципалдык орунун 7976 (88%) кызматчылар, анын ичинен аялдар 2965 (37%) толуктайт [6].

Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин айылдардын калкынын саны боюнча статистикалык маалыматына таянсак:

Таблица 1. Калктын санына жараша аймактар боюнча эмгек акылардын көрсөткүчү

Облустар	Айыл аймактардын саны	Айыл аймактардын калкынын саны	Орточо эсепте ар бир айыл аймакта жашаган калктын саны	Аймактар боюнча эмгек акы
Баткен	31	379774	11508	11026
Джалал-Абад	68	908284	13164	14600
Ош	88	1183283	13446	10307
Ысык-Көл	61	367188	6019	21397
Нарын	63	268812	4267	14925
Талас	37	218000	5911	12511
Чүй	105	714898	6809	14114
Жалпы	453	4040239	8732	14125

Бул көрсөткүчтөрдү диаграмма түрүндө алып карасак:

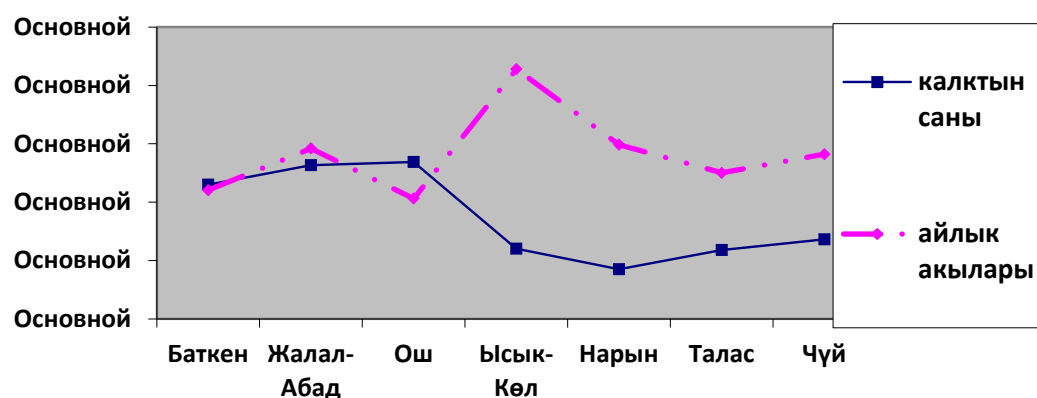

Диаграмма 1 Калктын санына жараша аймактар боюнча эмгек акылардын көрсөткүчү

Жогорудагы диаграммдан учурда жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын калктын санына карата айлык маянанын салыштырылган көрсөткүчүнүн анализинен, өлкөбүздүн Ош, Жалал-Абад жана Баткен облустарынын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында калктын саны жогору болгону менен айлык маянасы төмөндүгүн байкоого болот. Аткарган жумуштун көлөмү калктын санынан түздөн-түз көз каранды экенин эске алсак, анда биз административдик аймактык реформа жасап, Ысык-Көл, Нарын, Талас жана Чүй аймактарында калктын саны

¹⁹ Илимий практика учурунда алган интервью

төмөн болгон жана жакын жайгашкан айыл аймактарды бириктирип ирилештирүү менен, өлкө-бүздүн баардык аймактарында теңдикти камсыз кылып, мындан үнөмдөлгөн каражаттарды муниципалдык кызматкерлердин айлык акыларын жогорулатууга жумшообуз керек болот.

Кыргыз Республикасынын 2010-жылдын 27-июнунда Референдумда (бүткүл элдик добуш берүүдө) кабыл алынган Конституциясынын сегизинчи бөлүмү жергиликтүү өз алдынча башкарууга арналып, жергиликтүү өз алдынча башкаруу - жергиликтүү жамааттардын жергиликтүү маанидеги маселелерди өз кызыкчылыктарында жана өз жоопкерчилиги менен өз алдынча чечүүсүнүн ушул Конституция менен кепилденген укугу жана чыныгы мүмкүнчүлүгү деп көрсөтүлгөн [1]. Бирок бүгүнкү күндө көпчүлүк учурда жергиликтүү калктын жергиликтүү бийликке болгон ишеними төмөнкү деңгээлде экенин социалдык тармактардагы талкуулоолордон, ошондой эле түрдүү өкмөттүк эмес уюмдардын жүргүзгөн сурамжылоолорунан байкоого болот [7]. Андыктан сөз башында айтылып кеткен кадрлар маселеси системалык түрдө кайра каралып чыгууга муктаж болуп турганы ачык бойдон калууда.

Кыргыз Республикасынын Эмгек Кодексинин бешинчи бөлүмүндө “Өзүнүн муктаждыктары үчүн кадрларды даярдоо жана кайра даярдоо зарылчылыгын иш берүүчү аныктайт” деп көрсөтүлгөн [2]. Бирок жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында негизги иш берүүчү жергиликтүү калк болгондуктан, көпчүлүк бул маселеге башын ооруткусу келбейт. Жергиликтүү бюджеттин долбоору даярдалып жатканда кызматкерлерди окутууга атайын каражат бөлүп берүү жагына көңүл бурулбай келет [5].

Бүгүнкү күндө жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарындагы кадрлардын потенциалын, жетишкендиктерин жана кемчиликтерин анализдеп көрүп, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына кадр даярдоого, бул жаатта кенен изилдөөлөрдү жүргүзүү менен, алдыбызда турган маселелерди чечүүнү жана ошондой эле эртеңки күнү келүүчү көйгөйлөрдү алдын алууга төмөндөгүлөр сунушталат:

- Калктын саны аз болгон жана жакын жайгашкан айыл аймактарды бириктирип ирилештирүүнү,

- Каражат булактарын таап жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызматкерлеринин айлык маянасын жогорулатууну,

- Жергиликтүү бюджеттин чыгаша бөлүгүнө муниципалдык кызматкерлерди окутуу жана квалификациясын жогорулатуу үчүн кызматкерлердин санына карата сөзсүз түрдө каражат бөлүнүүсүн.

Бул сунуштар муниципалдык башкарууну жакшыртууга жаңы ыкмалардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызматкерлерин шыктандыруу системасын түзүүнүн эсебинен кадр саясатын оптималдаштырууга багытталган. Мындай ченемдик-укуктук актты кабыл алуу жергиликтүү деңгээлде кадр саясатындагы топтолгон маселелерди чечүүгө жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишинин натыйжалуулугун жана жоопкерчилигин арттырууга жол ачат.

Колдонулган адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы / 2010-жылдын 27-июнунда Референдумда (бүткүл элдик добуш берүүдө) кабыл алынган
2. КР "Эмгек кодекси" / 2004-жылдын 4-августундагы № 106
3. Кыргыз Республикасынын “Мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат жөнүндө” Мыйзамы / 2016-жылдын 30-майы № 75
4. Кожошев А.О., Шадыбеков К.Б. «Кыргыз Республикасынын өз алдынча башкаруусунун негиздери».ү окуу куралы Бишкек-2007
5. Кожошев А.О. «Жергиликтүү бюджеттин башкаруу системасын өркүндөтүү» Бишкек-2014
6. www.mkk.gov.kg – Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кадр кызматынын расмий сайты
7. www.municipalitet.kg – Илимий-популярдуу журнал

Бектурсунова Мунара Шагабановна

Магистрант

*Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы*

ЖЕРГИЛИКТУУ ОЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНЫН КАЛКТЫ СОЦИАЛДЫК ЖАКТАН ТЕЙЛӨӨ ИШМЕРДУУЛУГУН УКУКТУК ЖӨНГӨ САЛУУНУН МАСЕЛЕЛЕРИ (БАКАЙ-АТА РАЙОНУНУН МИСАЛЫНДА)

Аннотация: Макалада Кыргыз Республикасынын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жергиликтүү калкты социалдык жактан тейлөө ишмердүүлүгүн укуктук жөнгө салуу маселелери аныкталып талдоого алынат.

Негизги сөздөр: ишмердүүлүк, жергиликтүү өз алдынча башкаруу, социалдык тейлөө, калк, жетим балдар, укуктук жөнгө салуу, башкаруу.

Бектурсунова Мунара Шагабановна

Магистрант

*Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики*

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В СФЕРЕ СОЦИАЛЬНОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ НАСЕЛЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ БАКАЙ-АТИНСКОГО РАЙОНА)

Аннотация: В статье анализируются и раскрываются современные проблемы правового регулирования организации системы социального обслуживания местного населения Кыргызской Республики.

Ключевые слова: деятельность, местное самоуправление, социальное обслуживание, население, дети - сироты, правовое регулирование, управление.

Азыркы учурда татаал социалдык-экономикалык абалды эске алуу менен калкты социалдык жактан коргоо мамлекеттик бийлик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын маанилүү милдеттеринин бири болуп калды. Жогоруда айтылган органдардын негизги иш багыты болуп татыктуу жашоого шарт түзүп, камсыздоого багытталат, бул өзгөчө калктын начар кам көрүлгөн топтору, пенсионерлер, майыптар, көп балалуу үй – бүлөлөр, жетим балдар жана башка.

Калкты социалдык жактан тейлөөнүн колдонуудагы системасы азыркы учурда көп кырдуу көйгөйлөргө туш болууда. Атап айтканда, жардамдын айрым түрлөрү үзүл-кесил, ар түрдүү социалдык топтордун өкүлдөрүн социалдык коргоонун ар кандай чакан системалары өзүнчө чектелген, министрликтер менен бюджеттен тышкары фонддордун ортосунда өз ара аракеттенүүнүн жана функцияларды бөлүштүрүүнүн так эрежелери жок; социалдык коргоо органдары аларды колдоо үчүн ресурстардын көлөмүнүн азайышынын шарттарында өтө муктаж болгон адамдардын көбүн тейлөөгө муктаж.

Дээрлик, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жөнүндө талкуулар саясат менен мыйзамдын тегерегинде болуп, тигил же бул аймакта, учурда Бакай Ата районунда жашаган реалдуу калктын көйгөйлөрү каралбай калган учурлар жок эмес.

Негизги эле органдардын эң бир орчундуу көйгөйү – жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарындагы бюджеттин жетпегени. Маселен, азыркы күнгө карата 453 айыл өкмөт бар болсо, анын ичинен 75 гана айыл өкмөт өзүн – өзү камсыз кылууда, ал эми 378 дотацияда турат. Демек, калган 378 айыл өкмөтү жергиликтүү калктын суроо – талабын начар аткарып жатканы байкалат.

Кийинки көйгөйлөр – кары – картаңдар маселеси, майыптар көйгөйү, жаштардын жумушсуздук маселеси жана башка. Аларга жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан кандай тейлөө болуп жатат, кандай кам көрүлүп турат деген көптөгөн суроолор пайда болууда.

Өзгөчө автор, кедей үй – бүлөдө өскөн жана жетим балдар маселесине токтолот. Себеби, мыйзам боюнча кенже курактагы балдар оптималдуу өнүгүүсү үчүн татыктуу чөйрө, китеп жана окуу материалдарынын жетиштүү болуусу, туура жана тийиштүү тамактануу, коргоо жана мамлекет тарабынан коопсуздукту талап кылат. Дээрлик, жакырлык, эксплуатация жана кош көңүл кылуу, саламаттыктын начардыгы, жетишсиз камкордук жана дагы ушул сыяктуу көптөгөн тобокелдик факторлорго туш болгон балдар өздөрүнүн талантын, өнүгүү потенциалдарын ача албай калышат.

Статистикага таянсак, Кыргыз Республикасында жакыр үй – бүлөдө өскөн же жетим балдар беш жашка чейинки убакта өздөрүнүн тең туштарынан өнүгүүсү, ой – жүгүртүүсү алда канча артта калганын көрөбүз. Ушул себептен, мамлекет жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жашоо шарты оор үй – бүлөдө өскөн өспүрүмдөргө, жетим балдарга социалдык жактан тейлөө гана эмес, комплекстүү колдоо чарасын дагы колдонушу зарыл. Бул нерсеге далил Эмгек жана социалдык өнүгүү министрлигинен билдиргендей, 8.10.19 – 14.10.19 жылдагы аралыкта «Балдар үчүн ишеним телефону» борборуна 2 712 кайрылуу түшкөн. Алардын ичинен 33 абонент консультация алуу үчүн чалуу аткарган, 6% - жаш балдар болсо, калганы чоң кишилер экендиги катталган. 7 абонент юридикалык, финансылык жана башка жардам сураган, чыр – чатактар жана үй – бүлөдөгү мамилелер тууралуу – 6, балдарга зомбулук көрсөтүү жана ырайымсыз мамиле тууралуу – 6, билим берүү жөнүндө – 4, балдарга кайдыгер мамиле жасалган тууралуу – 2, баланы тарбиялоо, анын жүрүм-туруму, ата-эне менен балдардын, окуучулар менен мугалимдердин болгон өз ара мамилелери тууралуу 1, мамлекеттик органдардын аймактык бөлүмдөрүнүн кызматкерлеринин ишине нааразычылык билдирип 1 абонент чалган. Бул көрүнүш өз кезегинде балдардын укугун коргоо мыйзамынын начар иштеп жаткандыгы туурасында маалымдайт.

- Бакай-Ата району боюнча тоголок жетим балдардын саны -**23**, жарым жетим балдардын саны – **633**. 2019-жылдын 1-июлуна карата район боюнча 23 тоголок жетим балдардын жашоо шартын жакшыртуу максатында атайын райондун аймагында жашаган жашоо шарты жакшы, оздорунун макулдугу менен жардам берууну каалаган жарандарга бекитип берилген. Алар банктарда ачылган депозиттик эсептерине акча каражатын которуп келишуудо. Ата-энеси сыртта иштеп жүргөн балдардын саны -**1001**, анын ичинен ата – энеси Кыргызстандын ичинде жүргөн балдардын саны - **298** бала, ата – энеси тышкы миграцияда жүргөн балдардын саны – **703** түзөт.

Кыргыз Республикасынын №391 токтому менен бекитилген “Турмуштун оор кырдаалында турган балдарды жана үй-бүлөлөрдү табуу тартиби” жөнүндө жобонун негизинде жана айылдык аймактардын социалдык комиссияларынын чечимдеринин негизинде турмуштун оор кырдаалына кабылган **52** үй-бүлөгө жана ата-энеси мигрант болгон, аз камсыз үй-бүлөдө жашаган **14** баланын муктаждыгы аныкталып, жогорудагы көрсөтүлгөн жобого ылайык ар биринин жашоо-шартына баалоо жүргүзүлүп муктаждыктары аныкталган. Аныкталган үй-бүлөлөрдүн жана балдардын муктаждыктарына жараша жекече иш-пландар түзүлүп, муктаждыктарына жараша жардам беруу жагы Бакай-Ата районунун аймагындагы мекеме-уюмдардын жетекчилерине бекитилип берилген. Бирок бул жерде райондук мекеме-уюмдардын оздорунун атайын бюджеттери жок болгондуктан эч кандай жардам корсотулбой келуудо.

Жогорудагы маселени чечүү үчүн жакыр үй-бүлөлөрдү жана балдарды колдоо боюнча кырдаалды өзгөртүүгө багытталган бир катар механизмдер каралып, калкты социалдык коргоо жана балдардын укуктарын жакшыртуу үчүн аларды тез арада киргизүү зарыл. Андан тышкары, балдарга карата тийиштүү мамилени камсыз кылуу, алардын укуктарын жана кадыр-баркын урматтоо. Аны менен бирге жашы жетпегендердин арасында кылмыштуулуктун жана кайталап кылмыш жасоосун азайтуу, ар бир баланын муктаждыгына аяр мамиле жасоо болуп саналат.

Мыйзам боюнча калктын керектөөлөрүнө жана аны каржылоого ылайык муниципалитеттин бардык маселелерин чечүү милдеттүү болуп саналат. Маңызы боюнча анын укук колдонуу

тажрыйбасы бар, ага ылайык жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жергиликтүү маанидеги бардык маселелерди чечүүгө милдеттүү, бирок ошол эле учурда жергиликтүү маанидеги "кызмат көрсөтүүлөрдүн" көлөмүн кыскартуу боюнча бир катар маселелерди чечүүгө укугу жок.

Демек, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары өз карамагына берилген мыйзамдарды аткарууда, маселелерди чечүүдө мамлекеттик бийликтен көз каранды эмес, тактап айтканда көз каранды болбоого тийиш. Кыргыз Республикасынын конституциясында бекитилген жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын принциптери жана анын кепилдикке алынуусу Кыргыз Республикасында жергиликтүү өз алдынча башкарууну уюштурууну жана анын нормалдуу иштешин камсыз кылат

Ошентип, Кыргыз Республикасындагы өз алдынча башкаруу ишмердүүлүгүнүн анализи көрсөткөндөй, көптөгөн ченемдик укуктук актылардын кабыл алынышына карабастан, азыркы учурга чейин жергиликтүү бийлик органдарынын өз алдынчалыгын камсыздоо мүмкүн болгон жок. Бүгүнкү күндө жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары мурункудай эле реалдуу өз алдынчалыктан ажыратылган. Мындай абал бул аймакта жашаган калктын жашоо деңгээлине өтө терс таасирин тийгизет. Жарандардын коомдук жыргалдарга жана ар түрдүү, сапаттуу, туруктуу кызмат көрсөтүүлөргө тең жеткиликтүүлүгү бакубат жашоонун башкы белгиси болуп эсептелет. Ушуну менен бирге бул кызмат көрсөтүүлөрдү уюштурууда мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын атынан мамлекеттин ролу жана жоопкерчилиги кандай болгонун түшүнүү өтө маанилүү.

Колдонулган адабияттар:

1. Абдылдаева К.А. «Кыргыз Республикасындагы айыл өкмөтүнүн конституциялык-укуктук макамы» // Ю.и.к. окумуштуулук даражасын алуу үчүн жазылган диссертация. - Ош, 2013-ж. - 28-б.
2. Ахметов М.А. Городское самоуправление в системе местного самоуправления в Кыргызской Республике. Автореферат диссертации на соискание уч. степ. к.ю.н. - Б., 2014.
3. Кулдышева Г.К. Реформа местного самоуправления в Кыргызской Республике. // Диссертация на соискание уч. степени к.ю.н. - Б., 2003.
4. Абдылдаева К.А. «Кыргыз Республикасындагы айыл өкмөтүнүн конституциялык-укуктук макамы». // Ю.и.к. окумуштуулук даражасын алуу үчүн жазылган диссертация. – Ош, 2013.
5. Маматкулов О.М. Нормативно-правовые основы органов местного самоуправления в Кыргызской Республике. Диссертация на соискание ученой степени к.ю.н. - Бишкек. 2008. - С. 12.
6. Кулдышева Г.К. Кыргыз Республикасы: мамлекеттик жана жергиликтүү өзүн өзү башкаруу органдарынын калыптануу жана өнүгүү». // Окуу усулдук колдонмо. - Ош, 2014-ж.
7. Саломаткин А.А. Местное самоуправление в сельских поселениях России (Вопросы теории и практики): Автореф. дисс. ... к.ю.н.: Челябинск, 1999. - С. 9-13.
8. Кыргыз Республикасынын «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» мыйзамы. (15-июль, 2011-жыл N101), (16-октябрь 2013-ж. N192 мыйзамынын редакциясында).

Кушубакова Айпери Окумовна
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК ЖАНА МУНИЦИПАЛДЫК КЫЗМАТТАРЫНЫН ИШ – АРАКЕТТЕРИН ЖАКШЫРТУУДАГЫ МААЛЫМАТ ЖАНА БАЙЛАНЫШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫН РОЛУ (КАРА-КӨЛ ШААРЫНЫН МИСАЛЫНДА)

Аннотация: Статъяда Кыргыз Республикасынын мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарынын иш-аракеттерин жакшыртуудагы маалымат жана байланыш технологияларынын ролу Кара-Көл шаарынын мисалында каралды.

Негизги сөздөр: маалымат жана байланыш технологиялары, автоматташтыруу, санариптештирүү.

Кушубакова Айпери Окумовна
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННОЙ И КОММУНИКАЦИОННОЙ ТЕХНОЛОГИИ ПО УЛУЧШЕНИЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ И МУНИЦИПАЛЬНОЙ СЛУЖБЫ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ (НА ПРИМЕРЕ ГОРОДА КАРА-КУЛЬ)

Аннотация: В статье рассмотрены роли информационной и коммуникационной технологии по улучшению деятельности государственной и муниципальной службы Кыргызской Республики на примере города Кара-Куль.

Ключевые слова: Информационная и коммуникационная технология, автоматизация, цифровизация.

Маалымат жана байланыш технологияларынын кеңири колдонуусу жана өнүгүүсү, акыркы он жыл аралыгында илимий-техникалык өсүүлөрүнүн күчөшү жана дүйнөлүк өнүгүүнүн глобалдык негизги ой-максаты болуп саналат. Маалымат жана байланыш технологияларын колдонуусу, экономиканын абалынын жогорулашына жана мүмкүнчүлүктөрдүн кеңейүүсүнүн негизинде дүйнөлүк чарба системасы менен байланышта болуусу, мамлекеттик башкаруу жана жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарынын иш-аракеттеринин эффективдүүлүгүн жогорулатуу маанисине ээ. Ошонун себебинен Президентибиз С.Ш. Жээнбековдун 2019-жылды “Санариптештирүү жана региондорду өнүктүрүү жылы” деп жарыялаганы дагы бекеринен эместир.

Азыркы заманбап маалымат жана байланыш технологиялары баардык коомдук мамилелерин олуттуу өзгөртүүдө. Күндөн-күнгө жаңы маалымат коомчулуктары пайда болууда. Жаңы технологиялар, азыктардын жана кызматтардын иштеп чыгуу ыкмаларын өзгөртпөстөн, жарандык укуктун жаңы мүмкүнчүлүктөрүн ишке ашырууда, билим алууда, келечектеги муундарды тарбиялоодо жаңы мүмкүнчүлүктөрдү түзүп берет. Маалымат коомчулугунда аралыктар жакындап, региондорду өнүктүрүүдө мурун болуп көрбөгөндөй мүмкүнчүлүктөр түзүлүүдө.

21-кылым маалыматтын заманы болуп эсептелинет. Маалыматка кирүүдө, биздин жашоо образын өзгөртүү менен кызматыбызды жана көңүл ачуубузду жөнөкөйлөтүп келет. “Санариптик экономика”, ошондой эле бизге белгилүү болгон “экономика илимдери”, “тармактык экономикасы” товарларды өндүрүүдөн башка жаңы ой-максаттарды түзүү процессине өтүү менен мүнөздөлөт. Бул маалымат технологияларынын экономикада жана коомчулукта болгон ролунун айрыкча экенин белгилейт. Маалымат жана билим, экономиканын кандайдыр бир аныктоочу фактору болуп саналат.

Ошондой эле, улуттук ресурстар болуп саналган жер астындагы кең байлыктар, суулар, токойлор сыяктуу кандайдыр бир мааниде элдин жыргалчылыгын аныктайт. Улуттук маалымат ресурстарын рационалдуу колдонуу, аны сактоо, өнүктүрүү, мамлекеттик маанидеги милдет болуп саналат. Маалымат жана байланыш технологияларынын үзгүлтүксүз колдонулуусу, коомчулукта билим алуу процессин тездетүүгө, өсүүгө жана жайылтууга алып келет. Коомдун интеллектуалдуу сапатын жогорулатуу менен жашообуздун сапатын жогорулатат.

Мамлекетти жана муниципалдык башкаруу органдарында маалымат жана байланыш технологияларын колдонуу менен чоң көлөмдөгү ар түрдүү маалыматтарды анализдөө, аны иштетип чыгуу иш-аракеттери бүгүнкү күндө актуалдуу.

Мамлекеттик жана муниципалдык башкаруу, рынок экономика шартында өзүнө каржы жана социалдык экономикалык өнүгүү объектилерин туруктуу камсыздоо, стратегиялык тапшырмаларды чечүү максатында башкаруу иш-аракеттерин колдонуудан турган татаал процессти камтыйт.

Маалымат технологияларын сапаттуу жайылтууда, маалыматтарды сактоо жана өткөрүп берүү мүмкүнчүлүктөрүнүн негизинде, мамлекеттик жана муниципалдык башкаруу органдарынын структурасынын иш-аракеттерин, мыйзам ченемдүүлүгүн ачык көрсөтүү менен эффективдүүлүгүн жогорулатат. Жыйынтыгында, чечим кабыл алуу мөөнөтүн кыскартуу менен эсебин кабыл алуу жана башкаруу иш-аракеттеринин сапаты жогорулайт.

Бүгүнкү күндө Кара-Көл шаардык мэриясынын башкаруу органдарында маалымат жана байланыш технологияларын колдонуу деңгээли төмөн болууда. 2018-жылдын октябрь айындагы муниципалдык кызматтарды жакшыртууда, Кара-Көл шаардык мэриясында 30 штаттык бирдик болсо, кыскартуудан жакшыртуудан кийин 22 штаттык бирдик калган. Кыскартууга системдик администратордун да кызматтык орду кыскарган.

Көпчүлүк учурларда, жаңы техникалык каражаттарды жайылтууда, практика жүзүндө башкаруучулук чечимдерин кабыл алууда олуттуу таасирин тийгизбей келет. Ошону менен бирге, ички иш кагаздарын жүргүзүүдөгү өзгөрүүдө негизинен иш кагаздарды жөнөтүүдө салттуу технология болуп саналган кагаз жүзүндө иш алып баруулары электрондук почта аркылуу алмаштырылса, ал эми электрондук почтанын жок болуу убагында кадимки курьер ыкмасы катары ишке ашырылат. Комплекстүү электрондук иш кагаздарды жүргүзүү системасы каралган эмес.

Жаңы технологияларды жайылтууда ойлонулбай туруп иштелип чыккан кээ бир уюштуруу жана техникалык чечимдери башкаруунун сапатын төмөндөтүп, тескери көрүнүштөргө алып келүүдө. Ошону менен катар мамлекеттик аткаруу бийлигинин органдары жана структуралык бөлүмдөрдүн иш-аракеттеринде айкалышкан электрондук иш кагаздарды жүргүзүү системасын жайылтуу максатында, электрондук жана кагаз түрүндөгү иш кагаздарды жүргүзүүнүн окшоштук агымдары түзүлгөн.

Азыркы убақытта иш кагаз жүргүзүү системасында маалымат жана байланыш технологияларынын мүмкүнчүлүктөрү жетишсиз деңгээлде колдонулуп келет. Ушунун баардыгы мамлекеттик бийлик органдарынын, жогорку администрациялардын жана башка мекемелердин ортосундагы иш кагаздардын жүргүзүү процессине кыйынчылык туудуруп, жакшыртууга жол бербейт. Жергиликтүү өзүн өзү башкаруу органдарындагы маалымат жана байланыш технологияларын өнүктүрүүдөгү эң маанилүү фактор бул муниципалдык кызматкерлердин компетенциясынын төмөндүгү болуп саналат.

Маалымат жана байланыш технологияларын колдонуунун натыйжасында иш жүзүнө ашыруучу негизги ой-максат бул мамлекеттик жана жергиликтүү өзүн өзү башкаруу органдарынын иш-аракеттерин стандарттык негизинде маалыматтарды сактоо жана иш кагаздарды жүргүзүү, мамлекеттик бийлик жана ЖӨБ органдарын, бюджеттик уюмдарды компьютердик торчого кошуу, маалыматташтыруу тармактык программаларын иш жүзүнө ашыруу, ведомстволор аралык жана жергиликтүү маалымат системаларын жана маалымат базаларын түзүү.

Маалымат жана байланыш технологияларын колдонуу менен Кыргыз Республикасынын жарандарынын маалымат системаларынан ачык маалыматтарды эркин алуу укугун ишке ашырууну камсыздап, ошондой эле маалымат системаларынын башка кызматтарын колдонууга жол берет.

Калктын жана мекеме-уюмдардын мамлекеттик бийлик органдарынын иш-аракеттерине тийиштүү маалыматтарга кирүү мүмкүнчүлүгүн камсыздоодо, мамлекеттик кызматтарды камтыган маалымат-маалымдама системаларын өнүктүрүү, коомчулукка жана мекеме-уюмдарга мамлекеттик кызматтарды көрсөтүүчү иштерди, байланыштын электрондук формаларын жайылтуусу зарыл.

Негизделгени, бул мамлекет жана коомчулуктун, мамлекеттик бийлик органдарынын маалыматты топтоо жана элге жеткирүү иш-аракетин көзөмөлдөөсүн камсыздоо болуп саналат.

Маалымат коопсуздугун камсыздоо өзгөчө чараларды камтуу менен айырмаланып өзүнө санкционардык эмес жол менен маалыматка кирүүлөргө тоскоолдук болуу, уурдоодон жана өзгөртүүлөрдөн коргоо, ошондой эле компьютердик вирустардан коргоо иш-аракеттерин камтыйт.

Жогоруда көрсөтүлгөн милдеттенмелерди ишке ашырууда маалыматташтыруу жаатындагы жалпыланган программаны түзүү жана иш жүзүнө ашыруусу зарыл. Маалыматташтыруу заманбап деңгээлде болуп мамлекеттик жана ЖӨБ органдарында МБТ жогорку мааниде колдонууга алып келүүсү абзел.

Милдеттерди ишке ашыруу негизинен комплекстүү уюштуруу иш-чаралары менен жүргүзүлүп, мамлекеттик бийлик органдарынын маалыматташтыруу жаатындагы иш-аракеттерин координациялоосун камсыздоо, стандарттык чечимдерди түзүү жана жайылтуу, өнүктүрүүгө бөлүнгөн акча каражатын эффективдүү колдонуусу зарыл.

Жогоруда айтылгандарды эске алуу менен, мамлекеттик жана муниципалдык башкарууну маалымат жана байланыш технологияларын өнүктүрүү үчүн тыгыз байланышта болгон саясатын түзүү жана ишке ашырылуусу зарыл. Муниципалдык башкарууда маалымат жана байланыш технологияларын өнүктүрүү жана колдонууда бир катар өз ара байланышкан көйгөйлөр бар. Маалыматташтыруунун актуалдуу абалын анализдеп чыгуу менен муниципалдык башкарууда кыйыр күбөлөрдүн негизинде маалымат жана байланыш технологиялардын көзөмөлдөөсү каралган эместиги тастыкталган.

Келечекте, персонификациялык интерактивдик сервистерди жайылтуу менен мамлекеттик бийлик органдарынын иш-аракет кызматтарын “бирдиктүү терезе” режиминде ишке ашырып, кошумча портал, интернет технологиялары аркылуу билдирмелерди “бирдиктүү терезе” кызматына берип, ошондой эле билдирмелерди берүүдөн төлөмдөрдү өткөрүүгө, жыйынтыктуу иш кагаздарды алуу кызматтарын алыстан көрсөтүү циклине толук мүмкүнчүлүк алууга болот.

Колдонулган адабияттар:

1. Закон КР «О Парке высоких технологий Кыргызской Республики» от 8 июля 2011 года № 84
2. Национальная стратегия "Информационно-коммуникационные технологии для развития Кыргызской Республики" от 10 марта 2002 года № 54.
3. Национальная стратегия развития Кыргызской Республики на 2018-2040 годы, утвержденная Указом Президента Кыргызской Республики от 01 ноября 2018 года № 189.

Кулматова Барчынай Тологоновна
Магистрант

Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

**ЖАЛАЛ-АБАД ШААРЫНЫН ӨКҮЛЧҮЛҮКТҮҮ ЖАНА АТКАРУУЧУ
ОРГАНДАРЫНЫН ӨЗ АРА БАЙЛАНЫШЫНЫН АЗЫРКЫ УЧУРДАГЫ
КӨЙГӨЙЛӨРҮН ЧЕЧҮҮНҮН ЖОЛУ**

Аннотация: Жалал-Абад шаарынын өкүлчүлүктүү жана аткаруучу органдарынын өз ара байланышындагы азыркы учурдагы көйгөйлөрүн чечүүнүн жолу каралып келечекте өнүгүүсүнө карата боло турган мыйзамга толуктоолор сунушталды.

Негизги сөздөр: Шаардык кеңеш, мыйзамдар, көзөмөл, Жалал-Абад шаарынын Шаардык кеңеши менен аткаруу органынын ортосундагы өз ара байланышынын натыйжалуулугу Жалал-Абад шаарынын социалдык-экономикалык өнүгүүсү.

Кулматова Барчынай Тологоновна
Магистрант

Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

**ПУТИ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ ПО ВЗАИМОДЕЙСТВИЮ ПРЕДСТАВИТЕЛЬНЫХ И
ИСПОЛНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ Г. ЖАЛАЛ -АБАД НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ**

Аннотация: Жалал-Абадская город представительные и исполнительные органы отношения к современному, чтобы решить эту проблему при рассмотрении для будущего развития предлагаемых изменений в законодательство.

Ключевые слова: Городской совет, законодательство и контроль, между городом Жалал-Абадской городского совета и исполнительного органа эффективности взаимосвязи между социально-экономическое развитие города Жалал-Абад.

Жалал-Абад шаарынын өкүлчүлүктүү жана аткаруучу органдарынын өз ара байланышындагы жергиликүү кеңешке талапкерлердин азыркы учурдагы көйгөйлөрүн чечүүнүн жолу

Мамлекеттибиздин туруктуулугун сактоо, элдин бийликке болгон ишенимин арттырууда Шаардык өз алдынча башкаруунун өкүлчүлүктүү органдарынын ролу чон, андыктан Шаардык өз алдынча башкаруу органдарынын ишмердүүлүгүн жогорулатуу зарыл. Андыктан Шаардык кеңешке татыктуу талапкерлерди тандап алуу бүгүнкү күндүн негизги талабы. Аймактардык социалдык – экономикалык өнүгүүсүндө Шаардык кеңештин жана Шаардык өз алдынча башкаруу органдарынын ролун эске алып, аталган көйгөйлөрдү чечүү үчүн төмөндөгү сунуштар сунушталат.

№	Сунушталуучу иш чара	Көзөмөлдөөчү орган	Аткаруучу орган
1.	-Шаардык кеңешке талапкерлерди тандоодо жок дегенде атайын орто билим талабын койуу же болбосо экзаменден өткөрүү керектиги, бул үчүн дайым ар кандай кыска жана узак мөөнөттүү окуу курстарын, тренингдерди иштеп чыгуу жана уюштуруу зарыл -Атайын келбей, кворум кылбай койгон депутаттарга чара коруу тууралуу мыйзамга озгортуу толуктоолорду киргизуу	Борбордук шайлоо комиссиясы	Аймактык шайлоо комиссиясы
2.	Жаңы Шаардык кеңештин депутаты болуп шайлангандарга депутаттардын ыйгарым укуктары, функциялары боюнча атайын семинарларды өткөрүү, кызыгып иштоосуно шарт түзүү (Жогорку кеңештиш депутаттарынын мисалында)	Борбордук шайлоо комиссиясы	Аймактык шайлоо комиссиясы

4.	Шаардык кеңештин депутаттарынын жана мэриянын муниципалдык кызматкерлеринин профессионалдык деңгээлин жогорулатуу (окуу семинарларын уюштуруу) менен бирге алардын эл менен болгон байланышын чыңдоо абзел.)	КР Мамлекеттик кадр кызматы	Кадр кызматынын түштүк аймактык окуучулугу
5.	Шаардык кеңеш ичинде туруктуу комиссияларды түзүүдө адистигине жараша болуштуруу. Жыл аягында өздөрү чыгарган чечимдердин аткарылышына мониторинг жасоо	Шаардык кеңештин төрагасы	Шаардык кеңеш

Жыйынтыктап келгенде шаардык кеңешке депутаттарды жана аткаруу органына жакшы билимдүү муниципалдык кызматкерлерди туура тандоо же болбосо билимине иш тажрыйбасына, калк арасында саясий салмагына карап элдин өкүлү кылуу, туруктуу жана убактылуу комиссиялардын абройун жана ишмердүүлүгүн жогорулатуу, көзөмөлдү турукташтыруу, өзүнүн укуктарын, милдеттерин, компетенциясын билүүсү жана албетте ушулардын баарына Шаардык коомчулуктун ролу чоң болгондуктан, калктын саясий потенциалын, көз карашын ойготуп депутаттардын жана аткаруучу органдын ишмердүүлүгүн чоң контролдукка алуу үчүрдүн талабы болуп эсептелет.

Эң негизгиси – мыйзамдардын туура жана так аткарылышы. Мыйзамдар кагаз жүзүндө эмес иш жүзүнө ашышы. Жогоруда белгиленгендей өзү отчет берип, кайра өзү отчетту угуп, өзү баалоо, мыйзамды одоно бузгандыкка жатат.

Шаардык кеңештин жана мэриянын ортосундагы байланыш ишмердүүлүгүнүн толук кандуу эффективдүүлүгү эң биринчи эле чыгарылган нормативдик укуктук актылардын аткарылышына көз каранды жана байланыштуу болот. Ошондуктан өз алдынча башкаруу органдарынын уюштуруучулук, социалдык-экономикалык өз алдынчалуулук принциптери мыйзамда көзөмөлгө алынып, аны аткаруу зарыл.

Дагы бир көңүл бура турган жагдай шайлоо алдында шайлоо процесстерине даярдык көрүлүп жатканда шаардык кеңешке депутаттарды шайлоодо сапаттуу өткөрүү жана татыктуу инсандарды тандап алуу, бул жагында албетте калктын ролу чоң болуп эсептелет.

Ошондуктан, элдин саясий активдүүлүгүн жогорулатуу зарылчылыгы келип чыгып олтурат. Бул боюнча дагы мыйзамдарга да өзгөртүүлөрдү жана тоолуктоолорду киргизүү зарыл.

Негизги маселе шаардык кеңештин депутаттарын жана муниципалдык кызматкерлеринин жетектөөчү сапатын жана билим деңгээлин жогорулатуу, башкача айтканда депутаттарды жана мэр, аткаруучу органынын кызматкерлерин окутуу квалификацияларын жогорулатып туруулары керек. Дагы бир белгилеп айтып кетүүчү жагдай шайлоо алдында шаардык кеңешине талапкер депутаттарды экзаменден өткөрүү керектиги. Бул үчүн дайым ар кандай кыска жана узак мөөнөттүү окуу курстарын, тренингдерди иштеп чыгуу жана уюштуруу зарыл. Бирок, бул жаатында деле иштер жүрүп ар кандай окуу, семинар, тренингдер болуп жатат. Туруктуу жана убактылуу комиссиялардын толук кандуу жана жыйынтыктуу ишмердүүлүгү шайлоочулар тарабынан, ал эми мэр иштеген жумуштарын шаардык кеңеш тарабынан көзөмөлгө алууну уюштуруу. Кеңеште туруктуу комиссиялардын ишмердиги негизинен кагаз бетинде гана калат. Бул көрүнүштөн иштин кандай жүрүп жаткандыгы жөнүндө билсе болот. Мисалы, шаардык кеңештин туруктуу комиссиянын ишмердиги менен шаардык кеңештин убактылуу комиссияларынын ишмердигинин айырмасы чоң.

Шаардык шайлануучу кеңештердин саясий ролу өтө төмөн болгон коммунисттик режимдин үчүрундагы Шаардык бийлик органдарынын “советтик” эски абалын эске алсак, децентрализацияланган башкаруу моделине өтүү бүткүл системаны өзгөртүүнү билдирет. Демократиялык саясий багытты иштеп чыгуу жагынан шаардык бийлик органдарынын кудуреттүүлүгүнө келсек, мында шаардык калктын, шайлануучу кеңештердин жана шаардык администрациянын ортосундагы өз ара мамилелер жөнүндө институционалдык жоболор басымдуу мааниге ээ. Атап айтканда, шаардык калктын катышуусу, анын үстүнө өкүлчүлүктүү демократиянын ар түрдүү варианттарына, мисалы, шаардык шайлоолорго катышууга байланыштуу өзгөчө көңүл бурууга арзыйт, алар шаардык мэрди түз шайлоо сыяктуу түз демократиялык жол-жобо аркылуу катышат. Юридикалык жактан бекемделген ушундай

жол-жоболордон тышкары, граждандардын катышуусун, мисалы, шаардык пландаштыруу процесстерине катышуусун камсыз кылуунун формалдуу эмес ыкмалары да зор мааниге ээ.

Жалал-Абад шаарынын шаардык кеңеши менен аткаруу органынын ортосундагы өз ара байланышынын натыйжалуулугу Жалал-Абад шаарынын социалдык-экономикалык өнүгүүсүндө, анын сырткы көрүнүшүндө, кызмат көрсөтүүнүн сапатында көрүнүп турат.

Колдонулган адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы
2. Кыргыз Республикасынын “Шаардык Кеңеш жөнүндө мыйзамы”
3. Кыргыз Республикасынын “Административдик башкаруу жөнүндө мыйзамы”
4. msu.kg
5. mijust.go.kg

УДК: 636.08(575.2)

Кененбаев Канатбек Жумабекович
Магистрант

Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

Илимий жетекчи: э.и.д., проф.м.а.
Абдиева А.И.

**МАЛ ЧАРБАСЫН ӨНУКТУРУУНУН КЕБИР БАГЫТТАРЫ КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНЫН НАРЫН ОБЛУСУНДАГЫ НАРЫН РАЙОНУНУН
МИСАЛЫНДА**

Анотация: Бул макалада Нарын районунда мал чарбасын өнуктуруунун келечектүүлүгү жана көйгөйлөрү ачыкталат. Малдардын продуктивдүүлүгүнүн төмөндүгү, асыл тукумдуу малдын санынын аздыгы, узак мөөнөттүү кредиттин жоктугу, кайра иштетүүнүн жоктугу, жана малдын тукумун асылдандыруунун келечектүүлүгү, өндүрүлгөн эттин сапаты жана башка ушул сыяктуу көйгөйлөр көрсөтүлөт.

Негизги сөздөр: айыл чарбасы, мал чарбасы, продуктивдүүлүк, малдын асыл тукумдуулугу, конкурентке туруктуулук, экспортко багытталган, аймак, кредиттөө.

Кененбаев Канатбек Жумабекович
Магистрант

Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики
Научный руководитель: д.э.н, и.о. проф
Абдиева А.И.

**НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ЖИВОТНОВОДСТВА НА ПРИМЕРЕ
НАРЫНСКОГО РАЙОНА НАРЫНСКОЙ ОБЛАСТИ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

Анотация: В данной статье раскрываются проблемы и перспективы развития животноводства Нарынского района. В частности проблемы, касающиеся низкой продуктивности и породности скота, отсутствия долгосрочного кредитования, отсутствия переработки и др. и перспективы с сфере повышения породности скота и качества мяса.

Ключевые слова: сельское хозяйство, животноводство, продуктивность, породность скота, конкурентоспособность, экспортноориентированность, регион, кредитование.

Сельское хозяйство обеспечивает в мировом масштабе рабочие места для 1,3 млрд человек, 97% из которых живут в развивающихся странах. В 14 странах со сравнимыми данными сельское хозяйство служит источником доходов для 60–99% сельских домохозяйств. Страны с аграрной экономикой – здесь сельское хозяйство является одним из основных источников экономического роста, обеспечивая в среднем 32% прироста ВВП – преимущественно за счет существенной доли сельского хозяйства в структуре ВВП, и большинство бедного населения (70%) проживает в сельской местности.

Сельскохозяйственные животные также играют важную роль в производстве навоза, обеспечении тягловой силы, в кожевенном производстве, в производстве волокон и лекарственных средств и являются важной материальной ценностью для их владельцев. В 2010 году продукты животного происхождения, такие как мясо, молоко и яйца (исключая рыбу и морепродукты), в мировом масштабе обеспечивали 16% суммарного потребления калорий и 31% пищевого белка (ФАОСТАТ). Эти продукты являются источниками важнейших микронутриентов, таких как железо, витамин А, йод и цинк, внося таким образом вклад в обеспечение полноценного питания. Все ключевые микронутриенты, присутствующие в ПЖП, за исключением витамина В12, обнаруживаются также и в растительных пищевых продуктах, однако их концентрация и биологическая доступность в ПЖП выше, что делает их весьма важным питательным источником, особенно для групп с более высокими потребностями, таких как дети раннего возраста, беременные женщины и кормящие матери, а также люди, страдающие от неполноценного питания (Gibson, 2011). У детей потребление молока коррелирует с ростом тела (предотвращение отставания), а потребление мяса – с улучшением когнитивного развития.

В мире на долю скота мясных пород приходится 40% поголовья, соответственно 60% – это молочный скот. Мясное скотоводство обеспечивает около 55% мирового производства мяса КРС. В США мясной скот в поголовье крупного рогатого скота занимает 78%, в Канаде – 85%, в Австралии – 92%. Средняя убойная масса одной головы КРС в США составляет 316 кг, в Канаде – 308 кг, выход мяса в расчете на одну голову скота – соответственно 115 и 117 кг. Интенсивно развивается мясное скотоводство и в европейских странах: во Франции скот мясных пород в общем поголовье составляет 46%, в Италии – 24%, в Великобритании – 39%, в Дании – 14%. В ряде стран созданы собственные племенные репродукторы скота мясных пород. Основными контрагентами на рынке мяса КРС выступают США, Бразилия, Китай, которые обеспечивают более 40% мирового производства (доля России в мировом производстве составляет чуть более 2%) (табл. 3). По данным Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСД) мировое производство мяса КРС в 2020 году увеличится к уровню 2017 года 2,7% до 71,7 млн. тонн, в том числе в США – на 6% до 12,2 млн. тонн, в Бразилии – на 4% до 9,9 млн. тонн и Китае – на 3% до 7,5 млн. тонн.

Кыргызстан должен найти свое место в быстро развивающемся новом мире. Два десятилетия после распада бывшего СССР прошли в режиме "выживания" народа Кыргызстана

Отсутствие последовательности и целенаправленности государственной политики не способствовали развитию приоритетных секторов экономики. В результате, в отличие от многих других республик бывшего СССР, Кыргызстан не смог за 20 лет найти своего достойного места в мировых экономических процессах. Экономика Кыргызстана не стала самостоятельной, ни тем более гармоничной составной частью центрально-азиатского региона или СНГ.

Кыргызстан горная аграрная страна. Сельское хозяйство в Кыргызстане является одной из ведущих сфер экономики. В общем объеме внутреннего валового продукта страны доля сельского хозяйства составляет значительную часть – около 24,0%. Кроме того, около 65,0% населения страны проживает в сельской местности, из общего числа всех работающих 34,0% или 14% общего населения страны заняты в сельском хозяйстве (в развитых странах этот показатель равен - 1-3%). Эти данные показывают, что сельское хозяйство в Кыргызстане имеет, не только экономическое, но и большое социальное и политическое значение

Кыргызстан не является экспортером животноводческой продукции. Хотя, у многих сложилось искаженное, представление, что Кыргызстан является экспортером многих видов экологически продукции, а в реальности республика не может в полной мере обеспечивать продуктами

питания собственное население, для экспорта должно быть перепроизводство, а его нет. Экспортируется только картофель, молоко и их производное вывозится из республики в соседние государства (Казахстан, Узбекистан) контрабандным путем. Для увеличения экспорта животноводческой продукции Кыргызстану следует, во-первых, удовлетворить собственные потребности, во-вторых, перепроизводить (потенциал имеется), в-третьих, вести стройную и целенаправленную системную работу и политику по продвижению произведенной продукции (техническая регламентация, сертификация, рекламирование и другие).

Таблица 1. Торговля продукцией животноводческой отрасли Кыргызской Республики за 2018 г.

Наименование продукции	Импорт	Экспорт	Реализация на внутреннем рынке	Удельный вес на внутреннем рынке	Удельный вес импорта % к внутреннему рынку вес импорта %	Всего (в т.ч.)
Говядина (тыс. тонн)	920	850	02692	82439	4%	0,9%
Баранина (тыс. тонн)	460	0140	0064	00819	5%	0,02%
Конина (тыс. тонн)	25	--	25	10	6%	0%
свинина (тыс. тонн)	167	1	-	23	19,7%	30,7%
птица (тыс. тонн)	47	6	-47	620	1 %	87,4%
Колбасы и аналогичные продукты (тыс. тонн)	1,120	9570	0652	0120	85%	47,6 %
Всего (в т.ч.) (тыс. тонн)	18550	520	097235	5100	%21	5%

Сейчас мы гордимся отечественными колбасными изделиями и мясными деликатесами. Но в советское время в Кыргызстане было 9 мясокомбинатов. И тот годовой объем продукции, который производится сейчас, мог взять на себя один мясокомбинат того периода. Если мы возродим хотя бы те объемы, которые были в 1985-87 годах, страна будет развиваться лучше.

Сельское хозяйство и переработка сельскохозяйственной продукции имеют огромный потенциал в решении задачи сокращения бедности и поэтому являются главными приоритетными сферами развития экономики региона. Сельское хозяйство является важнейшей отраслью экономики Нарынской области, и 80% населения области проживает в сельской местности. Нарынская область очень известна своим производительным сектором сельского хозяйства. Мясо из Нарына известно как один из самого лучшего качества в Кыргызстане. Одна треть пастбищ Кыргызской

Республики находится здесь. Сельское хозяйство является главной отраслью экономики Нарынской области, обеспечивая более трети всей валовой региональной продукции. Нарынская область дает 7,2% валовой продукции сельского хозяйства республики.

Начиная с 1992 года отрасль подвергалась значительной реструктуризации вследствие: земельной реформы и ликвидации совхозов и колхозов; изменения в сравнительных ценах на производственные мощности и продукты, которые сделали неэкономичной: систему полунтенсивного производства скота.

Анализируя современное состояние мясного сектора Нарынского района мы рассмотрели пятилетний период по производству мяса в Нарынском районе, В результате анализа было выявлено, что производство мяса в Нарынском районе с каждым годом увеличивается (рис. 1).

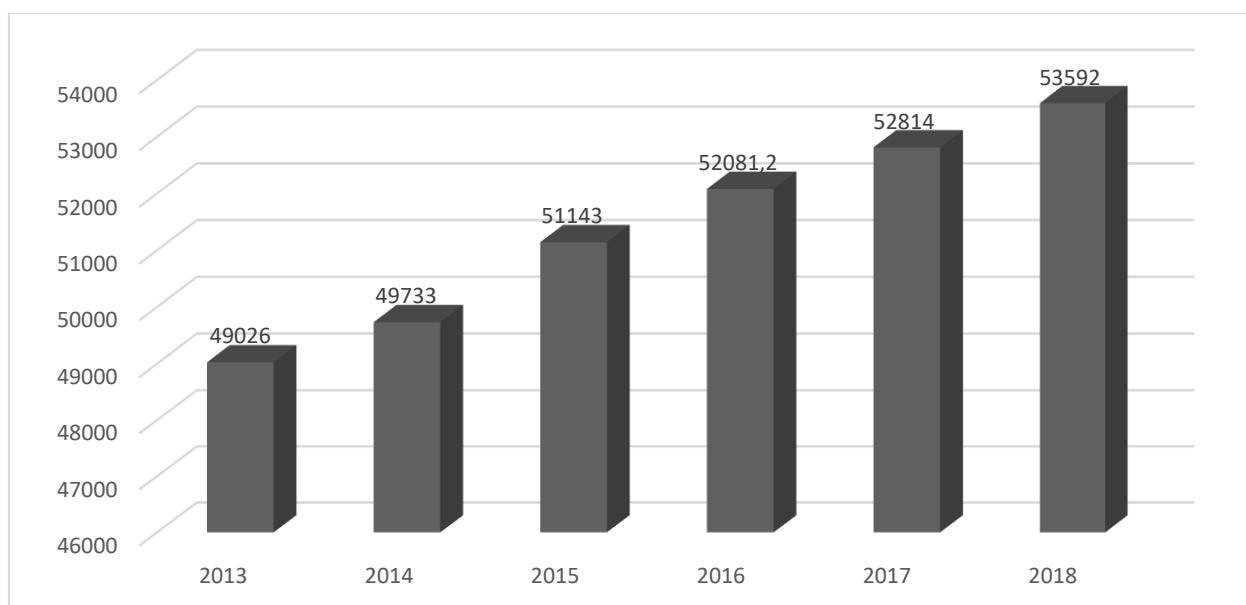

Рисунок 1. Производство мяса в Нарынской области в живой массе, тонн

Из рисунка 1. видно, что производство мяса в Нарынской области в 2018 году достигло 53592 тонн, по сравнению с базовым 2013 годом, производства мяса выросло на 9,3% в относительном выражении или на 4566 тонн в абсолютном выражении. В основном такой рост произошел из-за увеличения количества коллективных (фермерских) хозяйств и индивидуальных предпринимателей (табл.2.)

Таблица 2 - Количество субъектов сельского хозяйства

	2014	2015	2016	2017	2018
Государственные хозяйства	2	2	3	3	3
Коллективные хозяйства	26	23	16	16	14
Коллективные (фермерские) хозяйства и индивидуальные предприниматели	39588	40313	41383	42450	42968

Из таблицы 2. видно, что количество коллективных (фермерские) хозяйств и индивидуальных предпринимателей выросло в 2018 году до 42968, что по сравнению с 2013 в относительном выражении рост составил на 8,5% или на 3380 в абсолютном выражении. Данный рост обуславливается многими факторами, среди которых важное значение имеет некоторое снижение процентных ставок по кредитам для таких субъектов сельского хозяйства, увеличения лизинговых компаний в республике. На наш взгляд, необходимо продолжать снижение ставок, а также повышать сроки кредитования, так как окупаемость в животноводстве, в особенности в выращивании

крупного рогатого скота без гормонов, чисто экологических, составляет 3-4 года, а кредиты выдаются в среднем на 2 года.

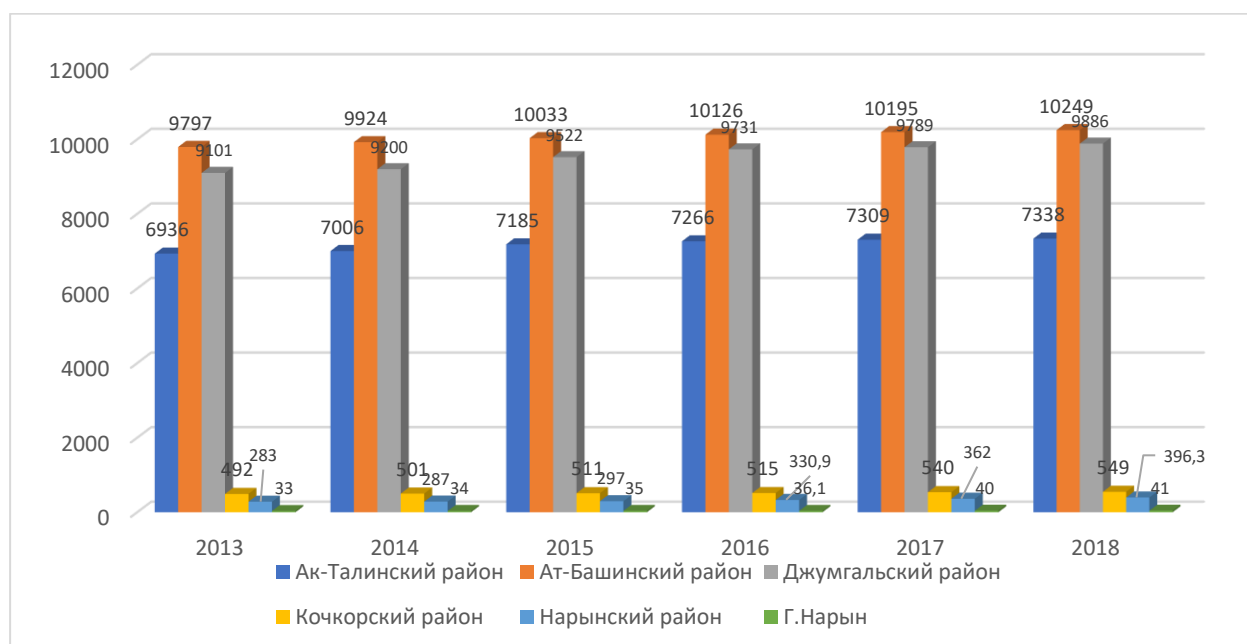

Рисунок 2. Производства мяса в Нарынской области в живой массе по районам, тонн

По производства мяса в исследуемой области занимают первые три места Ат-Башинский, Джумгалский и Ак-Талинский районы. Это обуславливается, тем, что природные условия, соответствующая инфраструктура и распределение количества фермерских хозяйств в данных районах намного выше чем в остальных районах Нарынской области.

Из рисунка также видно, что Нарынский район отстаёт в производстве мяса, хотя в 2018 году по сравнению с 2013 годом производства мяса выросло на 113,3 тонн, это связано с тем, что растёт численность скота и птицы по Нарынскому району (см. табл.3.)

Таблица 3. Численность скота и птицы по Нарынскому району

Виды сельскохозяйственных животных	2014	2015	2016	2017	2018
Крупный рогатый скот	32330	33595	36154	39352	44029
Из них коровы	16873	18462	15888	16934	18944
Овцы и козы	221968	228065	238043	239297	258738
Лошади	22696	24141	25334	26009	29679
Домашняя птица	28814	30193	31753	32481	36090

Из вышеприведённой таблицы мы видим что поголовье сельскохозяйственного скота с каждым годом растет. Крестьянские (фермерские) хозяйства и домашние хозяйства Нарынского района с каждым годом приумножают поголовье скота, в связи с тем, что в регионе уровень безработицы выше чем в других регионах, отсутствуют промышленные заводы, фабрики, нет обширных сельхозугодий, чтобы выращивать агрокультуры в больших объёмах.

Наиболее распространённой проблемой развития животноводства не только в Нарынской области, но и по республике в целом, это низкая продуктивность сельскохозяйственных животных. Уровень продуктивности сельскохозяйственных животных в Кыргызстане невысокая. Она очень сильно упала по сравнению с периодом советской экономики.

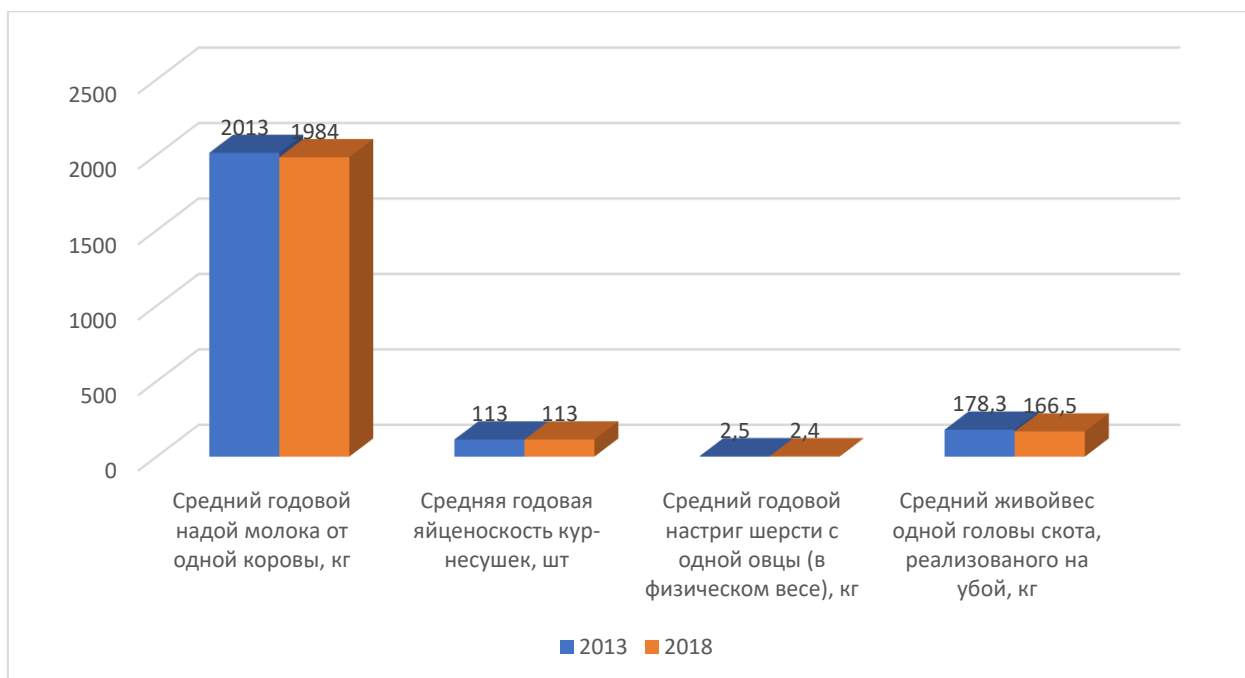

Рисунок 3. Уровень продуктивности сельскохозяйственных животных в Кыргызстане за 2013 и 2018 гг.

Основными факторами такой низкой продуктивности животных является экстенсивная форма ведения отрасли (отсутствие хорошего кормления и содержания, генетического прогресса, инноваций, знаний, научного обеспечения, сбыта, маркетинга, менеджмента и многих других факторов). Конечно, здесь имеются колоссальные резервы. На сегодняшний день в Нарынском районе работают только 6 государственных и частных племенных хозяйств (табл.4)

Таблица 4. Племенные хозяйства Нарынского района

№	Названия племенного хоз-а	ФИО заведующий	Вид скота (голов)												Закреплено земли (га)				производства (кг)			
			овцы				яки				Лошади (порода жаны кыргыз)											
			парода	всего	овцематки	Барны производитель	молодняк	всего	Яко матки	Яки производитель	молодняк	всего	кобылы	Жеребцы производитель	молодняк	всего	поздбица	сенокос	КБФ	мясо	молоко	шерсть
1	Тянь-Шань МАТЗ	Чопуев С	Полу тонкорунный	876	843	33		47	29	3	15	28	21	1	6	4000			69			
2	Нарын МАТЖЗ	Акматов К																80				

3	«Улгу» частное хозяйство	Карыбеков А	Полутонкорунный	250	150	30	70						90	30	2	58	245	200		45	500		500
4	Частное хозяйство Нарын	Рыскелдиев Ж											150	72	10	68	135	100		35	5000	700	
5	Частное хозяйство Качык	Тентимишов А	Полутонкорунный	1100	850	50	200													5	1000		3000
6	Частное хозяйство Шайло	Касымов Сатмат	Полутонкорунный	300	200	30	70															200	600
всего				2526	2043	143	340	47	29	3	15	268	123	13	132	4380	300	0	234	5500	700	4100	

Для нашей республики характерна невысокая товарность произведённой сельскохозяйственной продукции (за исключением технических культур). Это говорит о том, что сельское хозяйство Кыргызстана еще не трансформировалось в высокоприбыльное товарное производство, а остаётся на уровне натурального производства, то есть значительная часть произведённой продукции потребляется самими фермерами и лишь ее небольшой избыток продаётся ими на рынке, еще меньшая часть реализуется переработчикам. Кроме того, слабая развитость перерабатывающей промышленности (следовательно, отсутствие должного роста прибавочной стоимости произведённой сельскохозяйственной продукции), низкая экспортоориентированность отрасли, низкая платёжеспособность населения, в целом неразвитость рыночной инфраструктуры, являются основными факторами, приводящими к низкому товарному индексу произведённой сельскохозяйственной продукции и в целом, эффективному росту всей экономики страны.

На наш взгляд, для создания мясного кластера в Кыргызстане, в частности в Нарынском районе, необходимо начать работы по улучшению породности сельскохозяйственных животных, создать механизмы, которые будут способствовать по проведению работ искусственного осеменения, проводить постоянный мониторинг в специализированном животноводстве, пропагандировать среди частных фермерских подсобных хозяйствах пород высокопродуктивных сельскохозяйственных животных и содействовать созданию благоприятных условий для частных фермерских и подсобных хозяйств в сфере кредитования.

Основным источником получения говядины в настоящее время во многих зонах является скот молочных и молочно-мясных пород. При этом, как показывают расчеты, производство необходимого количества говядины и молока для населения по нормам питания можно обеспечить только при оптимальном сочетании интенсивного молочного животноводства и специализированного мясного скотоводства. В настоящее время во всем мире разводят более 150 мясных пород и породных групп крупного рогатого скота.

Скотоводство мясного направления развито во многих странах и используются различные специализированные мясные породы. Современные мясные породы обладают большим разнообразным биологическим и хозяйственным потенциалом. Они отличаются крупной живой массой и хорошей скороспелостью, отличным типом телосложения, высокой оплатой кормов, качеством мясной продукции и рентабельностью. Поэтому широкое использование специализированных мясных пород скота в скрещивании с коровами молочного и молочно-мясного направления продуктивности является радикальным способом поднятия экономики хозяйств. В Кыргызстане насчитывается 4435,0 тыс. гектаров летних пастбищ и сенокосов. Однако многие площади из них

не вполне освоены. Поэтому необходимо учитывать важное народно-хозяйственное значения природных кормовых угодий для развития животноводства, в том числе мясного скотоводства.

Для улучшение мясных качеств скота в условиях Кыргызстана для промышленного скрещивания используются абердин-ангусская, казахская белоголовая, шаролезская, лимузинская и кианская породы.

На основании исследований проведенных нами выяснено, что Абердин-ангусские помеси по сравнению с помесями от производителей других мясных пород требуют повышенного уровня кормления, особенно в молодом возрасте. Они несколько мельче, но при убое дают высокое по качеству мясо. Кроме того, отличительной чертой Абердин-ангусского скота является естественная комолость, которая наследуется помесями, а также относительная мелкоплодность, позволяющая широко использовать сперму быков этой породы для осеменения телок и мелковесных коров, которые в основном имеются в фермерских и крестьянских хозяйствах. В настоящее время для создания стада мясного типа используется замороженное семя Абердин-ангусской породы. Потому что маточное поголовье измельченное и поэтому наиболее приемлемо использование семени быков Абердин-ангусской породы. В последнее время, особенно в условиях фермерско-крестьянских хозяйств за исключением отдельных племенных ферм, соответствующие селекционно-племенные работы не проводятся. В результате продуктивные показатели коров не соответствует стандартам породы.

Настало время что бы улучшить породность и продуктивность скот, надо усилено и систематически проводить работы по пропаганде высокопродуктивных пород сельскохозяйственных животных и вместе с этим поставлять для каждого крестьянского хозяйства на продажу телят (бычков), ягнят (производителей) высокопродуктивных пород по доступным ценам.

Список литературы:

1. Сельское хозяйство Кыргызской Республики 2013-2018гг. Годовая публикация НСК КР. Б.2018 [электронный ресурс] //http://stat.kg/media/publicationarchive/1b8f2394-7681-49d8-adf3-b7babb600fe3.pdf
2. Дусаева.А.Х «Экономические условия развития специализированного мясного скотоводства» 2009, Москва Научная электронная библиотека disserCat [Электронный ресурс] <https://www.dissercat.com/content/ekonomicheskie-usloviya-razvitiya-spetsializirovannogo-myasnogo-skotovodstva>
3. Доклад Группы экспертов высокого уровня по вопросам продовольственной безопасности и питания. Комитет по всемирной продовольственной безопасности (КВПБ). Июль 2016 года [Электронный ресурс] <http://www.fao.org/3/a-mq860r.pdf>
4. Источник: The Daily Records Виктория Колыхалова 12 сен '18 Независимый портал для специалистов мясной индустрии «Мясной Эксперт» [Электронный ресурс] <https://meat-expert.ru/articles/109-top-10-stran-po-obemam-proizvodstva-myasa>
5. Ырысбек Абдурасулов, профессор, д.с-х.н., Кыргызский национальный аграрный университет им.Скрябина. CAWater-Info Портал знаний о водных ресурсах и экологии Центральной Азии [Электронный ресурс] http://www.cawater-info.net/review/agri_kyrg.htm
6. Стратегия:обеспечение продовольственной безопасности и развития экспорта сельхозпродукции Кыргызской Республики. Независимая экспертная организация «Аграрная платформа» приоритетные направления в развитии сельского хозяйства Кыргызстана-часть1 [Электронный ресурс] http://www.agro.kg/ru/plant_growing/899/
7. Информация о государственных и негосударственных племенных хозяйствах Нарынского района на 1-апреля 2019-года. Численность скота и птицы; Количество субъектов сельского хозяйства по Нарынскому району на пять лет 2014 по 2018-годы. Нарынский районный отдел статистики 2019-год.

Касымов Жыргалбек Кудайкулович
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

БАТКЕН ОБЛАСТЫНЫН ЛЕЙЛЕК РАЙОНУНА КАРАШТУУ АК-СУУ АЙЫЛ АЙМАГЫНЫН МИСАЛЫНДА КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ АЙМАКТАРДЫ ӨНҮКТҮРҮҮДӨГҮ КӨЙГӨЙЛӨРҮ ЖАНА ТЕНДЕНЦИЯСЫ

Аннотация: Макаланын максаты Кыргыз Республикасында жарыяланган “2018-жыл – Региондорду өнүктүрүү жылынын” алкагында аймактардын мүмкүнчүлүгүн Баткен областынын Лейлек районунун Ак-Суу айыл аймагынын мисалында баалоо болуп эсептелет.

Өлкөдө экономиканы өнүктүрүү жана калктын жашоо сапатынын деңгээли жөнүндө айыл аймактардын абалын айтууга болот. Дүйнөлүк жана ата мекендик тажрыйба аймактарды өнүктүрмөйүнчө мамлекетти өнүктүрүү дээрлик мүмкүн эмес экендигин көрсөттү. Айыл аймактарды өнүктүрүүнүн негизи жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана мамлекет тарабынан айыл чарбасында чакан ишкердикти өнүктүрүүгө жагымдуу шарт түзүү болуп эсептелет.

Негизги сөздөр: аймактарды өнүктүрүү, жергиликтүү өз алдынча башкаруу, экономиканы модернизациялоо.

Касымов Жыргалбек Кудайкулович
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ НА ПРИМЕРЕ АК-СУЙСКОГО АЙЫЛЬНОГО АЙМАКА ЛЕЙЛЕКСКОГО РАЙОНА БАТКЕНСКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация: Статья позволяет оценить значительный потенциал айыльных аймаков с учётом объявления 2018 года “Годом развития регионов” на примере Ак-Суйского айыльного аймака, Лейлекского района, Баткенской области.

Вопросы регионального развития в последнее время все больше привлекают внимание как зарубежных, так и отечественных ученых. Причинами повышения интереса к данной проблематике являются, с одной стороны, государственные установки на регионализацию экономики, что способствует развитию государства за счет оптимизации конкурентных преимуществ территорий, а с другой – углубление дифференциации социально-экономического развития регионов.

Ключевые слова: развитие региона, местное самоуправление, модернизация экономики.

Өлкөдө экономиканы өнүктүрүү жана калктын жашоо сапатынын деңгээли жөнүндө айыл аймактардын абалын айтууга болот. Дүйнөлүк жана ата мекендик тажрыйба аймактарды өнүктүрмөйүнчө мамлекетти өнүктүрүү дээрлик мүмкүн эмес экендигин көрсөттү. Айыл аймактарды өнүктүрүүнүн негизи жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана мамлекет тарабынан айыл чарбасында чакан ишкердикти өнүктүрүүгө жагымдуу шарт түзүү болуп эсептелет. Аймактарда чакан ишкердикти өнүктүрүү көптөгөн көйгөйлөрдү чечүү менен бирге айыл аймактын экономикасын өнүктүрүүгө салым кошот. Буга байланыштуу айыл аймактардын социалдык-экономикалык өнүгүү мүмкүнчүлүгүн көтөрүү үчүн бекем мамлекеттик саясат болуусу керек.

Кыргыз Республикасынын Президенти тарабынан 2018-жылды «Региондорду өнүктүрүү жылы» деп жарыялаганын жана анын негизинде бир топ иш-аракет аймактарды өнүктүрүүгө, жаңы жумушчу орундарды түзүүгө, айыл жеринде ишкерликти өнүктүрүүгө жагымдуу шарттарды түзүүгө багытталганын эске алсак болот.

Айыл аймактарда ишкерлерди колдоо максатында жаңы ишканаларды көзөмөлдөөчү органдардын текшерүүлөрүнөн 3 жылдык мөөнөткө бошотуп, бизнести негизсиз текшерүүлөргө мораторий киргизип, продукцияларды сертификаттоо жана стандартташтыруу боюнча жаңы лабораториялар курулуп, айыл чарба продукциясын кайра иштетүүчү жергиликтүү ишканаларга салык жактан бир топ жеңилдиктер берилип, айыл чарба тармагын каржылоо иштери мамлекет тарабынан жакшы жолго коюлду. Бул жана башка иш чаралар 2018-жылы 2500дөн ашуун адамды жаңы жумуш орундары менен камсыздоого мүмкүнчүлүк берди. Жалпы 200дөн ашуун айыл чарба продукциясын сактоочу, таңактоочу жана кайра иштетүүчү ишканалар иштей баштады.

Өлкөнүн экспорттук мүмкүнчүлүгүн жана ата мекендик продукциянын дүйнөлүк базардагы атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн көтөрүү максатында Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2018-жылдын 20-декабрындагы № 596 токтому менен 2019-2022-жылдарда Кыргыз Республикасынын экспортун өнүктүрүү боюнча Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн программасы бекирилди.

«Региондорду өнүктүрүү жылынын» алкагында дыйкандарды суу менен камсыз кылууга жана ирригация системасын жакшыртууга багытталган бир катар эл аралык макулдашуулар демилге кылынды жана аларга кол коюлду.

Жогорудагы иш чаралардын негизинде 634 гектар жаңы сугат жер колдонууга берилип, 1901 гектардан ашык жерди суу менен камсыз кылуу жана 1600 гектар жердин мелиоративдик абалы жакшыртуу колго алынды.

2018-жыл “Региондорду өнүктүрүү жылынын” алкагында Баткен областынын Лейлек районуна караштуу Ак-Суу айыл өкмөтүндө аймактын социалдык-экономикалык абалын жана калктын жашоо шартын жакшыртуу максатында бир топ иш-чаралар каралды. Алардын ичинен негизги көйгөйлөрдүн бири болуп чакан ишкердикти өнүктүрүү болуп саналат.

Ак-Суу айыл аймагынын географиялык шарты мал чарбасын жана дыйканчылыкты өнүктүрүүгө ыңгайлуу келет. Айыл аймакта дыйканчылыкты өнүктүрүүдө бир топ көйгөйлөр дыйкандарды түйшүккө салып келет. Себеби, Ак-Суу айыл өкмөтү Тажик Республикасына чектеш жайгашкандыктан, Тажик Республикасынын климаттык шартына байланыштуу ал жакта өстүрүлгөн жашылча-жемиштер эрте даяр болуп, биздин базарларга импорттолот. Ал эми биздин дыйкандардын түшүмү бышып жетилгенче баа төмөндөп кетет. Натыйжада дыйкандар өндүргөн продукциясын төмөн баада сатышып пайда таба албай түйшөлүп келишет. Ошондой эле күйүүчү майлардын кымбаттыгы, жаз айларында суроо талап көбөйүшүнө байланыштуу жер семирткич, ж.б. айыл чарбасына керектүү дары-дармектердин кымбаттыгы дыйкандардын негизги көйгөйү болуп келет.

Дыйкандарды колдоо жана чакан ишкердикти өнүктүрүү максатында Ак-Суу айыл өкмөтү иш чара кабыл алып, жашылча-жемиштерди эрте өндүрүп жетиштирүү үчүн күнөскана куруп иштетүү керек экендигин аныктап чыгышты. Ал эми күнөскана куруу акча каражатын талап кылгандыктан эл аралык донор уюмдар менен иштешүүгө туура келди. Инвестиция тартылып АКТЕД эл аралык уюму тарабынан күнөскана куруу долбоору ишке ашырылды. Ал долбоордун негизинде айыл аймактагы дыйкандар арасында сынак жарыяланып, жеңүүчү деп табылган 15 дыйканга АКТЕД уюму тарабынан жалпы сметалык баасы 150 000 сом болгон 15 даана күнөскана курулуп берилди. Бул өз кезегинде дыйкандарга экологиялык жактан таза жашылча-жемиштерин эрте жетиштирүүгө шарт түзүп, айыл аймактагы дыйкандардын күнөскана иштетүүгө болгон кызыгуусун арттырды.

Ак-Суу айыл аймагында күрүч өстүрүлөт. Күрүч сууда өскөндүгүнө байланыштуу күрүч талаасынын кыртышы бузулуп, натыйжада түшүмдүүлүк азайып, дыйкандар чыгымга учурап келишкен. Жер кыртышын сактап калуу, түшүмдүүлүктү жогорулатуу, сапаттуу үрөөндөрдү жетиштирүү негизги көйгөйлөрдүн бири болуп саналган.

Көйгөйлөрдү чечүү максатында Ак-Суу айыл аймагы АКТЕД эл аралык уюму менен биргеликте дыйкандарга түшүмдүүлүгү жогору жаңы сапаттуу үрөөндөрдү заманбап техникалар менен жаңы технология менен өндүрүүнү колго алды. Натыйжада дыйкандардын түйшүктөрү бир аз болсо да жакшырып, жер кыртышын жакшыртууга жана түшүмдүүлүгү жогорулатууга шарт түзүлдү.

АКТЕД эл аралык уюмунун колдоосу менен калкка кызмат көрсөтүүчү бир канча чакан ишканаларды ачуу долбоору да ишке ашырылды. Алар калкка компьютердик кызмат көрсөтүү борбору, техникалык тейлөө станциясы, ветеринардык кызмат көрсөтүү, ветеринардык дарыкана, чач тарач, тигүү цехи, тоок фермасы ж.б. бир канча чакан ишканалар ачылды.

Долбоордун жардамы менен айыл аймакта кошумча жумуш орундары пайда болду. Чакан ишканалардын пайда болуусу калкка сапаттуу кызмат көрсөтүүгө, айыл аймактын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнө жана элдин жашоо шартынын жакшырышына өз салымын кошо алды.

Айыл аймакта дыйкандарды колдоо, чакан ишкердикти өнүктүрүү, сапаттуу айыл чарба продукцияларын өндүрүү жакшы жолго коюлду. Долбоордун негизинде аткарылган иш-аракаттер дыйкандарга бир топ жакшы шарттарды түзүп, жаңы мүнкүнчүлүктөрдү пайда кылды. Бирок, бул менен маселе толук чечилген жок. Себеби, райондун базары чакан болгондуктан дыйкандар өндүргөн продукцияларын сатууда кыйынчылыктарга дуушар болууда. Жашылча-жемиштер бат жаман болгондуктан аны тез сатып өткөрүү талап кылынат.

Жогорудагы көйгөйлөрдү чечүү үчүн жашылча-жемиштерди кайра иштетүүчү ишканаларды ачуу талабы келип чыгууда. Ошону менен эле биргеликти дыйкандардын өндүргөн продукцияларын сактоочу чоң кампаларды ачуу керек. Өндүрүлгөн продукцияларды Кыргызстандын башка аймактарына, шаарларга жана кошуна мамлекеттерге экспорттоого шарт түзүү керек. Аны үчүн айыл өкмөтү Кыргыз өкмөтүнүн аймактарды өнүктүрүү программасынын негизинде жана эл аралык донор уюмдардын колдоосу менен инвестиция тартып, дыйкандардын өндүргөн айыл чарба азыктарын сактоочу, таңгактоочу жана кайра иштетүүчү ишканаларды ачуу керек. Мындай ишканалардын ачылышы дыйкандардын өндүргөн айыл чарба азыктарын базарларда сатып өткөрүүгө шарт түзөт.

Колдонулган адабияттар:

1. <http://kabar.kg/kyr/news/zheenbekov-2018-zhyldy-regiondordu-n-kt-r-zhyly>
2. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2018-жылдын 20-декабрындагы № 596 токтому менен 2019-2022-жылдарда Кыргыз Республикасынын экспорттун өнүктүрүү боюнча Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн программасы.
3. Ак-Суу айыл аймагынын туруктуу өнүгүү планы.
4. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органынын мыйзамы.

УДК:351(575.2)

Кайнарбек уулу Ислам
Магистрант

*Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы*

**ЖЕРГЕТАЛ АЙЫЛ ӨКМӨТҮНҮН ЖЕРГИЛИКТҮҮ ТУРГУНДАРГА
МУНИЦИПАЛДЫК КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮСҮ**

Аннотация: Макалада Жергетал айыл өкмөтүнүн жергиликтүү тургундарга муниципалдык кызмат көрсөтүү тармагына тийгизген таасири жөнүндө жана бул тармактын иш аракетинде талдоо жүргүзүлдү.

Негизги сөздөр: Кыргыз Республикасы, Бирдиктүү терезе, муниципалдык жана мамлекеттик кызмат, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары.

ПРЕДОСТАВЛЕНИЕ МУНИЦИПАЛЬНЫХ УСЛУГ МЕСТНОМУ НАСЕЛЕНИЮ ЖЕРГЕТАЛЬСКИМ АЙЫЛ ОКМОТУ

Аннотация: На основе проведенного анализа нормативно-правовых актов по предоставлению муниципальных услуг местному населению органами местного самоуправления с. Жергетал в статье показаны основные направления и уровень развития муниципальных услуг.

Ключевые слова: Кыргызская Республика, единое окно, государственные и муниципальные услуги, органы местного самоуправления.

Адам баласы күнүмдүк турмушта ар түрдүү кызматтарды пайдаланып жашап келебиз. Мисалы үчүн соода кылабыз, саламаттыкты сактоо кызматынан, байланыш, банк системасынан, транспорт, укук кызматынан жана башка көптөгөн кызматтарды пайдаланабыз. Күн сайын бизге азык-түлүк сыяктуу эле түрдүү кызматтарды пайдаланууга муктажбыз, себеби адамдардын толук кандуу жашоосу үчүн жана андан ары өнүгүүсүнө зарыл. Бул кызматтар ар бир кишинин турмуштагы жашоо деңгээлин жана сапатын аныктайт.

Бүгүнкү күндүн экономикалык шарттарына карата мындай кызматтардын көпчүлүгү жеке ишкерлердин колунда. Бирок канткенде да бизге маанилүү болгон муктаждыктарыбызды канааттандыруу түрдүү муниципалдык жана мамлекеттик түзүмдөрдүн милдеттерине кирет. Алгач коомдук маанидеги муктаждыктарга токтолсок, алар төмөнкүлөр болуп саналат: саламаттык сактоо жана маданият, илим, билим, автаунаа жана темир жол, улуттук коопсуздук, аскердик коргоонуу, электр жана почта байланышы сыяктуу кызматтар.

Ал эми жергиликтүү маанидеги кызматтар болуп бул көчө жарыгы, суу менен камсыз кылуу, тазалоо жана таштандыларды кайра иштетүү жана башка көптөгөн кызматтар болуп эсептелет. Мындан сырткары, ар бир адам баласы бийлик органдарынан ар түрдүү маалымат, далил кат, чечимдерди жана башка документтерди алуу зарыл келип чыгат. Мындай кызмат көрсөтүүлөрдө муниципалдык жана мамлекеттик башкаруу органдарынын бул иш-аракеттеринин натыйжаларын жергиликтүү калк өз жон терилери менен башынан өткөрүп жана сезип келишет.

Мамлекет жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан көрсөтүлүп жаткан кызматтар жеткиликтүү жана сапаттуу болсо – жакшы, анда жергиликтүү калк ыңгайсыздыктарга дуушар болбойт, эгер андай болбой калса анда бул коомчулукта күнөө коюуларды, нааразылыктарды пайда кылып, бийлик органдарына болгон ишенимди төмөндөшүнө алып келет. Бул туура көрүнүштү тура кабыл алуу керек анткени көп сандагы кызматтар мамлекеттик жана жергиликтүү салыктар аркылуу мамлекеттин казынасына төлөнүп турат. Мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарга алгач экономикасы өнүккөн өлкөлөр өз ичинде административдик реформаларды жүргүзүп жатканда көңүл бура баштаган. Атап айтканда, «мамлекеттик жаңы башкаруу» концепциясынын алкагында жеке менчик уюмдар сыяктуу мамлекет да кызмат көрсөтүүчү компания катары болушу, ал эми мамлекеттик кызмат кардарларга багытталган болушу зарыл экендиги белгиленген [1].

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органы тарабынан көрсөтүлүүчү муниципалдык кызмат (мындан ары – муниципалдык кызмат) – жергиликтүү өз алдынча башкаруу органынын (мындан ары – муниципалдык кызматтарды көрсөтүүчү орган) функцияларын ишке ашыруу боюнча иш, билдирме берүүчүлөрдүн сунушталаптары боюнча муниципалдык кызматтарды көрсөтүүчү органдын ыйгарым укуктарынын чектеринде, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына жана муниципалдык түзүлүштөрдүн уставдарына ылайык белгиленген жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүү үчүн жүзөгө ашырылат.

Бир эле мезгилде муниципалдык кызматтардын тизмеси менен калыптануу иш аракети алардын финансылык булактарын жана мамлекет тарабынан жергиликтүү өз алдынча башкаруу ор-

гандарына өткөрүлүп берилген ыйгарым укуктар менен биргеликте мамлекеттик органдар көрсөткөн кызматтарды чектейт. Мисалы, мамлекеттик кызматтардын бирдиктүү реестрин калыптандырууда жана ведомстволор аралык комиссияга кароо үчүн берүүдө кызматтардын тизмесине жалаң гана кызматтар эмес, ошондой эле мыйзамдарда каралган жыйымдар, салыктык эмес төлөмдөр да кирген. Ал эми муниципалдык кызматтарга болсо “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 15-июлундагы №101 Мыйзамынын деңгээлинде “жергиликтүү маанидеги иштерге” таандык болгон жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын коомчулуктун алдындагы жоопкерчилигин билдирген кызматтарды гана таандык болуусу зарыл. Бул кызматтарга, коммуналдык мүнөздөгү кызматтар - суу менен камсыз кылуу (ичүүчү жана сугат), жылуулук менен камсыз кылуу (эгерде болсо), санитария жана гигиена, аймакты көрктөндүрүү ж.б. таандык кылынууга тийиш, анткени, бүгүнкү күндө муниципалдык кызматтардын белгиленген стандарттары жок муниципалдык органдардын алдында аларды иштеп чыгуу, калк менен талкуулоо жана өкүлчүлүктүү орган тарабынан кабыл алуу милдети турат.

Ошондой эле өткөрүлүп берилген ыйгарым укуктар боюнча көрсөтүлүп жаткан калган кызматтар тиешелүү мамлекеттик орган тарабынан белгиленген жана монополияга каршы ведомство менен макулдашылган стандарттарга ээ болот. Муниципалдык жана мамлекеттик кызматтарды пайдалануучулар арасында мамилелердин тең укуктуу субъектиси катары каралат. Мамлекет тарабынан аткарган милдеттер жана кызматтар өзүнөн өзү гана эмес, калктын муктаждыктары менен суроо-талаптарын канааттандыруучу аспап катары эсепте болот.

Ал эми жеке менчик секторунда көрсөтүлбөгөн кызматтар юридикалык тараптардын жана жеке адамдардын жана бүтүндөй коомдун түрдүү муктаждыктарын, суроо-талаптарын канааттандыруу ар бир мамлекеттин бийлик органдарынын башкы иш чөйрөсүнө кирет. Көпчүлүк учурларда муниципалдык кызмат менен бирдикте “мамлекеттик кызмат”, “бюджеттик кызмат”, “коомдук кызмат” сыяктуу терминдерди кездештирүүгө болот. Бирок бул түшүнүктөрдүн маани маңызы бири-бирине дал келет [2]. Муниципалдык кызмат өзгөчө категориядагы кызмат катары карлып, мамлекеттик органдардын иш аракеттеринин башка түрлөрүнөн бир катар айырмачылыктарга ээ. Муниципалдык кызматтан пайдалануу менен адам өз укуктарын, мыйзамдуу кызыкчылыктарын ишке ашырууда же болбосо өз милдетин аткарууга байланыштуу болот.

Жергетал айыл аймагындагы муниципалдык кызматтарды бир гана бийлик органдары жүргүзбөстөн, алардын алдындагы муниципалдык ишканалар кызмат көрсөтө алат. Бирок бардык эле учурларда муниципалдык кызматты камсыз кылуу мезгилинде, жооптуу катары жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары эсептелинип калат. Жергетал айыл аймагындагы муниципалдык ишканалардын кызмат көрсөтүүсү үчүн алардын ыйгарым укук-милдеттерине кызматтардын конкреттүү тизмегин аныктоо керек. Мындан сырткары муниципалдык кызмат көрсөтүүдө каржы маселесин, укуктук-уюштуруу маселесин, кадрларды тандоо маселесин жана башка толтура көйгөйлөрдү чечүү зарыл. Ошентип муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдөгү ченемдик укуктук негизин иштеп чыгарбастан мурун, сунуш кылына турган кызматтардын сапатын жакшыртууга мүмкүн эмес. Себеби, ал кызматтарды жакшыртуу үчүн төмөнкү сапаттарды жакшыртуу керек. Алгач муниципалдык кызмат көрсөтүү боюнча сунуштардын конкреттүү программасын иштеп чыгуу зарыл; Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызмат көрсөтүүдөгү жана жөнгө салуучу административдик регламенттерди иштеп чыгуу керек;

Мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштоо чөйрөсүн чагылдырган укуктук нормалар улуттук мыйзамдарда чанда кездешет. Ошентип, бул маселелерди жөнгө салуучу нормалар 2006-жылдын 28-декабрындагы № 213 Кыргыз Республикасынын “Мамлекеттик органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын карамагында жайгашкан маалыматтан пайдалануу мүмкүндүгү жөнүндө” мыйзамында, Өкмөттүн 2012-жылдын 10-февралындагы № 85 “Аткаруу бийлигинин органдары, алардын түзүмдүк бөлүмдөрү жана ведомство алдындагы мекемелер аркылуу сунушталган мамлекеттик кызмат көрсөтүүлөрдүн бирдиктүү реестрин (тизмесин) бекитүү жөнүндө” токтомунда жана башка мыйзам алдындагы бир катар ченемдикукуктук актыларда камтылган. Азыркы учурда Кыргызстанда муниципалдык (анын ичинде мамлекеттик) кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштоонун стандарттарын жана административдик тартибин регламентке салуучу негизги мыйзам жок.

Жергетал айыл аймагындагы жергиликтүү калкка муниципалдык кызматты көрсөтүү иш аракеттери адатта ар түрдүү маалыматтарды, түрдүү иш кагаздарды, каттарды чогултуу менен иш алып барат жана ага тийешелүү болгон документтердин жыйындысы менен коштолот. Эгерде жергиликтүү тургундар арыз менен кайрылса, анда жогорудагы иш кагаздарын топтоо үчүн арыз ээси жумалап кээ бир учурларда айлап өз убактыларын сарпташат. Муниципалдык кызматтарды көрсөтүүнү таасирлүү жана жеткиликтүү кылуу, административдик бөгөттөрдү жеңүү максатында «бирдиктүү терезе» принциби менен муниципалдык кызматтарды алуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу керек.

Жергетал айыл аймагындагы “Бирдиктүү терезенин” принциби мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн бардык чөйрөлөрүнө киргизилет. Мамлекет жана муниципалитет тарабынан ишкерлерге көрсөтүлүүчү бардык кызмат көрсөтүүлөр электрондук форматка которулат, бул ошондой эле ресурстарды (жер казынасы, мамлекеттик сатып алуулар, финансы, мамлекеттик мүлктү сатып алуу жана ижаралоо ж.б) алууга да тиешелүү. Ишкердин жана мамлекеттик органдардын маалыматтык өз ара аракеттенүүсүн өнүктүрүүнү эске алуу менен ар кандай түрдөгү отчеттуулукту берүү зарылчылыгы болбойт. Ошондой эле «Бирдиктүү терезе» принциби муниципалдык кызматтарды көрсөтүү учурунда жергиликтүү тургундар тарабынан берилген арыздарды жана мамлекет тарабынан кызмат алуу жана берүү укугун далилдейт. Ошондой эле түрдүү иш кагаздардын жыйындыларын, ар түрдүү мамлекеттик жана муниципалдык ишканаларга жеткирүүнү жана чуркап жүрүүнү кескин түрдө жоготот.

Жергетал айыл аймагындагы “Бирдиктүү терезенин” принциби бул мекемелер арасында кат алышууну азайтат, тейлөө көрсөткөн муниципалдык кызматкерлер менен түздөн түз мамилелешүү жок болгондугунан коррупциялык схемага жол калбайт жана ортого түшкөн арачылардын коррупциялык иштерине бөгөт коет. Мындай «Бирдиктүү терезе» принциби азыркы күндө элеттиктерге тейлөө көрсөтүүнүн мөөнөтүн кыскаргандыгы, сапатын жогорулаганы абдан жагымдуу келүүдө. Жергетал айыл аймагындагы “Бирдиктүү терезе” аркылуу юридикалык жактарга жана элет тургундарына мындай кызматтардын көрсөтүлүүсү алар үчүн ыңгайлуу шарттарды түзөт. Ал эми иш кагаздардын жыйналышын да болсо бул кызматтын оперативдүүлүгүн жана комплекстүүлүгүн байкоого болот.

Жергетал айыл аймагындагы «Бирдиктүү терезенин» принциптери жана максаттары болуп төмөнкүлөр саналат:

- Жергетал айыл аймагындагы жашоочуларга муниципалдык кызматтарды кыска убакыттын ичинде жөнөкөй жана оңой кылып көрсөтүү;

- Жергетал айыл аймагындагы жашоочулар муниципалдык кызмат алуу учурунда иш кагаздардын санын кыскартуу;

-Муниципалдык кызматтарды берүү (баш тартуу) үчүн чечим чыгарышкан кызматкерлер менен арыз берүүчүлөрдүн жеке жолугушууларын жокко чыгаруу;

-Айыл аймактагы муниципалдык кызмат көрсөтүүнүн ыкмаларын жана шарттарын жергиликтүү элге түшүндүрүү менен маалымат жеткизүү;

- Жергетал айыл аймагындагы жашоочуларга муниципалдык кызматтарды көрсөтүү учурунда жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын өз функцияларын аткарууда алардын ишмердүүлүгүнүн ачыктыгын жана көзөмөлдөнүүсүн жогорулатуу;

-Жергетал айыл аймагындагы жашоочуларга муниципалдык кызматтарды көрсөтүүдө алардын шарттарына жараша ыңгайлуулуктарды жаратып берүү.

Жергетал айыл аймагындагы жашоочуларга муниципалдык кызмат көрсөтүүнүн сапатын жогорулатуу менен көзөмөлүн күчөтүү зарыл, мындай иш аракеттерди калк арасында регулярдык сурамжылоолорду жүргүзүү жолу менен ишке ашыруу керек. Ал эми көрсөтүлгөн кызматтарга калктын ыраазычылык даражасын дайыма мониторинг өткөзүү менен көрсөтүлгөн кызматтардын сапатын баалоо боюнча системалык изилдөөлөрдү жүргүзүү зарыл экендигин билүүгө болот.

Колдонулган адабияттар:

1. Кыргыз Республикасында мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүү системасын оптималдаштыруу: практикасы жана методикасы. Окуу куралы/ К.Б. Шадыбеков,

- А.В. Третьяков, С.К. Мурзаев, А.А. Капарова. Н.С. Момуналиевдин жалпы редакциясы астында. – Б: 2015-ж 8-9 бет
2. Терещенко Л.К. Услуги: государственные, публичные, социальные // Россия укугу журналы. – 2004.– №10. – б.15-23
 3. Аналитикалык документ Жарандык коомдун институттарынын мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарды башкарууга натыйжалуу катышуусун жана жарандардын таламдарын эсепке алууну кантип камсыз кылуу керек. Бишкек 2012-жыл
 4. Аналитикалык документ Бишкек 2012-ж 12-13 бет https://soros.kg/wp-content/uploads/2012/02/analyticalnote_ZOT_kyrg.pdf
 5. “Кыргыз Республикасынын аткаруу бийлигинин мамлекеттик органдары жана бюджеттик мекемелери тарабынан жеке жана юридикалык жактарга көрсөтүлүүчү мамлекеттик кызматтардын системага салынган бирдиктүү реестрин (тизмесин) калыптандыруу жөнүндө” Жобо КР Өкмөтүнүн 2011-жылдын 31-мартындагы №129 токтому менен бекитилген.
 6. КР «Жергиликтүү өзүн өзү башкаруу жөнүндө» аттуу 2011-жылдын 15-июлдагы мыйзамы.

УДК: 351.364.(5752)

Кадыркулов Бекболот

Магистрант

Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

СОЦИАЛДЫК ЖАКТАН АЗ КАМСЫЗ БОЛГОН ҮЙ-БҮЛӨЛӨРДҮН КӨЙГӨЙЛӨРҮН ЧЕЧҮҮДӨГҮ ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНЫНЫН РОЛУ (АК-СУУ АЙЫЛ ӨКМӨТҮНҮН МИСАЛЫНДА)

Аннотация: Статьяда Ак-Суу айыл аймагындагы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын социалдык жактан аз камсыз болгон үй-бүлөлөргө жардам көрсөтүү иш аракети-рине талдоо жүргүзүлдү.

Негизги сөздөр: Аз камсыз болгон үй-бүлөлөр, жакыр жашаган үй-бүлөлөр, стратегия, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары.

Кадыркулов Бекболот

Магистрант

Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

РОЛЬ ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ ПО РЕШЕНИЮ ПРОБЛЕМ СОЦИАЛЬНО МАЛОИМУЩИХ СЕМЕЙ (НА ПРИМЕРЕ АК-СУЙСКОЙ СЕЛЬСКОЙ УПРАВЫ)

Аннотация: В статье рассмотрены роли органов местного самоуправления по решению проблем социально малоимущих семей на примере сельской управы Ак-Суу.

Ключевые слова: Малоимущие семьи, бедные семьи, стратегия, местное самоуправление.

Элдин жашоо деңгээлин, маданиятын жана билимин жогорулатуу, адамдын кадыр-баркын урматтап, эркиндигин жана укуктарын камсыз кылуу кайсыл мамлекет болбосун биринчи кезекте турмушка ашырылуучу жалпы адамзаттык дөөлөттөр экендиги белгилүү. Ал эми Кыргыз Республикасы көз карандысыздыка ээ болгондон кийин Совет доорунан калган социалдык маселелер чечилбей туруп, андан да ары таталдашып калды. Кыргыз Республикасында 2011-жылы

кабыл алынган 2012-2014-жылдарга карата Кыргыз Республикасынын калкын социалдык жактан коргоону өнүктүрүү Стратегиясы социалдык жактан коргоонун келечектеги системасын мамлекеттин комплекстүү көрө билүүсүн чагылдыруучу биринчи документ болуп саналат, аны ишке ашыруу үчүн бардык зарыл чаралар көрүлүүгө тийиш. Мамлекет даректүү жана натыйжалуу колдоо көрсөтүшү керек. Ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адамдарга, улгайган жарандарга, аз камсыз болгон үй-бүлөлөрдүн балдарына, мүмкүнчүлүгү чектелген балдарды баккан энелерге, эмгекке жарамдуу мүчөлөрдүн кирешелери үй-бүлөнүн коомдук зарыл жашоо деңгээлин камсыз кыла турган үй-бүлөлөргө ар тараптуу колдоо көрсөтүүгө багытталган социалдык-экономикалык мамилелердин комплекстүү системасын түзүү зарылдыгы келип чыккан.

Жакырчылык – бул жеке адамдын же анын үй-бүлөсүнүн кирешеси алардын негизги керектөөсүн канааттандырбаган абал. Жакырчылык кандайдыр бир көрсөткүчкө ээ эмес. Жакырчылыктын түрлөрү катары төмөнкүлөр саналат:

а) абсолюттуу мамиле – тиричилик минимумун же жакырчылык деңгээлин белгилөөнү түшүндүрөт;

б) салыштырмалуу мамиле – орто кирешенин 50% деңгээлинде жакырчылык чегин белгилөөнү түшүндүрөт;

в) субъективдүү мамиле.

Жогоруда көрсөтүлгөн мамилелердин бири да жакырчылыктын аныктамасы катары кароого болбойт. Аз камсыз болгон элдин динамикасы катары анын социалдык кыймылдуулугун жана курамын кароого болот. Ал эми жакырчылыктын көрсөткүчү катары жакырчылыктын деңгээлинен – (жакырчылык чеги) төмөн жашаган, башкача айтканда үй-бүлөлүк кирешеси турмуш тиричилик минимумунан аз болгон үлүшү болуп эсептелет. Бул көрсөткүч өз учурунда кирешени бөлүштүрүүнүн теңсиздигине жана жакырчылыктын чегинин жогорулашына жараша болот.

Калктын жашоо турмуш деңгээлинин сезилерлик төмөндөшү социалдык-саясий жана экономикалык терең таасирлердин кесепеттеринен болду. Алсак, 2016-жылга карата жакырчылыктын чегинен төмөн дээрлик 2,1 млн адам же өлкөнүн калкынын 38% жашаган, анын дээрлик 66%ы айылдык калктуу конуштардын тургундары болуп эсептелет. Мына ушул жагдайда өлкөнү келечекте өнүктүрүүнүн маселеси жаралды жана өнүктүрүүдөгү туруктуу абалга чыгуу үчүн бардык, адамдык, жаратылыш, финансылык жана башка бардык резервдерди жана ресурстарды мобилизациялоого жана туура пайдаланууга муктаждык пайда болду. Адам баласынын өнүгүүсү жакырчылыктан чыгуу жолу менен байланышкан маселелерди чечүү туруктуу өнүгүүгө өтүү боюнча мамлекеттик саясаттын негизги багыттарынын бири болуп саналат. Жогудагыларга байланыштуу айыл аймактардагы жакырчылыктын деңгээлин кыскартуу саясаты экономикалык өсүштү камсыз кылуу жана курчап турган чөйрөнү сактоо боюнча чаралар менен тыгыз байланышта болот. Мисалы үчүн: 2012-жылга карата өлкөнүн калкынын 38% жакырчылыктын чегинде жашаган жана 2008-жылдан тартып жакырчылыктын деңгээли 6,3 пайызда өскөн. Мында жакырчылыктын терендигинин көрсөткүчү ошол эле деңгээлде калды жана 7,7%ды түздү. Кыргыз Республикасындагы жакыр калктын чоң бөлүгү айыл жергесинде турат, эгерде 2018-жылы өлкө боюнча жалпысынан алганда жакырчылыктын чегинде 2653 миң адам жашаса, анда алардын 69% айыл аймактардын калктуу конуштардын жашоочулары болгон. Мында, айыл жергесиндеги жакыр үй-бүлөлөрдүн жашоо каражаттары жана кирешеси болуп жаратылыш ресурстарынан жана курчап турган чөйрөдөн көз каранды жана калктын жашоо деңгээли олуттуу даражада курчап турган чөйрөнүн тазалыгынан жана өнүмдүүлүгүнөн көз каранды болгон. Республиканын бийик тоолуу райондорундагы жакырчылыктын деңгээли түздүктөгү райондор үчүн окшош көрсөткүчтөн жогору (37,3% салыштырганда 39,3%).

Жакырчылык же болбосо аз камсыз болгон үй-бүлөлөрдүн катарына кирип калуу — бул акчанын жоктугунан да өйдө тураган феномен катары түшүндүрөт. Ал эми окуумуштуулар болсо кедейлик - бул адамдын организмнин химиялык курамын өзгөртөт деп түшүндүрөт. Мындай жыйынтыкка Финляндиянын жана Улуу Британиянын эволюцияны изилдеген окумуштуулары келишкен. Жакырчылыктын адамдын мээсине жана бүткүл организмге тийгизген таасири жөнүндө ар дайым жаңы маалыматтар пайда болуп турат. Негизи жакырчылыкка таасир берген ар түрдүү факторлорду бир нерсе бириктирип турат: алардын бардыгы адамдын жакырчылыктан

чыгуусун татаалдантат. Мисалы үчүн: Кыргызстандын айыл аймактарында жашаган кыргыздардын арасында жетишпей турмуш сүргөндөр орто эсеп менен алып караганда бай адамдарга караганда, көп оорушат жана аз өмүр сүрүшөт. Ал эми Финляндиянын Саламаттык сактоо жана социалдык камсыздандыруу ведомствосунун 2016-жылы жүргүзгөн тажрыйбасына караганда, кедей жана бай финдердин ортосундагы узак жашоо боюнча айырмачылык аялдар арасында 5,6 жылды, ал эми эркектер арасында 10,6 жылды түзгөн. Улуу Британияда болсо жашоонун узактыгы боюнча айырмачылык почталык индекстин негизинде гана 20 жылды түзүшү мүмкүн — дейт Хельсинки университетинин доценти жана биолог-эволюционер Эмма Витикайнен. Ал өз ишинде адам баласынын финансылык абалына жараша болот, алардын организминде өз таасирлерин тийгизет деп белгилейт. Тажрыйбага ылайык, Финляндиянын жана Улуу Британиянын калкынын жакыр жашаган топтору зыяндуу тамак-аштарды жешет, спорт менен аз машыгышат, ашыкча салмакты көп алышат, жана байыраак топторго караганда көбүрөөк ичимдик ичишип, чылым чегишет. Ошондой эле, кедейлер кызуу кандуулукка да көп алдырышат. Азыркы жашоо турмушта «Аз камсыз болгондордун көпчүлүгү «акча жетишпейт» деп актанат. Бул — жашоодогу эң көп айтылган шылтоолордун бири катары кабыл алууга болот. Бирок жашоо турмуштун нугуна жараша адам баласы дайыма арзан баага басым жасап келген, мындан ары да басым жасай берет. Анткени аз камсыз болгон үй-бүлөлөрдө дайыма акча каражаты жетишсиз болуп келген.

Ак-Суу айыл аймагынын калкынын 50% жакырчылыкта турат. Бул көрсөткүч абдан жогору, эгер ал так болбогон күндө да кырдаал абдан оор. Адатынча, социалдык камсыздандыруу тармагында бир суроо туулат: адам кантип ар кандай мүмкүнчүлүктөрдү колдонгусу жана мындай кырдаалды өзгөрткүсү келбей каларын, же болбосо андай мүмкүнчүлүктөр ал аймакта эмне үчүн жок экенин (балким жакыр адамдар ушундай мүмкүнчүлүктөр бар экенин билишпейт) баалоо кыйында турат. Кээ бир учурларда жакыр адамдар жашоосун ондогонго тырышпайт, себеби балким алардын кырдаалды өзгөртүү аракеттери бир нече жолу ийгилик менен аяктабай калган. Ошол эле убакта кээ бир адамдар кырдаалды өзгөртүү үчүн эч бир мүмкүнчүлүктөрдү караштырганды каалашкан эмес. Көп уюмдар каржы каражаттар, тамак-аш менен жакыр үйбүлөлөргө жардам көрсөтөт.

Стратегия жакырчылыктын натыйжасына (жумушсуздук, жакырчылык) эмес, аны пайда кылган факторлорго көңүл бурат. Жакырчылык жана жумушсуздук алсыз экономиканын натыйжасы. Ошондуктан жергиликтүү экономика өнүксө, ал жумуш орундардын пайда болуусуна алып келет. Эгер жумуш орундары болсо, адамдардын кирешеси болот жана жакырчылык деңгээли азаят. Экономиканын өсүшү убакытты талап кылат, инвестор инвестиция кылыш керек, анан бир аздан кийин жумуш орундары ачыла баштайт. Жакырчылыкта турган адам экономиканы өсүшүн кечке күтө албайт, ага чейин ал жашап тирүү турушу зарыл. Киреше табууга мүмкүнчүлүк берүү борбору абдан уникалдуу, ал башка жакырларга жардам берген уюмдардай эмес. Борбор мүмкүнчүлүктөрдү чогултуп жакыр адамга берет, ал өз учуранда аны колдонуп жашаганга акча табат. Стратегиялык комитет белгилеген мисалдар: жайында жол боюнда автоунаа жууп, дыйкандарга жардам берүү болуп саналат. Мындай тажрыйба аларды жеке ишкердүүлүккө үйрөтөт жана жакырчылыкты кыскартат. Алгачкы чыгымдар жана натыйжалар боюнча анализ Бул долбоорду стратегияга киргизүү: коомчулуктун бир топ бөлүгүнүн проблемасын чечет жана долбоорду ишке ашырыш үчүн көп деле каражат корбойт. Ишке ашыруу үчүн көбүнчө адамдык ресурстар талап кылынат. Долбоордон пайда алуучулар калктын 50%ын түзөт. Баардык жакыр адамдар бул долбоордун кызматы менен колдонуусу күтүлбөйт. Долбоор аябай жакырларга гана жардам берет. Долборлордун максаты катары

- 1) Мүмкүнчүлүктөрдү чогултуп жакыр адамга бере турган система түзүү.
- 2) Жакыр адамдарга жакырчылыктан чыгууга жардам берүү. Күтүлүчү натыйжа катары
 - жылына 100 үйбүлөгө мүмкүнчүлүк берилет;
 - жылына 50 үйбүлөгө жардам берилет;
 - жылына үйбүлө өз абалын жакшыртат;
 - жакырчылык деңгээли 10% кыскарат

Ал эми көрсөткүчтөр болсо төмөндөгүдөй

- 1) Системанын түзүлүшү.
- 2) Берилген мүмкүнчүлүктүн саны.
- 3) Жардам алгандардын саны.
- 4) Жакырчылыктан чыккан адамдардын саны.
- 5) Жакырчылык деңгээли

Ак-Суу айыл аймагы өзүнүн өнүгүү жолунда жергиликтүү калтын маселелерин чечмейин өнүгүү жолуна түшүү абдан кыйын болот. Аз камсыз болгон үй-бүлө дайыма ар түрдүү социалдык кыйынчылыкттарга дуушар болуп турушат. Кедейлик жакыр жашаган үй-бүлөлөрдүн баарына тең өз таасирин тийгизип келет. Мисалы; Бул үй-бүлөдө өскөн балдар үчүн турмуш өтө оор болуп сезилет, анткени алар кээ бир учурларда сабактарга барбай иштөө менен өздөрүнүн денсоолугуна зыян кылып келишин сезбей да калышат. Алардын көпчүлүгү акырындап мектепке барбай жүрүшүп, мектепти таштап салышат, анткени алар үчүн күнүмдүк тирилик жана үй-бүлөнү багуу биринчи орунда туруп калат. Айыл аймактагы аз камсыз болгон үй-бүлөлөр жай жана күз мезгилинде жалданмачы күч катары иштерди аткарышат. Ал эми мындай үй-бүлөнүн жаш балдары үчүн оор шарттагы иштер ден-соолугуна зыян келтириши мүмкүн. Ошондой эл чоңдор тарабынан алданып калышы да ыктымал. Ак-Суу айыл аймагынын социалдык адистери мындай үй-бүлөдө өскөн балдарды ички иштер бөлүмүнүн инспекторлору менен биргеликте көзөмөлгө алышат. Айыл аймактагы статистикалык маалматка таянсак жакыр жашаган үй-бүлөлөрдүн саны жылдан жылга көбөйүүдө. Айыл аймактын чет жакада иштеген жаштары тарабынан атайын фонддор түзүлүп, ал фонддо айыл аймактын ар бир жашоочусу өзүнүн колунан келген акчалай салымын кошуп турат. Бул фонддун эсебинен айыл аймакта жашаган аз камсыз болгон үй-бүлөлөргө комиссиянын чечими менен жардам көргөзүлүп турат. Ак-Суунун жергиликтүү бюджетти чектелген. Айыл өкмөт кээ бир долбоорлорду, же алардын кандайдыр бир бөлүгүн каржылай алат, бирок стратегияны жалаң гана жергиликтүү бюджеттин эсебинен ишке ашыруу мүмкүн эмес. Мында айыл окмот өзүнүн болгон ресурстарын жыйнап, анан гана жергиликтүү донорлордон жардам сураганга акысы бар.

Ак-Суу айыл аймагында башка айыл аймактар сыяктуу эле жеке ишкерлер көп, алар айыл аймактын күнүмдүк турмушунда зор ролду ойношот. Ак-Суу айыл аймагында жыл сайын жергиликтүү ишкерлер табабынан аз камсыз болгон үй-бүлөлөргө жардам берилип келет. Көпчүлүк учурда ишкерлер тарабынан айыл аймактагы жакыр жашаган жана аз камсыз болгон үй-бүлөлөргө азык-түлүк жана жылдын суук мезгилине карата көмүр таратылып берилип турат. Ал эми турмуш шарттары өтө оор үй-бүлөлөргө болсо колдоо ирээтинде акчалай да жардам көргөзүлөт.

Колдонулган адабияттар:

1. Ак-Суу айыл өкмөтүнүн экономикалык өнүгүү стратегиялык планы-2019-ж
2. 2013-2017-жылдардын мезгилине Кыргыз Республикасын туруктуу өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясы.
3. “Кыргызстан”. Улуттук энциклопедия: 1-том. Башкы ред. Асанов Ү. А., Б.: Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору, 2006. ISBN 9967—14— 046—1
4. sayasat.kg

Жоошев Акылбек Муратбекович
Магистрант

*Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы*

**ЖАРАТЫЛЫШ КЕН БАЙЛЫКТАРЫН ИШТЕТҮҮДӨ ЭКОЛОГИЯГА
ЖАНА ЖЕРГИЛИКТҮҮ КАЛКТЫН ЖАШОО ШАРТЫНА
ТИЙГИЗГЕН ТЕРС ТААСИРИН АЗАЙТУУ
(ЧАТКАЛ РАЙОНУНУН КАНЫШ-КЫЯ АЙЫЛ ОКМОТУНУН МИСАЛЫНДА)**

Аннотация: Бул макалада азыркы убакта Чаткал районунун Каныш-Кыя айыл аймагында кен казган фирмалардын экологияга жана жергиликтүү калктын жашоо шартына тийгизген терс таасирлери жана аны жакшыртуу каралды.

Негизги сөздөр: экология, алтын казган компаниялар, рекультивация, экологиялык билим.

Жоошев Акылбек Муратбекович
Магистрант

*Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики*

**СНИЖЕНИЕ НЕГАТИВНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ЭКОЛОГИЮ И УСЛОВИЯ ЖИЗНИ
МЕСТНОГО НАСЕЛЕНИЯ ПРИ РАЗРАБОТКЕ ПРИРОДНЫХ МЕСТОРОЖДЕНИЙ.
(НА ПРИМЕРЕ КАНЫШ-КИЙСКОГО АЙЫЛ ОКМОТУ ЧАТКАЛЬСКОГО РАЙОНА)**

Аннотация: В данной статье рассмотрены о негативном влиянии горнодобывающих фирм на экологию и условия жизни местного населения на территории Каныш-Кийского айылного аймака Чаткальского района и их совершенствования

Ключевое слова: экология, золотодобывающие компании, рекультивация, экологическая образования.

Азыркы учурда буткул дуйно элдери ааламдашуу процессинде жана илим менен технологиянын жетишкен учурунда жашап жатып, аба, суу, айлана чойронун таза болушун каалайт. Биздин турмушубузда бул уч нерсе болбосо жашоо токтойт. Жаратылыш кен байлыктарын иштетуудо жайыттарга, сууларга, абага, токойлорго аяр мамиле жасап, калдык сактоочу жайлардын коопсуздугун азыртан баштап тыкыр козомолго алышыбыз керек. Азыркы учурда дуйно эли кооздугуна суктанган Кыргызстаныбызда кен байлыктарды иштетуудо, жаны технологияларды алып келуудо ошондой эле айлана-чойрого зыян келуучу ири ондурушторду курууда экология, аба, суу көңүл сыртында калып калгандай туюлат. Ушундай шартта биз өз өлкөбүздүн экологиясына аяр мамиле жасашыбыз керек. Адамзат баласынын жашоосу табият менен тыгыз эмеспи, өзгөчө кыргыз улутунун турмушу. Кийинки кездерде экологияны сактоо боюнча мамлекеттер аралык маселелер көтөрүлгөндө биз өзүбүздүн айлана- чөйрө боюнча көйгөйүбүздү бийик деңгээлге алып чыга албай жатабыз .

Табият багып келген, табият менен киндиктеш өскөн көчмөн элибиздин уулдары улуу доордун кыйырында жаратылыштан оолактап, тескерисинче ага кордук көрсөтүп келе жатат. Айлана-чөйрөбүздү таза сактабасак, улам бир бөлүкчөдөн ажырасак, бизди XXII кылымда же ага чейин кандай оор абал күтүп тургандыгы белгисиз. Биз жаратылышка аяр мамиле кылышыбыз керек. Жаратылышты биз сактасак, ал бизди сактайт.

Экологияны, айлана-чөйрөнү коргоодо мыйзамдар жетиштүү деңгээлде болгону менен иш жүзүндө ошол мыйзамдардын чийки экендиги билинип жатат. Экология боюнча адистер региондордо аз болгондуктан элде тушунбогон суроолор коп болууда. Ушул жаатта адистерди даярдоо мамлекеттин алдыга койгон приоритеттүү багыттарынын бири болуш керек.

Кен байлыктарды иштетуудо экологияга аяр мамиле жасап, дүйнөдүгү алдынкыкалкка техно-

логияларды колдонуу менен экологиялык койгойлорду эл которбой мамлекет бул маселени оз козомолүно алып, бузулган экологияны калыбына келтирип, учурда нааразы болгон элдин ишенимин актоо.

Жогорку бийлик органдарына жана ЖӨБ органдары тарабынан көрүлүп жаткан аракеттерден тышкары азыркы олкону санариптештирүү саясатынын негизинде олконун ар бир аймактарындагы ишмердүүлүгүн жүргүзүп жаткан, кен казган фирмалардын ишине мамлекеттик деңгээлде козомол жүргүзүүнү сунуштоо. Жыйынтыгында ар фирма экологияны сактоо менен жергиликтүү бюджетке жана республикалык бюджетке тушуучу акча каражаттарын кобойтуу жолдорун сунуштоо.

Кен байлыктарды иштетүүдө экологияга жана жергиликтүү калктын жашоо шартына тийгизген таасири.

Мамлекет кен байлыктарды иштетуудо жана изилдоодо биринчиден калктын коопсуздугу учун мыйзамдуулук так сакталышы керек. Ошол эле мезгилде адам баласы менен табияттын ортосундагы байланыштын ото тыгыз экендигин эске алганда, бизди курчап турган айлана-чөйрөдөгү бардык байлыктарды сарамжалдуу жана этияттык менен пайдалануу зарыл. Кен байлык деген- аты айтып тургандай эле ал биздин турмуш тиричилигибиздин озогу болуп эсептелет. Биз аны учурунда сарамжалдуу пайдалануу менен жаратылыштын башка болукторуно зыян келтирбестен келечек муундарга өткөрүп берүүгө милдеттүүбүз. Дүйнөдөгү калктын санынын кескин түрдө көбөйүшү ошол эле жаратылыш байлыктарынын азайышына алып келиши мүмкүн. Адам баласы жашап жаткан чөйрөдө бутундой козго корунгон жандуу жана жансыз нерселер бири-бири менен тыгыз байланышып турат. Эгерде алардын бирине кандайдыр бир куч терс таасир этсе, жаратылыштын башка болукторуно да катуу сокку болоору илимий жактан далилденген. Ошондуктан ар бир адам учун, жаратылышты коздун карегиндей сактоо милдеттүү түрдө экендигин билүүсү шарт.

Жаратылыш кен байлыктарын иштетуудо эрежелер так сакталбаса:

- зыяндуу заттардын абага көтөрүлүшү,
- жер кыртышынын бузулушу,
- абанын булганышы,
- суунун булганышы,
- мөңгүлөрдүн эриши,
- токойлордун жана жайыттардын кыскарышы сыяктуу бир топ зыяндарды алып келиши

мумкун.

Чаткал районунун аймагынан тоо кен тармагында ишмердүүлүк жүргүзүү максатында Кыргыз Республикасынын онор жай, энергетика жана жер казынасын пайдалануу мамлекеттик комитети тарабынан лицензия алган фирмалардын саны: (маалымат 2018-жыл үчүн)

-район боюнча - 138

-анын ичинен Каныш-Кыя айыл аймагында- 70тен ашык.

-учурда айыл аймакта иштеп жаткандары- 8

-ишмердүүлүгүн токтокондор- 15

Учурда Чаткал районунун аймагында томонку компаниялар оз ишмердуулугун жүргүзүшүп келишүүдө: «Вертекс Голд Компани» ЖЧК, «Чаарат ЗААВ» ЖАК, «Кичи Чаарат» ЖАК, «Консалидейтед Аурум» ЖЧК, «Эти Бакыр Терексай» ЖЧК, «Архар-Лачын» ЖЧК жана «Чанач» ЖЧК.

Жергиликтүү элди тынчсыздандырган негизги нерсе – экологияга жана айлана-чөйрөгө зыян келтирүүнүн төмөндөгүдөй мүнөздөгү коркунучу:

- жаратылыштын бирдиктүү экосистемасынын бузулушу;

- суусу ичүүгө жана сугатка колдонулуп келген дарыя-көлдөрдүн булганышы;

- жер кыртышынын бузулушу;

- дарактардын баалуу түрлөрүнүн (арча, четин ж.б.) кыйылып жок болуп жатышы;

- жайыттардын азайышы жана бүлүнүшү;

- саркынды сууларды сактоочу жайлардын (хвостохранилище) курулушу (тоолордун баш жагында 4 сактоочу жай курулган), алардын жергиликтүү эл үчүн зыяны, жана да ар кандай жаратылыш же башка кырсыктардан алардын бузулуп кетүү коркунучунун өтө чоң ыктымалдуулугу;

Жергиликтүү элдин көпчүлүгү айылдарда жашагандыктан, алардын негизги жумушу мал багуу. Ошондуктан алар үчүн жайыт маселеси өзгөчө мааниде. Саркынды суу сактагычты курууда Чакмак-Суу дайрасынын нугу өзгөргөн. Суу алып өтүүчү каналды тоонун кыры аркылуу салып коюшкан.

Проект боюнча Куру-Тегерек фабрикасы саркынды суу сактагыч жайды Талды-Булак суусу менен Чакмак-Суу сайынын ортосунда жайгашкан Көк-Дөбө түздүгүнө курууну пландаган болучу, бирок, «Кичи-Чаарат» ЖАК кетүүчү чыгымдарды эсептегенден кийин, каражаттарды үнөмдөө максатында сактагыч жайды Чакмак-Суунун аймагына курууну чечкен. Жергиликтүү бийлик буга макул болуп, бирок, өз талабын койгон – 40 млн. үнөмдөлгөн каражат райондун муктаждыгына жумшашы керек.

Райондогу кен казган фирмалардын иштеген жери деңиз деңгээлинен 3000-4000 метр бийиктикте жайгашкан. Андыктан андай оор шартта иштөө ал жердеги ар бир жумушчулардын өмүрүнө жана ден соолугуна кооптуу десек болот. Мисалы кан басымы көтөрүлгөндөр үчүн эч кандай шарт каралган эмес. Ал эми башка өлкөлөрдө так ушундай бийиктикте иштеген жумушчулар учун жана алардын ден-соолугу үчүн бардык шарттар түзүлгөн. Биз дагы ушундай шарттардын түзүлүшүн алардан талап кылышыбыз керек. Талап кылыш үчүн биринчи кезекте алар менен иштешүүдө мыйзам талаасына келүү керек. Азыркы күндө ал жерде иштеп жаткан жумушчулар ошол фирманын жетекчилери менен туз келишимдин негизинде иштешет. Ал келишимдердин мазмунуна көңүл бурган эч ким жок. Биз өз алдынча укуктук мамлекет болгондон кийин өзүбүздүн жарандардын коопсуздугун камсыздап беришибиз керек. Жарандардын коопсуздугун алардан талап кылуу менен ал жердеги биздин жарандарга башка жактан да жакшы шарттар түзүлүшү мүмкүн.

Азыркы мезгилде адамзатты сактоо үчүн цивилизациялык өнүгүүнүн жаңы стратегиялары талап кылынат. Анын негизги жоболору болуп жаратылышка карата жоопкерчиликтүү мамиле кылуу, өсүмдүктөр жана жаныбарлар алдындагы адам өз артыкчылыгынан баш тартуу эсептелинет. Себеби, адам – жаратылыштын бир бөлүгү. Адамзат жаратылышка болгон зыянды азайтып, өз экспансиянын көлөмүн кичирейтиш үчүн жашоого болгон көз карашын өзгөртүүгө тийиш. Анда жашоонун жаңы баалуулуктарын, идеалдарды калыптандыруу керек. Жалпы жана өздүк жашоого карата керектөө мамилесинин артыкчылыгы окуучуларда адабият сабагы аркылуу боорукердик, өзүн-өзү чектөө, жаратмандык сыяктуу сапаттарды тарбиялоо менен, алардын адептүүлүгүнүн фундаменталдык негиздерин бекемдөө аркылуу төмөндөтүүгө болот. Адабият жаратылыштын эстетикалык маңызын, анын кайталангыс сулуулугу менен кооздугун, адамдын рухунун абалын, анын табиятка жана бардык тирүү затка болгон мамилесин ачып көрсөтүү менен аң сезимге таасир этет.

Эл аралык экологиялык конвенцияларга жана эл аралык деңгээлдеги жаратылышты коргоо иштерине, айлана-чөйрөнү коргоо жана жаратылышты сарамжалдуу пайдалануу жагындагы бардык иштелип чыккан программаларга республиканын кыйла кеңири катышуусун камсыз кылуу үчүн эл аралык кызматташтыктын артыкчылыктары белгиленүүгө жана аларды жүзөгө ашыруу боюнча тиешелүү иш-чараларды пландаштырууга тийиш:

- Кыргыз Республикасынын айлана-чөйрөнү сактоо боюнча дүйнөлүк шериктештиктин күч аракеттерин баш коштурууга, туруктуу өнүгүүгө жетишүүгө катышуусу;

- Жаратылышты пайдаланууга байланыштуу эл аралык келишимдерди, контракттарды жана макулдашууларды милдеттүү мамлекеттик экологиялык экспертиза жана экологиялык мониторинг жүргүзүүнү камсыздоо;

- жаратылыш ресурстарын пайдаланууга, калкка жана жаратылыш чөйрөсүнө экологиялык зыян келтирүүгө жөндөмдүү технологияларды, товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү трансчегаралык алып өтүүгө тиешелүү эл аралык сүйлөшүүлөргө Кыргыз Республикасынын активдүү катышуусу аркылуу глобалдуу процесске таасир этүү;

- айлана-чөйрөнү коргоого жана жаратылышты сарамжалдуу пайдаланууга кошумча тышкы инвестицияларды тартууга багытталган натыйжалуу эл аралык кызматташтыкты уюштуруу;

- рекультивациялоо үчүн бөлүнүүчү каражаттын өлчөмүн - өнүккөн мамлекеттердеги айлана чөйрөнү калыбына келтирүү тажрыйбасын эске алуу менен кайра иштеп чыгуу;

Колдонулган адабияттар:

1. Кыргыз улуттук энциклопедиясы
2. Чаткал районунун социалдык-экономикалык паспорту
3. Чаткал районунун Каныш-Кыя айыл аймагынын социалдык паспорту
4. <http://www.manas.edu.kg/index.php/kg/экология-инженериясы>

УДК: 323.2 (575.2)

Жаналиева Назгул Жеңишбековна
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЧЕК АРАДА ЖАЙГАШКАН АЙМАКТАРЫНДАГЫ
УЛУТТАР АРАЛЫК ЫНТЫМАКТЫ ЖАНА ТЫНЧТЫКТЫ ЧЫҢДОО
(ПАНФИЛОВ РАЙОНУНУН ФРУНЗЕ АЙЫЛ ӨКМӨТҮНҮН МИСАЛЫНДА)**

Аннотация: Бул статьяда Чүй облусунун Панфилов районуна караштуу Фрунзе айыл өкмөтүнүн улуттар аралык ынтымак, толеранттуулук боюнча жүргүзгөн иштери жана андагы көйгөйлөрүн ачык көрсөтүү, анализдөө, илимий сунуштарды берүү жана көйгөйлөрдү чечүү жана жакшыртуу жолдорун сунуштоо көрсөтүлгөн.

Негизги сөздөр: чек арада жайгашкан аймак, этнос, этностук мамилелер, улут, улуттар аралык ынтымак, толеранттуулук, этностор аралык конфликт, этникалык топтор, диаспоралар.

Жаналиева Назгул Жеңишбековна
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

**УКРЕПЛЕНИЕ МИРА И МЕЖЭТНИЧЕСКОГО СОГЛАСИЯ В ПРИГРАНИЧНЫХ
РАЙОНАХ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
(НА ПРИМЕРЕ ФРУНЗЕНСКОГО АЙЫЛ ОКМОТУ ПАНФИЛОВСКОГО РАЙОНА)**

Аннотация: В статье рассматривается проблемы, пути улучшения межэтнических отношений Фрунзенского айыл окмоту Панфиловского района, а также анализ и прилагается пути решения проблем.

Ключевые слова: приграничный район, этнос, межэтнические отношения, нация, межэтнические согласия, толерантность, конфликт между этносами, этнические группы, диаспоры.

Эгемендүүлүктү алганыбыздан тарта, андагы базар экономикасынын шары, демократиялуу коом - бул процесстер өлкө ичиндеги калктын этностук түзүлүшүнө жана өзгөрүшүнө таасир этти. Кыргыз элинин көз карандысыз мамлекеттүүлүгүн кайра калыбына келтирүү идеясы менен кыргыздын улуттук маданиятын, тилин жигердүү өнүктүрүү жараяны республиканын аймагында жашаган башка этностордун өкүлдөрүнө психологиялык күчтүү таасир көрсөтө алды. Улуттар аралык ынтымактын өнүгүшүнүн эгемендүүлүк доордогу абалын карап чыгууда этностук мамилердин Совет доорундагы абалынын таасири бар. Советтик доордогу идеологиянын жокко чыгышы менен өлкө өз алдынчалыкка ээ болуп, натыйжада көп улуттуу мамлекеттин жаңыча формасы улуттар аралык касташуулар менен да жүрдү. Түштүк аймактагы улуттар аралык араздашуулардан чыккан чатактар, жалпы мамлекеттик институттарды жаңыча иш алып барууга түрткү болду. Бардык изилдөөлөрдүн чордонунда Ош окуясы түрдүүчө изилденип, баалары берилүүдө. Бүгүнкү күндө бир гана өзбек жана кыргыз улутундагы тирешүү башка улуттун өкүлдөрүнүн

арасынан чыкпай койбойт деп эч ким айта албайбыз. Тескерисинче ал окуялардан сабак алуу менен улуттар аралык чыр-чатактарды болтурбоо башкы маселелерден болуп саналат.

Эгемендүүлүк мезгилдеги жалпысынан 1999 жана 2009-жылдары эл каттоолор болуп, анын негизинде улуттардын саны өзгөрүп, мамлекетте 80 ден ашык улуттун өкүлдөрү жашаары белгилүү болгон. Чүй облусунун Панфилов районундагы Фрунзе айыл аймагында да башка улуттардын өкүлдөрү жашап келет. Бул аймак чек аралык тилкеден орун алган аймак катары да каралат. Географиялык жайгашкан жери: Чүй өрөөнүнүн түндүк тарабында, Улуу Жибек Жолунун боюнда, Аспара дарыясынын жээгинде жайгашкан. Түндүк-батыш тарабынан Казакстан Республикасы менен чектешет. Түштүк тарабында Тянь-Шань тоолору орун алган. Айыл өкмөт деңиз деңгээлинен 1200 метр бийиктикте жайгашып, аянты 33,3 миң км.кв.

Улуттар аралык араздашуулардын негизи күнүмдүк турмушка байланыштуу, ар кандай конфликттердин себептеринен келип чыгат. Мындай конфликти алдын алуунун алгачкы кадамы катары калктын этникалык курамын аныктоо туура. Биз алган аймакта калктын этникалык курамын төмөнкү таблицадан көрөбүз.

Калктын улуттук курамы		%
Кыргыздар	5506	60,3
Орустар	1257	13,8
Өзбектер	221	2,4
Казактар	202	2,2
Уйгурлар	257	2,8
Дунгандар	4	0,04
Украиндер	202	2,2
Тажиктер	279	3,05
Немецтер	55	0,6
Татарлар	32	0,3
Түрктөр	173	1,9
Чечендер	31	0,3
Азербайжандар	405	4,4
Корейлер	19	0,2
Башка улуттар	500	5,4
Бардыгы	9143	

Демек, Фрунзе айыл өкмөтүнүн калкынын курамынын дээрлик 60%ин кыргыздар түзсө, калган 40%и башка улуттардан турат. Ошондуктан, айыл өкмөттө улуттар аралык мамилени чыңдоо боюнча иш алып баруу башкы орунда турат. Этностор аралык мамилелерди жөнгө салууда жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарынын ролун күчөтүү негизги орунда турат. Анткени, 2013-жылы Кыргызстанда улуттар аралык араздашуунун негизинде 30 келишпестиктер орун алган болсо, 2017-жылы анын саны 13 болуп, бир кыйла азайган. Кыргызстанда элдин биримдигин чыңдоо жана этностор аралык мамилелерди өркүндөтүү өлкөнү ийгиликтүү өнүктүрүүнүн эң маанилүү шарты болуп саналат, улуттук коопсуздуктун абалына түздөн-түз таасирин тийгизет. Улуттар аралык ынтымак жана толерантуулук маселелеринин келип чыгышынын башаты болуп мамлекеттеги тили, дини же кандайдыр бир жалпы кызыкчылыкка канааттанбаган азчылыктын талаптарынын өз учурунда мамлекет тарабынан чечилбегендиги эсептелинет. Мындай учурда демократиялык баалуулуктун башкы баскычы болгон адам эркиндиги биринчи орунда болуп калат.

1994-жылы 22-январда Кыргызстан калкынын биринчи курултайында ассамблея түзүлгөн. Анда биринчилерден болуп орус, өзбек, жөөттөр, казактар, славян фонду, уйгур жана азербайжан болуп жети диаспора катталган. Ушул тапта 28 диаспора бар. Жогоруда аталгандардан сырткары ушул тапта цыгандардын, тажик, татар, түркмөн, түрк, чечен, немис, корей, грузин жана башка улуттардын диаспоралары ишин алып барууда. Эң кичик жана жаш диаспора делип болгарлар-

дыкы эсептелет. Ассамблея алгач өлкөдөгү көп улуттардын тарыхын, маданиятын жана салт-санаасын сактап калуу максатында түзүлсө, кийин анын миссиясы да, макамы да бир топ жогорулаган. Ал тургай Кыргызстанда жашаган башка улуттар тарыхый өлкөсү менен байланышып эң биринчи дипломатиянын көпүрөсү катары кызмат кылышкан.

Чүй облусунун Панфилов районунда орус, украин жана белорус элдеринин башын бириктирген «Славян дүйнөсү» коомдук бирикмеси иш алып барууда. Коомдук бирикме (диаспора) 2015-жылы 15 адамдан турган демилге менен түзүлсө, бүгүнкү күндө алардын саны 195 адамга жеткен. Негизинен «Славян дүйнөсү» коомдук бирикмеси Кыргызстандагы Россия Федерациясынын элчилигинин колдоосу астында иш алып барат жана бул иштер ыктыярчылык негизде уюштурулат. Алсак, райондогу аз камсыз болгон үй-бүлөлөргө, ата-энесинен ажыраган мектеп окуучуларына жардам берип, аларды жайкысын эс алуучу лагерлерге жөнөтүп турушат. Ошондой эле мектеп бүтүрүүчүлөрүнө Россия Федерациясындагы окуу жайларга тапшырууга жардам көрсөтүшөт. Бул диаспорага айыл өкмөттөрү, жергиликтүү райондук мамлекеттик администрация дагы жардам берип, администрациянын имаратынан кабинет бөлүп берген. Коомдук бирикме ар кандай майрамдык иш-чараларга активдүү катышып келет. Мектеп окуучуларына сүрөт, дил баян боюнча сынактарды уюштуруп, аларды грамоталар менен сыйлап турушат. Майрамдык иш-чараларды көрсөткөн концерттик программанын костюмдарын тигүүгө Россия Федерациясынын эчилиги жардам берет. Ушул жылы 9-май Улуу Жеңиш майрамына карата өткөрүлгөн сүрөт жана дил баян сынагынын 2 жеңүүчүсү Россиянын 10 шаарын кыдырып келүүгө жолдомо алды.

Мамлекеттик иште улуттук азчылыктын көйгөйлөрүн алдын алуунун негизги максаты көйгөйдүн жаралышын анализдөө зарыл. Фрунзе айыл өкмөтүндө улуттук азчылыктын нааразычылыктары мамлекеттик деңгээлге өсүп чыкпаса да аймактык өзгөчөлүктөрүнө жараша бар. Алсак, Совет доорунан бери жашаган улуттардын азчыгында эмес, эгемендүүлүк доордо келген улуттардын азчылыгында болот. Нааразычылыктын жаралышы күнүмдүк турмуш-тиричиликтин жүрүшүндө да майда нааразычылыктар келип чыгат. Мында ал кичинекей көйгөй болуу менен эгерде өз учурунда көңүл бурулбай калса чоң чыр-чатактын келип чыгуусун шарттайт. Жер талашуу, суу талашуу маселеси бул аймакта болуп туруучу процесс болгону менен эки мезгилге бөлүп карасак болот. Демек, Фрунзе айыл өкмөтүнүн улуттар аралык мамилелерди чыңдоодогу иш-аракеттерине кайрыла турган болсок, Панфилов району көп улуттуу район болгондуктан, райондо чыр-чатактарды болтурбоо жана кырдаалды баалоо үчүн мониторинг жүргүзүү үчүн Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Жергиликтүү өз алдынча башкаруу иштери жана этностор аралык мамилелер боюнча мамлекеттик агенттигинин коомдук кабылдамасы иш алып барып жатат.

Фрунзе айыл өкмөтү өз кезегинде улуттар аралык ынтымакты, толеранттуулукту чыңдоо максатында пландалган иш-чараларга ылайык жергиликтүү көп улуттуу калктын катышуусунда маданий иш-чараларды, спорттук оюндары, мектеп окуучулары менен болгон чогулуштарды, түшүндүрүү иштерин жүргүзүп келет.

Улуттар аралык келишпестиктерди болтурбоонун алдын алуучу сунуштар:

- Кыргыз Республикасынын бардык бийлик бутактары 1990, 2010-жылдардагы окуяларда андагы бийлик кетирген каталарды кайталабоо үчүн жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жарандардын кайрылууларына өз убагында жооп берүүсү жана тыгыз кызматташуусу токтоосуз чечүүнү талап кылган маселелерге көңүл буруусу зарыл. Күч-аракеттерди “күнөөлүүлөрдү издөөгө” эмес, конфликттин себептерин жок кылууга жумшоо маанилүү.

- Ар бир жаран башка улуттагы өз мекендештеринин тарыхын, маданиятын, үрп-адат салттарын сыйлоо;

- жаштардын улуттар аралык карым-катыш чөйрөсүн өнүктүрүү;

- Улут аралык мамиледе инсандык-психологиялык тосмолорду жеңе билүү, эгоизмге, менменсинүүгө, бой көтөрүүчүлүк сапаттарды жок кылуу боюнча атайын семинар-тренингдерди өткөрүү;

- Улутчулдук жана этникалык коомчулуктардын өкүлдөрүн дискриминациялоо Кыргызстандын келечегине балта чабарын, мамлекеттин атаандашуу жөндөмдүүлүгү ар бир жаран өзүн

мамлекеттик коомдун толук укуктуу мүчөсү экендигин сезүүсүнө иш чараларды иштеп чыгып коомчулукка жеткирүү;

- Этникалык топтор өлкөнүн коомдук турмушунун бардык чөйрөсүндө активдүү жана жоопкерчиликти катышуусу, ошондой эле сепаратизмдин ар кандай көрүнүштөрүн жарандар менен ачык талкуула алып, элде биримдикти, ынтымакты орнотуу иш-чараларын жана аракеттерин ишке ашыруу зарыл.

Колдонулган адабияттар:

1. Фрунзе айыл өкмөтүнүн паспорту
2. Чуйская область. Энциклопедия. — Бишкек, 1994, с. 532, 533.
3. www.gamsumo.gov.kg

УДК: 620.9. 351 (575.2)

Букарбеков Рыскели Докторбекович

Магистрант

Кыргыз Республикасынын Президентине

караштыу Мамлекеттик башкаруу академиясы

**ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНЫН ИШТЕРИН
ЖАКШЫРТУУДА ПРОЕКТТИК ЫКМАНЫ КОЛДОНУУ**

Аннотация: Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын энергоэффективдүүлүгүн жогорулатууга АРИС инвестициялык компаниясынын салымы, азыркы учурда жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына АРИС кандай жардамдарды берип жаткандыгы, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын энергоэффективдүүлүгүн жогорулатуу боюнча кандай иш-дерди алып барары көрсөтүлгөн

Негизги сөздөр: Кыргыз Республикасы, АРИС инвестициялык компаниясы, ченемдик укук актылар, инвестиция, компаниялар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары.

Букарбеков Рыскелди Докторбекович

Магистрант

*Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики*

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРОЕКТНОГО МЕТОДА В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ**

Аннотация: Улучшение энергоэффективности местного самоуправления вклад в инвестиционной компании АРИС, настоящие время компания АРИС какие помощи дает местного самоуправления. Улучшение по энергоэффективности местного самоуправления и какие услуги дает по согласно законам Кыргызской Республики.

Ключевые слова: Кыргызской Республики, Инвестиционный компании АРИС, нормативные правовые акт, местное самоуправление.

Бирден бир региондорду өнүктүрүүнүн негизи болуп инвестиция тартуу ишмердүүлүгүн жогорулатуу болуп эскптелет, ал багыттар учун инвестициянын келишинин өндүрүштө финансы материалдык ресурстарды алуу, ата мекенде одүрүлгөн жана чет өлкөлүк инвесторлордун ресурстарын алуу менен айкалышдырып иштетсе болот, жана экономиканын өнүгүшүнө, бир канча эффективдүү жакдарын алып кароого болот. Экономикага чон көлөмдө экономикалык пайда алып келүүчү региондор болуп эсепделет, бул региондорго көбүнчө инвестициянын келиши азыркы учурдун негизги талабы болуп калды.

Региондорду эффективдуу өнүктүрүүдө, аймакдык төмөндөгүдөй функцияларын карасак болот: ички аймакдык тамак аш тармагын өнүктүрүү; капиталдык салым кошуу тармагын өнүктүрүү; өндүрүшдүк продукциянын калкга молгон көлөмүн эсепдөө; калкдын жашоо деңгээлин кароо; жумушсуздукду кароо; суроо талапка болгон бааны билүү; калкдын орточо айлык акысын билүү; турак жай менен калкдын камсыз болуусун билүү.

Региондордун экономикалык өсүшүнө баа берүүдө комплекстүү мамиле кылуу керек. Баардык жогоруда жазылган факторлор бири бири менен байланышкан, алар бири бири менен тикелей же кыйр түрдө таасирин берет, Инвестици тартууда статистикалык көрсөткүчдөрдү эле карабастан ар бир инвестициянын иштеши боюнча да туруктуу план менен отчетдор түзүлүшү азыркы учурдун талабы болуп эсептелет.

Региондордун өнүгүүсүнө мүнөздү болуп бул инвестиция болуп эсепделет андыктан инвестиция менен региондордун экономикасын өнүктүрсө болот. Инвесторлорго жагымдуу жагдайларды түзүү да эн негизги пайда алып келет.

Кыргыз Республикасынын аймагында инвестициялардын жүзөгө ашырган чет өлкөлүк инвесторлорго Кыргыз Республикасынын юридикалык жана жеке жактарына карата колдонулуучу экономикалык ишдин улуттук режимин тузуп берет.

Кыргызстанда чет өлкөлүк инвестиция ишин турмушка ашыруу менен байланышкан мамилелерди жөнгө салуучу негизги ченемдик укуктук акт 1998-жылдын 14-майындагы толуктоолор менен 1997-жылдын 24-сентябрындагы «Кыргыз Республикасынын чет өлкөлүк инвестициялар жөнүндө» мыйзамы болуп эсептелет. Бул мыйзам Кыргызстандагы чет өлкөлүк инвесторлор үчүн улуттук режимди белгилейт, башкача айтканда кайсы формадагы болбосун инвестицияларды жана КРдин мыйзамдарына кайчы келбеген ишмердикди Кыргызстандын жарандарынын жана юридикалык жактарынын инвестицияларына берилгенден да кыйла жагымдуу шарттарды жүзөгө ашыруу укугун берет.

Ушул жогоруда жазылган Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын чегинде, Кыргыз Республикасынын коомчулукду өнүктүрүү жана инвестициялоо Агенствосу (АРИС) Кыргыз Республикасынын Президентинин 2003-жылдын 15-октябрындагы Жарлыгы менен жакырчылыкты кыскартуунун Улуттук стратегиясынын алкагында жакырчылыктан арылуу, жеке ишкердикди өнүктүрүү жана ага колдоо көрсөтүү, «2010-жылга чейин Кыргыз Республикасында мамлекеттик башкарууну борбордон ажыратуу жана жергиликтүү өз алдынча башкарууну өнүктүрүү» Улуттук стратегиясына ылайык жергиликтүү жааматтарды жана жааматдык уюмдарды күчөтүүгө инвестицияны тартуу боюнча көрүлүп жаткан чараларды тереңдетүү, ошондой эле Эл аралык өнүктүрүү ассоциациясы менен макулдашуунун негизинде иштелип чыккан айылдык инвестициялар Долбоорун жүзөгө ашыруу максатында, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 46-статьясынын 1-пунктунун 10-пунктчасын жетекчиликке алуу менен ПЖ№330 Улуттук стратегиясына ылайык жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишин чындоо жана жааматдык уюмдарды күчөтүү үчүн инвестицияларды тартуу боюнча көрүлүп жаткан чараларды андан ары улантуу максатында түзүлгөн.

АРИСтин жана ал башкарган ар кандай долбоордун негизги максаты айыл жана шаар жерлеринде жакырчылыктан арылууга көмөк көрсөтүү болуп саналат. Ушул максатка жетиш учун АРИС уч айкын милдет аткарат:

- Турмуштук жагынан маанилүү инфраструктуралык кызматтарды көрсөтүүнү жакшыртат жана аларга мүмкүнчүлүк алууну женилдетет;

- Айылдык жеке менчик жана шаардык ишканаларды өнүктүрүүгө колдоо көрсөтөт;

- Жергиликтүү деңгээлде башкарууну жакшыртат.

Азыркы учурда АРИС программасынын «Жылууулук менен камсыздоону жакшыртуу» долбоору, коомдук имараттардагы энергеэфективдүүлүктү жогорулатуунун артыкчылыктарын демонстрациялоо мамлекеттик жана муниципалдык мекемелердеги, билим берүү жана саламаттыкты сактоо секторундагы имараттардагы энергияга болгон талапты төмөндөтүү үчүн жылууулук берүү жана энергеэфективдүү технологияны киргизүү жаатындагы ишенимдүү жана эффективдүү кызматтарга карай жолду жакшыртууга багытталган.

Долбоордун максаты – Кыргыз Республикасынын кээ бир долбоордук аймактарындагы жылуулук менен камсыздоонун эффективдүүлүгүн жана сапатын жогорулатуу.

Долбоордун компоненттери: коомдук имараттардагы энергоэффективдүүлүктү жогорулатууну инвестициялоо – бул компоненттин алкагында кээ бир коомдук, эң негизинен, билим берүү жана саламаттыкты сактоо секторундагы имараттардагы энергоэффективдүүлүктү жана жер тирөөгө карата туруктуулукту камсыздоого карата инвестициялоо каржыланат.

Бул каралып жаткан чакан компоненттин алкагында негизги эки иш-чара ишке ашырылат:

1-иш-чара: Тандалып алынган имараттардагы энергоэффективдүүлүктү жогорулатууну инвестициялоо.

2- иш-чара: энергоэффективдүүлүк тармагындагы потенциалдуулукту өстүрүү.

Долбоорго катышуу үчүн коомдук имараттардын критерийлери: Мамлекеттик жана муниципалдык менчикте турган (бала-бакчалар, орто мектептер, ооруканалар, клиникалар, балдар үйлөрү ж.б.) саламаттыкты сактоо, билим берүү жана социалдык коргоо алкагындагы коомдук имараттар;

Имараттардын түзүлүшүнүн туруктуулугу жана алардын жабылып калуусу, аянтынын кыскаруусу же менчиктелип кетүүсү планда жоктугу;

Электрлештирүүнүн негизинде жылуулук берүү системасын колдонуу.

Коомдук имараттардагы энергоэффективдүүлүктү жакшыртуу жаатындагы алдын-ала каралган жумуштар:

1. Дубалдарды жылуулоо;
2. Терезелерди алмаштыруу;
3. Тышкы каалгаларды алмашыруу;
4. Чатыр жана шып жабдуулорун жылуулоо;
5. Реновациялоо, полду жылуулоо;
6. Бөлмөлөрдөгү аба алмашуу системалары;
7. Имараттын сейсмикалык жактан туруктуулугун бекемдөө (имаратты арматура менен бекемдөө, пайдубал бекемдөө);
8. Жылуулук берүү системасын, жылуулук насосту жаңылоо: - же борбордук: аба алмашуу, жылуулук берүү, абаны кондиционерлөө, жылуулук алмашуу аппараты жана жылуулук насосу;
9. Ысык суу менен камсыздоо (ЫСК) – жылуулук насостору жана күн коллекторлору;
10. Жарык диоддору менен ички жарыктандыруу.

Күтүлө турган жыйынтыктар:

Жогорку денгээлдеги комфорттуулук, 3-чакан компоненттин алкагында (мисалга алсак, орто мектептер, ооруканалар, бала бакчалар, бейтапканалар ж.б) тандалып алынган коомдук имараттардын бийик туруктуулугу жана жакшы функционалдуулугу эң биринчиден, бейтаптарга, окуучуларга, бала бакча курагындагы жеткинчектерге, ушул жайларда убактысынын көпчүлүк бөлүктөрүн жумуш менен өткөргөн медициналык персоналдарга жана мугалимдерге пайда алып келет.

Мамлекеттик жана муниципалдык органдар электр энергиясына кеткен чыгымдарды кыскартуу жана мамлекеттик кызматтарды көрсөтүү шарттарны жакшыртуулар аркылуу пайда ала алышат.

Андан тышкары, долбоорду ишке ашыруудан пайда алган кыйыр бенефициарлар дагы болот. Мисалга алсак, электр энергиясына кеткен чыгымдарды кыскартуулар аркылуу бошогон каражаттарды муниципалдык органдар аларды жергиликтүү маанидеги башка маселелерди чечүүгө жумшай алышат.

Бул долбоордун алкагында жаңылана турган имараттары бар тандалып алынган бир катар шаарларда жергиликтүү башкаруу органдарында, суу менен камсыз кылуу, көчөлөрдү жарыктандыруу, борбордук жылуулук менен камсыз кылуу жана коомдук имараттар сыяктуу ар кандай муниципалдык секторлордогу энергоэффективдүүлүккө болгон баалоолорду кеңирээк жүргүзүү.

Жергиликтүү компаниялар (мисалга алсак, жергиликтүү энергетикалык аудиторлор, долбоордук институттар, курулуш жана көзөмөл компаниялары) өздөрүнө пайданы энергоэффективдүүлүктү камсыздоо боюнча кызматтарга карата болгон талапты көбөйтүүдөн, аны менен катар эле, потенциалдык кеңейтүү жана тажрыйбаны тереңдетүү, энергоэффективдүүлүк жана сейсмикалык коопсуздукту инвестициялоолорду даярдоо жана ишке ашыруу аркылуу ала алышат.

Кыргыз Республикасынын Президентинин 31.10.2018-жылдагы бекитилген УП№ 221 жарлыгынын менен «Кыргыз Республикасынын 2018-2040-жылдарга карата өнүгүүнүн улуттук стратегиясы», ошондой эле Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2018-2022 жылдарга карата «Биримдик, Ишеним, Тургузуу» аталыштагы, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин тарабынан 2018-жылдын 20-апрель № 2377-VI токтому менен бекитилген Программалары, жылуулук берүү секторундагы чечүүчү приоритеттердин катарына КР Өкмөтүнүн кыш айларындагы жылуулук максатында электрдүүлүктү кыскартуулардан, жылуулук берүү тармагында эффективдүү жана ишенимдүү кызматтарга карай жолду жакшыртуудан жана мамлекеттик жана муниципалдык энергия корутууларды төмөндөтүү үчүн энергоэффективдүү технологияларды киргизүүлөрдөн көз каранды.

Кыргыз Республикасынын 2018-2040 жылдарга карата өнүгүүнүн улуттук стратегиясында эскирген турак-жай жана турак-жай эмес фондду энергоэффективдүүлүк жактан кайра жаңылоо, энергия жана ресурс сактоочу жогорку эффективдүү технологияларды колдонулбаган жаңы курулуштарга тыйууларды салуу боюнча масштабдуу программаларды ишке ашыруу приоритеттери коюлушат.

Коомдук бюджеттеги имараттардын көпчүлүк бөлүгү 25-60 жыл илгери курулушкан. Эски имараттарда энергетикалык эффективдүүлүктүн заманбап түрлөрү колдонулган эмес, ошондуктан ал, жылуулук ресурстарды үнөмсүз колдонууларга алып келет. Ал мекемелердин бюджетине, кайра бөлүү тармактарына көп күч келтирет, андан тышкары, ал электр энергиясынын жетишсиздигинен отун-көмүрдү колдонууларды көбөйткөндүгүнөн эсебинен экологиялык абалдын начарлашына алып келет.

Билим берүү жана саламаттыкты сактоо системаларындагы коомдук имараттардагы энергия колдонуулардын эффективдүүлүктөрүн жогорудатуу коомдук энергиянын азыркы чыгымдарын кыскартуу менен бирге эле, энергияга күч келүүнүн туу чокусу менен байланышкан колдонууларды азайтууга мүмкүндүк берет.

Энергоэффективдүүлүктү жогорулатууга инвестициялоолор бул объекттер тартуулаган кызматтардын (мисалы, балдарды багууну жакшыртуу жана имараттардын жакшы функционалдуулугу, ошондой эле, сейсмикалык коопсуздуктун жакшырытылган иш-чаралары) сапатын жогорулатууну кошуп алуу менен бирге бул анализде сан жагынан такталбаган экономикалык пайдаларды түзөт.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтом долбоору жана каржылык макулдашууларын ратификациялоо жөнүндөгү мыйзам долбоору кызыкдар министрстволор жана кызматташуу менен макулдашылды. «Жылуулук менен камсыз кылуу» долбоорунун каржылык макулдашууларын ратификациялоо жөнүндөгү мыйзам долбоору Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин үч жолку окуусунда жактырылды.

2019-жылдын 5-февралында Долбоорду ратификациялоо Мыйзамы Кыргыз Республикасынын Президенти тарабынан кол коюлду. 2019-жылдын 26-апрелинде Жылуулук менен камсыз кылуу» долбоору расмий түрдө күчүнө кирди.

Ушул тандалып алынган долбоордун негизинде Түгөл-Сай айыл өкмөтүнүн 2 мектебин С.Медетов, А.Садырбаев орто мектептеринин терезе жылытуу системаларын от жагуу жылытууларын оңдоого болот. 2 бала бакча, Маданият үйү ар биринин ССР учурунда жазалган боюнча жазалбагандыктан азыркы учурда абалы начар, эски болгондуктан кышкысын көмүрдү көп колдонууга тура келет. Жогоруда жазылган эки мектепке 280тонна көмүрдү бир жылга керектелет, бир тоннасы 1850сомдон эсептелип 518мин сом айыл өкмөтдүн бюджетинен жылына акча которулат. АРИСдин ушул долбоору менен коптогон имараттарды оңдоого болот.

Колдонулган адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы 46-статья 1пункту 10-чу пунтучасы 2003-жыл
2. Кыргыз Республикасынын президентинин 2003-жылдын 15-октябрындагы ПЖ№330
3. Кыргыз Республикасынын Президентинин 31.10.2018-жылдагы бекитилген УП№ 221 жарлы
4. «Кыргыз Республикасынын 2018-2040-жылдарга карата өнүгүүнүн улуттук стратегиясы»,
5. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2018-2022 жылдарга карата «Биримдик, Ишеним, Тургузуу» аталыштагы, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин тарабынан 2018-жылдын 20-апрель № 2377-VI токтому.

УДК: 553.411.071:332.14(575.2)

Борболдоев Иманбек Айнидинович
Магистрант

Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

**ТОГУЗ-ТОРО РАЙОНУНУН СОЦИАЛДЫК ЭКОНОМИКАЛЫК ӨНҮГҮҮСҮНДӨ
"МАКМАЛ АЛТЫН" КОМБИНАТЫНЫН РОЛУН ЖОГОРУЛАТУУ**

Аннотация: Статьяда Тогуз-Торо районунун социалдык-экономикалык өнүгүүсүндө Макмалалтынкен комбинатынын ролун жогорулатуу боюнча талдоо жүргүзүлдү.

Негизги сөздөр: Тогуз-Торо районунун социалдык экономикалык абалы, Макмалалтынкен комбинатынын жалпы маалыматы

Борболдоев Иманбек Айнидинович
Магистрант

Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

**ПОВЫШЕНИЕ РОЛИ КОМБИНАТА "МАКМАЛ АЛТЫН" В СОЦИАЛЬНО-
ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ ТОГУЗ-ТОРОУЙСКОГО РАЙОНА**

Аннотация: Статье Тогуз-Тороуский района социально-экономического развития статьи Макмалалтынкен завода по повышению роли анализа проводилось.

Ключевые слова: заморозки район сочетать социально-экономический статус, общий анализ Макмалалтынкен комбинат.

Мен диссертациялык практикалды Тогуз-Торо районунун социалдык-экономикалык өнүгүүсүн көтөрүү максатында Каргалык айыл аймагында жайгашкан “Макмалалтын” комбинатынын райондун социалдык экономикалык өнүгүүсүнө тийгизген таасирин изилдөө үчүн аталган комбинатта өткөрдүм.

Баарыбызга белгилүү болгондой жергиликтүү өз алдынча башкаруунун көйгөйлөрү жергиликтүү мамлекеттик башкаруунун көйгөйлөрү менен тыгыз байланышта. Жергиликтүү мамлекеттик башкарууда баары жайындабы деген маселени изилдеп көрүш керек.

Мыйзамдык акттардын кийинки катарларындагы негизги орунду «Кыргыз Республикасынын Өкмөтү жөнүндө», Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө Мыйзам жана «Жергиликтүү мамлекеттик администрация жөнүндө» Мыйзам ээлейт. Анткен менен башка дагы тармактык мыйзамдар (билим берүү тууралуу, саламаттык сактоо тууралуу, суу тууралуу, Жер жана башка кодекстер) чоң мааниге ээ, анткени бир беткей тармактык централдаштыруу саясатынын күбөсү

болуп эсептелет. Бул мыйзам жергиликтүү мамлекеттик администрацияга зарыл болгон ыйгарым укуктарды бербейт.

Муниципалдык менчик жергиликтүү өз алдынча башкаруунун экономикалык базасынын негизи болуп саналат. Муниципалдык менчикти натыйжалуу башкаруу аймактардагы экономикалык көрсөткүчтөрдүн өсүшүнө таасир берет. Муниципалдык менчикти башкаруунун каржылык аспектилери зор мааниге ээ. Азыркы учурда айылдык кеңештердин деңгээлинде муниципалдык менчикти башкаруу маселелерине жетиштүү көңүл бөлүнбөй жаткандыгы маалым. Айыл өкмөтүнүн адистеринде муниципалдык менчик объектилерин натыйжалуу пайдалануу боюнча жетишээрлик деңгээлдеги билиминин жана жөндөмүнүн жоктугу негизги себептеринин бири.²⁰

Азыркы кезде муниципалдык менчикти башкаруу боюнча билим берүү программалары жетишсиз. Муниципалдык менчикти башкаруу проблемаларын терең түшүнүү аны алда канча кең-кесири үйрөнүүгө негизделүүгө тийиш.

Жергиликтүү калктын өз алдынча башкарууга болгон укугу, жергиликтүү жамааттардын мамлекеттик органдардан көз каранды болбостон жана жергиликтүү маанидеги маселелерди өз алдынча чечүү жөндөмдүүлүгү демократиялык мамлекеттин атрибуту болуп саналат. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын өз алдынчалуулугун камсыз кылуу максатында атайын мыйзамдуу түрдө укуктук муниципалдык менчикти башкаруу субъектилери түзүлгөн. Мындай мүмкүнчүлүк жарандык укуктарды жана милдеттерди реализациялоо менен ээ болууга, ээлик кылууга жана жарандык-укуктук жоопкерчилик мамилелерин жөнгө салууга багытталган (ЖӨБ жөнүндө мыйзам).

Жергиликтүү өз алдынча башкарууну муниципалдык менчиги менен кошо алганда өз алдынча болуусун анын финансы-экономикалык негизсиз элестетүү кыйын. Себеби, КРнын Конституциясына жана ЖӨБ жөнүндө мыйзамына ылайык жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары өзүнө таандык мүлктү өз алдынча тескей алат. Бирок, муниципалдык менчиктеги мүлктү же болбосо жерлерди реализациялоодо ченемдик-укуктук актыларга байланышкан көптөгөн кыйынчылыктар келип чыгат. Ошондой эле, рыноктук шарттар да чоң таасирин тийгизет.

Кыргызстандагы муниципалдык менчикти башкаруу актуалдуу темалардын бири болуп саналат. Биринчиден, мындан бир нече жылдар мурда Кыргызстандын аймагында менчиктин мындай формасы болгон эмес.

Муниципалдык менчикти²¹ түптөө процесси бүгүнкү күндө да уланууда. Экинчиден, бийлик структураларынын ишмердүүлүгүнүн эффективдүүлүгү жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынан көз каранды.

Анткени жарандардын кызыкчылыгын камтыган дээрлик бардык мамлекеттик маанидеги чечимдер жергиликтүү органдар аркылуу кабыл алынып, жергиликтүү жамааттардын жашоо турмушу менен биргеликте ишке ашат.

Жергиликтүү калк өздөрүнүн турмуш тиричилигиндеги көйгөйлөрдүн (керектөө, муктаждык жана кызыкчылык) чечилишине карап мамлекеттик саясаттын натыйжалуулугун сезе алат. Ал эми жергиликтүү жамааттын ошол керектөөсүн жана кызыкчылыгын канааттандыруу үчүн муниципалдык менчик кызмат кылып бере алат.

Жергиликтүү мамлекеттик администрацияда дагы да күчтүү башка мамлекеттик органдарга карата зарыл болгон ыйгарым укуктардын жоктугу адекватсыз мыйзамдар жана административдик практика түрүндө жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына болгон негизсиз басымга айланып кетүүдө.

Жергиликтүү бюджеттин маңызы, ал аймактын жайгашкан ишканалары, мисалга Каргалык айыл аймагында жайгашкан ири өнөр жай болуп эсептелген “Макмалалтын” комбинатынын райондун социалдык экономикалык өнүгүүсүнө тийгизген таасири маанилүү ролду ээлеп, маселелерди чечүүдө бүгүнкү күндөгү абалына көз салып, карап чыгып элге, анда жайгашкан мекеме ишканаларга, багар көрөрү жок социалдык жактан муктаж үй-бүлөлөргө, жумушсуздукка тийгизген таасирлерин алсак, эң актуалдуу тема болуп жатат.

²⁰ Тогуз-Торо райондук Жениш Туусу газетасы жана практика учурунда жыйналган маалыматтар.

²¹ 2011-жылдын 15-июлу № 101 МСУ жөнүндө мыйзам

Бул магистрдик иш үч бөлүмдөн жана ар бир бөлүм эки жана үч параграфтан турат.

Биринчи бөлүм үч параграфтан туруп, “Макмалалтын” комбинатына токтолуу, райондун социалдык-экономикалык өнүгүүсү жана комбинат менен биргеликте иш алып баруусунун теориялык негиздери каралып, аймактын экономикасын өнүктүрүүдөгү ролун жогорулатуу үчүн теориялык ыкмалар боюнча теориялык түшүнүктөр каралган.

Экинчи бөлүм үч параграфтан туруп, мында өндүрүш тармагына талдоо жүргүзүлүп, баа берилген. Бул бөлүмдүн биринчи параграфында райондун социалдык-экономикалык өнүгүүсүн жакшыртуу жана уюштуруу ал эми 2-3 параграфтарында имараттарды муниципалдык менчикке алуу боюнча бош жаткан жана пайда келтирбей жаткан эрозияга учураган имараттарды пайдалануу боюнча талдоолор көрсөтүлдү.

Үчүнчү бөлүм үч параграфтан турат. Бул параграфта негизги көйгөйлөр жана көйгөйдөн чыгуунун жолдору боюнча сунуштар жазылган. Экономикалык жагынан иштеп жаткан өндүрүштүк багыттагы кичи ишканалардын ишмердүүлүгүнө өндүргөн продукциялары жана анын көлөмү боюнча статистикалык маалыматтар, өндүрүштүк жана экспорттук потенциалы жана экономикага тийгизген таасирлери каралган.

Диссертациялык практикалды Тогуз-Торо районунун социалдык-экономикалык өнүгүүсүн көтөрүү максатында Каргалык айыл аймагында жайгашкан “Макмалалтын” комбинатынын райондун социалдык экономикалык өнүгүүсүнө тийгизген таасирин изилдөө үчүн аталган комбинатта практика өткөрүп диссертациялык маалыматтар чогултулуп, негизги көйгөйлөр камтылды.

Колдонулган адабияттар:

1. КР Мыйзамдары
2. Кыргыз Туусу газетасы
3. Тогуз-Торо райондук Жеңиш Туусу газетасы
 - a. КРӨ токтомдору
4. Жер казынасын пайдалануу чөйрөсүндө майда ишканаларды пайдалануунун дүйнөлүк тажрыйбасы/ Учурдагы экономиканын проблемалары. 2007
5. Курманалиев К. Кыргызстандын тоо кен тармагы Аки Пресс - 2012.
6. Никоноров В.В. Кыргызстандын рудалык кендери. – Бишкек – 2009.
7. Толобекова Б. Учурдагы базар шарттарында жер казынасын пайдалануунун өзгөчөлүктөрү жана принциптери / «Природные ресурсы» Илимий-техникалык журналы. – 2010.
8. Толстихин Г.М. Кыргызстандын тузсуз жер астындагы суулары жана аларды ичүү үчүн суу менен жабдууга пайдалануу / Г.М. Толстихин // Горный журнал. – 2007. – № 12. – С.22-24.
9. Хонконен Т. Экологиялык коопсуздук, пайдалуу казындыларды казып алуу жана сарамжалдуу пайдалануу. Финляндиянын жана Кыргызстандын тоо кен казып алуу өнөр жай мыйзамдарын салыштыруу – негизги өзгөчөлүктөрү.– Хельсинки – 2012.
10. Шукуров Э., Макеев Т., Кошоев М. Кыргызстан: туруктуу өнүгүү үчүн айлана чөйрө жана жаратылыш ресурстары.– Бишкек – 2007.
11. Эндрюс Крейг, Вальсер Готтард. Тоо кен-укуктук режимдер, административтик жана башкаруу чектөөлөрү / Кыргыз Республикасынын орто мөөнөттүү жана узак мөөнөттүү өнүгүү Стратегиясына салым катарында даярдалган. Минералдык-чийки зат комплекси бөлүмү – 2013.
12. Эндрюс Крейг, Вальсер Готтард. Геологиялык-геофизикалык маалымат: эл аралык алдыңкы практиканын аспектери/ Кыргыз Республикасынын орто мөөнөттүү жана узак мөөнөттүү өнүгүү Стратегиясына салым катарында даярдалган. Тоо кен казып алуу өнөр жайын башкаруу бөлүмү. – 2013.
13. Эндрюс Крейг, Вальсер Готтард. Салыштырмалуу эл аралык салык режимдери/ Кыргыз Республикасынын орто мөөнөттүү жана узак мөөнөттүү өнүгүү Стратегиясына салым катарында даярдалган. / Жер казынасын пайдалануу секторунун салык салуу системасын өркүндөтүү бөлүмү.– 2013.
15. Эндрюс Крейг, Вальсер Готтард. Ар бир өлкө

боюнча баалоо. Саясий потенциалдын көрсөткүчү жана конкреттүү проблемалар/ Кыргыз Республикасынын орто мөөнөттүү жана узак мөөнөттүү өнүгүү Стратегиясына салым катарында даярдалган. Тоо кен казып алуу өнөр жайын башкаруу бөлүмү. – 2013.

УДК: 332.7(575.2)

Бердалы кызы Гулназ

Магистрант

*Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы*

АЙМАКТАРДЫН ӨНҮГҮШҮНӨ МУНИЦИПАЛЫК МЕНЧИКТИ ПАЙДАЛАНУУНУН НАТЫЙЖАЛУУЛУГУН ЖОГОРЛАТУУ ЧОЛПОН-АТА ШААРДЫК МЭРИЯСЫНЫН МИСАЛЫНДА

Аннотация: Макалада муниципалдык менчикти башкаруудагы койгойлор жана анын эффективдүүлүгүн жогорулатуу Чолпон-Ата шаардык мериясынын мисалында каралды.

Негизги сөздөр: муниципалдык менчик; муниципалдык мүлктү башкаруу; натыйжалуу пайдалануу; жергиликтүү өз алынча башкаруу.

Бердалы кызы Гулназ

Магистрант

*Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики*

ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МУНИЦИПАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ НА ПРИМЕРЕ Г. ЧОЛПОН-АТА

Аннотация: В статье рассмотрены проблемы управления муниципальной собственностью и повышения их эффективности на примере г. Чолпон-Ата.

Ключевые слова: муниципальная собственность; собственность; управление муниципальным имуществом; эффективное использование; местное самоуправление; помещения.

В любом обществе вопрос собственности является наиважнейшим, возможно, определяющим само существование и эволюцию человеческого, общества. Ведь именно от отношения к собственности зависит устойчивость и благополучие каждого из нас и жизнь сообщества в целом. Практически не существуют отрасли или сферы деятельности человека, не связанной с собственностью. При этом собственность способна быть одновременно источником создания и управления определенными процессами, в том числе людьми. Там, где есть экономическая деятельность, там всегда присутствует проблема собственности.

Как известно, существует несколько видов собственности, определяющие условия владения, распоряжения и пользования :

- частная собственность – собственность отдельных лиц;
- государственная собственность - категория имущества, которым владеет государство в единственном лице, на правах совместной или долевой собственности;
- муниципальная собственность, находящаяся, в распоряжении муниципальных органов власти.

В Ст.223 Гражданского кодекса Кыргызской Республике и Конституции Кыргызской Республике «признаются частная, государственная, муниципальная и иные формы собственности» [1].

Присвоение средств и результатов производства осуществляется непосредственно собственниками этих средств.

Муниципальная собственность это часть экономической основы местного самоуправления. Поэтому она должна приносить пользу местным сообществам, эффективно использоваться в целях повышения благосостояния граждан территории. Главным требованием к использованию муниципальной собственности является максимально сбалансированное сочетание принципов экономической эффективности и социальной ответственности органов местного самоуправления за обеспечение жизнедеятельности муниципальных образований, социально-экономических интересов населения.

От уровня развития муниципальной собственности, а также от эффективности использования ее составляющих и всей системы в целом зависит качество жизни местного населения. Ценность муниципальной собственности определяется объемом тех материальных и социальных благ, которые может получить местное самоуправление в процессе ее использования. При этом муниципальная собственность, может служить источником доходов собственника, в этом случае источником доходов местного бюджета.

Нами были анализированы все имеющиеся в распоряжении города Чолпон-Аты муниципальных объектов в период с 2013 года по 2018 года. Управления муниципальной собственности при мэрии ведет и осуществляет свою деятельность в соответствии с законами «О местном самоуправлении» Кыргызской Республики от 15.07.2011 года № 101, «О муниципальной собственности на имущество» КР от 15 марта 2002 года № 37, «Об финансово-экономических основах местного самоуправления» Кыргызской Республики от 25.09.2003 года № 215, также, иными нормативными актами Кыргызской Республики, постановлениями и распоряжениями городского Кенеша и мэрии города Чолпон-Ата.

Управления муниципальной собственности при мэрии города Чолпон-Ата является юридическим лицом, может от своего имени приобретать и осуществлять имущественные и неимущественные права, обязанности быть истцом и ответчиком в суде, иметь самостоятельный баланс, расчетные и другие счета в банках, печать, штампы и бланки установленного образца с официальными символами.

Вся информация об имуществе, находящемся на данный момент в собственности муниципалитета, отражена в Реестре, который ведется сотрудниками управления и числится 34 объектов. Из них 14 объектов передано Правительством Кыргызской Республики согласно, постановления №827 от 16 декабря 1998 году муниципальную собственность города.

Объекты муниципальной собственности предоставляются физическим и юридическим лицам в пользование и аренду. Предоставление объектов муниципальной собственности передаются во временное в пользование и аренду производится через конкурс, а передача в частную собственность путем проведения торгов или путем прямых продаж частным или юридическим лицам.

Договора аренды земельных участков заключаются в зависимости от категории земель находящиеся на территории города, а именно:

- земли под рекламу;
- земли выделенные для торговых точек;
- городские пляжи;
- излишки земельного участка- под благоустройства и озеленение;
- земли под строительства и иного назначения.

Управление муниципальной собственности по городу Чолпон-Ата на 01.01.2019г. числится 801 договоров аренды муниципальной собственности из них: 707 договоры аренды земельных участков, годовая сумма начислений составляет 3649,7 тыс. сом. А также, в реестре помимо аренды земельных участков, числится аренды помещений, количество договоров составляет 4, годовая сумма составляет 136,0 тыс. сом. В 2019 год в реестре договоров аренды вместе прошлогодними долгами составил 7775,8 тыс. сом, получается 4126,1 тыс. сом это накопившиеся долги ненадежных плательщиков.

В целом за пять лет всего получено доход местного бюджета города от аренды муниципальных земель 20937,1 тыс. сом, муниципальных в помещениях было получено 485,2 тыс. сом, и от продажи земельных участков составило 1449,2 тыс. сом.

При этом можно отметить что, 2010-2011 году в районе “Ата-Конуш” в городе Чолпон-Ата были распределены земельные участки под строительства гостиничного, торгового комплекса свыше 200 жителям города. В то, время городская Управа земельные участки отдала без заключения договора согласно, постановления и на сегодняшний день земельные участки находятся у неизвестных лиц, не числящихся в реестре муниципальной собственности города.

Как известно, управление муниципальным имуществом считается эффективным, если достигаются те цели, на которых это имущество находится в муниципальной собственности, а именно, для обеспечения жизнедеятельности населения. Однако, как показывает анализ, доходы от муниципальной собственности составляет примерно 5% от общего дохода местного бюджета.

В целом деятельность мэрии г.Чолпон-Ата по управлению муниципальной собственности сводится к реализации правомочий собственника через заключение договоров и контроль над их исполнением, с должниками.

В настоящий момент существует необходимость в повышении эффективности использования муниципального имущества, в том, числе необходимость увеличения поступлений денежных средств бюджет города Чолпон-Ата от использования муниципального имущества. Необходимо подробнее рассмотреть проблему задолженности по договорам аренды муниципального имущества. С целью увеличения доходов бюджета необходимо усилить контроль, за уплатой арендных платежей и ужесточить административную ответственность. Необходимо ввести более четкие условия и требования. Потому что, у арендаторов нет стимула для погашения долгов, к ним не применяется строгих требований. Долги, которые не платят арендаторы нужно, через суд возместит. Таким образом, арендаторы станут более ответственными.

Невысокая эффективность использования имущества связана с тем, что контроль над земельными участками ведутся неэффективно. Управление муниципальной собственности занимают только платежами, и как выйти из поставленного плана. Контроль и проведения инвентаризации над земельными участками отодвинуто на второй план. В ходе работы по арендной плате были случаи, когда собственниками земельных участков уже приобретены в собственность земельные участки, однако, в электронном реестре договоров аренды они числились как арендаторы, что приводит к необоснованному повышению плана сбора арендных платежей.

На наш взгляд, для повышения эффективности использования муниципальной собственности и для качественного решение вопросов местного значения в процессе владения, пользования и распоряжения муниципальной собственностью необходимо решить следующие рекомендации.

– провести полной инвентаризации объектов муниципальной собственности, сдаваемого в аренду и используемого недвижимого имущества, земельных участков, принадлежащих города Чолпон-Ата;

– повышения прозрачности управления через совершенствование системы учета объектов муниципальной собственности и создание открытых для служебного пользования информационных баз данных, автоматизацию и ускорение аналитических процедур, определяющих права мэрии и руководителя муниципального предприятия (учреждений), арендаторов в отношении муниципального имущества;

– обеспечения контроля над использованием и сохранностью муниципального имущества, повышения ответственности арендаторов и подотчетности руководителя муниципального предприятия перед мэрией города как собственником муниципального имущества (земли).

Для достижения данной рекомендации необходимо создать электронной единой информационной базы данных, содержащая полную и оперативную информацию об объектах управления.

Для решения проблем, связанных с нерациональным использованием муниципальной собственности необходимо провести следующих мероприятий:

– увеличение количества информации о конкурсах и аукционах, на муниципальных объектов и привлечение интереса потенциальных покупателей с помощью рекламы через телевидения и газеты.

– провести полную инвентаризацию договоров аренды муниципального имущества, для выявления недобросовестных арендаторов, с последующим расторжением договоров аренды;

- необходимо проводить внеплановые проверки пользователей в объектах муниципальной собственности по использованию арендованных помещений;
- усилить работы земельной комиссии при мэрии города для проведения работы по взысканию задолженности арендной платы за землю и составлению исков в суд;
- повышение эффективности и прозрачности (коррупция) управления муниципальной собственности и повышение эффективности используемых имуществ, и увеличение бюджетной эффективности сдаваемого в аренду имущества и земли необходимо создать постоянную комиссию по имуществу и земельным отношениям;
- нужно выделять денежные средства, из местного бюджета для муниципального здания находящиеся в изношенном состоянии, требующий капитальный ремонт, так как ремонт муниципальной собственности, позволит использовать это имущество более эффективно.

Список литературы:

1. Гражданский Кодекс Кыргызской Республики. г.Бишкек от 8 мая 1996 года N 15 и Конституция КР В редакции Закона КР от 28 декабря 2016 года № 218 ст.12
2. Закон КР от 15 марта 2002 года №37 “О муниципальной собственности на имущества.
3. К.Б. Шабдыбеков, А.А.Исраилов Управление муниципальной собственности Кыргызской Республике. Издательство КРСУ Бишкек- 2011г. – с.102.

УДК: 659.4 (575.2)

Атабаев Канатбек Келдибекович
 Магистрант
 Кыргыз Республикасынын Президентине
 караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

МАМЛЕКЕТТИК АЫЛ ЧАРБА ФОНДУНУН ЖЕРЛЕРИИН НАТЫЙЖАЛУУ ПАЙДАЛАНУУСУНУН ЖОГОРУЛАТУУ ФРУНЗЕ АЙЫЛ ОКМОТУНУН МИСАЛЫНДА

***Аннотация:** Бул макалада Кыргыз Республикасынын Сокулук районунун Фрунзе айыл өкмөтүнүнүн жергиликтүү өз алдынча ички иш жүргүзүүдө жакшыртуу технологияларын киргизүүнүн натыйжасында жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын тейлөө сапатын жогорулатуу жана мүмкүн болгон аткаруу деңгээлин күчөтүү каралды.*

***Негизги сөздөр:** эффективтүүлүк, жер, жер колдонуу, түшүм, аренда, колдонуучу жолдор, киреше, рентабильдүүлүк, көрсөткүчтөр, чарба жерлери*

Атабаев Канатбек Келдибекович
 Магистрант
 Академии государственного управления
 при Президенте Кыргызской Республики

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬ ФОНДА ПЕРЕРАСПРЕДЕЛЕНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ УГОДИЙ (НА ПРИМЕРЕ ФРУНЗЕНСКОГО АЙЫЛ ОКМОТУ)

***Аннотация:** В этой статье рассмотрены пути эффективности использования земель фонда перераспределения Кыргызской Республики на примере Фрунзенского айыл окмоту по ведению внутреннего делопроизводства, повышение качества обслуживания и усиление возможного уровня исполнения органами местного самоуправления.*

Ключевые слова: эффективность, земля, землепользование, показатели, сельскохозяйственные угодья, урожайность, прибыль, аренда, рентабельность, угодья, пути повышения.

Повышение эффективности сельскохозяйственного производства возможно лишь при рациональном использовании природных ресурсов, в том числе земли, имеющей исключительно важное значение для обеспечения продовольственной безопасности страны. В сложившихся условиях на эффективность использования земель сельскохозяйственного назначения немаловажное значение оказывает ее форма хозяйствования.

В настоящее время общая территория земель Фрунзенского айыл окмоту составляет 10541 га из них 8548 га земли сельскохозяйственного назначения относятся к Фрунзенскому айыл окмоту, 517 га земли населенных пунктов, 293 га земли промышленности, транспорта, связи, обороны и иного назначения, 42 га земли водного фонда, 1198 га земли запаса, 616 га земли используемые за пределами административной границы. Из 8548 га земель с/х назначения, 1541 составляют земли ГФСУ. Земли ГФСУ полностью сдаются в аренду. В 2018 году средний размер арендной платы за 1 га орошаемой пашни, представленный через коммерческий конкурс (аукцион), составляет 7500 сом, кроме этого земельный налог составляет 425,73 сом, социальные отчисления 425,73 сом, всего 8351,46 сом. Плата за богарную пашню составляет 1500 сом арендной платы, земельный налог 67,2 сом, социальные отчисления 672 сом, всего 298,4 сом. Плата за многолетние насаждения составляет 594 сом арендной платы, земельный налог 238,5 сом, социальные отчисления 238,5 сом, всего 1016 сом.

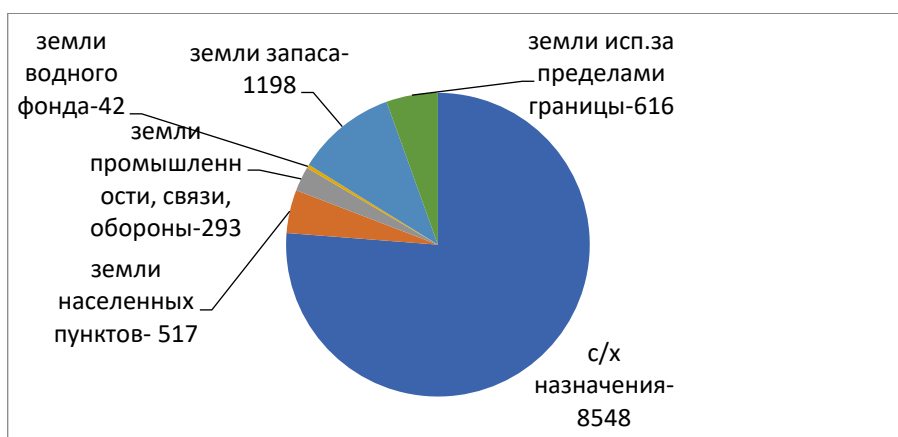

Диаграмма 1. Общая территория Фрунзенского айыл окмоту

Как видно из диаграммы 2 во Фрунзенском айыл окмоту по состоянию на конец 2018 года по сравнению с 2017 годом показатели снизились. За 2018 год сбор зерновых составил 6615 ц., по сравнению с 2017 годом меньше на 3800ц. Площадь посева зерновых культур снизился с 194 га до 188 га, отдав часть посевных площадей под посев кукурузы на силос, которая является одним из основных видов корма крупного рогатого скота. Ранее на эту культуру приходилось не более 20 га от общей площади посевных полей. Урожайность падает по причинам продолжительной весенней и летней засухи, маловодья и дефицита поливной воды. Многолетние травы являются основной кормовой базой КРС Фрунзенского айыл окмоту, так как из них делают сено. Наибольший валовый сбор приходится на многолетние травы. Многолетние травы являются основной кормовой базой КРС Фрунзенского айыл окмоту, так как из них делают сено. За последние 5 лет во Фрунзенском айыл окмоту валовый сбор многолетних трав увеличился на 3275 цен/га или на 17,7 % по отношению к 2017 году.

Валовый сбор кукурузы на силос в 2018 году уменьшился почти вдвое по отношению к 2017 году и составил лишь 3292 цен/га, тогда как год назад этот показатель был равен 7000 цен/га. Доля зерновых культур также уменьшилась и составила 3728 цен/га в 2018 году. Анализ по мо-

лочной продуктивности коров показывает, что в 2018 году в среднем на каждую фуражную корову было надоено по 3975 кг. молока за лактацию, а в 2017 году она увеличилась и составила 4249 кг. молока при жирности 3,83%, или уменьшил, составило 202 кг.

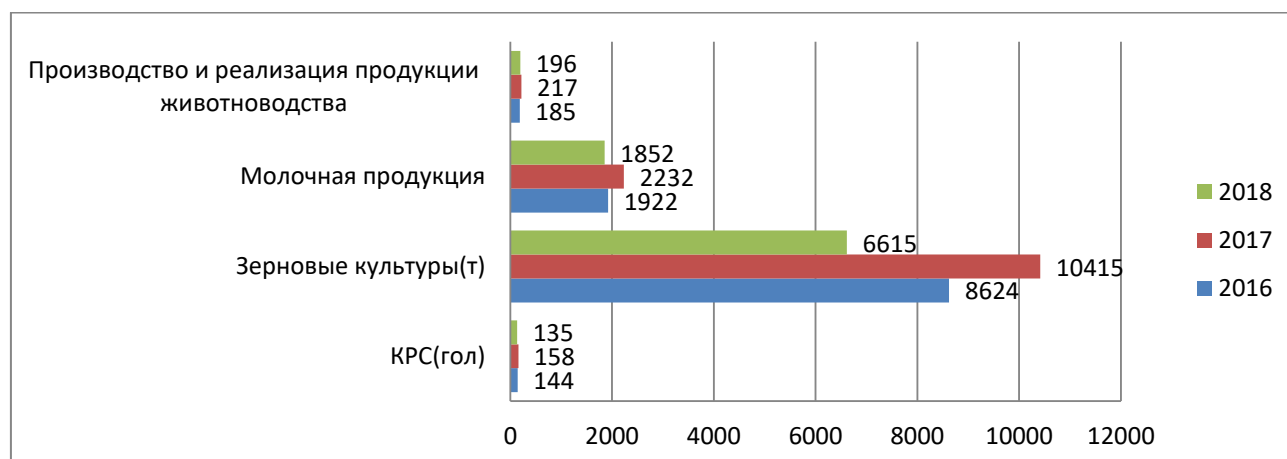

Диаграмма 2. Анализ динамики производства сельскохозяйственной продукции во Фрунзенском айыл окмоту за 2016-2018 гг.

Рациональное использование земли – одна из основ эффективной деятельности Фрунзенским айыл окмоту потому, что результаты земледельческого труда служат кормовой базой для поголовья скота. Таким образом, в кормопроизводстве находят выражение взаимосвязи между растениеводством и животноводством. Экономическая роль и его эффективность зависят от продуктивности кормопроизводства и правильного соотношения между этими отраслями.

Таким образом, мы пришли к выводу, что до начала 2018 года наблюдалась ежегодная тенденция роста таких показателей как поголовье скота, удой и надой молока, приплод и реализация молока, а в 2018 снижен рост этих показателей.

Все эти отрицательные явления образовались:

- из-за недостаточности материальных и финансовых средств для осуществления своих поставленных целей и задач;
- разрыв существовавших хозяйственных связей привели к тому, что поставки сельскохозяйственной техники, горюче-смазочных материалов (ГСМ), минеральных удобрений, ядохимикатов и других средств сократилось до минимума;
- имеющаяся техника морально и физически устарела, не хватало запасных частей к ним.

Практика показывает, что проводить полноценный севооборот на малых площадях довольно затруднительно, тем более в настоящее время многие главы крестьянских (фермерских) хозяйств практически не владеют определенными знаниями, как правильно осуществлять севооборот. Выращивание на одной и той же площади одних и тех же культур в течении нескольких лет подряд приведет к резкому снижению урожайности и деградации земель.

Низкая эффективность организации производства в крестьянских (фермерских) хозяйствах напрямую связана с кадровым обеспечением, обучением и повышением квалификации фермеров. Преобладающее большинство руководителей крестьянских хозяйств организует свою деятельность по производству отдельных видов животноводческой продукции без соответствующего сертификата.

В республике не осуществляется систематическая и целенаправленная работа по подготовке и переподготовке специалистов сельского хозяйства в рыночных условиях, организаторов крестьянских (фермерских) хозяйств, оказанию им необходимых консультационных услуг по прогрессивным методам агротехники, обмену передовым опытом и др.

Для повышения эффективности сельско - хозяйственных угодий необходимы:

- восстановленные и дальнейшее повышение утраченного плодородия земли, рекультивация засоленных, а также повышение водообеспеченности неорошаемых земель;
- повышение деловой квалификации и забота о здоровье непосредственных производителей сельского хозяйства и перерабатывающих предприятий;
- восстановление и увеличение основного капитала (тракторов, комбайнов и другой сельскохозяйственной техники и оборудования, рабочего и продуктивного скота) в необходимых размерах;
- внедрение новых технологий, основанных на достижениях научно-технического прогресса в земледелии и животноводстве;

Роль государства в повышении эффективности использования земель ГФСУ велика. В этой связи, важно добиться создания необходимой законодательно-нормативной базы, а именно:

- Предоставить в аренду земель Государственного фонда сельскохозяйственных угодий через аукцион осуществляется в рамках земельно-планировочной зоны согласно Перспективному плану, которые определены как экономически привлекательные земли, подлежащие предоставлению через аукцион. Для этого должны следовать законы. Проверяться:

- Протокол содержащий следующие сведения: стартовый и окончательный размер арендной платы, обязательства сторон по подписанию договора аренды земельного участка, номер лота, срок аренды и т.д.

- Договор аренды земельного участка между айыл окмоту и арендатором - победителем аукциона.

- Изменение дополнений в Положение.

Кроме того необходимо развить информационную систему, обеспечить гарантии соблюдения прав и интересов крестьянских (фермерских) кооперативов, а также в переподготовке и формировании кадров новой формации, способных заниматься проведением аграрной политики и реализацией инвестиционных проектов.

Список литературы:

1. Абдымаликов К.А. Аграрная реформа и причины спада сельскохозяйственного производства // Проблемы рыночного механизма в АПК: Сб. науч. тр. —1994 -с.11.
2. Исманов А. Использование трудовых ресурсов в сельском хозяйстве Кыргызстана.- Фрунзе: Илим, 1983.- 212 с.
3. Джумакова А. А. // Проблемы развития сельского хозяйства Кыргызской Республики // Вестник КРСУ. 2014. Том 14. № 8
4. Орузбаев А.У. Что такое агропромышленные комплексы.-Фрунзе: Кыргызстан/ 1979.
5. Государственная программа развития сельскохозяйственных кооперативов в КР на 2015-2020 гг.
6. Закон КР от 1 февраля 2001 года № 15 «О защите прав предпринимателей».
7. Закон КР «О развитии сельского хозяйства Кыргызской Республики» от 26 мая 2009 года № 166
8. Национальная стратегия устойчивого развития Кыргызской Республики на период 2013-2017 годы (Утверждена Указом Президента Кыргызской Республики от 21 января 2013 года № 11).
9. Проект Стратегии развития сельского хозяйства Кыргызской Республики до 2020 года. [http:// batken.agroinfo.kg](http://batken.agroinfo.kg).
10. Постановление «О Прогнозе социально-экономического развития Кыргызской» от 14 августа 2014 года № 469

Абыкеев Автандил Закирович
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

ЖЕРГИЛИКТУУ ОЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНЫН СТРАТЕГИЯЛЫК БАШКАРУУ СИСТЕМАСЫН ЖАКШЫРТУУ

Аннотация: Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана коомдук-экономикалык өнүгүүнү башкаруу XXI кылымдын тиешелүү талаптарына жооп берип, келечекке басым жасоо менен жүзөгө ашырылышы керек. Кыргыз Республикасында жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарын түзүүнүн азыркы коомдук-экономикалык жана саясий шарттар жергиликтүү өз алдынча башкарууну өнүктүрүү боюнча технологияларды стратегиялык башкаруунун объективдүүлүгүн аныктайт. Интеллектуалдык ресурстар, туристтик иш-чаралар атаандаштыктын азыркы шарттарында жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын стратегиялык пландаштыруусуна ылайык келүүсү абзел жана коомдук-экономикалык өнүгүүгө коомчулуктун күч-аракеттерин бириктирүү зарыл.

Негизги сөздөр: башкаруу, стратегия, жергиликтүү өз алдынча башкаруу, аныктайт технологиясы, башкаруу жана коом.

Абыкеев Автандил Закирович
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ В ОРГАНАХ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ

Аннотация: Управление социально-экономическим развитием местного самоуправления, соответствующее вызовам XXI в., должно осуществляться с ориентацией на перспективу. Современные социально-экономические и политические условия формирования местного самоуправления в Кыргызской Республике объективно определяют необходимость применения технологии стратегического управления в процессе развития местного самоуправления. Стратегическое планирование местного самоуправления в современных условиях роста конкуренции за привлечение инвестиций, интеллектуальных ресурсов, туристов, событий, является наиболее адекватным инструментом, способным консолидировать усилия администрации и общества в решении проблем социально-экономического характера.

Ключевые слова: управление, стратегия, местное самоуправление, определяет, технологии, администрация, общество.

Управление социально-экономическим развитием местного самоуправления, соответствующее вызовам XXI в., должно осуществляться с ориентацией на перспективу. Являясь одной из форм публичной власти, местное самоуправление предназначено для привлечения населения к активному участию в управлении своей территорией, преодоления разрыва и отчуждения граждан от власти.

Стратегический подход получает все большее применение в современном местном управлении. Стратегические цели регионального социально-экономического развития могут считаться обоснованными и практически реализуемыми в том случае, если они проработаны в аспекте местного самоуправления²².

Стратегическое планирование местного самоуправления в современных условиях роста конкуренции за привлечение инвестиций, интеллектуальных ресурсов, туристов, событий, является

²² Руководство по планированию, мониторингу и оценке результатов развития, Программа Развития Организации Объединенных Наций, 2009

наиболее адекватным инструментом, способным консолидировать усилия администрации и общества в решении проблем социально-экономического характера.

Сегодня в Кыргызстане в государственном и местном управлении отмечается усиленный интерес к проблеме стратегического планирования социально-экономического развития.

Стратегическое управление - это управление развитием. «Развитие - это движение вперед, формирование новых черт и становление новых структурных характеристик рассматриваемого объекта»²³. Система стратегического управления местного самоуправления включает в себя несколько частей, а именно: анализ и оценку необходимой информации, выработку и принятие решений, и организацию их выполнения; анализ полученных результатов и внесение корректировок в ход дальнейшей работы.

Планирование представляет собой один из методов принятия стратегических решений, которое занимает одно из центральных мест в обеспечении социально-экономического развития местного самоуправления. «Планирование – это проектирование желаемого будущего и эффективных путей его достижения»²⁴. Планирование можно подразделять на текущее и стратегическое. Текущее планирование в местном управлении осуществляется на очередной год с разбивкой по кварталам, что позволяет осуществлять программные мероприятия, срок реализации которых превышает год. Стратегическое планирование, в отличие от текущего, предполагает учет влияния внешней среды на местное самоуправление, а также учет его сильных и слабых сторон. Эта информация помогает определить необходимую стратегию развития данного местного самоуправления.

Процесс планирования должен отвечать следующим принципам: непрерывности, субсидиарности, комплексности, а также высокой адаптивности к изменениям и эффективности функционирования. Этим признакам отвечает комплексное территориальное индикативное планирование. Под этим подразумевается система предплановых, плановых, а также постплановых работ, которая позволяет сформулировать обоснованную территориальную политику, стратегические приоритеты, согласованные органами власти, бизнес-сообществом и гражданским сообществом, а также комплекс планов и программ сбалансированного и устойчивого развития местного самоуправления.

При планировании социально-экономического развития местного самоуправления представляется необходимым проведение анализа существующей социально-экономической обстановки. Перспективы развития города определяются внешними и внутренними факторами. Внутренние факторы – это количество и качество ресурсов, которыми располагает местное самоуправление, а также финансовое положение района, условия развития предпринимательства, состояние экологии и коммунальных служб, уровень развития инфраструктуры. Анализ внутренних ресурсов местного самоуправления позволяет делать выводы о состоянии ресурсов, его сильных и слабых сторонах. Внешние факторы – это, прежде всего, географическое положение местного самоуправления, а также те факторы, которые могут оказывать влияние на местное самоуправление извне. Их анализ позволяет диагностировать проблемы, которые могут возникнуть при разработке и реализации планов развития местного самоуправления²⁵.

Происходит радикальный пересмотр склейки «социально-экономическое», не соответствующей реалиям нынешнего дня. Важно четко разделить экономические и социальные цели развития. Постановка собственно социальных целей развития территории возможна только при разделении «социального» и «экономического», являющихся принципиально разными источниками конфликтующих целей.

При оценке социально-экономического развития района в качестве основного документа выступает концепция и стратегия социально-экономического развития местного самоуправления. Эти документы могут быть объединены в единый документ. В зависимости от задач, которые стоят перед местным самоуправлением, стратегические планы и концепции могут быть среднесрочными (3-5

²³ Гапоненко А. Стратегическое планирование социально-экономического развития регионов и городов / А. Гапоненко // Государственная служба. – 2008. – №6. – С. 90.

²⁴ Гранберг А. Г. Основы региональной экономики: Учебник для вузов. - М., 2003. – С.21.

²⁵ Бочко В.С. Актуализация и пролонгация планов стратегического развития территорий// Управленец. - 2010. - № 7-8. - С.22.

лет) или же долгосрочными (10-15 лет). При отсутствии концепции развития местного самоуправления, стратегия интегрирует в некое согласованное целое, где указаны главные цели и задачи развития села и района, его конкурентные возможности, а также основные организационные действия. «Наличие стратегии у местного самоуправления значительно увеличивает его шансы на успешную реализацию намеченных действий»²⁶.

В «Национальной стратегии-2018-2040» раскрыты семь сценария развития, привязанных к глобальным факторам (Картина будущего. Цели развития, человек-семья-общество, экономическое благополучие и качество среды для развития, государственное управление, приоритетные направления КР на период до 2023 года и управление развитием). Сценарий призван обеспечить деятельную управленческую позицию на объекте управленческой деятельности²⁷.

Достижение желаемой картины развития к 2040 году зависит от управления изменениями на каждом этапе, качественного определения приоритетов, четкой и подотчетной реализации каждой поставленной цели²⁸.

Высокая измеримость поставленных целей и задач, постоянный мониторинг прогресса, тщательное отслеживание индикаторов, а также система управления изменениями, позволяющие своевременно реагировать и вносить корректировки в результате внешних сдвигов, выступают как основное требование Стратегии. Стратегия должна заложить инструмент индивидуальной и институциональной ответственности за реализацию возложенных задач²⁹.

Стратегическая разработка включает следующие основные цели: к 2040 году гражданин Кыргызской Республики должен обладать потенциалом, позволяющим ему обеспечить достойный уровень жизни себе и своей семье, быть способным адаптироваться к условиям изменяющегося мира, система здравоохранения должна быть доступной и качественной, иметь доступ к качественному образованию, иметь высокий уровень личных доходов и возможность самореализации, чувство безопасности и уверенности в завтрашнем дне будет гарантировано масштабными мерами обеспечения общественной безопасности³⁰.

Комплексное исследование управления социально-экономическим развитием местного самоуправления невозможно без их системного представления. Системообразующая основа и главный механизм саморазвития местного самоуправления - это производственно-социальный комплекс, в рамках которого перерабатываются имеющиеся ресурсы. Это финансовые, трудовые, правовые ресурсы необходимы для нормального функционирования. Конечной целью данного процесса является повышение качества жизни населения и окружающей среды.

Важнейшим инструментом и функцией управления социально-экономическим развитием местного самоуправления является стратегическое планирование. Его можно представить, как непрерывный процесс, позволяющий вырабатывать целевые ориентиры, планировать действия и ресурсы для достижения поставленных целей на основе комплексного анализа и прогноза тенденций развития.

Результаты анализа накопленного опыта в сфере местного самоуправления обнаруживают наличие на этом уровне всех актуальных проблем современного общества. Их четкая классификация позволит более эффективно определять приоритетные направления совершенствования управления комплексным развитием местного самоуправления.

Исследование процесса перспективного планирования развития местного самоуправления позволяет утверждать, что существующая модель построена на позиции предвидения новых задач при разработке стратегий. Однако она не оправдывает себя в случае, когда необходимо реагировать на события, частично предсказуемые, но развивающиеся быстрее, чем система управления смогла бы вовремя принять необходимые решения. Таким образом, практика территориального планирования должна быть дополнена принципом своевременных решений.

²⁶ Андреева Т.В. Планирование и прогнозирование социально-экономического развития территорий. - Улан-Удэ, 2016. – С.16.

²⁷ Национальная стратегия развития Кыргызской Республики на 2018-2040 годы. – Б., ноябрь, 2018 год. – С.8.

²⁸ Закон Кыргызской Республики «О государственном стратегическом управлении и планировании...». – С. 5.

²⁹ Национальная стратегия развития Кыргызской Республики на 2018-2040 годы. – Б., ноябрь, 2018 год. – С.12.

³⁰ Национальная стратегия развития Кыргызской Республики на 2018-2040 годы. – Б., ноябрь, 2018 год. – С.123.

Для оценки эффективности реализации стратегии комплексного развития и, как следствие, функционирования местного самоуправления наиболее конструктивной и актуальной является методология ресурсно-потенциального подхода. На основе этого эффективность определяется максимальным удовлетворением потребностей населения и наилучшим качеством окружающей среды на единицу задействованных ресурсов при минимальной разнице между имеющимся и фактически задействованным ресурсным потенциалом.

Сегодня роль местного самоуправления очень велика, оно представляет собой один из важнейших институтов гражданского общества, поэтому следует использовать любую возможность, позволяющую вовлечь человеческий ресурс в конструирование устойчивых и взаимовыгодных связей между участниками стратегического планирования, с целью налаживания бесперебойного механизма, обеспечивающего удовлетворение базовых потребностей современного кыргызского общества. А закон о стратегическом планировании может исполнить роль стимула в инициировании и эффективном воплощении этого процесса, зеркально отражающий уровень развития демократии в государственном устройстве и управлении.

Список литературы:

1. Андреева Т.В. Планирование и прогнозирование социально-экономического развития территорий. - Улан-Удэ, 2016. – С.16.
2. Бочко В.С. Актуализация и пролонгация планов стратегического развития территорий// Управленец. - 2010. - № 7-8. - С.22.
3. Гапоненко А. Стратегическое планирование социально-экономического развития регионов и городов // Государственная служба. – 2008. – №6. – С. 90.
4. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики: Учебник для вузов. - М., 2003. – С.21.
5. Закон Кыргызской Республики «О государственном стратегическом управлении и планировании...». – С. 5.
6. Национальная стратегия развития Кыргызской Республики на 2018-2040 годы. – Б., ноябрь, 2018 год. – С.8.
7. Руководство по планированию, мониторингу и оценке результатов развития, Программа Развития Организации Объединенных Наций, 2009

УДК: 658.7 (575.2)

*Айтматова Зана Маратовна
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы*

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА МАМЛЕКЕТТИК САТЫП АЛУУЛАР ТУТУМУ

Аннотация: Бул макалада Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сатып алуулар системасын талкуулайт

Негизги сөздөр: Мамлекеттик сатып алуулар, мамлекеттик сатып алуулар бөлүмү сатып алуучу, берүүчү, Конкурс комиссиянын.

СИСТЕМА ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПОК В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Аннотация: В данной статье рассматривается система государственных закупок Кыргызской Республики

Ключевые слова: Государственные закупки, Департамент государственных закупок, Закупающая организация, Поставщик, Конкурсная комиссия.

Как показывает мировой опыт, в странах с развитой рыночной экономикой, в том числе в сфере закупок товаров, работ, услуг, выступает в качестве важнейшего элемента механизма государственного регулирования развития экономики и обеспечения высоких темпов экономического роста.

На данный момент закон Кыргызской Республики «О государственных закупках» развивается и совершенствуется. Основным значением данного закона является необходимость экономии бюджетных средств и борьбы с коррупцией.

История развития государственных закупок в КР следующая:

- 1986 – Комиссия ООН по праву Международной торговли (ЮНИСТРАЛ) приняло постановление по госзакупкам
- 1993 – на 26 сессии ЮНИСТРАЛа в Вене принимается Типовой Закон о закупках
- 1994 – Модельный Закон о госзакупках для развивающихся стран и стран бывшего соц. лагеря
- 1997 - Создание Государственного агентства по закупкам при Правительстве КР
- 1997 - Первый Закон КР «О государственных закупках товаров, работ и услуг»
- 2004 – Второй Закон КР «О государственных закупках товаров»
- 2015 – Закона КР «О государственных закупках»

В каждой бюджетной организации на сегодняшний день имеется отдел по закупкам, где специалисты проходят обучение и после получения сертификатов проводят тендера на закупку товаров, услуг и работ.

Закон устанавливает общие правовые и экономические принципы государственных закупок и регулирует порядок проведения государственных закупок.

В соответствии закону, организация, которая проводит закупочную деятельность не вправе делить государственные закупки на части либо снижать стоимость закупок для избежание проведения процедур конкурса.

На официальном портале государственных закупок Кыргызской Республики размещается информация по конкурсу на покупки товаров, оказание услуг и выполнения работ с единым порядком размещения заказов для государственно бюджетных организаций, что способствует эффективно и открыто использовать бюджетные средства.

Уполномоченным государственным органом в системе Государственных закупок является Департамент госзакупок (ДГЗ) при Минфине КР.

Основными функциями, которыми обладает уполномоченный государственный орган по государственным закупкам, являются:

- 1) разработка проектов нормативных правовых актов для функционирования системы государственных закупок, включающей порядок и процедуры закупок;
- 2) координация и регулирование деятельностикупающих организаций по осуществлению закупок товаров, работ, услуг и консультационных услуг;
- 3) применение штрафных санкций в случае рассмотрения и выявления нарушений уполномоченным государственным органом по государственным закупкам, аудиторами и другими органами, а также по результатам рассмотрения жалоб межведомственной комиссией;

- 4) формирование и ведение единых республиканских реестров закупающих организаций, договоров о государственных закупках и базы данных ненадежных и недобросовестных поставщиков (подрядчиков);
- 5) содействие закупающим организациям в осуществлении закупок товаров, работ, услуг и консультационных услуг, обучение и оказание консультационной помощи;
- 6) обеспечение открытости и гласности процедур закупок, включая публикацию рассмотренных жалоб на веб-портале государственных закупок;
- 7) составление статистической и аналитической информации о проведенных государственных закупках;
- 8) внедрение лучшей практики и инновационных технологий в систему государственных закупок³¹.

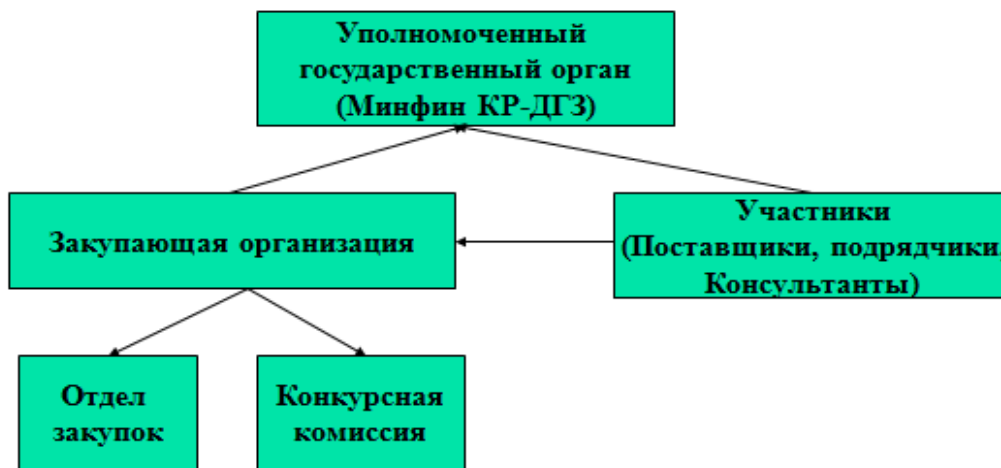

Рисунок 1. Участники системы государственных закупок

Уполномоченный государственный орган по государственным закупкам обязан при проведении мониторинга и выявлении нарушений законодательства Кыргызской Республики в области закупок применять следующие меры:

- 1) обязать закупающую организацию принять решение в соответствии с настоящим Законом;
- 2) обязать закупающую организацию пересмотреть свое незаконное решение или отменить конкурс;
- 3) приостановить процесс закупок;
- 4) Сотрудники уполномоченного государственного органа по государственным закупкам вправе входить только в состав конкурсных комиссий, созданных уполномоченным государственным органом по государственным закупкам для собственных нужд;
- 5) принять решение о прекращении процедур закупок.
- 6) направить материалы о допущенных нарушениях в соответствующие правоохранительные органы;
- 7) отменить конкурс по результатам решения независимой межведомственной комиссии по рассмотрению жалоб и протестов (далее - независимая межведомственная комиссия) и (или) уполномоченного отдела по мониторингу государственных закупок³².

Закупающая организация возлагает ответственность за осуществление закупок на один из своих отделов (далее - отдел закупок) и по каждому конкурсу создает новую конкурсную комиссию.

³¹ Закон КР "О государственных закупках", от 3 апреля 2015 года № 72, ст. 9

³² Закон КР "О государственных закупках", от 3 апреля 2015 года № 72, ст. 9 (В редакции Закона КР от 11 января 2019 года N 4)

Отдел закупок осуществляет следующие функции:

- 1) разрабатывает план государственных закупок в натуральном и денежном выражении на очередной финансовый год или другой период планирования и размещает его на веб-портале государственных закупок;
- 2) определяет метод закупок в соответствии с требованиями настоящего Закона;
- 3) осуществляет контроль за проведением процедур закупок в целях обеспечения их соответствия требованиям настоящего Закона;
- 4) осуществляет мониторинг цен на закупаемые товары, работы и услуги (на этапе планирования, составления плана закупок, при заключении рамочного соглашения и при закупке методом прямого заключения договора);
- 5) разрабатывает предквалификационную документацию на основании стандартных конкурсных документов и проводит предквалификацию;
- 6) разрабатывает конкурсную документацию на основании стандартных конкурсных документов и направляет на утверждение конкурсной комиссии;
- 7) публикует объявления о предстоящих закупках;
- 8) отстраняет поставщика (подрядчика) от участия в процедурах государственных закупок в случаях, предусмотренных в статьях 5 и 6 настоящего Закона;
- 9) инициирует включение в базу данных ненадежных (недобросовестных) поставщиков (подрядчиков);
- 10) проводит рассылку разъяснений и изменений предквалификационной и конкурсной документации и протокола предконкурсных совещаний участникам конкурса;
- 11) размещает на веб-портале государственных закупок предквалификационную и конкурсную документацию;
- 12) ведет регистрацию поставщиков (подрядчиков), подавших заявку на предквалификационный отбор и (или) конкурсную заявку;
- 13) проводит инструктаж членов конкурсной комиссии, регистрирует поставщиков (подрядчиков), участвующих в процедуре вскрытия конвертов с конкурсными заявками, и организует вскрытие конвертов с конкурсными заявками;
- 14) составляет протокол процедур закупок;
- 15) размещает на веб-портале государственных закупок протокол вскрытия конвертов с конкурсными заявками, протокол процедур закупок и информацию о результатах конкурса, за исключением электронных закупок, где протоколы формируются и размещаются на веб-портале системой автоматически;
- 16) на основании решения конкурсной комиссии вносит предложение о присуждении договора или рамочного соглашения победителю от имени закупающей организации;
- 17) направляет от имени закупающей организации уведомление о присуждении договора или рамочного соглашения всем участникам процедур закупок;
- 18) отменяет конкурс в случаях, предусмотренных статьей 31 настоящего Закона;
- 19) представляет периодический (ежеквартальный, годовой) сводный отчет о проведенных закупках товаров, работ, услуг и консультационных услуг по форме, утверждаемой Правительством Кыргызской Республики;
- 20) обеспечивает сбор и хранение конкурсных документов, конкурсных заявок поставщиков (подрядчиков) и другой документации, в том числе электронной версии, касающейся государственных закупок, в течение трех лет.

Конкурсная комиссия закупающей организации осуществляет следующие функции:

- 1) утверждает предусмотренные критерии в конкурсной документации;
- 2) проводит вскрытие конвертов с конкурсными заявками, за исключением электронных закупок, где вскрытие проводится системой автоматически в срок, указанный в конкурсной документации;
- 3) составляет и подписывает протокол вскрытия конвертов с конкурсными заявками и передает в отдел закупок для размещения на веб-портале, за исключением проведения закупок электронным способом, где конкурсные заявки вскрываются веб-порталом автоматически и протокол

вскрытия конвертов с конкурсными заявками автоматически формируется и размещается на веб-портале системой автоматически;

4) проводит оценку конкурсных заявок, используя процедуры и критерии, предусмотренные конкурсной документацией, в соответствии с настоящим Законом готовит оценочный отчет о результатах конкурса с указанием рейтинга победителей;

5) выносит решение по вопросу определения победителя или другое решение по результатам процедур закупок.

4. В состав конкурсной комиссии должно входить не менее трех человек. Один из членов конкурсной комиссии должен быть специалистом по закупкам, имеющим подтверждающий сертификат. Все специалисты отдела закупок закупающей организации должны иметь подтверждающие сертификаты. Специалисты отдела закупок закупающей организации, не входящие в конкурсную комиссию, не могут принимать решения при определении победителя конкурса.

5. Руководитель закупающей организации может входить в состав конкурсной комиссии закупающей организации.

6. Руководитель, отдел закупок и члены конкурсной комиссии закупающей организации несут персональную ответственность за нарушения положений настоящего Закона, нормативных правовых актов в области государственных закупок.

7. В случае если несколько закупающих организаций намерены осуществить государственные закупки одних и тех же товаров или услуг, Правительство Кыргызской Республики определяет порядок и орган, который будет осуществлять организацию закупок от лица этих закупающих организаций³³.

8. Закупающая организация самостоятельно определяет подведомственную организацию для проведения централизованных конкурсов для своих подведомственных и территориальных подразделений.

9. Закупающая организация проводит закупки в электронном формате, в том числе с использованием электронного каталога в порядке, определяемом Правительством Кыргызской Республики³⁴.

Бюджетное учреждение после утверждения республиканского бюджета на основании бюджета или сметы расходов разрабатывает план государственных закупок на один год и размещает его на веб-портале государственных закупок. План закупок должен содержать информацию о предмете государственных закупок, его количестве и предполагаемые цены, и сроки проведения закупок. Закупающая организация вправе внести изменения и дополнения в годовой план государственных закупок с обязательным размещением на веб-портале государственных закупок внесенных изменений. Не допускается приобретение товаров, работ и услуг, не предусмотренных в годовом плане государственных закупок (уточненным годовым планом государственных закупок).

Список литературы:

1. Закон КР "О государственных закупках", от 3 апреля 2015 года № 72
2. Постановление Правительства КР от 12 августа 2015 года N 568 "Об утверждении Порядка проведения централизованных закупок"
3. Положение о правилах проведения электронных государственных закупок (утверждено приказом Минфина КР от 14 октября 2015 года N 175-п)

³³ Постановление Правительства КР от 12 августа 2015 года N 568 "Об утверждении Порядка проведения централизованных закупок"

³⁴ Положение о правилах проведения электронных государственных закупок (утверждено приказом Минфина КР от 14 октября 2015 года N 175-п)

Алиев Ринат Канатбекович
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуруу Мамлекеттик башкаруу академиясы

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ РЕГИСТРАЦИОННОЙ СЛУЖБЫ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Аннотация: Обеспечение собственной безопасности, а также безопасности своих граждан является одной из основных задач любого государства. Современный специалист в области информационных технологий должен обладать знаниями и навыками обеспечения информационной безопасности. Связано это с тем, что в информационных системах Государственной регистрационной службы хранится и обрабатывается критически важная информация, нарушение конфиденциальности, целостности или доступности которой может привести к нежелательным последствиям. Поэтому вопросам обеспечения информационной безопасности должно уделяться внимание на всех этапах разработки и эксплуатации информационных систем.

Ключевые слова: безопасность, информационные технологии, конфиденциальность, база данных, Государственная регистрационная служба при Правительстве КР, национальная безопасность.

Алиев Ринат Канатбекович
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК КАТТОО КЫЗМАТЫНЫН ТУТУМУНДА МААЛЫМАТТЫК КООПСУЗДУК СИСТЕМАСЫН ӨРКҮНДӨТҮҮ

Аннотация: Жарандарынын жана өз коопсуздугун камсыз кылуу ар бир мамлекеттин негизги милдеттеринин бири болуп саналат. Маалыматтык технологиялар жаатындагы заманбап адис маалыматтык коопсуздукту камсыз кылуунун билим жана тажрыйбаларына ээ болушу керек. Бул мамлекеттик каттоо кызматынын маалыматтык системаларында маанилүү маалымат сакталып жана иштелип чыккандыгына байланыштуу, купуялуулукту бузуу, туура эмес көрүнүштөргө жана кесепеттерге алып келиши мүмкүн. Ошого байланыштуу маалыматтык коопсуздукту камсыз кылуу маселелерине маалыматтык системаларды иштеп чыгуунун жана пайдалануунун бардык этаптарына көңүл буруу керек.

Ачкыч сөздөр: Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик каттоо кызматы, улуттук коопсуздук, маалыматтык технологиялар, купуялуулук, маалыматтар базасы.

Безопасность является социальным явлением. Это отмечал ещё К. Маркс, который писал, что «безопасность есть высшее социальное понятие гражданского общества»³⁵. С ним соглашается и А. Д. Градовский, который указывал, что «государство, не дающее гражданам ничего, даже безопасности, несомненно, вызовет сначала равнодушие, потом вражду народа; оно разложится и погибнет или от внешнего врага, поддерживаемого апатией масс, или от внутренних раздоров»³⁶. Важнейшим видом безопасности является национальная безопасность. Современные авторы национальную безопасность рассматривают как синоним оборонной политики, а в качестве важнейшей цели национальной безопасности называют самосохранение нации как особой культурно-исторической, политической общности, что подразумевало бы защиту государственного строя, национальных идеалов, традиций, стиля жизни.

³⁵ Маркс К. К еврейскому вопросу // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. Т.1. С. 401.

³⁶ Градовский А. Национальный вопрос в истории и литературе // Собр. соч. СПб., 1901. Т. 6. С. 31.

Обеспечение собственной безопасности, а также безопасности своих граждан является одной из основных задач, но не функций любого государства. Как отмечает М.И. Байтин, "функции государства в каждый исторический период его развития определяются экономической структурой общества, внутренней и внешней обстановкой и обусловленными этим задачами государства".

Национальная безопасность неразрывно связана с деятельностью государства. Только оно может, опираясь на свой аппарат, властные органы, деятельность которых поставлена в жесткие рамки и подкрепляется соответствующими правовыми актами, обеспечить покой граждан, создать благоприятные условия для их жизни и деятельности. Никакие другие социальные силы не смогут выполнить этой задачи.

Информационно-коммуникационные технологии занимают сегодня центральное место в обновлении и реструктуризации ключевых сфер жизнедеятельности общества: государственного и муниципального управления, бизнеса, образования, здравоохранения, культуры, обеспечения безопасности, общественной жизни. Можно сказать, что без решения проблем эффективного широкомасштабного использования информационно-коммуникационные технологии, без развития информационно-коммуникационной инфраструктуры сегодня невозможно успешное решение ни одной из приоритетных задач социально-экономического развития страны и ее регионов.

Правительства развитых стран мира уделяют повышенное внимание оперативному и эффективному взаимодействию с гражданами и организациями. В его основе широкомасштабное применение новых информационно-коммуникационных технологий. На их основе идет активный процесс создания системы электронного межведомственного взаимодействия «Тундук» основана на одной из наилучших международных практик – эстонской системе межведомственного взаимодействия «X-road».

Система «Тундук» подразумевает, что министерства, ведомства, государственные предприятия, органы муниципальной власти и другие организации (юридические и физические лица) должны обмениваться друг с другом информацией напрямую на межмашинном уровне. При этом:

-любая транзакция, проходящая через платформу «Тундук», автоматически подписывается и становится документом (справкой, отчетностью, сведениями, информацией);

-у каждого органа хранится его история транзакций;

-история официально подписана и её можно будет использовать в суде;

-любой государственный орган всегда знает что, когда, куда передал;

-историю невозможно подделать и она автоматически создаётся.

Многие государства мира внедряют паспортно-визовые документы нового поколения, содержащие биометрические персональные данные. Эти сведения, которые характеризуют физиологические особенности человека и на основе которых можно установить его личность: отпечатки пальцев, изображение радужной оболочки глаз и другие. Кроме того в новых документах используются не только цифровые фотографии, но и электронные цифровые подписи.

14 ноября 2008 года в городе Кишиневе было подписано «Соглашение о сотрудничестве в создании государственных информационных систем паспортно-визовых документов нового поколения и дальнейшем их развитии и использовании в государствах-участниках СНГ». Кыргызская Республика является подписантом данного документа. Согласно ст.3 данного Соглашения стороны создают государственные информационные системы паспортно-визовых документов нового поколения в целях:

-совершенствования системы национальной безопасности государств-участников настоящего Соглашения;

-обеспечения на взаимной основе выезда граждан государств-участников настоящего Соглашения в третьи государства и въезда граждан третьи государств в государств-участников настоящего Соглашения с использованием паспортно-визовых документов нового поколения...»

Паспорт нового поколения позволяет точно идентифицировать гражданина, как в физической, так и в электронной среде, и предназначен для использования в качестве единого ключа

доступа ко всем государственным услугам, электронным услугам банков и другим электронным сервисам, в том числе требующих наличие электронной подписи.

Государственной регистрационной службой была проведена значительная работа по улучшению системы идентификации граждан по отпечаткам пальцев, а также внедрена новая функция – идентификация граждан по биометрической фотографии. В целях разработки системы защиты национальных паспортов от текущих и будущих угроз, Службой внедрены паспорта нового поколения, которые являются одним из важнейших элементов реализации Единый государственный реестр населения (ЕГРН).

Для перспективы дальнейшего развития государственных регистрационных услуг, государству предстоит проводить ряд мероприятий и доработка информационных технологий в местных территориях, а также необходимо создать, внедрить, эксплуатировать, осуществлять мониторинг, анализировать, сопровождать и непрерывно совершенствовать систему управления информационной безопасностью.

Список литературы:

1. Закон Кыргызской Республики “О национальной безопасности” от 26 февраля 2003 года № 44 (изменениями и дополнениями по состоянию 01.12.2017 г. № 197)
2. Закон Кыргызской Республики “Об информации” от 20 июля 2017 года № 129
3. Постановление Правительства КР от 21 октября 2013 года №573 «О Едином государственном реестре населения Кыргызской Республики и автоматизированной информационной системе записей актов гражданского состояния Кыргызской Республики.

Ресурсы Интернет:

4. Официальный сайт Государственной регистрационной службы.
Режим доступа <https://grs.gov.kg>
5. Официальный сайт СМЭВ «Тундук». Система межведомственного электронного взаимодействия.
6. Режим доступа <https://www.tunduk.gov.kg>

УДК: 351.35.08 (575.2)

Өзүбеков Жүзүр Жылкычиевич
Магистрант

Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуруу Мамлекеттик башкаруу академиясы

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АЙЫЛ АЙМАКТАРЫНДАГЫ МУНИЦИПАЛДЫК КЫЗМАТКЕРЛЕРИНИН БААЛОО СИСТЕМАСЫН ЖАКШЫРТУУ

Аннотация: Бул статьяда Кыргыз Республикасынын муниципалдык кызматкерлеринин баалоо жол жоболорун эффективдүүлүгү каралган. 2019-жылдын июнь-сентябрь айларындагы Талас районундагы 13 айыл өкмөтүнүн муниципалдык кызматкерлеринин баалоо жол жобосуна канааттануусун изилдөөсүнүн жыйынтыктары көрсөтүлгөн. Кызматкерлердин баалоо жол жобосундагы кыйынчылыктар аныкталып, аны жакшырууга болгон сунуштар берилди.

Негизги сөздөр: баалоо жол жобосу, муниципалдык кызматкер, баалоо жол жобосуна канааттануу, кызматкерлерди баалоо усулу, кварталдык жана жылдык баалоо.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ОЦЕНКИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МУНИЦИПАЛЬНЫХ СЛУЖАЩИХ В СЕЛЬСКИХ УПРАВАХ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

***Аннотация:** Статья посвящена изучению эффективности системы оценки деятельности муниципальных служащих Кыргызской Республики. В статье обобщены результаты исследования степени удовлетворенности муниципальных служащих 13 айыл окмоту Таласского района действующей системой оценки их деятельности, проведенного в июне-сентябре 2019 года. Диагностированы сложности в работе по оценке персонала и изложены рекомендации по улучшению оценки деятельности сотрудников айыл окмоту.*

***Ключевые слова:** оценка деятельности, муниципальные служащие, удовлетворенность оценкой, методы оценки персонала, годовая и квартальная оценка.*

Оценка работы персонала - это процесс сбора, анализа и оценки информации о том, как работники выполняют порученную работу, и выяснение того, в какой степени их рабочее поведение, рабочие показатели и индивидуальные характеристики отвечают требованиям организации и руководства. Оценка деятельности персонала служит в качестве инструмента, способного помочь руководителю при достижении целей, стоящих перед организацией и подразделением.

Грамотно построенная система оценки кадров выполняет ряд функций, которые заключаются в воздействии на мотивацию сотрудников, повышении производительности и качества труда, планировании развития и карьеры, повышении квалификационных характеристик, принятия кадровых решений о вознаграждении, продвижении и увольнении.

Оценка деятельности персонала - это важнейший инструмент повышения эффективности труда работников.

Оценка деятельности персонала - это ключевое направление работы с персоналом. Эта работа должна строиться в соответствии с требованиями, предъявляемыми организацией к своим структурным подразделениям.

Учитывая важность оценки, нами была изучена эффективность системы оценки деятельности муниципальных служащих Кыргызской Республики.

Оценка деятельности персонала МСУ осуществляется, как и во всех муниципальных организациях КР, в соответствии с Постановлением Правительства Кыргызской Республики «Об оценке деятельности и условиях оплаты труда государственных гражданских служащих и муниципальных служащих Кыргызской Республики» от 01.03.2017 № 131, Постановлением Правительства Кыргызской Республики «Об оценке деятельности государственных органов исполнительной власти Кыргызской Республики, мэрий городов Бишкек и Ош и их руководителей, полномочных представителей Правительства Кыргызской Республики в областях» от 17 июня 2016 года № 329.

Нами была изучена практика применения данных нормативных документов по оценке деятельности муниципальных служащих в 13 айыл окмоту Таласского района. Для определения ответственности и эффективности практики оценивания был выбран метод опроса муниципальных служащих путем их анкетирования и интервьюирования. Обобщению результатов опроса мне помогли мои собственные наблюдения, полученные в ходе работы в качестве ответственного секретаря в Осмонкуловском айыл окмоту с 2016 года.

Целью опроса было определение степени удовлетворенности сотрудников местного самоуправления Таласского района действующей системой оценки. Анкетный опрос проведен на основе анкеты “Оценка деятельности государственных гражданских служащих и муниципальных служащих Кыргызской Республики: обратная связь”.

В исследовании участвовал 130 сотрудников разной возрастной категории, занимаемой должности и стажа работы на муниципальной службе. Анкета состояла из восьми разделов, соответственно были исследованы восемь аспектов: Удовлетворенность оценкой деятельности; Удовлетворение сессией квартальной оценки; Справедливость процедуры оценки деятельности;

Справедливость результатов оценки деятельности; Взаимоотношения руководителя и подчиненного при оценке деятельности; Полезность оценки деятельности; Точность оценки деятельности; Своевременность оценки.

Анализ результатов анкетирования выявил хороший уровень удовлетворенности сотрудников существующей системой оценки деятельности. Почти половина сотрудников довольны результатами квартальной оценки и считают систему оценки совершенной. Больше половины сотрудников считают справедливыми процедуры оценки деятельности. Удовлетворены процедурами оценки 90% опрошенных. Большая часть сотрудников считают результаты оценки справедливыми. 80 % сотрудников считают, что оценка учитывает всех достижений и согласны с результатами окончательной оценки. 75 % сотрудников ответили, что уровень получаемых вознаграждений влияет на их будущую работу.

Изучение взаимоотношений руководителя и подчиненного при оценке деятельности показало, что руководители проводят оценку объективно, непредвзято и учитывают мнение подчиненных, хотя часть сотрудников. 15% опрошенных отметили, что оценка точно соотносится с установленными задачами, но не является полезной, поскольку не помогает выявить ошибки в работе и понять, какие аспекты работы следует улучшить и как провести улучшения. 17 % опрошенных считают, что оценка не измеряет их реальную производительность.

Оценка проводится руководителем своевременно и результаты ее обсуждаются с подчиненными.

Таким образом, действующие процессы и процедуры оценки осуществляются в соответствии с нормативными требованиями, нарушений в процедурах оценки нет, качество оценочной деятельности нормальное. Однако мотивирующий эффект оценки средний. В целом оценка выполняет управленческую задачу по стимулированию эффективной и результативной деятельности.

Как показывают результаты опросов практика оценки не является совершенной. Она может быть улучшена в дальнейшем.

Муниципальные служащие считают что квартальная оценка излишняя. Есть мнение, что процесс планирования и составления отчетов занимает много времени. Содержание квартальных планов полностью соответствует содержанию годового плана. На практике квартальный план составляется путем копирования мероприятий годового плана. Они задаются вопросом: «А не лучше ли иметь один годовой план и работать по нему?» Данный вопрос показывает, что служащие не почувствовали стимулирующего эффекта системы постановки целей. Если в течение года не вносятся изменения в план, значит руководитель не достаточно оценивает скорость выполнения работы. Ведь действенная система планирования предполагает внесение изменений в планы с учетом скорости и качества выполняемой работы. Поставленные цели и задачи, мероприятия должно корректироваться по ходу их выполнения работы.

В отчете отражается только выполнение запланированных работ, а дополнительные работы, выполненные сверх плана на основе текущих распоряжений вышестоящего руководства не учитываются. Также при оценке не учитывается работа, выполненная на общественных началах. Объем этой дополнительной незапланированной работы значительный. Как сообщили служащие в ходе интервью, они могут составлять от двух до десяти часов в неделю. Это незапланированные встречи с населением по решению их проблем, встречи с представителями различных международных, общественных и государственных организациях в рамках различных проектов и общественных мероприятий. Также в течение года много незапланированных обучающих и информационных мероприятий. Как показывает практика в течение месяца от 1-8 дней муниципальные служащие выезжают в районный и областной центр для участия в обучающих и информационных мероприятиях. Процесс обучения воспринимается муниципальными служащими как стихийный процесс. Поездка на обучение не планируется в индивидуальном плане и часто является

неожиданностью. Муниципальные служащие раздражены стихийностью этого процесса, поскольку они вынуждены прервать свою основную работу, невыполненная работа накапливается, своевременно не выполняется, нарушается ритмичность их работы.

Таким образом, процесс индивидуального планирования несовершенен, не отражает трудоемкости выполняемой работы и требует улучшения. Целесообразно в перечень планируемых работ включать встречи с населением, работу по решению текущих проблем, встречи с представителями общественности, НПО, донорами, инвесторами и т.д. Планировать обучение, включать его в индивидуальные планы или резервировать время на спонтанно возникающие обучающие и информационные мероприятия. Сложно составить качественный индивидуальный план работы, так как у муниципальных служащих нет для ориентиров норм расходования времени на различные мероприятия. Никто из опрошенных служащих не делает расчет трудоемкости выполняемой работы. Служащие жалуются, что им приходится выполнять много «лишней» работы. Таким образом, постановка целей и планирование работы будет действенным инструментом, если планы станут точными, реальными и будут соответствовать фактически выполняемой работе по содержанию и трудоемкости. Муниципальные служащие и их руководители нуждаются в современных технологиях индивидуального планирования работы и приобретении навыков тайм менеджмента.

В ходе опросов секретарей айыл окмоту было выявлено наличие следующего противоречия. В настоящее время оценка муниципальных служащих осуществляется комиссионно. В состав комиссии входят сотрудники организации численностью 3-5 человек. Т.е. служащего оценивают свои коллеги. Глава айыл окмоту оценивает деятельность ответственного секретаря, который является председателем комиссии по оценке и деятельность старост сел. Глава айыл окмоту не входит в состав комиссии, а только утверждает решение комиссии по оценке. Зачастую он не соглашается с результатами оценки. Считает, что комиссия выставила либо заниженную, либо завышенную оценку. В ряде случаев он настаивает на изменении оценки. Бывают случаи конфликтов между комиссией и руководителем.

Для снятия этого противоречия целесообразно в систему оценки включить оценку главы айыл окмоту. Если включить его в состав комиссии, то вероятно давление с его стороны на членов комиссии, которые являются его подчиненными. Ввиду этого возможно применение метода оценки «360 градусов», [3] который успешно применяется в коммерческих организациях. Как известно, этот метод предполагает оценку деятельности служащего как со стороны руководителя, так и его коллег и подчиненных. Для оценки деятельности муниципального служащего целесообразно учитывать мнение населения о его работе. Для получения мнения населения можно использовать такой инструмент, как ящик доверия. Ящик доверия предназначен для сбора анонимной информации о работе служащего. Это неформальный канал, по которому жители сел могут довести информацию о недостатках в работе, свои жалобы, свои предложения по улучшению работы.

Муниципальные служащие в ходе интервью жаловались на несовершенство формы оценочного листа при проведении текущей оценки персонала. Они говорят, что в этом листе много повторяющейся информации. Заполнение его занимает много времени. Предлагаем упростить эту форму, убрать излишние пункты.

Постоянный процесс усовершенствования процессов планирования и оценки будет повышать удовлетворенность персонала и его результативность. Правильно проведенная оценка позволяет систематизировать вклад каждого сотрудника в развитие региона, определять состояние, потенциал и динамику развития каждого человека, своевременно улавливать тенденции и адекватно на них реагировать.

Список литературы:

1. Постановление Правительства Кыргызской Республики «Об оценке деятельности и условиях оплаты труда государственных гражданских служащих и муниципальных служащих Кыргызской Республики» от 01.03.2017 № 131.

2. Постановление Правительства Кыргызской Республики «Об оценке деятельности государственных органов исполнительной власти Кыргызской Республики, мэрий городов Бишкек и Ош и их руководителей, полномочных представителей Правительства Кыргызской Республики в областях» от 17 июня 2016 года № 329
 3. Уильям Б., Козуб Т. Оценка 360⁰ – М: Эксмо, 2009.
-

УДК : 316.356.2:316.7 (575.2)

Саттарова Чынар Осмоновна
Магистрант

Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

ВЛИЯНИЕ «МАТЕРИНСКОЙ ШКОЛЫ» НА ИНСТИТУТ СЕМЬИ И СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЕ СОСТОЯНИЕ БАТКЕНСКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация: В статье рассматриваются актуальность широкого внедрения “Школы матерей” как современной модели совершенствования педагогической культуры родителей в сельских школах.

Устойчивое развитие кыргызского общества в первую очередь зависит от благосостояния духовно-педагогических ценностей его базовой ячейки - института семьи. В Конституции Кыргызской Республики о семье, родителях говорится так: “Семья – основа общества; семья, отцовство, материнство, детство – предмет заботы всего общества и преимущественной охраны законом; забота о детях, их воспитание – естественное право и гражданская обязанность родителей.” (Конституция КР, 16-статья, 2-пункт).

Изучаемые историко-педагогические факторы утверждают о том, что результативность обучения и воспитания детей напрямую, всегда имела зависимость от педагогической культуры родителей. Такие выводы как неписанный закон жизни со временем обогащались и развивались в древних народных педагогических источниках, т.е. начиная с пословиц и поговорок, наставлений, образцовых стихов и до эпоса “Манас”. Процессы развития цивилизаций в человеческом обществе, т.е. появление специальных образовательных учреждений более усложняло обязанности родителей в воспитании детей. На сегодняшний день педагогические науки изобилуют знаниями о содержании, методов, способов развития педагогической культуры родителей, но их развитие в конкретном социальном пространстве с научной точки зрения полностью не обоснованы.

В №3 экспериментальной гимназии Лейлекского района Баткенской области был внедрен проект модели развития педагогической культуры сельских родителей и основана “Школа матерей”. Авторская программа “Школа матерей” и руководства к нему, направленные на развитие педагогической культуры родителей апробирована в течение 20 лет. Широкое внедрение во все образовательные учреждения Баткенской области началось за последние три года, что повлияло на институт семьи и социально-культурное состояние области.

Ключевые слова: сельская школа, педагогическая культура родителей, педагогические условия, педагогическое воспитание, «Материнская школа», авторская программа.

“ЭНЕЛЕР МЕКТЕБИНИН” БАТКЕН ОБЛУСУНУН СОЦИАЛДЫК МАДАНИЙ АБАЛЫНА, ҮЙ-БҮЛӨ ИНСТИТУТУНА ТААСИРИ

Аннотация: *Макалада айыл мектептерде ата-энелердин педагогикалык маданиятынын өнүктүрүүнүн заманбап модели катары “Энелер мектебини” кенири жайылтуунун актуалдуулугу каралган.*

Кыргызстандын туруктуу өнүгүүгө карай багыт алуусу – анын улуттук жана руханий баалуулуктарынын бааланышынан билинет. Андай баалуулуктарга үй-бүлө маданиятын кошууга болот.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16-беренесинин 2-пунктунда үй-бүлө, ата-эне жөнүндө: “Үй-бүлө коомдун башаты, үй-бүлө, ата болуу, эне болуу, балалык бүткүл коомдун камкордугуна алынат жана мыйзам менен артыкчылыктуу корголот, балдарга камкордук көрүү, аларды тарбиялоо – ата-энелердин табигый укугу жана жарандык милдети” – деп жазылган [12].

Талдоого алынган тарыхый педагогикалык фактылар балдарды окутуу тарбиялоонун натыйжалуулугу тикеден-тике ата-энелердин педагогикалык маданиятынан көз каранды болуп келгендин тастыктайт. Мындай ой корутундулар байыркы элдик педагогикалык б.а. макал-лакап, санат, насыят, үлгү ырларынан баштап “Манас” эпосуна чейинки бардык булактарында “жазылбаган” жашоо турмуш мыйзамы катары улам байып, өнүктүрүлүп келген. Адамзат коомундагы цивилизациялык процесстердин өнүгүшү б.а. атайын билим берүү мекемелеринин пайда болушу ата-энелерди балдарды тарбиялоо милдетин андан ары татаалдатып олтурган. Азыркы педагогика илим корунда ата-энелердин педагогикалык маданиятын өнүктүрүүнүн мазмуну, метод, ыкмалары туралуу билимдер арбын, бирок, аларды конкреттүү социалдык мейкиндикте өнүктүрүү жагы илимий жактан негиздөө жагы жеткиликтүү колго алынган эмес.

Баткен облусунун Лейлек районунун №3 эксперименталдык гимназиясында айылдык ата-энелердин педагогикалык маданиятын моделин өнүктүрүү долбоору киргизилген жана “Энелер мектеби” негизделген. Ата-энелердин педагогикалык маданиятын өркүндөтүүгө арналган автордук программа жана колдонмолор басмадан чыгарылып, 20 жылдык апробациядан өткөрүлдү. Акыркы үч жылда Баткен облусунун бардык билим берүү мекемелерине кеңири жайылтуу менен үй-бүлө институтуна жана социалдык-маданий абалына таасир этти.

Негизги сөздөр: *айыл мектеби, ата-энелер, педагогикалык маданият, педагогикалык шарттар, тарбия, “Энелер мектеби”, автордук программа.*

Бүгүнкү коомдогу тынымсыз жаңылануу өзгөрүүлөргө байланыштуу, балдардын, жаштардын тарбиясында көптөгөн көйгөйлөр пайда болууда. Алар: таш боордук, эгоизм, акча – пул үчүн баарына даяр болуу, жан дүйнөнүн, билимдин тайкылыгы, наркомания, зордук – зомбулук ж.б. Адамгерчилик, билим, маданият сыяктуу түбөлүктүү баалуулуктарга үстүртөн, шылдындап мамиле кылуу күч алууда. Баарыны акча күч чечет деген көз караш кеңири тароодо. Бул көйгөйлөрдүн алдын алууга жалгыз мугалимдин, мектептин күчү жетпейт экендигин турмуш көрсөттү. Ал үчүн ата – эне, үй – бүлөнүн жоопкерчилигин көтөрүп, ата – энелердин педагогикалык маданиятын өркүндөтүү зарылдыгы эчак бышып жетилди. Ошол себептен, ата – энелердин педагогикалык маданияты, анын мазмун мааниси, аны өркүндөтүү шарттары жөнүндө Лейлек районундагы №3 гимназиянын “Энелер мектебинин” тажрыйбасыны үйрөнүп өз ойлорубузду айтууну чечтик.

Ата – энелердин педагогикалык маданиятынын мааниси жөнүндө улуу педагог В. А. Сухомлинский “Мектепке чейинки мекемелер канчалык жакшы болбосун, жаш балдардын акыл – эси, оюну калыптандыруунун эң башкы “чебер устаттары” (мастери) ата – эне болот. Баланы жетилгендик жана акылмандык дүйнөсүгө алып кирүүчү бул - үй-бүлөлүк коллектив. Бул жашта

башка эч ким алмаштыра албаган, балдардын ой – жүгүртүүсүнү өстүрүүнүн негизи бул – үй – бүлөлүк коллектив.” - деп айткан [1].

Ошол үчүн эн алгач ата – энелердин педагогикалык маданиятын жогорулатуу жөнүндө кам көрүү, айныкса балдардын ой жүгүртүүсүн толук камсыз кылуучу педагогикалык маданияттын аспектин өстүрүү жөнүндө кам көрүү зарыл.

Мугалим жана ата – эне үчүн балдардын ой жүгүртүүсүн калыптандыруудан жана өстүрүүдөн өткөн маанилүү ишти табуу кыйын.

Педагогикалык маданияттын денгээли көбүнчө ата – энелердин билими, алардын личностунун коомдук багытталгандыгы, индивидуалдуулук инсандык өзгөчөлүгү, турмуштук тажрыйбасынын байлыгы ж.б. көз каранды.

Ал эми Лейлек районундагы №3 эксперименталдык гимназияда 1997 – жылдан бери амаиаттык иш жургузулуп келүүдө жана 20 жыл ичинде Г. Мадаминовдун негиздеген “Энелер мектебинде” 1400 дөн артык ата – энелер “Энелер мектебини” бүтүрүштү. Алардын уул кыздары мектепти жана ЖОЖдорду мыкты бүтүрүшүп, алды бугунку кундө оздөрү үлгүлүү үй – бүлө болуп жашоодо.

Ата – энелердин педагогикалык маданиятынын мазмуну:

- Психология, физиология, медицина, укук, гигиена боюнча билимдер.

- Балдар менен мамиле кылуунун ыкмалары, тарбиялоонун программа жана методдору, ата – энелердин адептик баалуулук аң – сезими, өздөрүнүн бала тарбиясындагы ролу жана жоопкерчилигини сезүүсү, педагогикалык ынанымдары, балдарды тарбиялоо боюнча билим, көндүм ыкмаларды билүүсү, балдарга болгон сүйүү жана ишеним, бала тарбиясы боюнча үйрөнгөн тажрыйбалары, балдардын жаш, индивидуалдык өзгөчөлүктөрүнү (1-18 жаш) билүүсү жана ошого ылайык тарбиялык таасир берүү жөндөмү, балдардын өсүү, өнүгүү закон ченемдүүлүктөрүн билүүсү ж.б. Ошондой эле физиология, генетика, коррекциялык педагогиканы билүүсү, балдардын мүнөзү, темпераменти, индивидуалдык өзгөчөлүктөрүн билип, эске алып тарбиялык ишти алып бара билүүсү.

Демек, ата – энелердин педагогикалык маданияты азыркы адам таануу илиминин жогоруда жазылган жана жазылбаган көптөгөн тармактарыны өзүнө камтыйт. Ата – энелердин педагогикалык маданиятында негизги маселе ата – энелердин инсандык сапаттары (адамгерчилик, гумандуулук, адилеттүүлүк, чынчылдык, ак ниеттүүлүк) жеке инсандык сапаттары, жалпы маданияты, өз ара ишеним жана урмат – сый мамиле, жашоо образы турат.

Ата – энелердин педагогикалык маданиятында балдардын үй-бүлөдөгү жашоосун акыл – эстүү, туура уюштуруу, алардын инсандыгынын калыптануусунда түрдүү ишмердүүлүгүнү кызыктуу уюштурууда (оюн, эс алуу, эмгек, окуу) турат.

Ата – энелерде педагогикалык маданияттын жоктугу же жетишпестиги үй – бүлөдө балдарды сокур тарбиялоого жана анын натыйжасында балдар мектепке, коомго татыктуу тарбия албастан келүүсүнө себепчи болот. Бул абал балдар үчүн да, ата – эне, коом үчүн да өтө татаал акыбеттерге алып келүүсү мүмкүн. Мисалы: ташбоордук, жалкоолук, жалганчылык, эки жүздүүлүк, оройлук, зөөкүрдүк, инфантилизм, мажүрөөлүк, сабатсыздык жана жан дүйнөнүн сокурлугу, рухий жакырчылык ж.б

Үй – бүлөнүн педагогикалык маданиятынын тамырлары элдик, этнопедагогиканын тереңинде жатат. Ата – энелердин педагогикалык маданияты элдик, адат, традициялар, эрежелер, нормаларынан, элдик акылмандуулуктун булагынан суу ичет.

Ошентип, ата – энелердин педагогикалык маданияты үй – бүлөлүк тарбиянын негизин жана балдар бакчасы, мектеп, ЖОЖдордо жалпы эле коомдук тарбиянын башаты болот. Мына ушул өңүттөн алып караганда бугүнкү Кыргызстанда ата- энелердин педагогикалык маданиятын тарбиялоо, өстүрүү канчалык зарыл жана актуалдуу экендиги көрүнүп турат. Бул маселеге терең маани берүүгө түрткү болгон дагы бир чон себептер **глобализация, базар экономикасы, вестернизация, наркомания, терроризм, кылмыштуулук күч** алып бараткан азыркы коомдо жаш балдар да бул кооптуу терс көрүнүштөргө туруштук бере ала турган иммунитет тарбиялоочу үй – бүлөлүк тарбиянын мааниси биринчи орунга чыгууда.

Бул маселеге чукул көңүл бурууну талап кылган дагы бир көйгөй экономикалык кризис, базар экономикасы шартында ата – энелер эптеп күн өткөрүү, балдардын курсагын тойгузуп, кийинтүү менен убара болуп, аларды рухий, адеп – ахлактык, интеллектуалдык тарбиялоого көңүл бөлбөй калгандыгында.

Ата – энелердин педагогикалык маданиятында алардын үй – бүлөдө тарбиячы катары, ата – эне педагог катары өз алдынча билим алуусу, өз билимин өркүндөтүүсүнүн мааниси чон. Ата – энелердин өз балдарын туура тарбиялоо менен жоопкерчиликти сезип, ал үчүн өздөрү бала тарбиясы жөнүндөгү атайын китептерди, адабияттарды окуп туруу зарылчылыгын түшүнүүсү жана аткаруусунун өзү алардын педагогикалык маданиятынын белгиси болот. Ата - энелер, Сухомлинский айтмакчы: “Балдар төрөлгөнгө чейин бала тарбиясы жөнүндөгү атайын китептерди окуп, гезит журналдар менен таанышып, үлгүлүү ата – энелердин тажрыйбасы менен таанышып чыгуусу максатка ылайыктуу. Ата – энелердин педагогикалык маданиятын өстүрүү үчүн үй – бүлө курган алгачкы күндөн баштап, бала тарбиясы, балдардын төрөлүп – өсүү закон – ченемдүүлүктөрү, жаш, индивидуалдык өзгөчөлүктөрү жана ошолорго ылайык бала тарбиясынын метод, ыкмаларын окуп, өздөштүрүүсү зарыл. Буларды ар бир үй – бүлөдө ата – эне өздөрү жасаса туура болмок. Бирок айыл жеринде буга маани берилбегендиктен жана атайын китептердин жоктугуна байланыштуу №3 гимназия-мектепте “Энелер мектеби” ачылып алар үчүн атайын, “Ата – энелер сиздер үчүн” китеби Г. Мадаминов тарабынан жазылып, мектепте ата – энелер бөлмөсү тузулду. Бул бөлмөдө ата – энелерге керектүү китептер, энциклопедиялар, гезит – журналдар, үлгүлүү ата – энелердин үй – бүлөлүк тарбиясынын тажрыйбасы, эскертме сунуштар, ж.б чогултулган. Мектепке келген ата – энелер балдардын сабагына катышып, мугалимдер менен баарлашып, ата – энелер каанасында болуп, адабияттар менен таанышып үлгүлүү ата – энелердин тажрыйбасын үйрөнүп кетишет.

Ата – энелердин педагогикалык маданиятын өстүрүү боюнча №3 гимназиянын 20 жылдык тажрыйбасы республикалык, облустук, райондук телевидение, гезит журналдарда чагылдырылып, семинар, конференция, симпозиум, съезддерде Г. Мадаминов тарабынан айтылып келүүдө.

Өзгөчө 2015 – жылы августта Кыргыз Республикасынын мугалимдеринин 3 – съездинде Г. Мадаминовдун “Энелер мектеби жөнүндөгү” баяндамасы съезддин катышуучуларынын чон кызыгуусун пайда кылды.

Бүгүнкү күндө ата энелердин педагогикалык маданиятын өркүндөтүү боюнча гимназияда 1997 – жылы ачылган “Энелер мектебинин” тажрыйбасы Сүлүктү, Баткен, Ноокат, Араван, Чон Алай, Ош шаар – райондорунун бир топ мектептеринде жайылтылууда. Ал эми Лейлек райондук билим берүү бөлүмүнүн 2016 -жыл 5 – сентябрындагы буйругу менен райондогу бардык 65 мектеп жана 45 бала бакчасында коомдук башталышта, автордун Г. Мадаминовдун программа жана колдонмо китебинин негизинде “Энелер мектеби” ачылды. 2017- жылдан баштап Баткен областында КР Өкмөтүнүн ыйгарым укуктуу өкүлдүн орун басары Ч.Саттарованын демилгеси жана колдоосу менен облустун бардык мектептеринде (242), балдар бакчаларында (179) “Энелер мектеби” жайыла башталды. Бул өзү аймагыбыздын ата – энелеринин ошону менен бирге жалпы калктын педагогикалык маданиятын жогорулатууга чон кадам болду десек болот.

2018- жылы 16- апрелде Баткен областында Республикалык “Энелер мектеби” форуму өткөрүлүп, ага жети дубандын губернаторлорунун, район, шаар, акимдердин орун басарлары, билим берүү бөлүмүнүн башчылары жана мектеп директорлорунун өкүлдөрү жалпы 400дөн артык адам катышкан. Анын ичинде коншу Таджик жан Өзбек Республикаларынын өкүлдөрү да катышышты.

Бул жыйында “Энелер мектеби” тажрыйбасы жана таасири жөнүндө көргөзмө, мастер – класстар болду. КРнын Билим берүү жана Илим министрлигинен, ЖОЖдордон профессор окумуштуулар катышып, бул тажрыйбаны республикага жайылтуу жөнүндө резолюция кабыл алынды. Булардын баары Ч.Саттарованын жетекчилигинде жана уюштуруусу менен өтө кызыктуу жана таасирдүү болуп өттү.

Бүгүнкү күндө Баткен областы жана Нарын, ОШ, Жалал - Абад областарынын бир топ район шаарларында Г. Мадаминовдун “Энелер мектеби” тажрыйбасынын негизинде “Энелер мектеби” иштеп жалпы 30 минден артык энелер ал мектептерде окуудан өтүштү.

“Энелер мектебинин” областа жайылтылышы окуучулар жана өспүрүмдөр арасында укук бузуу, кылмыштуулуктун кыскарышына (33%), билим – тарбия сапатынын жакшыруусуна сезилердик жакшы таасир берүүдө. Мисалы: 2019- окуу жылынын жыйынтыгында Баткен областы Республикалык олимпиада, “Алтын тамга” (26) жана “Алтын сертификат” (8) боюнча Өлкөдө Бишкек шаарынан кийинки 2- орунду ээледі. Ошондой эле энелердин миграцияга кетүүсүн кыскартууга (18%) жана үй – бүлөдө бала тарбиясына көбүрөөк убакыт бөлүүсүнө жакшы таасир берүүдө.

Бул багыттагы иштерибизди улантуудабыз.

2019 - жылы ноябрда Кадамжай районун базасында “Энелер мектебинин” 3 - областтык конференциясыны өткөрүүнү пландашытырып кызуу даярдануудабыз.

Жыйынтыктап айтсак, бугунку татаал коомдук турмушта окуучулардын билим – тарбия сапатын жакшыртуу, зордук – зомбулук, наркомания, укук бузуу ж.б терс таасирлерден жаштарды сактоо; үй – бүлө жана коомдо жагымдуу, өнүктүрүүчү педагогикалык моралдык – психологиялык климат түзүүнүн зарыл шарттарынын бири – бул ата – энелердин педагогикалык маданиятын өркүндөтүү болуп саналат.

- Ата – энелердин педагогикалык маданияты алардын үй – бүлөдө тарбиячылык, педагогикалык ишмердүүлүгүнү негизи болуп кызмат кылат жана аларга ата – эне тарбиясында традициялык каталарга жол бербөө, туура чечим кабыл алууга жардам берет.

- Үй – бүлө менен мектептин байланышын чындайт.

- Ата – энелердин педагогикалык маданиятын өркүндөтүү – коомдук маданиятты жогорулатууга жардам берет.

Ошолорду эске алып, биз, Лейлек районундагы №3 гимназиядагы “Энелер мектебинин” тажрыйбасын ж.б алдыңкы тажрыйбасын анализдеп, үйрөнүп чыгып, алардын ата – энелердин педагогикалык маданиятын өркүндөтүүдөгү жемиштүү таасирин эске алып, мүмкүн болсо,

1. Кыргызстандын бардык мектеп, бала бакчаларда “Энелер мектебинин” ачууну.

2. Бардык район, шаардык билим берүү бөлүмдөрү ата – энелердин педагогикалык маданиятын өркүндөтүүнү колго алууну.

3. Ата – энелер үчүн балдарды тарбиялоо жөнүндө колдонмо китептерди, гезит журналдарды чыгарууну, атайын телерадиоберүүнү сунуштайбыз.

Колдонулган материалдар:

1. Сухомлинский. “Педагогика” 1981. 3-том. Москва. 436-бет.)

2. И.В. Бестужев – Лада. “Идеальное представление о системе народного образования. // Педагогика” – 1998. №6.

3. Гребенников И. В “Педагогическую культуру каждой семье” Москва. Знание РСФСР. 1978Ж. 44 – 45 бет.

4. Г. Мадаминов. “Ата –энелер сиздер үчүн”. Бишкек.2015-ж.

5. Республикалык “Энелер мектеби” форумунун материалдары. Баткен ш. 2018-ж 16 апрель

Адылбеков Асылбек Киргизбаевич
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

БЮДЖЕТТИК РЕФОРМАНЫН ЖЕРГИЛИКТҮҮ БЮДЖЕТТИН АБАЛЫНА БОЛГОН ТААСИРИ

Аннотация: Бул макалада бюджеттик реформанын жергиликтүү бюджеттинин абалына жана региондордун социалдык-экономикалык өнүгүүсүнө тийгизген таасирине талдоо жүргүзүлгөн. Учурдагы саясаттын кемчиликтери аныкталды.

Негизги сөздөр: Кыргыз Республикасы, жергиликтүү бюджет, бюджеттик реформа, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, социалдык-экономикалык өнүктүрүү.

Адылбеков Асылбек Киргизбаевич
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

ВЛИЯНИЕ БЮДЖЕТНОЙ РЕФОРМЫ НА СОСТОЯНИЕ МЕСТНОГО БЮДЖЕТА

Аннотация: В данной статье проведен анализ влияния проведенной бюджетной реформы на состояние местного бюджета, а также в целом на социально-экономическое развитие регионов. Выявлены недостатки действующей политики.

Ключевые слова: Кыргызская Республика, местный бюджет, бюджетная реформа, органы местного самоуправления, социально-экономическое развитие.

Лозунг «Сильные регионы - сильная страна» является не только неоспоримым фактом, но уже должен стать руководством к действию высшего руководства страны. Необходимо добиваться ощутимых улучшений условий жизни на местах, так как именно социально-экономические показатели являются основными факторами недовольства граждан. По мнению экспертов Института, самым быстрым и дешевым способом данной стратегии может быть предоставление больших полномочий органам местного самоуправления и повышение их ответственности за принимаемые решения.

Существенный недостаток действующей политики социально-экономического развития регионов заключается в ориентации на кратко- и среднесрочные цели, отсутствие комплексности в них, а также отсутствие четких и стабильных принципов взаимоотношений органов местного самоуправления с государственной властью.

Мало кто из муниципалитетов провел инвентаризацию своего доходного потенциала и четко определил источники финансирования своего развития. Человеческие и инвестиционные ресурсы не должны копиться вокруг одного полюса, а должны быть распределены равномерно в целях достижения стабильности социально-экономического положения в стране, чего у нас к сожалению не происходит. Власть делает ставку на крупные инвестиции и планирует развивать значимые экономические объекты, за муниципалитетом остается право способствовать развитию малого и среднего бизнеса, с тем, чтобы наращивать свой доходный потенциал и тем самым способствовать укреплению экономического положения любого жителя муниципалитета. В связи с этим, существенно возрастает роль местного самоуправления в активизации местного сообщества и ресурсов в достижении самообеспеченности и саморегулировании экономических процессов на местах.

Местное самоуправление - гарантированное Конституцией право и реальная возможность местных сообществ самостоятельно, в своих интересах и под свою ответственность решать вопросы местного значения.

Почему местное самоуправление? Потому что оно лучше знает приоритеты местного населения, потребности, в каких услугах местное сообщество больше нуждается. Местному населению легче установить контроль над органами местного самоуправления, так как они ближе к ним, отсюда и повышение эффективности управления.

Развитие человека в Кыргызской Республике на всей ее территории определяется развитием местного самоуправления. Именно здесь, на уровне местного самоуправления предоставляются базовые, важнейшие услуги, создающие среду для развития человека. Здесь человек получает начальное и среднее образование, что во многом определяет его дальнейший жизненный выбор, здесь открываются или не открываются возможности для развития личности. Здесь оказывается первичная медицинская помощь и проводится профилактика заболеваний, здесь закладывается здоровье человека через охрану материнства и детства, получение акушерских услуг и экологические условия. Именно здесь воспитываются дети, развивается молодое поколение, формируются культурные и социальные навыки будущей личности и будущего гражданина, здесь рождаются, живут и умирают традиции, либо, помогая личности реализоваться и достичь высокого уровня развития, либо противопоставляя себя прогрессу.

Для раскрытия своего потенциала люди должны иметь возможность принимать решения, которые способствуют их самореализации, творчеству и удовлетворенности.

Становление и развитие местного самоуправления в Кыргызской Республике за прошедший период можно охарактеризовать как непрерывный процесс, состоящий из четырех фаз:

- первая фаза **1994-2001** годы. В этот период произошли значительные изменения в политической и социально-экономической жизни Кыргызстана, охватившие и сферу местного самоуправления. Был заложен фундамент местного самоуправления, и в результате проведенных реформ в 2001 году закончился процесс перевода всех населенных пунктов республики (сел, поселков и городов) на принципы местного самоуправления.

- вторая фаза **2002-2006** годы. За этот период был проведен анализ развития и текущей ситуации в республике, который показал, что дальнейшая децентрализация государственного управления, развитие и укрепление местного самоуправления требует проведения финансовой децентрализации, что сориентировало бы страну на достижение стоящих важнейших целей и задач развития.

- третья фаза **2007-2008** годы. Период, когда были применены на практике положения Закона «О финансово-экономических основах местного самоуправления». Были определены новые принципы межбюджетных отношений республиканского и местных бюджетов.

- четвертая фаза **2009-2010** годы. За этот период местное самоуправление развивалось под эгидой финансовой децентрализации, но при отсутствии политической самостоятельности, которую отняли при принятии Конституции 2007 года, когда выборы глав органов местного самоуправления произошли через представления кандидатур акимами районов.

С 2011 года с принятием уже очередной Конституции 2010 года было взято направление реформ на развитие института Местного самоуправления, через принятие новых законов: Закон “О местном самоуправлении” от 15 июля 2011 года, Закон “О местной государственной администрации” от 14 июля 2011 года, Закон “О выборах депутатов местных кенешей” от 14 июля 2011 года. Как новые вызовы руководства страны повлияли на развитие органов местного самоуправления, покажет данное исследование.

С 2009 года с введением Налогового Кодекса КР и сокращением количества местных налогов до двух (несмотря на то, что были введены нормативы отчислений от общегосударственных и других доходов рост налоговых сборов местного бюджета в 2010 году был на уровне 6,8%, а в 2011 году на уровне 10,4%) уровень налоговых доходов местного бюджета в структуре госбюджета за последние 5 лет составлял в среднем 10,4%, а в 2011 году этот показатель сократился до 8,9%. В то же время доля местного бюджета в госбюджете остается неизменной. Это свидетельствует о том, что доходы местного бюджета пополняются за счет различного рода трансфертов из республиканского бюджета.

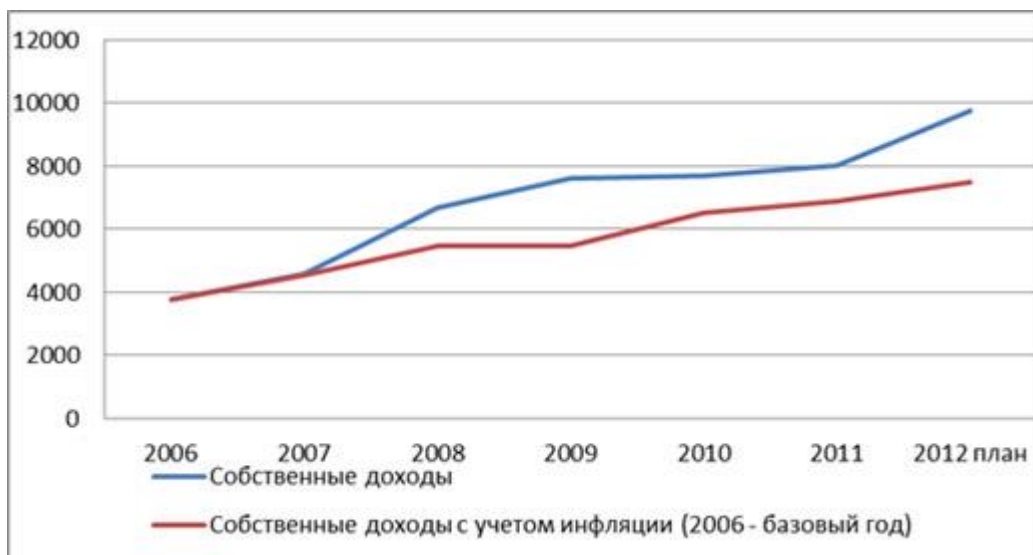

Диаграмма 1: Реальный рост собственных доходов местных бюджетов (млн. сом)

Таким образом, система выравнивания не решает проблему сокращения разрыва в доходных возможностях городов и сел и политику расщепления налогов ориентированную в основном на города нельзя назвать политикой усиления потенциала органов местного самоуправления в целом.

Самостоятельность местных бюджетов должно выражаться в возможности органами местного самоуправления решать вопросы местного значения за счет собственных средств. Давайте посмотрим, как данные нововведения повлияют на расходную часть местных бюджетов.

Причиной недостаточного финансирования вопросов местного значения со стороны айыл окмоту заключается в структуре доходов местных бюджетов. Давайте проанализируем, насколько структура расходов муниципалитетов будет различаться в зависимости от структуры доходов местных бюджетов.

Так, если в айыл окмотуна вопросы местного значения направлялись лишь 5,2 % совокупных расходов, то в городах на эти цели направляются порядка 40 % совокупных расходов и 15 % средств городского бюджета тратиться на систему здравоохранения (только в городе Бишкек есть учреждения здравоохранения, финансируемые из местного бюджета). А также 38 % средств городских бюджетов направляются на финансирование системы образования, в городе Бишкек источником покрытия этих расходов является также местный бюджет города.

Эта разница вытекает из того, что 62% доходов бюджетов городов обеспечивается за счет собственных доходов (налоговые, неналоговые и активы и обязательства).

Таким образом, самостоятельность органов местного самоуправления должно выражаться не в увеличении перечня расщепляемых налогов, а в увеличении ставок расщепления в реальных «собираемых» на местном уровне налогах. Анализ показал, что налоги, которые предложило Правительство КР увеличивают поступления доходов городов. Для становления и развития института местного самоуправления необходимы расщепление и установление реальных ставок расщепления тех налогов, которые хорошо администрируются на местном уровне, а по опыту зарубежных стран эти налоги в принципе являются местными. Если увеличить нормативы отчислений подоходного налога уплачиваемого налоговым агентом до 50 % и ставку расщепления налога с продаж до 50 % для всех муниципалитетов, то можно будет наблюдать следующую картину бюджетных изменений.

Таким образом, для того чтобы выровнять социально-экономический разрыв между городами и селами Кыргызстана следует сделать ряд шагов, а именно:

1. Уровнять нормативы отчислений от общегосударственных доходов по подоходному налогу уплачиваемого налоговым агентом и налога с продаж айыл окмотус городами республиканского значения для того, чтобы в системе местного самоуправления не было дискриминации в распределении финансовых ресурсов. Т.е. поднять норматив отчислений от подоходного налога до 50% и налога с продаж до 50% для айыл окмоту.

2. Проработать механизм получения органам местного самоуправления информации о налогоплательщиках, от которых поступают налоговые отчисления в местные бюджеты, с целью эффективного прогнозирования доходов со стороны органов местного самоуправления.

Увеличив процент отчисления предлагаемых налогов, можно было бы поднять интерес органов местного самоуправления к увеличению своих доходов, а дав возможность обмениваться с территориальными ГНС данными о налогооблагаемой базе и сумме поступающих налогов, можно было бы вывести систему планирования доходов местных бюджетов на новый качественный уровень.

С введением 2-х уровневого бюджета нынешняя власть провозглашает, что система МСУ становится де-юре независимой и более самостоятельной, но де-факто не подкрепляет систему МСУ дополнительными финансовыми источниками.

Несмотря на увеличение доходной части местных бюджетов в 2018 году количество дотационных айыл окмоту достигло 86%. На сегодня из 459 айыл окмоту лишь 65 самодостаточны.

Вышеперечисленные цифры доказывают то, что предлагаемые реформы в сфере межбюджетных финансовых отношений в реальности являются имитацией реформы и не являются решением социально-экономических проблем в регионах Кыргызской Республики.

Список литературы:

1. Кожошев А.О., К.Б. Шадыбеков. Основы местного самоуправления Кыргызской Республики: Учебное пособие. - Бишкек: «Шам», 2016. - 272 с.
2. Коркмазов О.М. Муниципальное право Кыргызской Республики. Б. 2013
3. Кошоев Т.К., Рахимбаев Э.Н. Децентрализация государственного Управления и развитие местного самоуправления в Кыргызской Республике до 2010 года: Методическое пособие.- Б.: ПКО «Салам», 2013.-324с.
4. Тарбинский О. Г. Местное самоуправление в Кыргызстане: ретроспектива, проблемы, возможные модели развития. Б.2015

УДК 331.108.351 (575.2)

Сатаров Нурбек

Магистрант

Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуруу Мамлекеттик башкаруу академиясы

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК АЖАРАНДЫК КЫЗМАТ ЖАНА МУНИЦИПАЛДЫК КЫЗМАТ СИСТЕМАСЫНДА АДАМ РЕСУРСТАРЫН БАШКАРУУ

Аннотация: Бул макаланын актуалдуулугунун негизги себеби болуп, бүгүнкү күндө кадр саясатынын мамлекеттик башкаруудагы ээлеген орду, маанилүүлүгү жана анын мамлекеттик башкаруунун коом тарабынан негизги факторлордун бири катары кабылданышы болуп эсептелет. Биздин өлкөдө ишке ашырылып жаткан кадрлык реформалар мамлекеттик жарандык жана муниципалдык кызматкердин статусун кыйла өзгөрттү. Заманбап шарттарда адам ресурстарынын башкаруучулук сапаттарына талдоо системасын иштеп чыгуу жана практикада колдонуу көйгөйлүү маселе катары калууда. Мындай талдоо кадрлык ишмердүүлүктүн бардык этаптарында жүргүзүлүшү зарыл (тандоо, кызматка кабыл алуу жана дайындоо, кызматтык колдоо көрсөтүү, окутуу, квалификациясын жогорулатуу, которуу) жана өзгөчө жарандык кызматка сынактан тышкары кирүү учурларында чоң мааниге ээ.

Негизги сөздөр: башкаруу, кызматкерлер, реформа, макам, уюм, ийгилик, жетекчилик, базар, атаандаштык, тармак, мансап.

УПРАВЛЕНИЕ ПЕРСОНАЛОМ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ГРАЖДАНСКОЙ СЛУЖБЫ И МУНИЦИПАЛЬНОЙ СЛУЖБЫ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

***Аннотация:** Актуальность данной статьи определяется тем, что управленческая деятельность выступает в современных условиях как один из важнейших факторов функционирования и развития государственного управления. Осуществляемые в нашей стране кадровые реформы существенно изменили статус государственного гражданского и муниципального служащего. Особо проблемным в современных условиях является вопрос об обязательном внедрении диагностики управленческих качеств государственных и муниципальных служащих на всех этапах кадровой работы (отбор, прием, карьерное планирование, обучение, карьерный рост) и особенно при поступлении на государственную службу в особом внеконкурсном порядке.*

***Ключевые слова:** управление, персонал, реформа, статус, кадры, организация, успех, менеджмент, рынок, конкуренция, сфера, карьера.*

Становление Кыргызстана как независимого, демократического и правового государства невозможно без создания высокоэффективной государственной службы, движущей силой которой выступают ее кадры. Государственная политика - один из главных вопросов стратегии и тактики государственной власти, а кадровая политика, в свою очередь, является составной частью общей политики государства. Кадровые реформы мы должны воспринимать как часть реформирования общества и мощный рычаг воздействия на все сферы и участки жизни и развития страны. Основные критерии, принципы кадровой политики должны соответствовать общегосударственной политике.

Кадровая служба государственного органа выполняет функции центра управления персоналом, конечной целью которого является успешная работа органов власти и управления, повышение профессиональной и материальной удовлетворенности каждого служащего, сохранение здоровья и обеспечение безопасности сотрудников.

Важно, чтобы руководитель понимал роль и назначение кадрового подразделения в управлении персоналом организации, строил свою работу с учетом его рекомендаций, опирался на мнение специалистов кадровых служб. Кадровые службы не должны быть лишь техническим придатком руководящих структур, занимаясь в основном организационно-оформительской работой, они должны активнее помогать руководству государственного органа в определении его кадровой политики, управлять служебным продвижением персонала, заниматься проблемами межличностных отношений, совершенствованием стиля деятельности сотрудников и многими другими вопросами.

Совершенствование деятельности кадровых служб государственных и муниципальных органов по управлению персоналом возможно лишь в результате решения следующих задач:

—разработки и реализации нормативно-правовой базы, отвечающей современным потребностям реформирования государственной службы с учетом стратегических направлений ее развития;

—создания общегосударственных, отраслевых, региональных банков кадровой информации;

—повышения статуса кадровых служб органов власти, оптимизации их структуры, повышения уровня квалификации специалистов, работающих в кадровых подразделениях;

—обеспечения организационной и научно-методической помощи кадровым службам на государственном и региональном уровне.

Также в системе управления персоналом государственных органов необходимо повысить роль кадровых служб органов местного самоуправления. Это требование вызывается тем, что данные органы наделены управленческими и координационными функциями, наиболее близко

стоят к населению, выполняют весьма широкий круг государственных полномочий. В конечном счете от их усилий, плодотворной деятельности во многом зависят успешная реализация реформ, их кадровое обеспечение, максимально эффективное использование человеческих ресурсов.

Управление персоналом рассматривается как один из механизмов реализации кадровой политики субъекта управления, система организационных, социально-экономических, психологических, нравственных и иных имеющих нормативно-правовую основу мероприятий, обеспечивающих рациональное использование способностей человека как в его собственных интересах, так и в интересах организации.

На данный момент в органах государственного управления создаются новые системы территориального управления. В достижение государственной службой ее стратегических задач, развитие персонала играет все более важную роль, становится необходимым, по мере изменения деятельности и структуры организации, постоянные поправки в моделях поведения сотрудников. Как организация, так и персонал, должны быть заинтересованы в развитии кадрового потенциала.

Для обеспечения соответствия уровня профессиональной компетенции сотрудников государственной службы требованиям меняющейся внешней среды, следует уделять пристальное внимание таким аспектам, как: -ясное понимание поставленных целей организации в системе государственной службы и четкое программирование деятельности работников на всех уровнях управления; -непрерывное развитие профессиональных навыков и поощрение за получение новых знаний; -постоянная обратная связь, оценка деятельности государственных служащих; -формирование эффективной системы мотивации для работников государственной службы.

В практике управления персоналом в системе государственной службы наиболее часто применяют следующие подходы. Первый подход - это обучение и повышение квалификации. Организация, которая осознает факт того, что обучение оказывает значительный положительный эффект на процесс предоставления государственных услуг, принимает решение о необходимости тратить средства на развитие персонала. Важно искать различные способы применения растущих способностей персонала, так как плановое развитие карьеры в организациях государственной службы ограничено и возможности невелики.

Второй подход - развитие карьеры. Учет возрастающих способностей персонала является самым очевидным способом. Сотрудники за время службы проходят ряд должностей, постоянно развивая свои способности и удовлетворяют потребности в социальном статусе, власти, более высоком доходе. Со стороны организации удовлетворяется потребность в эффективных управленцах.

Третий подход - саморазвитие, или постоянное самосовершенствование профессиональных навыков работника государственных органов. Оно основано на анализе его нужд в контексте самооценки на фоне структуры основных способностей.

Процессы кадровой работы в системе государственного управления должны строиться на основе комплексности, целостности и системности управляющего воздействия. Выработка прогрессивной, перспективной системы, своего рода модели системной организации кадровой работы и управления ею, является задачей первостепенной важности.

Формирование и развитие кадрового потенциала государственной службы-процесс систематический. Каждая программа развития человеческих ресурсов государственной и муниципальной службы должна быть ориентирована на измеримое улучшение конкретных показателей деятельности органов управления государственного и муниципального уровня. Поэтому существует проблема разработки ключевых показателей качества кадрового потенциала государственной службы.

Кадровое обеспечение органов государственной власти зависит от таких социальных индикаторов как нормативно-правовое регулирование деятельности персонала, моральное и материальное стимулирование, социальная защита, престижность профессии государственных служащих. Раскрыты принципы и условия, способствующие регулированию воспроизводства кадрового потенциала гражданской службы, включая целенаправленность, открытость, научную обоснованность, технологизацию управления персоналом.

В настоящее время возрастает значимость деятельности государственных служащих, государственной службы Кыргызской Республики, которые решают сложные задачи государственного управления. Поэтому проблемы, связанные с управлением персоналом государственной службы, приобрели особую актуальность. Вопросы управления персоналом касаются каждого руководителя независимо от того, какие задачи и функции он выполняет в государственных органах страны.

В 2013 году Указом Президента Кыргызской Республики в целях повышения эффективности реализации единой государственной кадровой политики в сфере государственной и муниципальной службы Кыргызской Республики, обеспечения стабильности и результативности профессиональной государственной и муниципальной службы была утверждена Стратегия развития Государственной кадровой службы Кыргызской Республики³⁷.

Управление персоналом должно все меньше основываться на административных методах и все в большей степени ориентироваться на осознанную кадровую политику, базирующуюся на системе интересов государственного служащего и органов государственного управления. Поэтому необходимы новейшие научные знания и эффективные технологии в области управления человеческими ресурсами, методы формирования и управления трудовым коллективом, освоение инновационных технологий работы с кадрами. Нужны новые подходы к таким проблемам, как: кадровое планирование, профотбор и оценка служащего; формирование резерва и планирование карьеры; руководство и обучение кадров в процессе трудовой деятельности; нормативно-правовая база управления персоналом; стиль управления персоналом и оптимизация труда руководителей; контроль в системе управления персоналом; этика и этикет деловых отношений; формирование здорового морально-психологического климата в коллективе и другое.

Решение указанных проблем позволит повысить эффективность кадрового обеспечения государственной службы, пополнить органы государственного управления и организации высококвалифицированными специалистами, способными эффективно трудиться в условиях демократического, информационного общества, а также сформировать современную систему управления персоналом государственной службы. Следовательно, формирование эффективной системы управления персоналом является одной из наиболее важных задач современного управления. В данной дипломной работе будут изложены методические основы системы управления персоналом, принципы и методы ее построения, оценка эффективности ее работы, а также анализ отечественного и зарубежного опыта построения систем управления.

В условиях реформирования местного самоуправления требуется значительное улучшение кадрового обеспечения муниципальной службы, современная практика функционирования которой свидетельствует о сложных процессах и тенденциях. Сложившиеся механизмы управления кадровыми процессами в муниципальной службе сдерживают решение задач социально-экономического развития местного сообщества.

Повышение эффективности муниципальной службы в ходе перераспределения властных полномочий связано с необходимостью совершенствования регулирующего воздействия на развитие кадровых процессов и отношений в органах муниципальной власти. В связи с реформированием муниципальной службы возникла необходимость социологической оценки состояния кадрового потенциала органов местного самоуправления, обоснования механизмов регулирования кадровых процессов, разработки организационно-нормативных моделей управления ими.

До последнего времени само понятие «управление персоналом» в нашей управленческой практике отсутствовало. Правда, система управления каждой организации имела функциональную подсистему управления кадрами и социальным развитием коллектива, но большую часть работ по управлению кадрами выполняли линейные руководители подразделений. Однако отделы кадров не являются ни методическим, ни информационным, ни координирующим центром кадровой работы. Они, как правило, имеют низкий организационный статус, являются слабыми

³⁷ Указ Президента КР “О совершенствовании деятельности Государственной кадровой службы КР ”-30.09.2013 г. УП№198

в профессиональном отношении. В силу этого они не выполняют целый ряд задач по управлению персоналом и обеспечению нормальных условий его работы. Если в условиях командно-административной системы эти задачи рассматривались как второстепенные, то при переходе к рынку они выдвинулись на первый план и в их решении заинтересована каждая организация.

Кадровую политику можно также рассматривать как одну из составляющих территориальной организационно-правовой политики, ориентированной на повышение эффективности органов управления территорией (региона или муниципального образования) на основе формирования, поддержания и развития системы управления кадрами государственных и муниципальных служащих. Кадровая политика предназначена для систематизации, объединения и нормативного закрепления всех видов работ и мероприятий по обеспечению высокоэффективного механизма управления кадрами.

В региональных и местных органах власти нередко отсутствуют необходимые организационные условия и предпосылки для радикального и быстрого перехода к современной кадровой политике (дефицит компетентных специалистов, владеющих современными методами и технологиями управления персоналом; отсутствие опыта проведения и готовности должностных лиц к подобным преобразованиям; недостаточная нормативно-правовая база, регламентирующая такую работу, преобладание ориентации на оценку персонала по количеству выполненных мероприятий или принимаемых управленческих решений, а не по конечным результатам деятельности и пр.).

Таким образом, совершенствование системы управления, государственной службы выступает важным условием успешного решения стоящих перед обществом задач и укрепления российской государственности. Именно органы власти и управления, персонал государственной службы могут непосредственным образом воздействовать на развитие происходящих в стране реформ, обеспечивать реализацию решений, направленных на модернизацию жизни российского общества.

В то же время, как показывает практика, проблема формирования качественного, высокопрофессионального корпуса государственных служащих является одной из сложнейших проблем любой государственной системы. Здесь поднимаются такие неоднозначные вопросы, как совершенствование системы отбора кадров на государственную службу, разработка научных критериев их оценки, научный подход к анализу потребностей в управленческом персонале, формирование эффективных технологий расстановки и продвижения кадров, повышение обоснованности кадровых решений и расширение их гласности и т.п.

К числу первоочередных задач в работе с кадрами следует отнести повышение научной обоснованности государственной кадровой политики, создание новой системы работы с кадрами, профессионального развития персонала государственной службы, расширение сети и качественное обновление государственно-образовательных учреждений и кадровых служб государственных органов, освоение мирового опыта в управлении человеческими ресурсами.

Если на начальном этапе административной реформы главная цель заключалась в создании правовой базы для функционирования основной системы государственной службы и ее институциональном укреплении, то на нынешнем этапе реформы приоритетными являются следующие задачи: 1) повышение имиджа и престижа государственной службы путем дальнейшего совершенствования системы оплаты труда и социальной защиты государственных служащих и проведения целенаправленной имиджевой политики; 2) совершенствование системы обучения и развития государственных служащих с учетом передового международного опыта и подготовка управленческих кадров с учетом потребностей государства; 3) мониторинг кадровой ситуации, объективный анализ и оценка того потенциала, который имеется, и выработка посредством формирования государственной службы основных направлений и механизмов улучшения качества кадров государственного аппарата; 4) модернизация системы государственной службы на всех уровнях управления, внедрение современных управленческих и информационно-коммуникационных технологий в государственных органах и переход на международные стандарты предоставления государственных услуг.

Закон Кыргызской Республики «О государственной гражданской службе и муниципальной службе» существенно поднял роль кадровых служб, однако их деятельность по-прежнему ограничивается в основном решением вопросов приема и увольнения работников, оформления кадровой документации: “Служба управления персоналом государственного органа, органа местного самоуправления образуется в целях формирования, развития и профессионального совершенствования кадрового потенциала государственного органа, органа местного самоуправления”³⁸. Отсутствует единая система работы с кадрами, научно-обоснованное изучение способностей и склонностей, профессионального и должностного продвижения работников в соответствии с их деловыми и личными качествами, практические механизмы защиты административных государственных служащих.

Кроме того, до настоящего времени во многих местных и территориальных органах, центральных исполнительных органах кадровые службы не выделены как самостоятельные структурные подразделения. Специалисты кадровой работы совмещают эти функции с работой в отделах организационной, административной работы, правового обеспечения плюс загружены массой дополнительных поручений и т.д. Отсюда и большая текучесть среди кадровиков. Видимо, необходимо закрепить порядок, чтобы назначение и увольнение руководителей или же специалистов (если он один) кадровых служб проходило строго по согласованию с уполномоченным органом по госслужбе.

Государственное управление, в том числе и управление персоналом, в Кыргызстане должно стать наукой. К вопросам управления персоналом на государственной службе надо подходить с научно-практических позиций, используя как отечественный, так и международный опыт. Необходимо, как это принято во всем мире, проводить на регулярной основе аудит кадров государственной службы независимыми экспертами, фирмами, выработать на основе их заключений стратегию развития государственного органа и персонала, выявлять узкие места, выяснять проблемы в межличностных отношениях, которые зачастую препятствуют нормальной работе государственных органов.

Несмотря на значимость и актуальность кадровых вопросов, определенные подвижки в теоретическом и практическом разрешении обозначенной проблемы, до окончательного завершения работы в данной области еще довольно далеко. Среди недостаточно освещенных направлений кадровой работы остаются новые подходы к формированию персонала государственной службы, особенно методы и средства изучения личности при подборе и расстановке кадров, не систематизирован в полной мере опыт оценки и продвижения персонала региональных и муниципальных структур управления.

Все это обуславливает потребность в проведении дополнительных теоретических исследований в области кадрового обеспечения государственной службы, в поиске новых прогрессивных технологий кадровой работы в органах государственной власти и муниципального управления.

Список литературы:

1. Закон КР “О государственной гражданской службе и муниципальной службе” от 30.05.2016 г. №75
2. Указ Президента КР “О совершенствовании деятельности Государственной кадровой службы КР”-30.09.2013 г. УП№198
3. Стратегия реформирования государственной кадровой службы. Источник: Государственная кадровая служба Кыргызской Республики: <http://www.mkk.gov.kg>.

³⁸ Закон КР №75 “О государственной гражданской службе и муниципальной службе” от 30.05.2016 г.

Бекманова Нургуль Чынарбековна

Магистрант

Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК КЫЗМАТКЕРЛЕРДИН ЭМГЕК МОТИВАЦИЯСЫНЫН СИСТЕМАСЫН ӨРКҮНДӨТҮҮ

Аннотация: Статъяда чет өлкөдө жана Кыргыз Республикасында мамлекеттик кызматкерлердин материалдык жана материалдык эмес стимулдаштыруу боюнча тажрыйбасы баяндалган. Мотивациянын теориялык жактары аныкталган: негизи мааниси, түшүнүгү, мотивациянын түрлөрү жана эмгектин стимулдары. Мотивациянын теориялары кеңири көрсөтүлгөн.

Негизги сөздөр: Мамлекеттик кызмат, негизи мааниси, түшүнүгү, мотивациянын түрлөрү, мамлекеттик кызматкерлерди материалдык жана материалдык эмес стимулдаштыруу.

Бекманова Нургуль Чынарбековна

Магистрант

Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ МОТИВАЦИИ ТРУДА ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Аннотация: В статье рассмотрены опыт материального и нематериального стимулирования государственных служащих за рубежом и в Кыргызской Республике. Раскрыты теоретические аспекты мотивации: сущность, понятие, виды мотивации и стимулирования труда. Подробно рассмотрены теории мотивации.

Ключевые слова: государственная служба, сущность, понятие, виды мотивации, материальное и нематериальное стимулирование государственных служащих.

Система мотивации государственных служащих должна строиться на основе общих принципов государственной службы с учетом личной индивидуальной мотивации отдельного государственного служащего.

Для обеспечения эффективной деятельности органов государственной власти необходимо максимально полно использовать имеющиеся в них ресурсы. Человеческие ресурсы являются основой любой организации, главным ее капиталом. От уровня компетентности государственных служащих, их профессиональных знаний и навыков, внутренней готовности к труду зависит качество принятия управленческих решений. А это, в свою очередь, напрямую влияет на социально-экономическое развитие страны. Ввиду того что на сегодняшний день Кыргызская Республика входит в число стран, имеющих низкий уровень эффективности государственного управления, качества публичных услуг и человеческого потенциала в целом, необходимость внедрения эффективной системы мотивации государственных служащих, ориентированной на повышение качества их труда, является стратегически важной задачей государства. Для этого необходимо серьезное теоретическое осмысление феномена мотивации в рамках государственной службы. Главная задача управления кадрами государственной службы - ориентация работников на достижение целей организации и получение от них максимальной отдачи. Истинные побуждения, которые заставляют отдавать работе максимум усилий, разнообразны, поэтому их определение представляется довольно трудным процессом. Путь к эффективному управлению человеком лежит через понимание его мотивации.

Составляющими системы мотивации государственных служащих являются материальная и нематериальная мотивация.

Нематериальная мотивация включает в себя такие личностные потребности как: причастность к разработке государственной программы, чувство гражданского долга, социальной справедливости, сочувствие и желание участвовать в решении проблем и т.д. Перечисленные факторы непосредственно влияют на деятельность государственного служащего, на качество его работы и поведение.

Материальная мотивация состоит из системы оплаты служебной деятельности государственного служащего и системы государственных социальных гарантий на государственной службе.

В Кыргызской Республике механизмы и инструменты стимулирования труда государственных служащих определяется согласно Закону «О государственной гражданской службе и муниципальной службе». Материальная мотивация служащих основывается на единой системе оплаты труда в соответствии с законодательством: - система оплаты труда основывается на иерархии должностей, определяемой реестром должностей и оценки деятельности служащего; заработная плата включает в себя должностной оклад и надбавки.

С целью дополнительного стимулирования служащих государственный орган применяет систему нематериальной мотивации. Систему нематериальной мотивации составляют виды поощрений: объявление благодарности, награждение ведомственными наградами, награждение другими наградами КР в соответствии с законодательством, присвоение классного чина по результатам оценки служащего, вручение памятных подарков, нагрудных знаков.

В системе мотивации труда государственных служащих Кыргызской Республики по-прежнему одной из наиболее актуальных проводимых реформ продолжает оставаться проблема материальных гарантий государственных служащих, в частности, их денежного содержания как важнейшей ее части. Гарантия денежного содержания государственных служащих подвергается правовому регулированию множеством нормативных актов. В то же время необходимо отметить, что вопросы оплаты труда государственных служащих являются одними из наиболее экономически чувствительных и спорных вопросов, поскольку эффективность работы служащего напрямую связана как с моральным, так и с материальным стимулированием. Денежное содержание государственных служащих можно рассматривать в качестве составляющей системы мотивации и стимулирования государственных служащих. Несмотря на проводимую политику в области оплаты труда, стремление обеспечить финансовую и социальную независимость, вопрос об уровне материального содержания государственного служащего по-прежнему актуален. В ситуации явного недофинансирования государственного аппарата служащие вынуждены изыскивать возможности обходить установленные законодательством ограничения, чтобы обеспечивать более или менее достойное существование семье.

Сегодня каждый государственный служащий имеет свои побудительные причины и цели нахождения на государственной службе, в связи с чем в кадровой политике по мотивации требуется учет разнообразных интересов и потребностей, внутренних и внешних факторов, а также влияния глобализации.

В связи с этим, крайне важно анализировать зарубежный опыт организации материального и нематериального стимулирования государственных служащих, в том числе, с учетом подходов к нормативно-правовой регламентации данных вопросов и требований эффективного взаимодействия органов власти всех уровней, а также баланса общенациональных, региональных интересов с интересами настоящего и будущего.

При исследовании мотивации труда государственных гражданских служащих необходимо учитывать особенности их трудовой деятельности, поскольку мотивация труда тесно связана с формой ее осуществления. Единственная из новейших теорий, которую можно рекомендовать для практической выработки мотивации государственных служащих, это теория участия в управлении организацией. Сотрудники органов исполнительной власти могут быть привлечены к решению различного рода тактических задач: составлению планов, на текущий период, контролю трудовой дисциплины, определению коэффициентов трудового участия, распределению премий по результатам труда, внедрению инновационных проектов и предложений, составлению списков кадрового резерва.

На эффективность деятельности государственных гражданских служащих воздействует множество факторов мотивации, учет которых позволяет определить методы ее повышения: конкурсный отбор на государственную службу, способствующий справедливому распределению должностей в государственных органах; зависимость размеров материального вознаграждения от результатов труда; использование нематериальных стимулов, современных подходов к мотивации труда: мотивацию свободным временем, горизонтальную ротацию кадров, участие госслужащих низшего звена в управлении своим подразделением (в части социальной политики и корпоративных мероприятий); карьерный рост госслужащих, включение каждого служащего, достигшего высоких результатов в работе, с момента поступления на госслужбу в схему карьерного продвижения на ближайшие 3-5 лет; распределение работы между сотрудниками в соответствии с должностными регламентами, справедливая оценка результатов труда.

Для повышения результативности деятельности государственных гражданских служащих необходима оптимизация оплаты труда на основе совершенствования научно-методической и нормативной базы оплаты труда; установления размера заработной платы в зависимости от личного вклада сотрудника, сокращение дифференциации в оплате труда высших и «низших» категорий должностей, усиление социальной защиты госслужащих.

Реализация похода “new public management” потребовала создания гибкой и адаптированной к существующим условиям мотивационной системы в оплате труда. В некоторых странах Азии (Китае) повышение материальной мотивации при жестокое искоренении коррупции составило основу внедрения модели организации работы государственных чиновников.

Для стран континентальной Европы успешность создания системы материального стимулирования государственных служащих напрямую зависит от бюджетных возможностей государства. Основой для материального стимулирования выступает оценка показателей, основной характеристикой которых является их доступность для анализа и объективное обоснование.

Во Франции человеческий фактор остается определяющим и вопросы стимулирования работы государственных служащих учитывается всегда. Так любая трансформация государственной системы, пусть даже она формально не касается людей, неизбежно влечет изменения условий труда госслужащих, требующие пересмотр объема компетенции персонала, его функционального содержания. Поэтому любые реорганизации в обязательном порядке сопровождаются введением новых правил материального и нематериального стимулирования государственных служащих. Государственные служащие Франции распределены по категориям А, В или С. Перемещение по иерархии между категориями приводит к росту оплаты труда и социальных гарантий. Таким образом, стимулирование служащего имеет в основе материальные блага, увеличение которых зависит от продвижения по служебной иерархии.

Список литературы:

1. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления. Курс лекций. М.: Омега – Л, 2004. С.367.
2. Шерипов Н.Т. Служба в таможенных органах КР: особенности и проблемы. Монография. Ош, 2015. С.86.
3. Закон Кыргызской Республики от 30.05.2016 №75 «О государственной гражданской службе и муниципальной службе».
3. Армстронг, М. Практика управления человеческими ресурсами / 10-е изд.; пер.с англ. под ред. С.К.Мордвина.- СПб.: Питер, 2017.
4. Морковкин, Д.Е. Организационное проектирование системы управления знаниями // Образовательные ресурсы и технологии. -2013. №2(3).
5. Шедько Ю.Н., Особенности управления функционированием и развитием региональных социально-экономических систем в условиях глобализации // Аудит и финансовый анализ. -2010

*Тюлегенов Каныбек Турсуналиевич
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы*

ЖЕРГИЛИКТҮҮ БЮДЖЕТТИН АЙМАКТАРДЫ ӨНҮКТҮРҮҮДӨГҮ РОЛУ ЖАНА МАҢЫЗЫ КАРА-ОЙ АЙЫЛ АЙМАБЫГЫНЫН МИСАЛЫНДА

Аннотация: Макалада региондордун социалдык-экономикалык маселелерин чечүүдө жергиликтүү бюджеттин ролу жана маңызы Кара-Ой айыл аймагынын мисалындакаралды.

Негизги сөздөр: республикалык бюджет, жергиликтүү бюджет, бюджеттик кодекс, аймактар, кирешелер, чыгашалар, жергиликтүү жыйындар жана салыктар, айыл өкмөтү.

Тюлегенов Каныбек Турсуналиевич
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ МЕСТНОГО БЮДЖЕТА В РАЗВИТИИ РЕГИОНОВ НА ПРИМЕРЕ КАРА-ОЙСКОГО АЙЫЛНОГО АЙМАКА

Аннотация: В статье рассмотрены роль и значение местного бюджета в решении социально-экономических задач региона на примере Кара-Ойского айылного аймака.

Ключевые слова: Республиканский бюджет, местный бюджет, бюджетный кодекс, регионы, местные налоги и сборы, айыл окмоту.

Как известно, местный бюджет – это бюджет местного сообщества, айыла, посёлка, города и района формирование, утверждение и исполнение которого осуществляется органом местного самоуправления. В целом доходы местных бюджетов образуются за счет поступлений местных налогов и сборов, общегосударственных налогов и других доходов, распределяемых по нормативам отчислений, неналоговых и других доходов, установленных Налоговым кодексом и другими законодательными актами Кыргызской Республики, а также трансфертов, грантов и добровольных взносов.

Доходы местного бюджета формируются из следующих видов поступлений:

- Общегосударственные налоги, распределяемые по нормативам отчислений;
- Местные налоги;
- Неналоговые доходы;
- Трансферты из республиканского бюджета;
- Добровольные взносы.

Местные налоги и сборы – налоги и сборы, вводимые самостоятельно местными кенешами на соответствующих территориях в порядке, предусмотренном законодательством Кыргызской Республики. Местные налоги полностью зачисляются в бюджеты органов местного самоуправления. К их числу относятся: земельный налог и налог на имущество.

Земельный налог устанавливается в разрезе трех категорий:

Земельный налог за право пользования сельскохозяйственными угодьями;

- пашня орошаемая;
- пашня богарная;
- многолетние насаждения;
- сенокосы;
- пастбища;

•земельный налог за право пользования землями населенных пунктов и землями несельскохозяйственного назначения;

•земельный налог за право пользования приусадебными земельными участками.

Одним из важных факторов в развитии регионов является местный бюджет. В этом направлении предпринимаются определенные действия со стороны государства. Так 2018-год Указом Президента Кыргызской Республики Сооронбай Шарипович Жээнбековым был объявлен Годом развития регионов, а также 2019-год другим Указом Президента Кыргызской Республики объявлен Годом развития регионов и цифровизации страны. В целях реализации данного Указа в республиканском бюджете 2019-года заложена норма об увеличении нормативов отчислений от подоходного налога в пользу местных бюджетов на 70%, что в свою очередь положительно повлияет на увеличение местных бюджетов.

Местный бюджет органов местного самоуправления должны в первую очередь направляться на решение местных вопросов, но большинство айыл окмоту вынуждены также направлять финансовые средства из местного бюджета и на обеспечение функционирования делегированных полномочий, которые должны финансироваться из средств республиканского бюджета. Со стороны Правительства также делаются шаги по решению данного вопроса, так в этом году Национальный статистический комитет делегировал свои полномочия согласно требованиям закона.

Благодаря этим действиям местный бюджет Кара-Ойского айылного аймака в 2019-году ожидается увеличение на 920,0 тысячи сомов или на 5% от общей суммы местного бюджета.

Кара-Ойский айылный аймак расположен в Иссык-Кульском районе, Иссык-Кульской области. В этом айылном аймаке состоит из одного села «Кара-Ой». Численность населения составляет более 4200 человек, общая площадь земель – 21409га, местный бюджет в 2018-году составил 19031,3 тысячи сомов. Так как Кара-Ой расположен на курортной территории республики около 70% дохода образуется из поступлений от курортно-рекреационных учреждений в виде местных налогов.

Несмотря на то, что бюджет айыл окмоту Кара-Ойского айылного аймака является самодостаточным и не нуждается в дотациях от республиканского бюджета при обеспечении средств защищенных статей бюджета, таких как расходы по заработной плате и отчислениям, расходы по коммунальной услуге муниципальных зданий, но может нуждаться в поддержке от государства при реализации больших и инновационных проектов. Так в 2012-году Кара-Ойский айылный аймак, первым в данном регионе выступило с инициативой о приобретении сельскохозяйственной техники. В связи с острой нехватки сельскохозяйственной техники жители села, да и всего региона испытывали большие трудности при посеве и сбора сельхоз культур. Но еще не в одном айыл окмоту в регионе не было на балансе подобной техники и местными представителями государственных финансовых органов запрещалось приобретение данных видов техники, так как по их мнениям это противоречило законодательству Кыргызской Республики. Но, сотрудниками и главой Кара-Ойского айыл окмоту было доказано, что данные действия не будут противоречить законодательству, а наоборот будет полностью соответствовать им, в частности в законе «О местном самоуправлении» имеется статья Вопросы местного значения, где приведены вопросы местного значения, которые должны и компетентны решать местные органы самоуправления. И первым вопросом местного значения является «Обеспечение экономического развития соответствующей территории, а также привлечение инвестиций и грантов». Основываясь на данную статью закона и доказав, что данный айылный аймак, несмотря на то, что расположен на курортной территории страны, является аграрной, так как большинство его жителей зарабатывают свой хлеб в сфере сельского хозяйства и развитие этой отрасли поможет обеспечить экономический рост и благосостояние жителей. Только после обращения Кара-Ойского айылного аймака в Правительство Кыргызской Республики удалось приобрести трактор с соответствующими комплектующими из средств местного бюджета для пахоты земель, который был передан на управление муниципальному предприятию Жилищно-коммунальные хозяйства при айыл окмоту. С каждым годом спрос и на другие виды услуг сельскохозяйственной техники в айылном аймаке только рост. На сегодняшний день в данное муниципальное предприятие приобретено и передано в управление четыре трактора, сеялка, комбайн и другие виды данной техники общей балансовой стоимостью более 15 миллиона сомов.

В дальнейшем и в других айылных аймаков региона начали образовываться Машинно-тракторные станции (МТС) или Жилищно-коммунальные хозяйства (ЖКХ) при айыл окмоту, как муниципальные предприятия с правом предоставления сельскохозяйственных услуг, которым передавались данные виды техники в оперативно-хозяйственное управление, приобретенные за счет средств местных бюджетов и других источников. В последствии данный фактор повлиял не только на обеспечение социально-экономического развития, увеличение размеров посевных площадей и количества объемов урожая, но и снятию социальной напряженности среди населения данного региона.

В настоящее время органы местного самоуправления, особенно айылных аймаков, формируют местный бюджет, ориентируясь на целевые показатели, которые предоставляют им с вышестоящего уровня, т.е. районного финансового управления. При этом Министерство финансов Кыргызской Республики рассчитывает рекомендуемые показатели только по земельному налогу (орошаемые угодья, богарные земли, приусадебные участки, пастбища), исходя из площадей земельных участков, данные по которым получены из соответствующего департамента государственной регистрационной службы. Таким образом, эти данные не отражают текущего статуса земли, что приводит к завышенным показателям по доходам и соответственно вызывают необоснованные расходные обязательства органов местного самоуправления.

По другим видам доходов прогноз, как правило, формируется исходя из данных предыдущих лет с учетом коэффициента на их повышение, но без анализа показателей, которые лежат в основе расчета того или иного вида дохода.

Становится понятным, что какие бы решения не принимались на национальном уровне в части улучшения бюджетного процесса, без создания на местном уровне условий для их реализации, результат будет плачевным. Важнейшим условием успешности бюджетного процесса на местном уровне является эффективное партнерство и взаимодействие государственных органов и органов местного самоуправления в этой сфере.

Для решения данной проблемы на наш взгляд, возможны следующие рекомендации:

-необходимо разработать и утвердить типовую методику формирования местного бюджета, основанную на прогнозе доходов местного бюджета на основе расчетов с учетом экономических и статистических показателей и прогнозе расходов с учетом требований законодательства КР и приоритетов местного сообщества;

-необходимо разработать регламент взаимодействия органов местного самоуправления и государственных органов по вопросам формирования и исполнения местных бюджетов;

- внести изменение в законодательство Кыргызской Республики в части возможности передать отдельные полномочия государственной налоговой службы, в целях создания условий для максимального сбора доходов, поступающих в местный бюджет;

-необходимо усилить ответственность органов местного самоуправления за качество предоставленных проектов бюджетов, обоснованности прогнозов и расчетов;

- обязать органы государственной власти поставить на системную основу вопросы повышения квалификации муниципальных служащих по соответствующим дисциплинам, в вузах республики, в том числе в АГУПКР;

-в будущем необходимо переходить на программный принцип формирования бюджетов органов местного самоуправления, который даст возможность оценивать бюджетные показатели в различных программах и обеспечивать эффективное и рациональное использование бюджетных средств.

Список литературы:

1. Бюджетный Кодекс Кыргызской Республики от 16 мая 2016 года № 59; · К проблеме бюджетов местных сообществ - journals.manas.edu.kg
2. А.Кешикбаев. Методическое пособие формирование и использование местных бюджетов Кыргызской Республики. Бишкек. 2015г·
3. Кенжеева М.А. Некоторые проблемы местного самоуправления и получения территориальных доходов в Кыргызстане //Территория науки, 2016. №2
4. Годовой отчет исполнение бюджета за 2019г. Кара-Ойского айылного аймака.

*Сайдинова Жазгул Кабылбековна
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы*

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНЫН СОЦИАЛДЫК (КООМДУК) САЯСАТТЫ ЖҮЗӨГӨ АШЫРУУ

***Аннотация:** Статьяда Кыргыз Республикасынын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын социалдык (коомдук) саясатты өркүндөтүү мазмуну жана багыты баяндалган. Тажырыйбасы жана көгөйлөрү. Социалдык программалардын негизги көйгөйлөрү жана ишке ашыруу милдеттери көрсөтүлгөн. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын социалдык багаттагы милдеттери баса белгиленген.*

***Негизги сөздөр:** Кыргыз Республикасы, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, жергиликтүү калк, тажырыйбалар жана көгөйлөр, муниципалдык кызматты көрсөтүүлөр.*

*Сайдинова Жазгул Кабылбековна
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики*

РЕАЛИЗАЦИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ ОРГАНАМИ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

***Аннотация:** В статье рассмотрены содержание и направления совершенствования социальной политики органами местного самоуправления в КР. Описаны основные задачи и функции в реализации социальных программ. Более подробно выделены функции органов местного самоуправления в развитии социальной сферы.*

***Ключевые слова:** социальная политика на местном уровне, полномочия органов местного самоуправления в социальной сфере, социальные проблемы, социальные услуги на местном уровне, опыт и проблемы.*

В Конституции Кыргызской Республики заложены концепции и принципы правового государства, которые гласят: «Народ Кыргызстана осуществляет свою власть непосредственно через систему государственных органов и органов местного самоуправления». Создание продуктивной системы местного самоуправления в Кыргызской Республике, подразумевающей самоорганизацию местных сообществ, позволит успешно развивать гражданское общество, укрепить целостность кыргызского государства, а также будет способствовать развитию социально ориентированной экономики, что весьма важно в условиях растущей полярности социально-экономического положения различных социальных групп населения. Тем более, что для конституционной характеристики Кыргызстана наряду с определением «правовое» в Конституции использовано определение «социальное». Социальная политика социального государства должна быть направлена на создание достойных условий жизни и свободное развитие личности, что закреплено в ст. 9 Конституции Кыргызской Республики: Кыргызская Республика разрабатывает социальные программы, направленные на создание достойных условий жизни и свободное развитие личности, содействие занятости. При этом субъектом социальной политики выступает не только государство, органы государственной власти, но и органы местного самоуправления, общественные, политические и неполитические организации. Попытаемся в данной статье рассмотреть роль и место исполнительных органов местного самоуправления в реализации социальной политики государства, в решении социальных вопросов жизнедеятельности местных сообществ.

Система местных органов самоуправления Кыргызской Республики представлена представительными и исполнительными органами МСУ. В законодательстве устанавливаются полномочия исполнительных органов местного самоуправления, в том числе и в социальной сфере. Полномочия местного самоуправления - это закрепляемые нормами муниципального права за населением, выборными и иными органами местного самоуправления права и обязанности, необходимые для осуществления задач и функций местного самоуправления на территории муниципальных образований.

В ст. 18 Закона Кыргызской Республики «О местном самоуправлении» закреплены вопросы местного значения, среди которых можно обнаружить и вопросы социальной сферы жизнедеятельности местного сообщества. Так, законодатель для организации функционирования и развития системы жизнеобеспечения территории, социально-экономического планирования и предоставления населению социальных и культурных услуг относит к ведению органов местного самоуправления следующие вопросы местного значения:

- обеспечение экономического развития соответствующей территории;
- управление муниципальной собственностью;
- формирование, утверждение и исполнение местного бюджета;
- снабжение питьевой водой населения;
- обеспечение работы системы канализации и очистных сооружений в населенных пунктах;
- обеспечение функционирования муниципальных дорог в населенных пунктах;
- организация освещения мест общего пользования;
- обеспечение функционирования кладбищ и предоставление ритуальных услуг;
- благоустройство и озеленение мест общественного пользования;
- обеспечение функционирования парков, спортивных сооружений и мест отдыха;
- организация сбора, вывоза и утилизации бытовых отходов;
- обеспечение функционирования муниципального транспорта и регулирование работы общественного транспорта в границах населенных пунктов;
- охрана культурных и исторических достопримечательностей местного значения;
- организация и обеспечение работы библиотек местного значения;
- установление правил землепользования и обеспечение соблюдения норм и правил градостроительства и архитектуры;
- размещение рекламы на территории соответствующего населенного пункта в порядке, установленном законодательством Кыргызской Республики;
- содействие охране общественного порядка;
- создание условий для развития народного художественного творчества;
- создание условий для организации досуга;
- организация осуществления мероприятий по работе с детьми и молодежью;
- обеспечение условий для развития физической культуры и массового спорта;
- содействие в предупреждении и ликвидации последствий чрезвычайных ситуаций.

При этом отмечается, что «перечисленные полномочия не являются исчерпывающими и не ограничивают местные сообщества и их органы в осуществлении иных полномочий, не запрещенных законодательством Кыргызской Республики». Но уже из перечисленного в данном списке можно резюмировать о достаточно большом значении органов местного самоуправления в решении социальных вопросов местного значения.

Нельзя не отметить возможность делегирования органам местного самоуправления выполнение отдельных государственных полномочий, при этом для осуществления делегированных государственных полномочий предусматриваются целевые трансферты из республиканского бюджета в местный бюджет или определяются иные источники финансирования. К таким делегированным государственным полномочиям, направленным на реализацию социальной политики государства можно отнести такие как, разработка и выполнение программ занятости и миграции населения; обеспечение зданиями и иными объектами для предоставления услуг в сфере школьного, дошкольного и профессионального образования и здравоохранения; содействие в ор-

ганизации своевременного проведения ветеринарно-санитарных, противоэпизоотических мероприятий и селекционно-племенной работы в животноводстве; обеспечение надлежащих мер по борьбе с потравками посевов сельскохозяйственных культур, охране выращенного урожая, лесозащитных полос и лесных массивов; разработка и осуществление мероприятий по охране окружающей среды; обеспечение защиты прав потребителей; выявление малоимущих семей в целях организации им адресной социальной защиты; первичное определение степени нуждаемости семей в ежемесячном пособии малообеспеченным семьям, имеющим детей, в сельской местности в порядке, установленном Правительством Кыргызской Республики.

Следует отметить, что непосредственным осуществлением социальной политики заняты исполнительные органы местного самоуправления, поскольку именно они разрабатывают проект местного бюджета, представляют его на утверждение местного кенеша, а затем исполняют его. Именно они разрабатывают проекты программ социально-экономического развития города или другой административно-территориальной единицы, социальной защиты населения и обеспечивают их выполнение после утверждения местным кенешем; привлекают инвестиции и гранты для развития; разрабатывают и осуществляют мероприятия по развитию жилого фонда, жилищно-коммунального хозяйства и благоустройству местности и др. При этом ответственность за реализацию возложенных на них задач мэрии и айыл окмоту несут перед местным кенешем и перед населением, а по делегированным государственным полномочиям перед соответствующими государственными органами.

Именно исполнительные органы местного самоуправления могут реализовать адресный характер социальной помощи, социальной защиты, поскольку им известны конкретные проблемы конкретного микрорайона, улицы, дома и человека и в данном аспекте есть вероятность наиболее полно реализовать конституционно закрепленные социальные гарантии, а кроме того и предоставить дополнительные субсидии, используя местные ресурсы. Однако на сегодняшний день не разработана окончательно парадигма финансового обеспечения функционирования местного самоуправления. Несмотря на то, что налоговое законодательство предусматривает как государственные, так и местные налоги, на самом деле нельзя говорить о реальном пополнении местного бюджета. В связи с этим социальная политика на местном уровне осуществляется в виде нечастых мероприятий, таких как стипендии одаренным детям и подросткам, надбавки работникам культуры и образования, адресная денежная помощь студентам и содействие в их трудоустройстве, субсидии и гранты молодежным объединениям, финансирование культурных мероприятий.

Следует отметить, что на местном уровне проблемы, связанные с социальным сегментом, должны решать и государственные органы. В связи с этим возникает вопрос о более четком разграничении полномочий в социальной сфере административно-территориальной единицы. Анализ полномочий и предметов ведения государственных органов в области местного самоуправления позволяет определить основные направления их взаимодействия: обеспечение гарантий прав граждан на осуществление местного самоуправления; правовое регулирование организации и деятельности его органов и контроль над соблюдением законности; государственная поддержка местного самоуправления и т.д. Эти и другие задачи предстоит решить, как на теоретическом уровне, так и на практике, в первую очередь, путем совершенствования существующего законодательства в области местного самоуправления.

Таким образом, государство в лице государственных органов не может быть единственным субъектом социальной политики государства, проблемы социальной сферы эффективнее решать на местном уровне с учетом природных, географических, национальных, культурных и прочих особенностей населения. Эти различия детерминируют необходимость дифференцированного определения социальной политики, учитывающей местные интересы и приоритеты. Исполнительные органы местного самоуправления именно те субъекты на местном уровне, которые могут и должны определить местные приоритеты социально-экономического развития и сочетать их с социальной политикой государства. В связи с этим согласны с мнением, что «институт местного самоуправления по своему предназначению призван быть активным субъектом социальной политики, располагающим на правовой основе всеми необходимыми ресурсами для реализации социальных задач».

Список литературы:

1. Национальная стратегия устойчивого развития Кыргызской Республики», разработанная Национальным советом по устойчивому развитию Кыргызской Республики на период 2013-2017 годы.
2. Закона Кыргызской Республики «О местном самоуправлении» г. Бишкек от 15 июля 2011 г. № 101.
3. Ахинов Г.А., Калашников С.В. Социальная политика. Теория и практика. М., 2008.
4. Система муниципального управления: учебник для вузов / под ред. В.Г. Зотова. СПб.: Лидер, 2005.

УДК 343 (575.2)

Чынтемиров Бакыт

Магистрант

Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УКУК КОРГОО ОРГАНДАРЫНЫН КЫЗМАТ ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Аннотация: Беренде мамлекеттик кызмат чөйрөсүндөгү мыйзамдардын салыштырмалуу талдоо жүргүзүүнүн негизинде Кыргыз Республикасынын укук коргоо органдарынын кызмат өзгөчөлүктөрүн көрсөтөт, ошондой эле уку коргоо органдарында мамлекеттик кызматын жакшыртуу үчүн кээ бир чараларды негизделген.

Негизги сөздөр: Кыргыз Республикасы, мамлекеттик кызмат, укук кызматы, укук коргоо мамлекеттик кызмат, атайын наамдарын системасы, жааш курагы боюнча чектөө.

Чынтемиров Бакыт

Магистрант

Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

ОСОБЕННОСТИ СЛУЖБЫ В ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНАХ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Аннотация: На основе проведенного сравнительного анализа законодательства в сфере государственной службы в статье показаны особенности службы в правоохранительных органах Кыргызской Республики, а также обоснованы некоторые меры по совершенствованию государственной службы в правоохранительных органах.

Ключевые слова: Кыргызская Республика, государственная служба, правоохранительная служба, правоохранительная государственная служба, система специальных званий, предельный возраст пребывания

Защита прав и свобод граждан являются конституционной обязанностью государства, всех его органов, учреждений и организаций [1]. Без такого всестороннего подхода невозможна реализация прав и свобод граждан. В то же время когда нарушение прав и свобод граждан другими лицами или государственными органами, учреждениями и организациями связано с нарушением конкретных правовых норм, возникает необходимость пресечения таких действий или восстановления нарушенных прав. Эта обязанность возлагается на правоохранительные органы и их служащих.

Следует отметить, что служба в правоохранительных органах это одна из разновидностей государственной службы Кыргызской Республике. В данной связи подчеркнем, что Закон КР «О

государственной гражданской и муниципальной службе» с дальнейшими изменениями и дополнениями выделяет следующие виды государственной службы [2].

1) государственная гражданская служба – вид государственной службы, представляющий собой профессиональную служебную деятельность граждан Кыргызской Республики в государственных органах по осуществлению на постоянной основе задач, функций и властных полномочий, определенных Конституцией Кыргызской Республики и иными нормативными правовыми актами Кыргызской Республики (далее - нормативные правовые акты);

2) военная служба - особый вид государственной службы по выполнению гражданами всеобщей воинской обязанности в Вооруженных Силах, других воинских формированиях и государственных органах Кыргызской Республики, в которых законом предусмотрена военная служба;

3) правоохранительная служба - вид государственной службы, представляющей собой профессиональную служебную деятельность граждан Кыргызской Республики на должностях в правоохранительных органах, осуществляющих функции по обеспечению безопасности, законности и правопорядка, по борьбе с преступностью, по защите прав и свобод человека и гражданина;

4) дипломатическая служба - составная часть государственной службы Кыргызской Республики, представляющую собой профессиональную деятельность граждан Кыргызской Республики, являющихся сотрудниками органов дипломатической службы, по представительству, продвижению и защите интересов государства в сфере международных отношений, практическому осуществлению внешней политики Кыргызской Республики;

Основным стержнем, связывающим их в единую систему государственной службы, является осуществление гражданами профессиональной служебной деятельности на должностях государственной службы, учрежденных в соответствующих государственных органах, службах и учреждениях. Данные признаки системы государственной службы составляют базу для понятий гражданской, военной, правоохранительной и дипломатической службы.

Необходимо подчеркнуть, что государственная служба в отдельных государственных органах обладает своей спецификой, присущей только данным органам.

Так условия и порядок прохождения государственной службы в правоохранительных органах серьезно отличаются от условий государственной гражданской службы.

В Кыргызстане правоохранительная служба осуществляется: в органах милиции (МВД); в таможенных органах (ГТС); в органах финансовой полиции (ГСБЭП при ПКР), в органах национальной безопасности (ГКНБ).

Можно выделить несколько принципиальных моментов, позволяющих говорить о правоохранительной государственной службе как особом виде государственной службы.

Во-первых, данный вид службы объединяют особые организации, располагающие вооруженными отрядами, в задачи которых входит поддержание правопорядка, борьба с правонарушениями, защита существующего общественного и государственного строя.

Во-вторых, многие сотрудники правоохранительных органов при выполнении возложенных на них функций являются представителями власти, они вправе осуществлять контроль, применять меры государственного принуждения, требовать от неподчиненных им по службе лиц определенного поведения.

В-третьих, у служащих правоохранительных органов существует своя система специальных званий. В основе ее лежат воинские звания (лейтенант, капитан, но к ним добавляются слова, характеризующие вид службы, например, капитан финансовой полиции). Специфичны у них и форма одежды, знаки отличия.

В-четвертых, служащие правоохранительных органов имеют особые условия поступления на службу, ее прохождения, присвоения специальных званий, проведения аттестации, перемещения по службе и прекращения службы.

В-пятых, наличие установленного специального в отдельных законах и подзаконных актах особого правового статуса служащих правоохранительных органов (права, обязанности, ответственность, социальная защита и пенсионное обеспечение и т.д.).

В-шестых, особый порядок привлечения к административной и дисциплинарной ответственности.

В-седьмых, служащие правоохранительных органов обязаны осуществлять свой долг даже в условиях, опасных для жизни и здоровья. Гражданские служащие вправе отказаться от выполнения поручений, если это создает опасность для их здоровья.

В-восьмых определенная часть служащих правоохранительных органов служат в воинских подразделениях и иных строевых формированиях (например, батальонах дорожно-патрульной службы, спецназах и т.д.). Государственные гражданские служащие в основном работают в органах государственной власти

В-девятых, общая для всех государственных служащих обязанность поддерживать уровень квалификации для служащих правоохранительных органов осуществляется и в такой форме, как обязательные занятия по физической и строевой подготовке, которые могут проводиться в рабочее и в не рабочее время.

В-десятых, содержание деятельности правоохранительной службы обуславливает повышенные требования к состоянию здоровья сотрудников. Реализуются эти требования, в частности, при приеме на службу, регулярном медицинском контроле и обслуживании; при решении вопросов об увольнении и продлении срока службы.

В-одиннадцатых, если предельный возраст пребывания на государственной гражданской службе 65 лет, то служащие правоохранительных органов, от рядового до подполковника включительно, т.е. их основная масса, вправе пребывать на службе до 45 лет. Установлен также предельный возраст поступления на правоохранительную службу. Так, на службу в органы финансовой полиции принимаются лица в возрасте до 35 лет.

Правовую базу данного вида государственной службы составляют Конституция КР, Законы КР «Об уполномоченном органе по борьбе с экономическими преступлениями»; «Об органах внутренних дел», «О прохождении службы в таможенных органах», а также многие подзаконные нормативные правовые акты.

С учетом указанных особенностей, сотрудников правоохранительных органов можно причислить к категории военизированных государственных служащих, проходящих службу в системе государственных органов исполнительной власти на должностях правоохранительной службы. При всём этом необходимо подчеркнуть, что сотрудники правоохранительных органов по своему правовому положению не считаются военнослужащими и обладающими особым правовым статусом.

Вышеупомянутые особенности службы в правоохранительных органах обусловлены сложными задачами государства, обозначенные перед ними. В их числе: гарантировать безопасность личности, общества и государства в целом от преступных и других противоправных посягательств; охранять общественный порядок и гарантировать общественную безопасность; оказывать помощь всем кто нуждается в ней по причине совершения в отношении них правонарушений либо другими происшествиями; защитить собственность во всех её формах.

Таким образом, правоохранительная служба Кыргызской Республики имеет свою правовую базу. Так, 25 июля 2019 года, за №102 был принят Закон Кыргызской Республики «О прохождении службы в правоохранительных органах Кыргызской Республики».

До этого, не было единого правового акта, регулирующего общие вопросы ее организации и прохождения, что по мнению некоторых ученых, создавала многочисленные трудности в правоприменительной практике указанных органов, связанных с вопросами перевода сотрудников из одного правоохранительного органа в другой, определения правового положения (статуса) сотрудников правоохранительных органов, гарантий социального обеспечения, прохождением и прекращением службы, порядком применения физической силы, специальных средств, оружия, вооружения и военной техники [7, 8].

В Российской Федерации, Республики Казахстан, Республики Беларусь, Украины, Грузии и некоторых других странах имеется опыт нормативного правового регулирования отношений прохождения службы во всех правоохранительных органах.

Поэтому в целях эффективного выполнения задач, возложенных на систему правоохранительных органов Кыргызской Республики, принятие нормативного документа регулирующего отношения прохождения службы в правоохранительных органах должна положительно сказаться на деятельности всех правоохранительных органов Кыргызской Республики..

В вышеуказанном Законе установлены единые принципы прохождения службы: законность; единообразный подход к организации службы в правоохранительных органах и социальные гарантии; равный доступ граждан к службе в правоохранительных органах и продвижения по службе; единоначалие и подчиненность; запрет на участие в деятельности политических партий, иных общественных объединений и религиозных организаций; профессионализм и компетентности сотрудников.

В нем, в целях единообразного понимания, толкования и использования в правоприменительной практике закрепляемых нормативных положений, определяются основные используемые термины и понятия:

- первичный прием на службу во все правоохранительные органы должен осуществляться на конкурсной основе;

- назначение на руководящие должности должно осуществляться из числа лиц, состоящих в резерве на выдвижение;

- заключение контракта о службе должно быть обязательным условием во всех правоохранительных органах;

- лица, впервые поступающие на службу должны в обязательном порядке пройти первоначальную подготовку в специальных образовательных учреждениях по подготовке сотрудников правоохранительных органов;

- сотрудники могут быть уволены в связи с утратой доверия по решению руководителя правоохранительного органа, в связи с нарушением запретов и несоблюдения ограничений;

- возможность перевода сотрудника одного правоохранительного органа в другой без необходимости увольнения со службы;

- унифицированы правовые и организационные основы обеспечения единых социальных гарантий сотрудников правоохранительных органов Кыргызской Республики и членов их семей;

- включено понятие о применении сотрудниками вооружения, военной техники и обозначены случаи, при которых они применяются и другие.

Вышеуказанные нововведения будут содействовать унификации, оптимизации и повышению эффективности деятельности правоохранительных органов, достижения прозрачности и открытости приема на службу, модернизации правоохранительной службы в правоохранительных органах. Это также поспособствует профессиональному отбору сотрудников при равном доступе граждан к службе в правоохранительных органах Кыргызской Республики.

Список литературы:

1. Конституция Кыргызской Республики. Бишкек. 2010 г.
2. Закон Кыргызской Республики «О государственной гражданской и муниципальной службе» от 30 мая 2016 г. N 76
3. Закон Кыргызской Республики «Об органах внутренних дел Кыргызской Республики»,
4. Закон КР «О прохождении службы в таможенных органах КР» от 21 июля 1998 г. № 93.
5. Закон Кыргызской Республики «О прохождении службы рядовым и начальствующим составом органов и учреждений уголовно-исполнительной системы Кыргызской Республики» от 9 января 2006 года № 3.
6. Положение о прохождении службы в Государственной службе по борьбе с экономическими преступлениями при Правительстве Кыргызской Республики (финансовая полиция), утверждено постановлением Правительства Кыргызской Республики от 15 марта 2012 года № 176
7. Шерипов Н.Т. Понятие и особенности государственной правоохранительной службы в Кыргызской Республике. Источник: <http://naukarus.com/ponyatie-i-osobennosti-gosudarstvennoy-pravoohranitelnoy-sluzhby-v-kyrgyzskoy-respublike>

8. Аманалиев У.О. Задачи совершенствования законодательства Кыргызской Республики о правовом статусе службы финансовой полиции и практики его применения // Закон и право. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009, № 5. - С. 101-102

УДК: 332.14 (575.2)

Шамаева Роза Абдурахмановна
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

**ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-
ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА
(НА ПРИМЕРЕ АЙЫЛНОГО АЙМАКА НООКАТСКОГО РАЙОНА ОШСКОЙ
ОБЛАСТИ)**

Аннотация: В статье рассмотрены повышения эффективности использования социально-экономического потенциала региона на примере айылного аймака Ноокатского района Ошской области

Ключевые слова: местное самоуправление, инвестиционный климат, социально-экономический потенциал.

Шамаева Роза Абдурахмановна
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

**РЕГИОНДО СОЦИАЛДЫК-ЭКОНОМИКАЛЫК ПОТЕНЦИАЛЫН КОЛДОНУУНУН
НАТЫЙЖАЛУУЛУГУН КӨТӨРҮҮ
(ОШ ОБЛУСНУН НООКАТ РАЙОНУНУН НАЙМАН
АЙЫЛДЫК АЙМАГЫНЫН МИСАЛЫНДА)**

Аннотация: Макалада региондо социалдык-экономикалык потенциалын колдонуунун натыйжалуулугун көтөрүү Ош облусунун Ноокат районунун Найман айылдык аймагынын мисалында каралды.

Негизги сөздөр: Жергиликтүү өз алдынча башкаруу, инвестициялык климат, социалдык-экономикалык потенциал.

Кыргыз Республикасында региондук саясаттын негизги максаты - өзүнө өнүгүү борборлорун жана тийиштүү айылдык аймактарды камтыган, негизги аймактардын өнүгүүсүн бир жерде топтоп колдоо аркылуу калктын жашоо сапатын жана бакубатчылыгын жогорулатуу үчүн республикадагы региондордун тездетилген социалдык-экономикалык өнүгүүсүн камсыз кылуу. Себеби азыркы этапта көп өлкөлөрдө социалдык-экономикалык саясат экономикалык өнүгүүнүн негизи болуп саналат.

Ошондуктан мамлекеттик башкарууну реформалоо социалдык-экономикалык өнүгүүнүн процесстерин башкаруу боюнча мамлекеттик органдардын ишинин натыйжалуулугун жогорулатууга багытталышы керек. Мамлекеттик башкаруу органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кадрдык потенциалын жогорулатуу боюнча иш жетишсиз жүргүзүлүүдө. Мамлекеттик аткаруу бийлигинин органдары менен жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ортосундагы өз ара аракеттенүү маселелеринин жөнгө салынбагандыгы маанилүү аспект бойдон калууда. Натыйжалуу өз ара аракеттенүүнүн механизмдерин иштеп чыгуу керек,

жоопкерчиликтин зоналарын аныктап, ыйгарым укуктарды бөлүштүрүү жана кайталанган функцияларды жокко чыгаруу зарыл. Мамлекеттик жана аймактык органдардын, жергиликтүү мамлекеттик администрациялардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишинин натыйжалуулугун жана координациялоону камсыз кыла турган мамлекеттик башкаруунун моделин түзүү керек.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу (ЖӨБ) органдарынын жана мамлекеттик органдардын функцияларын, ыйгарым укуктарын чектеп бөлүштүрүүнү жана мамлекеттик ыйгарым укуктарды өткөрүп берүүнү жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын функцияларын кеңейтүүнү негиздөө, мамлекеттик ыйгарым укуктарды өткөрүп берүү жана аларды каржылоо механизмдерин аныктоо бөлүгүндө кайра карап чыгуу талап кылынууда.

Бюджеттер аралык мамилелерди өркүндөтүү, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун финансылык туруктуулугун камсыздоо жана жергиликтүү деңгээлде ресурстарды натыйжалуу башкаруу зарыл. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына дотацияларды берүү алардын финансылык өз алдынчалыгына кызыгуусун төмөндөтүүчү фактор болуп калды.

Жагымдуу инвестициялык климатты түзүү жана региондорго финансылык ресурстарды тартууда жогорку инвестициялык активдүүлүк экономиканы өнүктүрүүнүн зарыл шарты болуп саналат. Чет өлкөнүн түз инвестицияларын тартууну активдештирүү өндүрүшкө жана башкаруу практикасына жаңы технологияларды киргизүүгө мүмкүндүк берет, ошондой эле чет өлкөдөгү жаңы рынокторго чыгууга көмөк көрсөтөт.

Экономикалык өнүгүүнүн төмөн деңгээли жана өлкөнүн өндүрүштүк секторунун атаандаштыкка төмөн жөндөмдүүлүгү чет өлкөлүк түз инвестициялардын чакан көлөмдө келишинин негизги себептери болуп саналат. Натыйжада, ушул факторлордун бардыгы республиканын жагымсыз инвестициялык имиджин түзүшөт.

Жеке бизнеске мамлекеттин кийлигишүүсүн кыскартуу, инвесторлорго преференцияларды берүү, чет өлкөлүк жана ички инвесторлор үчүн бирдиктүү эрежелерди сактоо керек.

Бизнес-чөйрөнүн калыптанып калган түзүмү көрсөткөндөй, чакан жана орто ишканалар негизинен соода жана кызмат көрсөтүү чөйрөсүндө алектенет, өндүрүш чөйрөсүндө алардын саны азыраак. Өнүгүүнүн мындай жолу экономиканы көтөрүүгө көмөк көрсөтпөйт, ал өлкөнүн жаратылыш, эмгек, интеллектуалдык жана башка ресурстарын сарамжалсыз пайдаланууга алып келет. Өнөр жай жана кайра иштетүү ишканаларын түзүү үчүн тийиштүү шарттар керек.

Тажрыйба көрсөткөндөй, инвесторлор социалдык мүнөздөгү долбоорлорго караганда, экономикалык долбоорлорго артыкчылык беришет. Ошондуктан экономиканын стратегиялык маанидеги бир катар тармактары мамлекеттик компаниялар тарабынан тейленүүгө (энергетика, темир жол ж.б.) жана бюджеттик каражаттардын эсебинен каржыланууга тийиш.

Ошол эле мезгилде экономика тармактарынын негизги бөлүгү жеке инвесторлор үчүн көп жагымдуу эмес жана алардын тобокелдигинин деңгээли жогору. Ошондуктан мамлекеттик колдоо көрсөтүү үчүн айрыкча инфратүзүмү кризистик абалда турган жана жүгүртүүдөгү каражаттары тартыш ишканаларда МЖӨ механизмдин өнүктүрүү жана көбүрөөк пайдалануу керек. Региондук инвестициялык долбоорлорду ишке ашыруу үчүн мамлекеттин жана жеке сектордун материалдык жана финансылык ресурстарын топтоо аркылуу экономикалык өсүштү камсыздоо зарыл.

Региондорду социалдык-экономикалык өнүктүрүүнүн чаралары азыркы убакта системалуу боло элек. Өнүктүрүү программаларынын көпчүлүгү сектордук мүнөздө, көп учурда жергиликтүү өзгөчөлүк эске алынбайт. Калктуу конуштардын жана башка аймактык бирдиктердин инфраструктурасын пландаштыруунун жана өнүктүрүүнүн заманбап стандарттары бекитилген эмес. Мамлекеттик бийликтин борбордук органдары менен жергиликтүү мамлекеттик администрациялардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ортосундагы эриш-аркак байланыш системасы түзүлө элек.

Ош облусунун Ноокат районуна караштуу Найман айыл өкмөтү 1965-жылдын май айында “Найман” айылдык комитетинин базасында түзүлгөн. Найман айылдык аймагы (кийин АА) эки калктуу конуштан туруп, экөө тен официалдуу статуска ээ. Найман АА чыгыш жан түндүк тарабынан Көк Жар АА, батыш тарабынан Он Эки Бел АА жана Төөлөс АА менен чектешет.

- Жалпы аянты - 1360га.
- Деңиз деңгээлинен бийиктиги - 1200 м.
- Район борборуна чейинки аралык - 26 км.
- Облус борборуна чейинки аралык - 70 км.
- Аэропортко чейинки аралык - 75 км.
- Темир жолго чейинки аралык - 30 км.

Климаты жайында ысык жана кургак, температура +30⁰С тан жогору болот. Кыш мезгили узак мөөнөткө созулуп, суук келип, каар оор түшөт. Кышкысын температура -20С чейин төмөндөйт. Жазгы суук көбүнчө март айынын акырына чейин уланат. Күзгү суук ноябрь айынан башталат.

Калктын этникалык курамы: кыргыздар-90 %, орустар, өзбектер, ж.б. -10 %. Жумушка жарактуу калкты негизги түзүүчүлөр жаштар.

Жалпы айыл аймактын калкынын 20% жергиликтүү муниципалдык жана мамлекеттик мекемелерде, жана жакынкы айыл аймактарда эмгектенишет. Мындан сырткары жергиликтүү калктын 30-35% үй жумуштары менен алек, ал эми калган 45-50% жергиликтүү тургундар башка шаарларда жана башка өлкөлөрдө эмгектенишет

Найман айылдык аймагында айыл чарба жерлерин жана жайыттарды агротехникалык эрежеге ылайык пайдалануу, сугат сууну үнөмдөө менен, өндүрүлгөн продукциянын сапатын жана көлөмүн 12%га жогорулатуу жана жеке ишкердүүлүктү өнүктүрүүгө шарттарды түзүү менен жергиликтүү калктын жашоо деңгээлин жакшыртуу.

1. Айыл аймагындагы иштетилбеген ыңгайсыз жерлерге көп жылдык бак тигип, мөмө-жемиш өндүрүү аркылуу жергиликтүү жарандардын үй-бүлөлүк кирешесин жогорулатуу;

Иш-чаралар;

a. Найман айылындагы өздөштүрүлбөй жаткан 10 га жерди тамчылатып суугаруу системасын колдонуу менен түшүм берүүчү бакка айландыруу;

b. Биоорганикалык жер семирткичтерди даярдоо боюнча жергиликтүү дыйкандардын билим деңгээлин жогорулатуу максатында окууларды өткөрүү;

c. Сугат суу менен камсыздоону жогорулатуу максатында жамгыр суусун топтоочу жайларды куруу (дождевальная система орошения);

d. Найман суу сактагычынын чыгыш тарабындагы 10 га жер аянтына мисте багын уюштуруу;

e. Өздөштүрүлбөй жаткан 40 га жерди тамчылатып суугаруу системасын колдонуу менен түшүм берүүчү бакка айландыруу;

f. Дыйкандарды сапатуу жана жогорку сорттогу үрөн менен камсыздоо, Ош областындагы үрөнчүлүк чарбалар менен келишим түзүүнү уюштуруу.

Милдет №1:

1. Айыл аймактагы малдын асылдуулугун артыруу менен мал чарбасынан өндүрүлгөн продукциянын көлөмүн жогорулатуунун негизинде жергиликтүү жарандардын үй-бүлөлүк кирешесин 10% жогорулатуу.

Иш-чаралар:

a. Найман суу сактагычынан мал жайытка өтүүчү участогуна көпүрө салуу жана жайытка чейинки жолдорду оңдоо;

b. Улуу Тоо айылында малдын асылдуулугун жогорулатуу үчүн ветсервис ачуу жана керектүү жабдуулар менен камсыздоо;

c. Малды дарылоо максатында “Жуут” жайын куруу жана пайдаланууга берүү;

Артыкчылык өнүгүү багыты: Жергиликтүү калкты жумуш орундары менен камсыздоо;

Милдеттер: Чакан жана орто бизнес чөйрөсүнө инвесторлорду тартуу жана өнүктүрүү, жергиликтүү жумушсуз жарандардын санын 10% кыскартуу;

Иш-чаралар:

1. Гүл өстүрүүчү күнөскана куруу;

2. Алма, өрүк жана шабдалы мөмөлөрүнөн айына 1000 литр көлөмдөгү шире чыгаруучу кичи завод ачуу;
3. Сүттү кайра иштетүүчү цех ачуу;
4. Орус жана англис тилин терең окутуу боюнча жеке менчик башталгыч мектеп ачуу;
5. Жергиликтүү жарандарга кызмат көрсөтүүчү “тейлөө үйүн” (мончо, чачтарачкана, өтүкчү, тигүүчү ж.б.);
6. Найман айылында кондитердик цех ачуу (аялдарды жумуш орундары менен камсыз кылууга комок корсотуу максатында); (чакан кафе ачуу)
7. Найман айылында балык чарбасын уюштуруу;
8. Ппомидор жана бадыраң өстүрүүчү күнөскана куруу;
9. Найман көлүндө туристерге кызмат көрсөтүү шарттарын жакшыртуу;
10. Тери жана жүндү кайра иштетүүчү цех ачуу;

Артыкчылык өнүгүү багыты: Мамлекеттик жана муниципалдык кызматтардын сапатын жана жеткиликтүүлүгүн жогорулатуу

Милдеттер:

1. Айыл аймагындагы жергиликтүү калк жана коноктор үчүн жагымдуу шарттарды түзүү жана чечимдерди кабыл алууга жергиликтүү калктын катышуусун активдештирүү;

Иш-чаралар

1. Найман айылындагы «Найман» орто мектебине кеткен 500м ички жолду асфальттоо;
2. Айыл аймак боюнча коммуналдык чарба уюштуруу
3. Таштанды таштоочу 5 га жерди тосмолоо;
4. Айыл аймактын борборундагы эс алуучу паркты калыбына келтирүү (парктын ичине тратуар-жол куруу, отургучтарды орнотуу, дарактарды отургузуу ж.б.);
5. Эс алуучу паркка балдар үчүн аянтча куруу;
6. Найман айылындагы Маданият үйүндө жергиликтүү жаштар, аялдар жана балдар үчүн;
 - Компьютер курстары;
 - Тил үйрөтүүчү курстары;
 - Шахмат жана шашки;
 - Бий жана музыкалдык аспаптарда ойноо курстары;
 - фитнес клуб ачуу;
2. Найман айыл аймагындагы билим берүү мекемелеринде шарттарды түзүү аркылуу мектеп жана мектепке чейинки билим берүү кызматтарынын жеткиликтүүлүгүн жана сапатын жогорулатуу;

Иш-чаралар:

- a. “Солнышко” 160 орундуу балдар бакчасын толук ремонттон өткөрүү;
- b. Найман орто мектебинин терезелерин пластик айнектерге алмаштыруу;
- c. Улуу Тоо толук эмес орто мектебинин жылытуу системасын жаңыдан куруу;
- d. “Найман” 60 орундуу балдар бакчасын майып балдар үчүн реабилитациялык борборуна айландыруу;

3. Жергиликтүү калктын 75% таза ичүүчү суу менен камсыздоо менен айыл аймактагы санитардык-гигиеналык абалды жакшыртуу

Иш-чаралар:

- a. Найман айылында 150 метр кубтук резервуарга бактерицидтик жабдууну орнотуу;
- b. Найман айылындагы Ынтымак жана Жаштык көчөлөрүнө 500 метр суу түтүктөрүн жаңыдан орнотуу;
- c. Найман айылынын Батыш көчөсүндөгү 1 км суу түтүктөрүн жаңыдан орнотуу жана скважинасын ишке киргизүү;
- d. Найман айылында 500 метр кубтук резервуарды реконструкциялоо;
- e. Найман айылындагы Жаштык көчөсүндөгү 1 скважинаны жана Ленин көчөсүндөгү 1 скважинаны ишке киргизүү;

Күтүүлүчү натыйжалары:

- Айыл чарбасына ыңгайсыз болгон бош, иштелбей жаткан жер аянттары иштетүүгө берилет, айыл аймактын кирешесинин көтөрүлүшүнө шарт түзүлөт, элдер иш менен камсыз болот.
- Жумуш орду көбөйүп миграциянын саны азаят.
- Айыл аймактын инфраструктурасы өнүгөт, эски имараттар калыбына келет, айыл аймактагы окуучулардын заманбап имараттарда, заманбап инвентарларды пайдалануу менен билим алуусуна шарт түзүлөт.
- Найман айыл аймактагы мектепке чейинки балдар 100 пайыз бала бакча менен камсыздалат.
- Айыл аймак 100 пайыз таза суу менен камсыз болот.
- Айыл аймактын айлана -чөйрөсү тазаланат, санитардык жактан тазаланат жана элдердин ден соолугунун чын болушуна шарт түзүлөт.
- Айыл аймактын элдеринин бош убактысында маданий жактан эс алуусуна шарт түзүлөт

Башкы максатка жетишүү үчүн төмөнкүдөй негизги милдеттерди чечүү керек:

- аймактык ресурстардын негизги түрлөрүн кайра өндүрүү: жаратылыштык, адамдык, инфратүзүмдүк, маданий, экономикалык;

- бирдиктүү экономикалык рынокту түзүү, азык-түлүк коопсуздугун камсыз кылуу, бирдиктүү инфратүзүмдү колдоо, мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарды көрсөтүү аркылуу региондордун интеграциясы;

- өнүгүүнүн борборлору менен негизги аймактарды түзүү жана жалпы ишкердик климатты жана инвестициялык жагымдуулукту жогорулатуу үчүн зарыл болгон шарттарды түзүү;

- региондорду адистештирүү, экономикалык атаандаштыкка жөндөмдүү кластерлерди түзүү, инвестициялык долбоорлорду, анын ичинде мамлекеттик-жеке өнөктөштүктүн (мындан ары - МЖӨ) алкагында ишке ашыруу аркылуу региондорду өнүктүрүүгө өбөлгөлөөчү механизмдерин ишке киргизүү;

- келечектеги өнүгүүнү калыптандыруу мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү, аны ишке ашыруу, өнүгүүнүн булактарын жана механизмдерин издөө максаты менен региондордогу потенциалды жогорулатуу;

- башкаруунун ар бир объектисин өнүктүрүүгө жеке мамилелерди түзүү;

Мамлекеттик саясатта республиканын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнө тармактык жана долбоордук мамилелер үстөмдүк кылат. Өнүктүрүүнүн тармактык жана региондук стратегияларын талдоо көрсөткөндөй, реалдуу финансылык мүмкүнчүлүктөр болбогондо региондорду өнүктүрүүдөгү салттуу ыкмалар күтүлгөн натыйжаларга алып келбейт.

Экономиканы мамлекеттик жөнгө салуунун инструменти болуп саналган ресурстарды кайра бөлүштүрүүнүн бюджеттер аралык механизми аймактарды өнүктүрүүгө көмөк көрсөтпөйт.

Администрациялык-аймактык түзүлүштүн колдонуудагы системасы өлкөдө жана коомчулукта пайда болгон жаңы мамилелерге көп туура келбейт. Борбордон ажыратуу боюнча көптөгөн аракеттер мамлекеттик деңгээлдеги аймактык проблемалардан алыстап кетишине алып келди.

Региондук өнүгүү мамлекеттик бийликтин, жергиликтүү коомчулуктун, ишкердиктин жана жарандык коомдун биргелешкен аракеттери менен максаттуу багыттарга жетүүнү болжолдойт.

Колдонулган адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кадр кызматы “Кыргыз Республикасынын мамлекеттик жана муниципалдык кызматы” (ченемдик укуктук актылардын жыйнагы)
2. Кыргыз Республикасынын өкмөтүнө караштуу жергиликтүү өз алдынча башкаруу иштери жана этностор аралык мамилелер боюнча мамлекеттик агенттиги “Кыргыз Республикасында жергиликтүү өз алдынча башкарууну өнүктүрүүнүн программасы”
3. Өнүктүрүү саясат институту “Муниципалитет”
4. Кыргыз Республикасынын жер мыйзамдары боюнча укуктук ченемдик актылары
5. Кыргыз Республикасынын өкмөтүнө караштуу жергиликтүү өз алдынча башкаруу иштери жана этностор аралык мамилелер боюнча мамлекеттик агенттиги “Жергиликтүү жамааттын уставы”
6. Ж. Исабаева “Айылым- алтын казыгым”

Эсенов Элдияр Шаршенбекович
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуруу Мамлекеттик башкаруу академиясы

**УСИЛЕНИЕ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ И ОТВЕТСТВЕННОСТИ ОРГАНОВ
МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В БЮДЖЕТНЫХ ПРОЦЕССАХ
(НА ПРИМЕРЕ ОРУКТУ АЙЫЛ ОКМОТУ)**

Аннотация: В статье рассмотрены укрепление ответственности органов местного самоуправления в формировании и исполнении местного бюджета.

Ключевые слова: бюджет, инфляция, выравнивающие гранты.

Эсенов Элдияр Шаршенбекович
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

**ЖЕРГИЛИКТҮҮ БЮДЖЕТТЕРДИ ТҮЗҮҮ ЖАНА АТКАРУУ ПРОЦЕССИНДЕ
ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНЫН
ЖООПКЕРЧИЛИГИН ЖАНА ӨЗ АЛДЫНЧАЛУУЛУГУН КҮЧӨТҮҮ
(ОРУКТУ АЙЫЛ ОКМОТУНУН МИСАЛЫНДА)**

Аннотация: Макалада жергиликтүү бюджетти тузуу жана аткарууда жергиликтүү органдардын жоопкерчилигин кучотуу каралды.

Негизги сөздөр: бюджет, инфляция, тендоо гранттары.

Кыргыз Республикасынын өнүгүү приоритеттеринин бири мамлекеттик бийликти децентралдаштыруу жана өлкөнүн башкаруу системасын жергиликтүү өз алдынча башкаруу институтун өнүктүрүү аркылуу реформалоо. Акыркы жылдарда жергиликтүү өз алдынча башкарууну реформалоо белгилүү бир ийгиликтерге жетишилди: азыркы этапта зарыл болгон мыйзамдык база түзүлдү, жергиликтүү бийликти институтташтыруу жүргүзүлдү, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун финансылык-экономикалык базасы аныкталды, финансылык децентралдаштыруу боюнча реформа жүргүзүлүп жатат.

Кайра түзүүлөрдүн натыйжалуулугу жергиликтүү бийликтин дараметине жана калкка сапаттуу кызмат көрсөтүү мүмкүнчүлүгүнө тикелей байланыштуу, мунун өзү жергиликтүү денгээлде финансылык ресурстарды натыйжалуу башкаруу менен өз ара байланышта болот.

Бюджетти түзүүнүн эки денгээлдүү системасы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына бюджеттик маселелердеги өз алдынчалуулуктун жогорку денгээлин берет. Берилген укуктуу аткаруу системасы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жетекчилеринен, финансылык кызматкерлерден финансылык ресурстарды башкаруу маселелери боюнча билимдеринин жетиштүү денгээлин талап кылууда. Муну менен бирге, өз алдынча башкаруунун башкы аспектилери болгон бюджеттик-каржылык чөйрө, аймактын каржылык жана экономикалык ресурстарын натыйжалуу башкарууда жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ролу жана милдети жеринде белгилүү кыйынчылыктарды туудурууда. Баарыдан мурда, аталган кыйынчылыктар маалыматтын, билимдин жана ыктардын жетишсиздигинен келип чыгып, жергиликтүү бюджеттерди түзүү жана аткарууда Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында бекитилген нормалар менен процедуралардын туура эмес колдонулушуна таасир тийгизүүдө. Андан тышкары, тез өнүгүп жаткан Кыргыз Республикасынын мыйзамдары жергиликтүү адистердин билимдерин тиешелүү түрдө туруктуу жанылап туруусун талап кылууда.

Сиздерге белгилүү болгондой, 2012-жылы Кыргыз Республикасынын Өкмөтү бюджеттер аралык мамилелердин эки денгээлдүү системасына өтүү чечимин кабыл алган.

Бюджеттер аралык мамилелердин принциптерине өтүүнүн максаты жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына бюджетин башкаруу боюнча ыйгарым укуктарды жана алардын өз алдынчалуулугун күчөтүү болуп саналат. Мында бюджеттер аралык мамилелердин натыйжалуулугу төмөнкү максаттарга жооп берүүсү зарыл:

-мамлекеттик түзүлүштүн жана өлкөнүн аймактык бүтүндүгүн сактоо, жалпы жарандык коомдун өнүгүүсүнө өбөлгө түзүү;

-жашоо денгээлди көтөрүү, социалдык коргоону жана өлкөнүн бардык аймактарындагы калктын коомдук кызматтарга жана социалдык кепилдиктерге бирдей жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу;

-өлкөдө жана анын айрым аймактарында салыктык жана ресурстук потенциалды оптималдуу пайдалануу жана туруктуу экономикалык өнүгүүнүн камсыздоо;

- аймактык денгээлде коюлган максат жана маселелерди республиканын экономикалык өнүгүү максаттыраны жана маселелерине байланыштыруу.

Бюджеттер аралык мамилелердин жаны системасы республикалык бюджет менен жергиликтүү бюджеттердин түз иштөөсүн караган жана жалпы саны 484 болгон жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары 4 топко бөлүнгөн:

1. Республикалык маанидеги шаарлар-2;
2. Облустук маанидеги шаарлар-12;
3. Райондук маанидеги шаарлар-17;
4. Айыл өкмөттөрү-453

Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги жергиликтүү бюджеттерди түзүү жана аткаруу боюнча өз ара мамилелерди шаарлардын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен түз жана айылдык аймактардын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен аймактык(райондук) бөлүмдөрү аркылуу жүргүзүүдөө.

Жүргүзүлгөн талдоо көрсөткөндөй, акыркы жылдары мамлекеттин бюджетинин көлөмү ар жыл сайын өсүүдө. Бирок, республикалык жана жергиликтүү бюджеттердин кирешелеринин өсүү динамикасы ар кандай болууда. Мунун себеби республикада дале болсо дотацияда турган айыл аймактары басымдуулук кылууда. Жергиликтүү бюджеттерге берилген дотациянын өсүшүн негизги себептери катары төмөнкүлөр белгиленди:

-айыл өкмөттөрүнө бекитилген жана ыйгарым укуктардын функцияларынын көбөйүшү;

-инфляцияга байланыштуу бюджеттин чыгымдар бөлүмүнүн өсүшү;

-тендөө гранттарынын суммасына коммуналдык кызмат көрсөтүүлөрдүн чыгымдарынын кошулушу, анын ичинен көмүр сатып алуу чыгымдары. Тарифтердин жана эмгек акынын өсүшү жана башка чыгымдар.

Таблицада Өрукту айыл окмотунун 3 жылдын динамикасы

	2016 ж	2017 ж	2018 ж
Оздук киреше	2039,9	2123,5	2253,7
Трансферт	2462,0	3225,5	3743,3

Таблицада көрсөтүлгөндөй 2016-жылдан 2018-жылга чейин өзүн өзү каржылаганга жана өзүн өзү камсыз кылганга Орукту айыл аймагы кылалган эмес тескерисинче дотация 60, 2% оскон. Ал эми жүргүзүлгөн иш аракеттердин негизинде 2017-18 жылдары оздук киреше 9, 4% осту. Биздин оюбузча, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын өзүн өзү камсыз кылууга жетишүүдөгү негизги көйгөйлөрдүн бири катары жергиликтүү бюджеттерди түзүүдө жана аткарууда мамлекеттик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ортосундагытыгыз байланыштын жоктугу эсептелинет. Ошону менен бирге эле бул дисбаланс вертикалдуу да, горизонталдуу да денгээлде өзгөчө орунга ээ болууда.

Акыркы жылдары дотацияда турган жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жетекчилеринин пассивдүүлүгүнөн жана ишти жакшы билбегенин натыйжасында Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн жергиликтүү өз алдынча башкарууну өнүктүрүү жана финансылык борбордон ажыратуу реформалары жана бюджеттик процесстерди жакшыртуу демилгелери жергиликтүү денгээлде натыйжалуу ишке ашкан жок жана өзүлөрүнүн иш аракеттеринде толук чагылдырылбай жатат.

Азыркы мезгилде жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, өзгөчө айылдык аймактарда жергиликтүү бюджеттерди түзүүдө райондук финансы башкармалыгынан берилген максаттуу көрсөткүчтөрдү колдонушат. Башкача айтканда, жергиликтүү бюджеттерди түзүү тарихи жана эрежелери «жогортон төмөн» принциби боюнча калыптанган эски система менен иштөөдө. Жергиликтүү бюджеттин кирешелирин түзүү үчүн колдонуучу индикаторлор толугу менен колдонулбай жатат.

Мында Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги жер салыгы боюнча жер тилкелеринин аянты, категориялары жөнүндө маалыматын Мамлекеттик Каттоо кызматынын аталган аймактык органдары тарабынан сунушталган көрсөткүчтөр боюнча гана эсептөөнү жүргүзөт. Бул маалыматтар жердин азыркы абалын так билгизбейт, ошондуктан бюджеттин кирешелери, жогорулатылган көрсөткүчтөр менен кабыл алынып калып жатат **жана алар жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын такталбаган чыгымдарына алып келүүдө.**

Жергиликтүү бюджеттердин башка кирешелеринин келип түшүүлөрүнүн божомолун түзүүдө эреже катары, өткөн жылдарга салыштырмалуу жогорулатуу коэффициенттерин колдонуу менен, көрсөткүчтөрдү толук анализ кылбай туруп эле бюджеттин келип түшүүлөрүнүн божомолун бекитип жатышат. Биздин оюбузча, жергиликтүү бюджеттин киреше бөлүгүн талдоо жана натыйжалуу болжолдоо үчүн экономикалык жана статистикалык көрсөткүчтөрдүн бирдиктүү автоматташтырылган базасын изилдөө жана киргизүү керек.

Мисалы, Сиздерге белгилүү болгондой, тендештирүү гранттары республикалык бюджеттен жергиликтүү бюджеттерге туруктуу социалдык-экономикалык абалды колдоо максатында бюджеттик камсыздоону пропорционалдык тендештирүү үчүн берилет.

Ар бир жергиликтүү бюджет үчүн тендештирилген гранттын көлөмүн аныктоо эки этап менен каралат. Биринчи этапта киреше потенциалдарынын негизинде бюджеттик камсыздалышы эсептелинет.

Азыркы убакта кирешенин потенциалы акыркы 3 жылдын ичинде киреше бөлүгүнүн орто көрсөткүчтөрү катарында эсептелет. Бирок колдонулган тажрыйбадан алынган методика принципалдуу түрдө айырмачылыктар бар. Колдонулган практикабызда кирешенин топтомунун жогорулашы тендештирилген гранттын көлөмүнүн азайышына алып келет, дотациялык жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кирешелирин жогорулатууну мотивациялоонун денгээлин азайтат. Ошол эле учурда методикада көрсөтүлгөндөй, тендештирилген гранттын көлөмүн эсептөөдө тыянактуулукту, туруктуулукту, алдын-ала божомолдоону берет. Азыркы учурда киреше потенциалын эсептөөдө кыйынчылык ар түрдүү объективдүү себептерге ээ, биринчи кезекте, реалдуу статистикалык жана экономикалык көрсөткүчтөрдү ордуна жыйноо системасынын жоктугу, ошондой эле мамлекеттик органдар менен жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын бири-бири менен байланышынын аздыгы менен байланышкан.

Тендештирилген гранттын экинчи бөлүгү жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын чыгаша милдеттерин көлөмүнүн негизинде эсептелет. Практикада эсеп төмөндөтүлгөн же жогорулатылган коэффициенттердин эсеби менен байланыштуу өткөн жылдын чыгаша бөлүгүнөн алынып, чыгаша милдеттеринин көлөмүнө таасир этүүчү кабыл алынган укуктук-чечендик актыларга ылайык жүргүзүлөт. Ошону менен катар тендештирилген гранттын экинчи бөлүгү минималдык социалдык кепилдиктерин каржылоого финансылык стандарттарынын нормалары, бул кепилдиктердин тизмегинин жоктугу себебинен деп көрсөтүлгөн. Билим берүү тармагына, саламаттыкты сактоого, социалдык өнүктүрүү жаатындагы кепилдиктер жергиликтүү бюджеттен каржыланбашы керек жана алар тендештирилген гранттын көлөмүнүн эсе-

бинде чагылдырылбайт. Ошого карабастан, тендештирилген грантмаксаттуу трансферт болбогондуктан. тендештирилген гранттын формулалары аны көпчүлүк учурда коргологон беренелерге байланыштырышат жана өнүгүүгө тоскоол болот.

Тендештирүүнүн бул системасынын жакшы жактарын белгилеп кетүү керек, негизинен айыл аймактары менен шаарларында керектөөчүлөрдүн арасында дотацияларды туура бөлүштүрүүнү жалпысынан камсыздайт

Томонку таблицада Орукту айыл окмотундо 2016-18 ж. ж тендештируучу гранттын чыгымдалышы корсотулгон.

Жыл башына бекитилген	2016 ж	2017 ж	2018 ж
		2462,0	2834,4
Жыл аягына чыгымдалышы	2462,0	3225,5	3743,3

Бизге тушунуктуу болгондой, бюджеттик процессти жакшыртуу болугундо улуттук денгээлде кандай гана чечимдер кабыл алынбасын, жергиликтуу денгээлде аларды аткаруу учун шарт тузуп берилбесе, дагы деле жыйынтыгы оор бойдон калат. Жергиликтуу денгээлде бюджеттик процесстердин ийгиликтуулугун маанилуу шартынан болуп, бул чойродо мамлекеттик органдар менен жергиликтуу оз алдынча органдарынын натыйжалуу оноктоштугу жана бири-бири менен байлынышы саналат.

Бул проблемаларды чечуудо биздин коз караштар боюнча томонку сунуштар болушу мумкун:

- статистикалык жана экономикалык корсоткучторун эсептоонун негизинде жана КР мыйзамдарынын талаптарына жана жергиликтуу артыкчылыктарга ылайык чыгашалардын болжолуна негизделген жергиликтуу бюджеттин калыптануу типтуу усулун иштеп чыгуу жана бекитүү зарыл;

- корсотмо-методологиялык материалдарды жана укуктук-ченемдик базаны жакшыртуу;

- практикага жана ишке байланышкан окутуу, бюджеттик процесстердин катышуучуларынын денгээлин бекемдоо;

- жергиликтуу бюджеттердин аткаруу жана калыптануу маселелери боюнча мамлекеттик органдар менен жергиликтуу оз алдынча органдардын бири-бири менен байланышуу регламентин иштеп чыгуу керек;

- жергиликтуу бюджеттерге тушуучу, киреше максималдуу топтомдору учун шарттарды тузуу максатында мамлекеттик салык кызматынын озунчо окулчулугуно мумкунчулукторду беруу болугуно Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына озгортуу киргизуу зарыл;

- жергиликтуу озун-озу башкаруу органынын башчысын 2005-2008 ж.ж мыйзамдарына ылайык автоматтык турдо айылдык кенешинин торагасы кылыш керек.

Жогорудагы айтылган сунуштарды жергиликтуу бюджеттерди чындоо боюнча жалпы максатка жетуу учун комплекстуу турдо чечуу керек.

Колдонулган адабияттар:

1. Орукту айыл окмотунун 2016-18 ж.ж
2. Демьянченко А.Н., Обушков А. Л. Муниципальное управление: учебное пособие. - М. -1998
3. Дыйканбаев К. Местное самоуправление - это двойная ответственность. //
4. Ковешников Е.М., "Муниципальное право", М, 2000
5. Карашев А.А., Тарбинский О.С. «Развитие МСУ в Кыргызстане» Б.2002
6. Сооданбеков С. «Проблемы становления и развития конституционно-правовой основы государственной власти в КР». Б.2002

Жамалдинов Руслан Арапбаевич
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

КАЛК КОНУШТАРЫН ИЧҮҮ СУУ МЕН КАМСЫЗДОО БОЮНЧА КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК САЯСАТЫ: ЧЕНЕМДИК УКУКТУК НЕГИЗИ

Аннотация: Калкты таза суу менен камсыз кылуу мамлекеттин маанилүү милдеттеринин бири болуп эсептелинет. Табигый суулардын болушуна карабастан Кыргыз Республикасынын аймагында ичүүчү суу көйгөйлүү болуп, калктуу конуштарды суу менен камсыздоо масалеси азырынча толугу менен чечилген эмес. Жүргүзүлгөн талдоонун негизинде ченемдик-укуктук актылардын чөйрөсүндөгү ичүүчү суу менен камсыздоо-беренесинде Кыргыз Республикасынын мамлекеттик саясатынын негизги багыттары корсотулгон, ошондой эле бул кызматты өнүктүрүү боюнча конкреттүү сунуштар берилип азыркы коомдун өнүгүшүнүн этапында.

Негизги сөздөр: Кыргыз Республикасы, мамлекеттик саясат, ченемдик укуктук актылар, суу менен жабдуу, кызмат көрсөтүүлөргө, ичүүчү суу менен камсыз кылуу, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары.

Жамалдинов Руслан Арапбаевич
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА ПИТЬЕВОГО ВОДОСНАБЖЕНИЯ НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ: НОРМАТИВНАЯ И ПРАВОВАЯ ОСНОВА

Аннотация: Обеспечение населения водой питьевого качества является одной из важных задач государства. Несмотря на наличие природных вод на территории Кыргызской Республики проблемы водоснабжения населенных пунктов пока еще полностью не решены. На основе проведенного анализа нормативно-правовых актов в сфере питьевого водоснабжения в статье показаны основные направления государственной политики Кыргызской Республики, а также предложены конкретные рекомендации по развитию этих услуг на данном этапе развития общества.

Ключевые слова: Кыргызская Республика, государственная политика, нормативные правовые акты, водоснабжение, услуги питьевого водоснабжения, органы местного самоуправления.

Природа щедро одарила Кыргызстан огромными ресурсами пресной воды. Они содержатся в обширных ледниках, полноводных реках, в больших и малых озерах, и большими запасами подземных вод. Ресурсы природных вод полностью покрывают потребности Кыргызстана, а также являются основным источником водоснабжения потребителей государств Центральной Азии, расположенных ниже по течению рек.

Общий объем имеющихся запасов воды в Кыргызстане по оценкам специалистов составляет 2458 км³, включая 650 км³ воды, хранящейся в ледниках, 1745 км³ в озерах, а также 13 км³ потенциальных запасов подземных вод и от 44,5 до 51,9 км³ среднегодового речного стока [1].

Вместе с тем в первое десятилетие, после приобретения независимости из-за, отсутствия надлежащей эксплуатации и технической поддержки состояния водопроводов, недостатка финансовых и материальных средств, многие водопроводы в населенных пунктах республики пришли в ветхое состояние. В результате в первые годы 2000-х годов более 60% населения сельской

местности страны не получали достаточного доступа к безопасной питьевой воде, и вынуждены были использовать для хозяйственно-питьевых нужд воду из открытых водоисточников, без соответствующей очистки [2].

Общее количество нуждающихся в улучшении обеспечения централизованным питьевым водоснабжением к 2013 году, только по селам составило более 1,5 млн. человек.

На территории страны числится 1891 населенный пункт, в том числе 1805 сел. Из них: 595 сел не имеют достаточного доступа к централизованной системе питьевого водоснабжения; в 390 селах вообще отсутствуют водопроводные сети.

Техническое состояние водопроводов сельской местности в разрезе областей, по состоянию на 2015 год приведены в таблице 1.

Таблица 1

Наименование областей	Кол-во сел	Построено				Отсутствует водо-провод
		до 1960 года	1960-1980 годы	1980-1990 годы	2001-2014 годы	
Баткенская	191	8	41	22	61	87
Жалал-Абадская	409	52	82	38	63	154
Иссык-Кульская	176	60	37	6	68	17
Нарынская	134	24	35	13	82	24
Ошская	474	49	93	30	123	100
Таласская	90	19	26	10	54	12
Чуйская	331	55	143	82	62	5
Всего	1805	267	457	201	513	399

Немного лучше ситуация с питьевым водоснабжением в городах республики. Общеизвестна тесная взаимосвязь между бедностью и доступом к чистой воде и показателями здоровья делает реабилитацию сектора водоснабжения неотъемлемой частью по борьбе с бедностью.

С учетом сложившейся ситуации в населенных пунктах Кыргызстана решение проблемы обеспечения населения питьевой водой и улучшения санитарно-гигиенических условий населенных пунктов, особенно на селе возведено в ранг общенациональной задачи.

В Кыргызстане за последние годы созданы необходимые нормативные и правовые основы политики в этой сфере. Ее составляют соответствующие законы Кыргызской Республики, постановления Правительства, акты государственных органов и органов местного самоуправления.

Нормативные и правовые акты в сфере питьевого водоснабжения населенных пунктов условно можно разделить на три следующих блока.

Первый блок – акты регулирующие общие вопросы обеспечения населенных пунктов питьевой водой. Основным документом в контексте данной статьи является Закон Кыргызской Республики «О питьевой воде» (принят в 1999г.),

Закон Кыргызской Республики «О питьевой воде» регламентирует специфические вопросы, связанные с использованием питьевой воды. В данном нормативно-правовом акте впервые законодательно был утвержден понятийный аппарат, применяемый в регулировании хозяйственно-питьевого водоснабжения. Так, питьевая вода определена как основа жизни и деятельности населения, имеющую стратегическое, практическое и экономическое значение. В данном Законе питьевая вода определяется как вода, по своему качеству соответствующая стандартам и гигиеническим требованиям, установленным санитарными правилами и нормами для хозяйственно-питьевых и коммунально-бытовых целей.

В документе установлены основные принципы хозяйственно-питьевого водоснабжения населения и меры по обеспечению качества питьевой воды; определена компетенция специально уполномоченных государственных органов в области хозяйственно питьевого водоснабжения и органов местного самоуправления в области обеспечения населения питьевой водой.

Также в Законе отражены вопросы производства питьевой воды, обеспечения ее качества, экономический механизм в хозяйственно-питьевом водоснабжении населения, основы ответственности за правонарушения в области обеспечения населения питьевой водой и возмещение вреда, причиненного гражданам и системам хозяйственно-питьевого водоснабжения, принципы международного сотрудничества в области обеспечения населения питьевой водой.

К законодательным актам первого блока можно отнести также «Водный кодекс Кыргызской Республики» (2005 г.) и Закон КР «О воде» (1994 г.). Они с более общих позиций регулируют общественные отношения в сфере использования, охраны и развития водных ресурсов для гарантированного, достаточного и безопасного снабжения водой населения Кыргызской Республики, охраны окружающей среды и обеспечения рационального развития водного фонда республики.

Второй блок – это акты регулирующие вопросы предоставления услуг по обеспечению населенных пунктов питьевой водой. К ним в первую очередь следует отнести Закон Кыргызской Республики «О местном самоуправлении» (принят в 2011 г.). Данным законодательным актом на органы местного самоуправления, в рамках вопросов местного значения, возложены обязанности снабжения питьевой водой населения населенных пунктов (статья 18).

Ко второму блоку можно также отнести Закон Кыргызской Республики «О муниципальной собственности на имущество» (2002). В нем законодательно закреплено право органов местного самоуправления на муниципальную собственность водопроводно-канализационных систем переданные им в середине 90-х годов постановлениями Правительства Кыргызской Республики.

Для выполнения обязанности по питьевому водоснабжению во всех городах Кыргызстана, органами местного самоуправления учреждены муниципальные предприятия (МП Горводоканал) оказывающие помимо услуг питьевого водоснабжения, еще и услуги по приему и отведению сточных вод.

В сельской местности эти функции выполнять сложнее, так как прежняя государственная централизованная система была ликвидирована в начале 90-х годов. У сельских, как и большинства городских органов местного самоуправления, не было и нет достаточных средств в местных бюджетах для эксплуатации и строительства новых водопроводных сетей и объектов.

Учитывая это, начиная с 2000 года Правительство Кыргызстана начало активно привлекать инвестиции извне. Так, большинство водопроводных сетей в сельских местностях начали строиться за счет финансовых средств, выделяемых финансовыми донорами, таких как Всемирный банк, Азиатский банк развития, Европейский банк реконструкции и развития, а также другими финансовыми институтами [3].

Одним из результатов проектов этих донорских организаций стало вовлечение граждан в управление питьевыми водоснабжением в сельских местностях страны путем создания сельских общественных объединений потребителей питьевой воды (СООППВ) /4/. На эти организации были возложены обязанности водообеспечения сельских населенных пунктов, эксплуатация и техническое обслуживание водопроводных сетей, а также финансирование и сбор платежей. Поэтому в 2000 году в Закон "О питьевой воде" были внесены соответствующие изменения и дополнения.

Во исполнение данного закона в 2001 году было принято Постановление Правительства Кыргызской Республики "О передаче систем сельского водоснабжения (кроме районных центров) в собственность сельским общественным объединениям потребителей питьевой воды и их последующей эксплуатации". Согласно данному акту безвозмездно передавались системы сельского водоснабжения с баланса органов местного самоуправления на баланс СООППВ.

Третий блок - акты регулирующие вопросы обеспечения безопасного водоснабжения и охраны здоровья населения. К основным законодательным актам этого блока можно отнести Законы Кыргызской Республики «О радиационной безопасности населения Кыргызской Республики», «Об общественном здравоохранении», «Технический регламент «О безопасности питьевой воды».

Законом Кыргызской Республике «О радиационной безопасности населения Кыргызской Республики» установлены требования, согласно которому питьевая вода и контактирующие с

ней в процессе изготовления, хранения, транспортирования и реализации материалы и изделия должны отвечать требованиям к обеспечению радиационной безопасности и подлежат производственному контролю.

Эти требования закреплены специальными нормативными правовыми актами. В частности, Положением «Об охране подземных вод в Кыргызской Республике», утвержденное постановлением Правительства КР от 2 марта 2015 года № 92. Оно определяет порядок использования и охраны подземных вод. В нем определены зоны санитарной охраны подземных источников водоснабжения, установлено требование о том, что должно быть исключено возможное отрицательное воздействие на подземные воды при строительстве, расширении, реконструкции и т.д.

Положением предусмотрено создание наблюдательных сетей для контроля состояния подземных вод, режима их эксплуатации и своевременного принятия специальных мер по их охране. Кроме того, предусмотрен порядок учета и контроля за охраной подземных вод.

Правилами охраны поверхностных вод Кыргызской Республики, утвержденными постановлением Правительства КР от 14 марта 2016 года № 128 регулируются вопросы сброса сточных вод, установлены нормы качества воды водных объектов, которые включают: общие требования к составу и свойствам воды водотоков и водоемов для различных видов водопользования и т.д.

Так же в Положении регламентирован порядок разработки проекта нормативов предельно допустимого сброса и временно согласованного сброса и отражены вопросы контроля за охраной поверхностных вод.

Закон Кыргызской Республики «Об общественном здравоохранении» определяет требования соответствия питьевой воды безопасности и техническим регламентам Кыргызской Республики, о безопасности водных объектов в эпидемиологическом, радиационном и физико-химическом отношении.

Эти требования закреплены в Законе Кыргызской Республики «Технический регламент «О безопасности питьевой воды» (принят в 2011 г.) Он распространяется на юридических и физических лиц, осуществляющих хозяйственную деятельность (промышленные, сельскохозяйственные и другие предприятия), эксплуатирующих системы водоснабжения и объектами технического регулирования являются:

- питьевая вода, находящаяся в системах питьевого водоснабжения (централизованные, нецентрализованные, автономные, системы водоснабжения на транспорте, общие и внутридомовые распределительные системы);
- питьевая вода, предназначенная для употребления людьми и использования в производстве пищевых продуктов;
- питьевая вода в цистернах, диспенсерах и другой таре (бочки, ведра, фляги), предназначенная для употребления людьми.

Согласно статье 18 данного Закона при выявлении несоответствия питьевой воды требованиям физические и юридические лица, эксплуатирующие системы хозяйственно-питьевого водоснабжения, незамедлительно информируют органы местного самоуправления и местной государственной администрации, уполномоченный государственный орган в области здравоохранения и потребителей питьевой воды о мерах по устранению несоответствия.

Постановлением Правительства Кыргызской Республики от 11.04.2016г. № 201 «Об утверждении актов в области общественного здравоохранения», утверждены также:

- Гигиенические нормативы «Предельно допустимые концентрации химических веществ в воде водных объектов хозяйственно-питьевого и культурно-бытового водопользования»;
- Гигиенические нормативы «Ориентировочные допустимые уровни химических веществ в воде водных объектов хозяйственно-питьевого и культурно-бытового водопользования».

В 2016 году постановлением Правительства Кыргызской Республики утверждена «Стратегия развития систем питьевого водоснабжения и водоотведения населенных пунктов Кыргызской Республики до 2026 года». В нем отражена текущая ситуация в сфере хозяйственно-питьевого водоснабжения, определены приоритетные меры и направления государственной политики в секторе водоснабжения и водоотведения в среднесрочной перспективе для достижения главной

цели - повышения доступности населения к безопасной питьевой воде из централизованных систем хозяйственно-питьевого водоснабжения, отвечающих установленным требованиям, и развитие систем водоотведения.

Стратегия направлена на улучшение качества предоставляемых услуг по водоснабжению и водоотведению, решение главных проблем в этой области, определение перспективных направлений, задач и функций заинтересованных министерств, административных ведомств и органов местного самоуправления. В документе отражены направления и мероприятия по развитию систем питьевого водоснабжения и водоотведения, а также меры, необходимые для проведения анализа и мониторинга.

Таким образом, можно заключить, что в Кыргызской Республике создана необходимая и достаточная нормативная и правовая база обеспечения населения и других потребителей водопроводной водой. Она рассматривается как одна из важных направлений государственной политики, предопределяющие не только основы общественных отношений в этой сфере, но и условия для снижения уровня бедности, улучшения здоровья и благосостояния, увеличения продолжительности жизни населения, получения ими качественных услуг питьевого водоснабжения.

Список литературы:

1. Абдурасулов И. Водобеспечение и очистка сточных вод Кыргызской Республики. Монография. Издательство «Илим», Бишкек. 1994 г. Часть 1. с. 89. Часть 2. с. 397.
2. Мамбетова Р.Ш., Абдурасулов И., Международный научный журнал «Символ науки», №1/2016 стр. 74-78
3. Болотбек Асанакунов: "Кто на селе отвечает за обеспечение населения питьевой водой?" "Айыл өкмөтү", 20.11.08 http://www.presskg.com/ai/08/1120_9.htm
4. Султаналиева Н. У. Общественные объединения как инструмент вовлечения граждан в управление питьевым водоснабжением в сельской местности Кыргызстана // Молодой ученый. — 2019. — №24.

УДК 351 (575.2)

Кучаров Жаныбек

Магистрант

Кыргыз Республикасынын Президентине

караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

МАМЛЕКЕТТИК ЖАНА МУНИЦИПАЛДЫК КЫЗМАТТАРДЫ КӨРСӨТҮҮ БОЮНЧА КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК САЯСАТЫ: ЧЕНЕМДИК УКУКТУК НЕГИЗИ

Аннотация: Статьяда мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарды көрсөтүү боюнча ченемдик укуктук актыларды талдоонун негизинде, Кыргыз Республиканын кызматтарды көрсөтүүдөгү мамлекеттик саясаты кайсы багытта болушу туралуу жана мамлекеттик жана муниципалдык кызматтардын өнүүгүүсү бүгүнкү күндө кайсы деңгээлде турары көрсөтүлгөн.

Негизги сөздөр: Кыргыз Республикасы, мамлекеттик саясат, мамлекеттик жана муниципалдык кызматтар, ченемдик укуктук актылар, мамлекеттик жана муниципалдык кызматтардын стандарттары.

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В СФЕРЕ ОКАЗАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ И МУНИЦИПАЛЬНЫХ УСЛУГ: НОРМАТИВНО- ПРАВОВАЯ ОСНОВА

Аннотация: На основе проведенного анализа нормативно-правовых актов по предоставлению государственных и муниципальных услуг в статье показаны основные направления государственной политики Кыргызской Республики в этой сфере, а также показан уровень развития государственных услуг на данном этапе развития общества

Ключевые слова: Кыргызская Республика, государственная политика, государственные и муниципальные услуги, нормативные правовые акты, стандарты государственных и муниципальных услуг.

Жеке адамдарга жана юридикалык тараптарга мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүү тармагында иш-аракеттерди жакшыртуу Кыргызстандагы реформалардын артыкчылык маанидеги милдеттердин бири болуп эсептелет, себеби жарандар бийликтин иш-аракеттерине көрсөтүлүп жаткан кызматтарга жараша баа беришет.

2011-жылдан тартып Кыргызстанда мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүү системасын оптималдаштыруу боюнча учурдагы кырдаалы түп-тамырынан бери өзгөртө турган иш-чаралар камтылган масштабдуу иштер башталган.

Реформаларды жүргүзүүгө эмне негиз болду? Кыргыз Республикасында жеке адамдарга жана юридикалык тараптарга мамлекеттик кызмат көрсөтүүгө байланышкан абалды талдоо мам. кызматтын түз пайдалануучулары болгон жарандардын күнүмдүк турмушуна таасир кылуучу бир катар олуттуу көйгөйлөр бар экендигин аныктады.

2009-жылы КРнын Экономика министрлиги тарабынан жүргүзүлгөн талдоонун натыйжалары боюнча мам. органдар керектөөчүлөргө 20 000ден ашуун мам. кызмат көрсөтүп, анын 19 726 акы төлөө менен жүргөн. Бул санга мам. органдардын кызмат көрсөтүү боюнча гана ишаракеттери эмес, күнүмдүк иш-милдеттери, о.э. мам. органдарга мүнөздүү болбогон жана алар менен бирге бейөкмөт сектор да көрсөтчү кызматтар кирген.

Талдоо көрсөткөндөй, коомго мамлекеттик кызмат көрсөтүү системасынын түшүнүктүк жана мазмундук жагын регламенттей турган тийиштүү ченем-укуктук негиздин жоктугу мамлекеттик кызмат тармагындагы иретсиздик себептеринин бири болду.

Кызмат системасын реформалоодо биринчи кезекте дал ушундай укуктук негизди түзүүгө көңүл бурулган.

Сапаттуу мамлекеттик кызматтарды көрсөтүү мамлекеттин түпкүлүктүү милдети болуп эсептелет, ал милдет жарандын жана адамдын кызматтарды пайдаланууга болгон конституциялык укуктарын камсыз кылуу боюнча КРнын Конституциясында бекитилген мамлекеттин кепилдиктеринен келип чыгат.

Республиканын Конституциясы өлкөнүн негизги ченем-укуктук акты болуу менен, коомго кызмат көрсөтүү тармагынын укуктук негизин түптөп, өнүктүрүүгө башкы негиз болот.

Ушуну менен бирге мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүү тармагында мамилелерди КРнын бир катар мыйзамдары менен башка ченем-укуктук акттарында чагылдырылган жөнгө салуулар үзүк-үзүк жана толук эмес мүнөздө болуп, бул сапаттуу кызмат көрсөтүүгө мүмкүндүк бербей жана аталган тармактагы терс факттарга алып келген.

Мам. кызмат көрсөтүү системасын оптималдаштыруу боюнча чыныгы ишти баштоодогу эң биринчи кезектеги кадам КР Өкмөтүнүн «Жеке адамдарга жана юридикалык тараптарга мамлекеттик кызмат көрсөтүү системасын оптималдаштыруу чаралары жөнүндө» токтомунун кабыл алынышы болду [1].

Аталган ченем актында биринчи жолу «мамлекеттик кызмат» түшүнүгү жеке жана юридикалык тараптардын өз укуктарын ишке ашырууга, мыйзамдуу кызыкчылыктарын канааттандырууга же аларга ченем укуктары тарабынан жүктөлгөн милдеттерин аткарууга багытталган сурамдарын аткаруу боюнча КРнын аткаруу бийлигинин ыйгарымдуу мамлекеттик органдары менен бюджеттик мекемелеринин иш-аракеттеринин натыйжасы катары жазылган.

Токтомдо Мамлекеттик кызматтардын бирдиктүү реестрине аныктама берилип, аны калыптандыруунун баштапкы баскычтары, мамлекеттик кызматтын критерийлери, кызматтардын акылуу же акысыздыгын аныктоого карата көз караштар бекитилген. О.э. мамлекеттик кызматтарды көрсөтүү боюнча мам. органдардын иш-аракеттерин инвентаризациялоо тартиби да көрсөтүлгөн.

Бул токтом о.э. «КРда аткаруу бийлигинин мамлекеттик органдары менен бюджеттик мекемелер жеке жана юридикалык тараптарга көрсөтүүчү мам. кызматтардын системалашылган бирдиктүү реестрин (тизмесин) калыптандыруу тартиби жөнүндө жобону» бекиткен.

О.э. жободо мамлекеттик кызматтардын тизмесин түзүү ыкмасы да аныкталган, ал ыкма аркылуу кызматтардын санын жакшы кылууга, мамлекеттик органдардын мамлекеттик кызмат болуп эсептелбеген ишаракеттеринин натыйжаларын аныктоого, о.э. аутсорсинг принциби боюнча жеке менчик секторго аткарууга тапшырылышы мүмкүн болбогон кызматтарды аныктоого багытталган.

Токтомдун ченемдерине ылайык учурда күчкө ээ Мамлекеттик кызматтардын бирдиктүү реестри калыптанган.

КРнын Өкмөтүнүн «Аткаруу бийлигинин органдары, алардын түзүмдүк бөлүктөрү жана ведомстволор алдындагы мекемелер көрсөтүүчү Мамлекеттик кызматтардын бирдиктүү реестрин бекитүү жөнүндө» токтому республикада мам. кызматтарды көрсөтүү системасын тартипке келтирүүдөгү дагы бир ченем-укуктук кадам болду [2].

Бул акт аткаруу бийлигинин мамлекеттик органдарына Бирдиктүү реестрге киргизилбеген кызматтарды акы төлөтүү менен көрсөтүүгө тыюу салат.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтү Мамлекеттик кызматтардын бирдиктүү реестрин киргизүү КРнын Экономика министрлигинин иш милдети деп бекиткен.

Ошону менен катар КРнын «Мамлекеттик жана муниципалдык кызматтары жөнүндө» мыйзам долбоорунун үстүнөн иш жүргүзүлгөн, аны кабыл алуу кызмат тармагындагы реформаларга мыйзам негизин түзүү үчүн маанилүү болгон.

Иштелип чыккан мыйзам долбоору КР Өкмөтүнүн «КРнын «Мамлекеттик жана муниципалдык кызматтары жөнүндө» мыйзам долбоору тууралуу» токтому менен жактырылып, КРнын Жогорку Кеңешине кароого жөнөтүлгөн [3].

Мамлекеттик кызматтарды тутумдаштырып, Бирдиктүү реестрди кабыл алгандан кийин мам. кызматтарды стандартташтыруу актуалдуу болду.

Стандарттарды иштеп чыгууда баштапкы кадам Мамлекеттик кызматтардын типтүү стандарттын жана Мамлекеттик кызматтардын стандарттарын иштеп чыгуу боюнча нускаманы бекиткен КР Өкмөтүнүн №603 токтому болду [4].

Мамлекеттик кызматтардын стандарттарын иштеп чыгуу боюнча аталган мамлекеттик кызматтын стандарты мамлекеттик кызматты пайдалануучуларга (жеке жана юридикалык тараптарга) арналган.

Бул үчүн стандарт керектөөчү кызматты пайдалануусу үчүн бардык шарттарды орнотот. Анын ичинде төмөнкүлөр бар:

- кызматты керектөөчүдөн талап кылына турган зарыл документтердин жана/же иш-аракеттердин толук тизмеси;
- кызматтын сапатынын параметрлери;
- кызматты пайдалануу жолу;
- кызматты пайдалануу жөнүндө керектөөчүлөргө маалымат берүү жолу;
- кызматты көрсөтүү мөөнөтү;
- акылуу кызматтын баасы;

— кызматтын стандарты бузулган учурда арыздануу тартиби жана мамлекеттик кызматты көрсөтүү үчүн зарыл документтерди кабыл алуудан баш таруу үчүн негиздердин, о.э. мамлекеттик кызматты көрсөтүүдөн баш тартуу негиздеринин толук тизмеси.

Кызмат тармагынын укуктук негиздерин түптөндүрүүгө зарыл кийинки акт КРнын Өкмөтүнүн «Жеке жана юридикалык тараптарга аткаруу бийлик органдары, алардын түзүмдүк бөлүктөрү менен ведомстволор алдындагы мекемелер көрсөтүүчү мамле-кеттик кызматтардын стандарттарын бекитүү жөнүндө» токтому болду [5]. Бул акт менен өкмөт Ведомстволор аралык комиссия сунуштаган мам. кызмат стандарттарынын долбоорлорун беките баштады.

Калкка жана юридикалык тараптарга мамлекеттик кызмат көрсөтүүгө байланышкан ведомстволор ичиндеги жана ведомстволор аралык процесттерди регламенттөө жана оптималдаштыруу мам. кызмат көрсөтүү системасын оптималдаштыруу баскычтарынын бири болуп эсептелет.

Буга байланыштуу мамлекеттик (муниципалдык) кызмат көрсөтүү процессинде аткарылчу административдик-башкаруу ж.б. иштерди иретке келтирип жакшыртуу максатында Мам. кызматтын типтүү административдик регламенти иштелип чыгып, КРнын Өкмөтүнүн 22.06.2014, №287-р буйрутмасы менен бекитилген.

Мамлекеттик (муниципалдык) кызматтын административдик регламенттерин киргизүү аталган ишаракеттерди иретке келтирүүгө, мамлекеттик кызмат көрсөтүү процессинде ведомстволор ичиндеги жана ведомстволор аралык өз ара аракеттешүү талаптарын аныктап, аларды жөнгө салууга, мам. кызмат көрсөтүү процессинде чечим кабыл алуу үчүн негиздерди конкреттештирүүгө, чечимдерди кабыл алып ишке ашыруунун ачыктыгын камсыз кы-лууга мүмкүнчүлүк берет. О.э. бул мам. органдардын мам. Кызмат көрсөтүүгө катышкан кызматкерлери менен жетекчилеринин жеке жоопкерчилигин жогорулатат.

Жалпысынан мамлекеттик (муниципалдык) кызматтарды көрсөтүүчүлөрдүн иштерин регламенттөө аларды көрсөтүү мөөнөтүн кыскартууга, мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарды көрсөтүүгө бөлүнчү бюджеттик каражаттарды колдонуу са-патын жана оң натыйжалуулугун жогорулатууга түрткү болот.

Мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарды көрсөтүү системасын реформалоо боюнча бүтүн ишти жүргүзүү үчүн маанилүү нерселердин бири Кыргыз Республикасынын «Муниципалдык кызматтарды көрсөтүү системасын оптималдаштыруу боюнча чаралар жөнүндө» токтому болду [6]. Ал токтом муниципалдык кызматтарды көрсөтүү системасын реформалоо боюнча иш-аракеттердин алгоритмин бекиткен.

Муниципалдык кызматтарды көрсөтүү системасын реформа-лоонун өзгөчөлүгү муниципалдык кызматтарды негизги жана кошумча деп классификациялоо болду. Анда негизги муниципалдык кызматтар өлкөнүн өкмөтү бекиткен муниципалдык кызматтар-дын реестрине таянып, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан керектмилелерин жөнгө салат, о.э. мамлекеттик жана муниципалдык кызматтардын реестрлерин, аларды көрсөтүү стандарттары менен административдик регламенттерин түзүү критерийлерин жана тартибин аныктайт.

Мамлекеттик кызмат – жеке жана юридикалык тараптардын өз укук-тарын ишке ашырууга, мыйзамдуу кызыкчылыктарын канааттандырууга же алардын ченемукуктук мамилелерден келип чыгуучу милдеттерин аткарууга багытталган сурамдарын аткаруу боюнча КРнын аткаруу бийлигинин ыйгарымдуу мамлекеттик органдары менен бюджеттик мекемелеринин өз компетенцияларынын алкагында жасаган иш аракеттеринин натыйжасы.

Булагы: «Мамлекеттик жана муниципалдык кызматтар жөнүндө» КРнын мыйзамы, 3-берене [7].

Ошентип, Кыргыз Республикасында мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарды көрсөтүүнүн ченем-укуктук негиздери түптөлүүдө, алар төмөнкүлөрдөн турат:

- Кыргыз Республикасынын Конституциясы;
- Кыргыз Республикасынын мыйзамдары;
- Кыргыз Республикасынын президентинин жарлыктары;
- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомдору.

Ошону менен бирге, мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүнү оптималдаштыруу иштеринде маселелер да көпболду [8]. Аларды ичинде:

1. Мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүү системасын өзгөртүүгө карата көз караштарда дагы эле «жогорудан төмөн карай» салттуу административдик көз караш үстөмдүк кылган.

2. Мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүү системасын оптималдаштыруу иштери тууралуу калктын маалыматы болгон эмес.

3. Мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүү стандарттары менен административдик регламенттерди иштеп чыгуу аларды республикалык жана жергиликтүү бюджеттен толук каржылоо мүмкүнчүлүктөрү менен байланыштырылган эмес.

4. Иштелип чыгып жаткан документтерде (стандарттар менен административдик регламенттерде) кызмат көрсөтүүнүн натыйжалуулугун жана деңгээлин жогорулатууга мүмкүн бере турган инновациялык көз караштар менен ыкмаларды колдонуу мүмкүнчүлүгү начар чагылдырылган (аутсорсинг, маалымат-байланыштык технологиялар ж.б.).

5. Номенклатуралык (коомго керексиз) акы төлөтүлүүчү кызматтарды кеңейтүү жагынан Кызматтардын реестрин ревизиялоого көп сандагы аракеттер байкалат, б.а. кызмат көрсөтүүнү коммерциялаштыруу аракеттери сакталууда.

Ошондуктан мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүү тармагында мамлекеттик саясатты тереңдетүү керек. Кыргызстанда реформалардын артыкчылык маанидеги ишаракеттеринин арасында мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүү системасын андан ары өнүктүрүү, аны сапаттык жаңы деңгээлге көтөрүү зарылчылыгын сактоо керек. Улуттук мыйзамдарды өз ара шайкештетип, анда «мамлекеттик жана муниципалдык кызмат» түшүнүгүн чагылдыруу керек жана КРнын «Мамлекеттик жана муниципалдык кызматтар жөнүндө» мыйзам жоболорунун аткарылышын камсыз кылуу.

Жакынкы арада ишке ашыруу керек болгон саясий чараларга төмөнкүлөрдү киргизсе болот:

1) Мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарды оптималдаштыруудан аларды түп-тамырынан бери өзгөртүүгө өтүү.

2) Мамлекеттик жана муниципалдык кызмат системасын өнүктүрүүнүн конкреттүү максаттуу көрсөткүчтөрүн орнотуу.

3) Мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүнүн көрсөткүчтөрү аткаруу бийлигинин мам. органдары менен жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишаракеттерин баалоодо маанилүүлүгүн күчөтүү.

4) Мамлекеттик жана муниципалдык кызматтын салттуу принциптерине жарандардын сууро-талаптарына таянгандык принцибин кошуу, кызматкерлердин коомдогу өз ролу жөнүндө жаңы философиясын калыптандыруу.

5) Мамлекеттик жана муниципалдык кызмат системасын өнүктүрүү, алардын сапатын жана кол жетерлигин жогорулатуу боюнча көрүлүп жаткан чаралар тууралуу коомдун маалыматын жогорулатуу.

Колдонулган адабияттар:

1. «Жеке жана юридикалык тараптарга мамлекеттик кызмат көрсөтүү системасын оптималдаштыруу боюнча чаралар жөнүндө» КР Өкмөтүнүн токтому, 31-март, 2011, №129.
2. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн «Аткаруу бийлик органдарынын, алардын түзүмдүк бөлүктөрү жана ведомстволук мекемелери көрсөтүп жаткан мамлекеттик кызматтардын Бирдиктүү реестрин (тизмесин) бекитүү жөнүндө» токтому, 10-февраль, 201, №85.
3. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн «Кыргыз Республикасынын «Мамлекеттик жана муниципалдык кызматтар жөнүндө» мыйзам долбоору жөнүндө» токтому, 30-апрель, 2012, №264.
4. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн «Мамлекеттик кызматтардын типтүү стандарты жөнүндө» токтому, 3-сентябрь, 2012, №603.

5. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн «Аткаруу бийлик органдарынын, алардын түзүмдүк бөлүктөрү жана ведомстволук мекемелери жеке жана юридикалык тараптарга көрсөтүп жаткан мамлекеттик кызматтардын стандарттарын бекитүү жөнүндө» токтому, 3-июнь, 2014, №303.
6. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн «Муниципалдык кызмат көрсөтүү системасын оптималдаштыруу чаралары жөнүндө» токтому, 3-июнь, 2014, №302.
7. «Мамлекеттик жана муниципалдык кызматтар жөнүндө» Кыргыз Республикасынын мыйзамы, 17-июль, 2014, №139.
8. Кыргыз Республикасында мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүү системасын оптималдаштыруу. Практикасы жана методикасы. Бишкек, 2015.

УДК: 001 (575.2)

Атинаева Максат Алтынбековна
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

ПРОБЛЕМЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ КЫРГЫЗСКОЙ НАУКИ

Аннотация: В статье рассматриваются социально-экономические и социокультурные проблемы развития науки в Кыргызской Республике. Обсуждаются причины и следствия реформирования науки. Также определяются основные рекомендации по улучшению научной среды в обществе.

Ключевые слова: наука, проблема, реформы, финансирование.

Атинаева Максат Алтынбековна
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

КЫРГЫЗ ИЛИМИН РЕФОРМАЛООДОГУ КӨЙГӨЙЛӨР

Аннотация: Статьяда Кыргыз Республикасында илимди өнүктүрүүнүн коомдук-экономикалык жана социалдык-маданий көйгөйлөрү каралат. Илимди реформалоонун себептери жана жыйынтыктары талкууланат. Мындан тышкары, коомдогу илимий чөйрөнү жакшыртуу боюнча сунуштар баяндалат.

Негизги сөздөр: илим, көйгөйлөрү, реформа, каржылоо.

Введение. На современном этапе наша республика особенно остро нуждается в новых конструктивных идеях и их успешном воплощении - ради укрепления как научного потенциала, так и социальной сферы в целом. Несомненно, уровень развитости науки может служить одним из основных показателей развития общества, а также цивилизованного, культурного, образованного, современного и экономического развития государства.

Общеизвестно, вклад науки в экономическое развитие страны имеет первостепенное значение. В связи с чем, в 2014 году Президентом страны была поставлена задача провести реальную реформу в системе науки. В целях реализации этой задачи Правительство Кыргызской Республики своим постановлением утвердило Концепцию реформы системы организации науки в Кыргызской Республике. В рамках выполнения данной Концепции Министерству образования и науки Кыргызской Республики дано поручение разработать в установленном порядке пошаговый План действий по реализации Концепции и обеспечить ее выполнение, а также при разработке нормативных правовых актов, отраслевых и региональных социально-экономических программ.

Во исполнение Концепции в целях реализации государственной политики в сфере науки и технологий: постановлением Правительства Кыргызской Республики от 15 сентября 2015 года № 639 был образован Департамент науки при Министерстве образования и науки Кыргызской Республики, как уполномоченный государственный орган в сфере науки, и постановлением Правительства Кыргызской Республики от 20 ноября 2015 года № 787 создана правовая основа Национального фонда науки. (Национальный фонд науки при МОН КР) и работатет Совет по науке, инновациям и новым технологиям при Премьер-министре Кыргызской Республики.

Реализация поставленных задач и соответствующих мероприятий по их реализации предусматривает концентрацию финансовых, кадровых и материально-технических ресурсов на приоритетных направлениях развития науки, повышение престижа научной деятельности.

Исследования и разработки отечественных ученых должны находить применение. Все наши действия в направлении реформирования науки, в том числе вузовской науки, могут быть сгруппированы в два основных блока: первое - нормативно-правовое регулирование отрасли, второе - реализация конкретных проектов и программ, применимых в промышленности и сельском хозяйстве, энергетике и строительстве, образовании, медицине и культуре. Другими словами там, где внедряются и должны внедряться передовые технологии.

Интеграция науки и образования должна стать приоритетом соответствующих нормативных правовых актов, разрабатываемых и реализуемых уполномоченным государственным органом в сфере науки. Такие меры и механизмы реализации поставленных задач, должны позволить не только вернуть науку и практику в вузы, но оздоровить образовательный процесс. Только современная наука, ее полноценная интеграция с образованием и производством может вернуть творческую атмосферу в учебные аудитории и лаборатории, обеспечить формирование у студентов необходимых компетенций. Действия и меры, как со стороны государства, так и общества должны повысить престиж научной деятельности, обеспечить развитие человеческого капитала, омоложение научных кадров, содействовать повышению международного престижа наших вузов.

Хочется отметить, что и на сегодняшний день есть научные достижения – результаты ежедневного труда талантливых, неординарных людей, истинных подвижников своего дела, которых отличает преданность науке, широта интересов, активная гражданская позиция. Благодаря разработкам наших ученых, а также их активной деятельности Кыргызстан достиг неплохих показателей в сферах медицины, энергетике, экологии и в областях фундаментальных исследований.

Нормативно-правовая база. Основными ориентирами для совершенствования научно-технической сферы республики являются Законы Кыргызской Республики «О науке и об основах государственной научно-технической политики» и «О Национальной академии наук Кыргызской Республики».

Формирование финансирования государственных научно-технических программ и проектов за счет средств республиканского бюджета организации и проведения государственной научно-технической экспертизы, разработки программ и проектов научно-исследовательских работ при распределении бюджетных средств по линии уполномоченного государственного органа в сфере науки осуществляется в соответствии с положениями, принятыми постановлением Правительства Кыргызской Республики от 6 августа 1999 года № 429:

- «О порядке формирования и реализации государственных научно-технических программ»;
- «О порядке организации и проведения государственной (независимой) научно-технической экспертизы проектов научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ»;
- «О порядке финансирования научной, научно-технической и инновационной деятельности за счет средств республиканского бюджета».

В 2011 году постановлением Правительства Кыргызской Республики были утверждены новые должностные оклады работников науки и научного обслуживания, финансируемые по разделу «Наука» Министерством образования и науки Кыргызской Республики. Для сравнения, если

младший научный сотрудник по 6 разряду получал зарплату 1071 сом, то по новому должностному окладу получает 5900 сом. Кроме того, постановлением Правительства Кыргызской Республики в 2012 году введены надбавки за выслугу лет, которые предусматривают увеличение зарплаты до 30% от основной суммы. Тогда зарплата младшего научного сотрудника составит 7670 сом, т.е. увеличивался в 7 раз. При этом вполне естественно, что развитие социально-политической и экономической ситуации в республике требует корректировки нормативно-правовой базы науки.

Основная задача совершенствования законодательства в сфере науки – обеспечение адаптации науки к развивающимся рыночным отношениям. Нормативно-правовая база науки должна способствовать созданию необходимых условий существования и развития науки.

В качестве основных шагов в этом направлении следует назвать подготовку и принятие в установленном порядке нормативно-правовых актов, позволяющих определять:

- конкретные требования госзаказа в отношении качества разработки и освоения производства;
- специфику финансирования научной и научно-технической деятельности за счет средств республиканского бюджета;
- сохранение и эффективное использование научных и научно-технических центров;
- порядок реализации прав научных сотрудников на результаты своего труда и получение доходов от их практического использования и др.

Перечисленные направления реформирования научной сферы являются наиболее общими для республики и наиболее существенными. Их реализация способна значительно усилить роль науки в обществе и активно содействовать переходу страны в фазу устойчивого экономического развития.

По данным Национального статистического комитета Кыргызской Республики на конец 2017 года в Кыргызстане научными исследованиями занимались:

- численность работников, занятых в научных исследованиях и разработках (без совместителей) – 4300;
- из них имеют ученую степень:
 - доктора наук – 392;
 - кандидата наук – 955;
- численность научно-педагогических работников, выполнявших научные исследования и разработки наряду с педагогической деятельностью – 2034. Так, ассигнования на науку из республиканского бюджета составляет около 0,1 % от ВВП.

Исследовательские научные проекты выполняются на основе Стратегии развития образования в Кыргызской Республике на 2012-2020 годы и других программных документов, а также с учетом поступивших предложений с министерств и ведомств, республиканских вузов и научных организаций и утвержденным на заседании Научно-технического совета уполномоченного государственного органа в сфере науки перечнем направлений развития науки в Кыргызской Республике.

Задачи реформирования науки. В задачи реформирования науки входят:

- обеспечение эффективного управления системой функционирования научных учреждений для реализации приоритетов развития страны;
- концентрация существующих научных, финансовых и организационных ресурсов для реализации научно-технической политики страны и разработка механизмов формирования и развития современной научной базы вузов, научного кадрового потенциала, обеспечивающих высокое качество научных исследований;
- создание эффективно действующей системы определения/изменения научных приоритетов;
- разработка механизмов конкурсного финансирования для повышения конкурентоспособности научных учреждений;

- создание новой модели подготовки научных кадров, способных решать стратегические задачи страны, обеспечивать ее конкурентоспособность на региональном и международном уровнях;

- создание единой системы для ученых (академических) степеней и званий, сопоставимых и признаваемых в мировом научном пространстве;

- разработка критериев оценки эффективности, обеспечивающих высокое качество научных работ;

- стимулирование научной деятельности через различные формы финансирования.

Принципы реформирования науки. Принципы реформирования системы организации науки в Кыргызской Республике:

- системность обеспечивается охватом всех научных учреждений;

- последовательность обеспечивается путем мониторинга, реализации логически взаимосвязанных плановых мероприятий;

- этапность проведения процесса реформирования планируется и осуществляется с учетом развития нормативной правовой базы, текущей социально-экономической ситуации.

Основными механизмами реформирования системы организации науки и научных учреждений, позволяющих наиболее эффективно использовать кадровые, материально-технические и бюджетные ресурсы, являются:

- оптимизация организационной структуры управления наукой путем исключения дублирующих структурных подразделений для повышения эффективности использования ресурсов и оптимизации бюджетных средств;

- горизонтальная интеграция включения научных учреждений по профилю в структуру профильных вузов для повышения уровня научных исследований в вузах и качества подготовки специалистов и обновления научных кадров;

- изменение статуса научных учреждений: за счет их объединения; включения в состав вузов; объединения на условиях государственно-частного партнерства, а также самостоятельной деятельности;

- перевод деятельности отдельных научных учреждений на принципы самофинансирования, путем использования собственности и финансовых ресурсов из внебюджетных источников, для реализации приоритетных направлений научно-технической политики Кыргызской Республики;

- внедрение новых форм финансирования государственного заказа для научных учреждений, участвующих в реализации приоритетных направлений научно-технической политики Кыргызской Республики.

Наука - важнейший ресурс экономического обновления Кыргызстана. Необходима ли реформа отечественной науки и своевременна ли она? Каковы ее идеология и стратегические цели? Какие методы, средства, ресурсы реформирования предлагает нормативно-правовые акты в сфере науки?

Состояние и перспективы развития науки в современном Кыргызстане – это сложный комплекс социально-экономических проблем. В Кыргызстане не выделяется на научные исследования достаточных средств (финансирование идет только на зарплату и начисления в социальный фонд). При этом, не говорим о тех огромных затратах государства на содержание академических зданий, служебных машин и т. д.

Какова отдача науки сейчас? На первый план должны выдвигаться разработки и реализации курса на превращение науки в важнейший фактор обновления и развития Кыргызстана, укрепление и наращивание ее интеллектуального, социально-политического потенциала. Сложность решаемых научных проблем постоянно повышается, что требует все больших затрат, внимательным образом относятся к выбору научных приоритетов механизмов их реализации.

В Кыргызстане до определенного времени велись исследования почти по всем направлениям фундаментальных и прикладных наук и имели неплохие научные результаты. В данное время в связи с недостаточным объемом финансирования, наука не может оказывать существен-

ного влияния в сфере технологий в экономику страны. Вместе с тем стремление сохранить паритет с другими республиками по всем направлениям научно-технического развития реализовывалось путем создания большого числа научных учреждений, не всегда имевших необходимый кадровый и технический потенциал и в силу этого не выполнявших своего предназначения.

К сожалению, недостаточное внимание к использованию научных достижений и отсутствие механизма внедрения технологии в практику привели к тому, что, имея мощный научно-образовательный потенциал, наша республика не может конкурировать в сфере новых технологий с соседними развитыми государствами.

Таким образом, отечественная наука в сложившихся реалиях сегодняшнего дня функционирует сама по себе, а государство обеспечивает их деятельность по остаточному принципу. И только преданность своему делу большинства ученых старшего и среднего возраста способствует поддержанию на плаву науку в Кыргызстане.

Наименьшее финансирование научной деятельности в стране создает ситуацию, при которой реформирование науки придется сочетать с решением проблемы выживания и сохранения активной части научно-технического потенциала республики. В этой сложной ситуации руководством республики уже были предприняты меры, позволившие сохранить существенную часть накопленного научно-технического потенциала, по некоторым направлениям современной науки и техники.

Однако, научно-техническая сфера до сих пор не стала базовым элементом социально-экономического прогресса нашего общества, как это определено Законом Кыргызской Республики «О науке и об основах государственной научно-технической политики» и поэтому еще предстоит утверждать развитие науки, техники и технологий в качестве приоритетных задач государства.

Формирование научно-технического потенциала, отвечающего современным требованиям и ресурсным возможностям республики, повышение эффективности его использования в целях обеспечения духовного и физического здоровья нации, конкурентоспособности экономики являются стратегическими целями реформирования научно-технической сферы.

Основная задача ближайших лет - создание условий для развития наиболее перспективных направлений науки в Кыргызстане, системы подготовки научных кадров и концентрация на этих направлениях имеющихся ресурсов, реформирование научно-технического комплекса, создание технологической базы перехода на путь экономического роста.

Совершенствование государственной научно-технической политики. Определение перспективных направлений науки и темпы ее развития должны базироваться на современных социально-экономических задачах развития Кыргызской Республики с учетом историко-культурных и научных традиций. Свой весомый вклад в прикладные исследования и внедрение их результатов в рыночную практику по профилям своих специализаций вносят высшие учебные заведения, такие как: КНАУ им. К.Скрябина, КГМА им. И.Ахунбаева, КГТУ им. И.Раззакова, КГУСТА им. Н.Исанова и др. Прикладная наука должна быть ориентирована на практическую реализацию новых знаний в целях повышения уровня жизни населения, обеспечения конкурентоспособности экономики. Необходимо усилить работы системы государственных научных учреждений, объединяющих основной научно-технический потенциал республики в области прикладных исследований, при этом более жестко связать объемы их государственного финансирования с уровнем и объемом выполненных работ по государственному заказу. Следует также сосредоточить усилия на исследовании всех аспектов социальных проблем.

Формирование государственного заказа для науки составляет главное звено государственной научно-технической политики, а основным механизмом реализации этого процесса должен быть жесткий конкурсный отбор предложений ученых, товаропроизводителей и потребителей продукции. Конкурс проводится открыто, на основе государственной экспертизы, определяющей обоснованность предложений и их соответствие таким критериям, как перспективность, экономическая целесообразность, экологическая безопасность, повышение и развитие интеллектуального потенциала общества, удовлетворение потребностей рынка и др. Основным инструментом реализации приоритетов научно-технического развития должен стать программно-целевая

форма. Его стержень составляют научно-исследовательские и опытно-конструкторские работы, выполняемые в рамках государственных целевых программ и проектов.

Государственные органы, ответственные за проведение государственной научно-технической политики, должны обеспечивать концентрацию госбюджетных средств на наиболее актуальных и близких к завершению научно-технических государственных целевых программах и проектах, исключить их дублирование. Определять в развитие этих программ объемы финансирования фундаментальных исследований, разработок перспективных технологий, а также других приоритетных направлений научно-технического прогресса в стране.

Формирование, реализация и корректировка научно-технической политики должны проводиться с широким участием всех заинтересованных сторон - государственных структур, академий наук и научно-исследовательских учреждений и различных слоев общества.

Наука, как и другие сферы человеческой деятельности, должна адаптироваться к реалиям рыночной экономики. В Кыргызстане же налицо существенный разрыв между научно-техническими исследованиями и неэффективной организацией работы по практической реализации результатов научно-исследовательских работ.

Взаимосвязь науки и общества. Формирование стратегии развития общества должно опираться на науку, являющуюся неотъемлемой составляющей частью общественного воспроизводства, учитывать то, что научные знания непосредственно воздействуют на общественную, духовную и политическую жизнь, а также и на саму систему государственного управления. Необходимо сделать научно обоснованный прогноз, который позволит на системной основе обеспечить интеграцию научно-технической и промышленной политики, определить технологические приоритеты, учитывающие национальные особенности. Организация этой работы должна стать одной из важных функций уполномоченного государственного органа в сфере науки, реализующего научно-техническую политику республики.

Наука обязана в доступной форме популяризировать свои достижения в средствах массовой информации, показывая обществу эффективность проведенных научных исследований и соответствующих затрат, а также ту выгоду, которую общество получит при реализации результатов этих исследований. Государственные органы и уполномоченный государственный орган в сфере науки должны формировать и реализовать государственную научно-техническую политику, должны выработать систему согласованных действий по пропаганде научно-технических знаний и достижений отечественной науки.

Принципиальной основой организации научной деятельности в республике должны стать новые экономические отношения. Главная задача государственной политики в сфере науки является формирование государственного сектора науки с учетом имеющихся финансовых и кадровых возможностей.

Социальная политика в сфере науки. В современном обществе социальная политика в сфере науки, можно сказать, недостаточно ярко выражена. К сожалению, отношение к науке как одному из главных приоритетов национального развития во многих случаях указывается декларативно.

Общеизвестно, что адекватно развитая система подготовки научных кадров – основа воспроизводства научно-технического потенциала Кыргызской Республики. Однако имеющий место в последние годы процесс оттока молодежи из научной сферы серьезно изменил кадровый состав кыргызской науки и привел к его существенному старению.

В целях выявления и поддержки талантливых молодых ученых до 35 лет, содействия профессиональному росту научной молодежи, поощрения творческой активности молодых ученых в проведении научных исследований уполномоченный государственный орган в сфере науки в 2017 году предоставил гранты в размере до ста пятидесяти тысяч (до 150000) сомов каждому.

Заявки для участия в конкурсе принимались по следующим приоритетным направлениям развития науки в Кыргызской Республике:

1. Рациональное использование природных ресурсов;
2. Продовольственная безопасность;
3. Информационные технологии;

4. Здоровье и качество жизни человека;
5. Новые технологии в энергетике;
6. Туризм и транспортная логистическая система;
7. Общественные и гуманитарные науки.

Апробация конкурсной системы распределения научных грантов прошла успешно. Уполномоченным государственным органом в сфере науки выделено 3 млн сомов.

Как показывает опыт многих стран, этот аспект имеет исключительно важное значение для повышения эффективности научных исследований в новых экономических условиях.

Действенным механизмом кадровой политики призвана стать конкретная система, введение которой целесообразно начинать с молодых специалистов. Она позволит отбирать для конкретной научной работы наиболее подходящих кандидатов и повышать мобильность научных кадров.

Заключение. Первоочередная задача совершенствования системы финансирования науки в условиях реформирования научно-технической сферы заключается в ее реструктуризации и развитии в условиях ограниченных денежных ресурсов. Бюджетная политика должна быть ориентирована на максимальное удовлетворение потребностей государства и общества в этой сфере. В целях повышения эффективности использования бюджетных средств необходимо отойти от постатейного финансирования науки. Для реализации поставленной цели требуется по мере развития экономики, довести долю расходов на науку в валовом внутреннем продукте до уровня 1 процента от объема годовых расходов, как прописано в Законе Кыргызской Республики «О науке и об основах государственной научно-технической политики». В условиях ограниченности бюджетных средств необходимо рационализировать их распределение между государственными органами с учетом изменения количества научных организаций и численности работающих, а также общей ситуации в экономике республики необходимо принять меры по их целенаправленному формированию.

Конкурсная система финансирования научных проектов через уполномоченный государственный орган в сфере науки - это важная форма поддержки в распределении финансов для проведения научных исследований и разработки должна развиваться наряду с государственной финансовой поддержкой научных организаций.

Таким образом, в условиях достигнутой в Кыргызской Республике финансовой и экономической стабилизации необходимо искать новые источники и формы внебюджетной финансовой поддержки исследований и разработок для науки. Вся система государственного финансирования научно-исследовательских разработок и расходования организациями выделенных ассигнований должна быть «прозрачной» для того, чтобы исключить злоупотребления и обеспечить эффективность использованных бюджетных средств.

Список литературы:

1. Закон Кыргызской Республики «О науке и об основах государственной научно-технической политики»;
2. Концепция реформы системы организации науки в Кыргызской Республике, утвержденная постановлением Правительства Кыргызской Республики от 15 сентября 2015 года № 639;
3. Статистический сборник Национального статистического комитета Кыргызской Республики «Образование и наука в Кыргызской Республике» 2018г.;
4. Постановлением Правительства Кыргызской Республики от 29 июля 2011 года № 432;
5. Положения, утвержденные постановлением Правительства Кыргызской Республики от 6 августа 1999 года № 429:
 - «О порядке формирования и реализации государственных научно-технических программ»;
 - «О порядке организации и проведения государственной (независимой) научно-технической экспертизы проектов научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ»;

- «О порядке финансирования научной, научно-технической и инновационной деятельности за счет средств республиканского бюджета».

УДК:338.2:556(575.2)

Баялиев Арстанбек Абдиганпарович
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ИЧҮҮЧҮ СУУ ЖААТЫНДАГЫ МАМЛЕКЕТТИК САЯСАТЫ: КӨЙГӨЙЛӨРҮ ЖАНА КЕЛЕЧЕГИ

Аннотация: Бул макалада Кыргыз Республикасынын калкын ичүүчү суу менен камсыз кылуу жаатындагы мамлекеттик саясатынын негизги багыттары, аларды иш жүзүнө ашырууда көйгөйлөр ошондой эле чечүүнүн жолдору талдоого алынды.

Баялиев Арстанбек Абдиганпарович
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В СФЕРЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПИТЬЕВОЙ ВОДОЙ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Аннотация: В данной статье рассматривается проблемы и перспективы обеспечения питьевой водой населения Кыргызской Республики, предложены пути решения.

Суу башында туруп, суу ресурстары менен коңшуларын суктандырган Кыргызстандын калкы ушу кезге чейин толугу менен таза суу менен камсыз боло элек.

Дүйнөлүк жана жергиликтуу эксперттер дүйнөдө барган сайын суу ресурстары үчүн күрөш курчуй берерин жана суу байлыгынын Кыргызстан үчүн көп маселелерди чечүүдө саясий стратегиялык курал катары мааниси зор экенин белгилешүүдө.

Колхоздор жана совхоздор жоюлгандан кийин, айыл ичиндеги таза суу системасы 10 жылдан ашуун убакыт ээсиз калып, ал кырдаал бара-бара техникалык абалдын начарлашына алып келип, кийин республиканын көпчүлүк айылдарында таза суунун чыгышы токтоп калган. Алсак, Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин маалыматы боюнча, бүгүнкү күндө өлкөнүн аймагында калктуу конуштардын саны-1891. Анын ичинде айыл-кыштактар-1805. Алардын ичинен 725 айыл-кыштактар (38%) борборлошкон суу менен системасына кошулууга толук мүмкүнчүлүгү жок, ал эми 400дөн ашуун (22%) айыл-кыштактарда таптакыр эле суу түтүк тарамы жок болгондуктан, булактардан суу алууга аргасыз болуп келишүүдө. 267 (14%) айыл-кыштактар өткөн кылымдын 60-жылдары курулган эски суу түтүктөрүн колдонуп келишет. Ошону менен катар бүгүнкү күндө 396 (21%) айыл-кыштактарда суу түтүктөрү таптакыр жок.

Азыркы учурда жаны конуштарда таза сууга чаңкаган шаар калкынын саны күн санап өсүүдө. Миграция агымы менен Бишкектин калкы көбөйүп, таза сууга болгон муктаждык күн өткөн сайын өсүп жатат. Кептин баары таза суунун тартыштыгында эмес, дал ошол сууну ар бир шаардыктын үйүнө жеткире турган түтүктөрдүн эскилиги жеткенинде же болбосо жаңы суу түтүктөрүн тартуу кечендеп жаткандыгында болууда.

Каражаттын тартыштыгынан суу түтүктөрүн алмаштыруу иштери өтө жай жүрүп жатат. Бишкектин тургундарынын үйүнө таза суу жеткирген түтүктөрдүн 60%дан ашууну эчак эскилиги жеткен. Экинчиден, Совет мезгилинде курулган шаардык суу каналы 800 миң кишини таза суу менен камсыз кылууга гана эсептелген. Ал эми ушул тапта Бишкекте так эмес маалыматтар

боюнча бир миллиондон ашуун киши жашайт. Бул санга күн сайын шаарга кирип чыккан адамдарды эске алсак анда бул сан бир кыйла көбөйөт. Мындан улам шаардыктардын баарын таза суу менен камсыз кылуу күн өткөн сайын кыйынга турууда.

Бириккен Улуттар Уюму арадан бир муун өткөн соң дүйнө калкынын 60% шаарларда жашаарын айтып, таза суу шаар калкы үчүн чоң көйгөйгө айланаарын эскертет. Кыргызстан бул маселе менен эми эле бет келүүдө.

Кыргыз Республикасынын Акыйкатчы институту тарабынан жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча ичүүчү суу жана санитардык кызматтар менен калкты камсыздоо багытындагы азыркы кризистин булагы ченемдик укуктук базанынын жеткиликтүү эместигинде жатат. Экинчиден, калктын жакырдыгы жана суу ресурстарынын азайышы дагы орчундуу себептерден болуп жатат. Ошентсе да мамлекет калкты ичүүчү таза менен камсыз кылуу маселесин чечүүдө колдон келген аракеттерди ишке ашырып жаткандыгын баса белгилеп кетишибиз керек. Эң оболу бул чөйрөдө заманбап талаптарга толук жооп бере турган жана коомдун кызыкчылыктарын эске алган жакшы жана азыркы экологиялык жана техникалык талаптарга ылайыкташтырылган мыйзамдарды кабыл алуу зарыл. Алар ичүүчү таза суу менен камсыздоо жана санитардык кызматтарга болгон калктын жеткиликтүүлүгү адамдын конституциялык укуктарын коргоонун контекстинде каралышы керек.

2001-2014-жылдары эл аралык донорлордон миллиондогон каражаттар келген. Бирок түтүктөр орнотулган айылдардын теңинен көбүндө суу чыкпай калганы, сапатсыз курулганы, коррупциялык айла-амалдар менен коштолгону ушу тапта ачыкка чыгууда.

Кыргызстандын дээрлик бардык аймагында, айрым айылдарда мал кечкен, бир катар кыштактарды аралап аккан, булганган арык суусун ичүү кадимки эле көрүнүш. Мындан улам оору-сыркоо да көп.

Азыркы учурда калктын көбүн 2023-жылга чейин таза суу менен камсыз кылуу аракеттери көрүлүүдө. Бул үчүн атайын “Ала-Тоо булагы” мамлекеттик программасы ишке киргизилди.

Ала-Тоо булагы программанын алкагында Чүй жана Ош облустарында донордук уюмдар каржылаган эки долбоор ишке ашууда. Алардын бири 20 миңден ашык жашоочусу бар Ош облусунун Ноокат районуна караштуу Кыргыз-Ата айыл өкмөтү. Мында таза суу 2000-жылдардан бери чоң көйгөй болуп келген. Эми маселе колго алынып, калкты ичүүчү таза суу менен камсыздоо боюнча жүрүп жаткан иштер дээрлик 42%га бүткөрүлдү.

Азырынча “Ала-Тоо булагы” программасына Ош, Жалал-Абад, Ысык-Көл жана Чүй облустары кирген. Алдыда Кыргызстандын бардык аймактарын киргизүү мерчемделген.

Жогорудагы каралган маселелерге таянуу менен Кыргыз Республикасынын калкын таза ичүүчү суу менен камсыз кылуу үчүн төмөндөгүдөй жолдорду сунуш кылам: курулуш жана суу башаттарын калыбына келтирүү, жаңы суу сактагычтарды куруу, өнөр жай агындыларынын ташталышын азайтуу жана аларды тазалоо системасын киргизүү, иштеп жаткан суу тазалоочу системаларды көбөйтүү. Ушул жана башка маселелерди кыска мөөнөттүн ичинде чечүү аркылуу кандайдыр бир деңгээлде ичүүчү суу жаатындагы көйгөйлөрдү азайтса болот.

Колдонулган адабияттар:

1. Жизнь водоемах Кыргызстана Кустарева.Л.А Лемзина Л.В
2. Экологическая безопасность КР М.С. Алымкулов г.Бишкек 2017
3. Кыргыз Республикасынын калктуу конуштарын ичүүчү суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды чыгаруу тутумдарын өнүктүрүүнүн 2026-жылга чейинки стратеги-ясы
4. "Туруктуу өнүгүү-2040"
5. Концепция Экологической безопасности Кыргызской Республики от 23 ноября 2007 года
6. Экологизация международных отношений тенденции. Писарев .В.Д. Институт США и Канады РАН, 2002
7. Ст. 3 Закона КР «О питьевой воде»№33 от 25.03.99 г.
8. 22 Всеобщей Декларации Прав Человека

Интернет булактары:

1. <https://ombudsman.kg>
2. www.ktrk.kg
3. <https://bbc.com/kyrgyz>
4. <http://www.azattyk.org>
5. <http://www.ecology.gov.kg>
6. <http://www.geti.gov.kg>

УДК: 328.1 (575.2)

Карымов Айбек Усенович

Магистрант

Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ МАКАЛАЛАР ЖАНА ПАРЛАМЕНТТИК ТОПТОР ТААСИРИ КЫРГЫЗСТАНДА ӨЗ ДАРАМЕТИН КҮЧӨТҮҮ

Аннотация: Бул макалада аракети Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик бийликтин уюштуруу негиздери Кыргызстанда, ошондой эле жакшыртуу азыркы парламентаризм белгилери. Бул өткөөл мезгилде, коомдук-саясий өзгөрүүлөр парламентаризмдин негизги элементи катары парламенттин ролу Ошол эле учурда чыр-чатак жана ар кандай саясий күчтөрдүн ортосундагы кызматташтык борбору боюнча болуп, мыйзам чыгаруу милдетин аткарган бул өкүлчүлүктүү мекемелер, анткени эсе эсе жогорулатат учурунда тургандыгы эске тутуу саясий элита тобу кызыкчылыктарын дарманым тартуу керек жана саясий чечимдерди кабыл сарамжалдаштыруу салым.

Бирок, жазуучунун айтымында, улам жаңы коомдук-саясий чөйрөдө иштөө жана өз ара аракеттенүү тажрыйбасы жоктугунан, өлкөнү кайра туруксуз саясий институттар, ал кандай себептер жана шарттар жөнүндө талкуулар жүрүп, саясий жана коомдук мекемелер жана структуралар же бул демократиялык системанын эмне предмети болуп калат, парламенттик жана аткаруу бийлигинин катышы болот. Башкача айтканда, жарандардын демократиялык коомду түзүүдө жана саясий коомго түзүү боюнча укуктук моделге, анын таасиринин натыйжалуулугун аныктоо саясий илим дискурс маселенин борборунда.

Негизги сөздөр: парламентаризм институту, саясий партиялар, саясий жараяндарга, топтор, парламенттик топтор, парламенттик комитеттердин институту.

Карымов Айбек Усенович

Магистрант

Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

ОСОБЕННОСТИ ПАРЛАМЕНТАРИЗМА И ВЛИЯНИЕ ПАРЛАМЕНТСКИХ ФРАКЦИЙ В УКРЕПЛЕНИЕ ЕГО ПОТЕНЦИАЛА В КЫРГЫЗСТАНА

Аннотация: В данной статье предпринята попытка рассмотрения особенности современного парламентаризма в Кыргызстане, а также совершенствованию принципов организации государственной власти в Кыргызской Республике. При этом необходимо учитывать, что в условиях переходного периода роль парламента как ведущего элемента парламентаризма в социально-политических преобразованиях возрастает многократно, поскольку именно представительные учреждения, выполняя законодательные функции, становятся одновременно центром конфликта и сотрудничества различных политических сил, мобилизуют политические элиты, артикулируют групповые интересы и способствуют рационализации политических решений.

Однако, по мнению автора, нестабильный характер политических институтов трансформирующихся государств, обусловленный отсутствием опыта функционирования и взаимодействия в новой социально-политической среде, становится предметом непрекращающихся дискуссий о том, какие факторы и условия, политические и социальные институты и структуры делают ту или иную систему демократической, каково соотношение парламентаризма и исполнительной власти. Иными словами, оказывается в центре политологического дискурса проблема выявления эффективности той или иной конституционной модели, ее воздействие на процесс формирования демократического общества и политической социализации граждан.

Ключевые слова: институт парламентаризма, институт политических партий, политических процесс, депутатские фракции, парламентские фракции, парламентские комитеты.

Парламентаризм – система государственного руководства обществом, характеризующаяся четким распределением законодательных и исполнительных функций при привилегированном положении законодательного органа – парламента по отношению к другим государственным органам.³⁹

В целом система парламентаризма основана на трех началах. Во-первых, господствующее положение представительного органа выражается в том, что он определяет направления внутренней и внешней политики государства. Во-вторых, правительство формируется из лидирующей политической партии (коалиции), располагающей большинством мест в парламенте. В-третьих, правительство несет политическую ответственность перед парламентом. В случае неудовлетворения деятельностью правительства, парламент может, выразив вотум недоверия правительству или отдельному министру, отправить его в отставку.⁴⁰

Парламент и парламентаризм – понятия взаимосвязанные и взаимообусловленные, но отнюдь не равнозначные. Парламентаризм не может существовать без парламента, это – высшее качество парламента. Парламент может существовать без существенных элементов парламентаризма, что характерно для авторитарных режимов.

Юридическим выражением парламентаризма является контроль парламента за деятельностью правительства, который по-разному осуществляется в парламентарных странах и президентских республиках.

Парламенты как правило, бывают однопалатными – образованы в небольших унитарных государствах и, формируются путем прямых выборов и обновляются полностью. Двухпалатными – обязательны для федеративных государств и более крупных. Нижние палаты в двухпалатных парламентах и однопалатные парламенты всегда образуются путем прямых выборов. Верхние – путем выборов, путем наследования.

Основные различия формирования и деятельности двух палат предусматривают осуществление процесса сдерживания, сохранения равновесия (механическая теория).

Основными элементами внутренней организации палат парламента являются:

- партийные объединения членов палат;
- руководящие органы палат;
- парламентские комиссии (комитеты).

Во многих странах существует регламент деятельности партийных объединений членов палат, устанавливается партийный минимум. Председатель палаты может быть как беспартийным (Великобритания), так и партийным (от фракционного большинства). В руководящие органы палат входят, помимо председателей, их заместители, секретари и квесторы (наблюдатели). Обычно руководящие органы палат формируются на пропорциональной основе.⁴¹

«Парламент и парламентаризм - понятия взаимосвязанные и взаимообусловленные, но отнюдь не равнозначные... . Парламентаризм - это особая система государственного руководства обществом, характеризующаяся разделением труда, законодательного и исполнительного, при

39 Общая и прикладная политология: (М., 1997, с.480) Учебное пособие / Под ред.В.И.Жукова, Б.И.Краснова.

40 Паречина С.Г.(М– 2002.)Теории государственной власти // Польша.

41 Там же, с.480

привилегированном положении парламента»,⁴² - считает профессор Август Мишин. Далее он продолжает, что юридическим выражением парламентаризма является контроль парламента за деятельностью правительства. Этот контроль по-разному осуществляется, как отмечалось выше, в парламентарных и президентских странах, но он является определяющей чертой парламентаризма, и именно в нем находится свое выражение привилегированное положение парламента. По мнению казахского ученого А.К. Котова, парламентаризм развивается там и тогда, где и когда конституционно закрепляется принцип «разделения властей».⁴³

Парламент, как и любое развивающееся учреждение, в условиях трансформации и перехода от традиционного общества к современному, требует своей собственной стратегии развития. Новая конституция Кыргызстана в 2010 году закрепляет положение о том, что после его принятия он не может быть изменен до 2020 года. Таким образом, он содержит механизмы, обеспечивающие стабильность для вновь созданной политической системы. Для реализации этого политического проекта в условиях нашей страны требуется много подготовительной, организационной и интеллектуальной поддержки, разработка определенной стратегии, которая привела бы к осуществлению взаимосвязанных мер, объединила бы усилия всего общества, государства и даже мировое сообщество для достижения этой цели.

Строительство парламентской республики в Кыргызстане начинается в относительно благоприятной общей политической обстановке. Мировое сообщество в целом, за исключением некоторых лидеров соседних стран СНГ, приветствовало эту политическую инициативу и готово оказать всю возможную помощь для ее реализации.

Новая конституция передает значительную часть президентских полномочий Жогорку Кенешу и правительству. Президент больше не является, как и прежде, абсолютно доминирующей политической фигурой. По его нынешнему статусу он является главой государства, символом единства народа и государственной власти. Президент представляет страну во внутренних делах и международных отношениях, так как главнокомандующий принимает меры по защите суверенитета и территориальной целостности Республики. Президент назначает по своему усмотрению только министра обороны и начальника Службы государственной безопасности. Он не может распустить парламент самостоятельно, чтобы уйти в отставку. Но он имеет право защищать правительство от парламента, не соглашаясь с его решением уйти в отставку. Процедура объявления президенту импичмента значительно упрощена. Для этого необходимо решение парламента в 2/3 голосов.

В Жогорку Кенеше сформирована неэффективная структура управления, которая унаследована от созыва к созыву. В частности, продолжается практика рассеивания интеллектуальных ресурсов, фрагментация законодательного процесса и функции мониторинга, экспертный и аналитический ресурс аппарата парламента фрагментирован. Создаются благоприятные условия для негативной неформальной практики. Законодательный процесс хаотичен и подвержен несчастным случаям. Определенных и фиксированных приоритетов для деятельности нет. Нет четкой практики «ранжирования» векселей.

На основе анализа истории, структуры, функций и деятельности Жогорку Кенеша мы попытаемся смоделировать примерную стратегию парламента Кыргызстана, определить основные цели и текущие задачи парламентской реформы. Кыргызстан переживает кризисные явления в течение всего периода, и это лучшая мотивация для разработки как общей стратегии развития страны, так и парламентской стратегии.

Цель реформы Жогорку Кенеша заключается в повышении благосостояния посредством эффективного представительства интересов, законодательства и контроля над деятельностью исполнительной власти.

Цели реформы заключаются в следующем:

⁴²Мишин А.А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. - М.: Белые альфы, 1996.

⁴³Котов А.К. Новая Конституция Казахстана и становление парламентаризма в республике с президентской формой правления. / Вест. Межпарламент. Ассамблеи. - 1996. - № 3 (14). - с.24.

1. Обеспечение перехода Жогорку Кенеша к модели «парламента как встречи нации, основанной на интересах общего блага».

2. Воспитание ответственной политической элиты и бюрократии, улучшение интеллектуального потенциала парламента путем введения системы постоянного обучения для депутатов и персонала.

3. Улучшение взаимодействия между различными субъектами политического процесса посредством воспитания демократического культурного правового сознания.

4. Повышение эффективности парламента посредством национального анализа:

- проведение детального изучения и описания существующих «узких мест»;
- устранение «избыточных» функций в деятельности;
- устранение дублирующих функций;
- устранение конкурирующих компетенций;
- добавление «недостающих» функций;
- Рационализация и распределение функций;

Стратегия может стать основой и превратиться в ряд документов.

Он должен принимать во внимание риски и выполнять координирующую роль. Население должно верить им, которые сформулированы в стратегии. Условия и цели должны быть не только вдохновляющими, но и осуществимыми. Стратегия должна создать определенный алгоритм, необходимые политические структурные условия.

Эффективная организация Жогорку Кенешем своей деятельности и принятие им качественных законодательных и управленческих решений непосредственным образом зависят от активной деятельности всех его составляющих: его руководства, комитетов, комиссий, фракций и самих депутатов.

В то же время, место и роль парламента в структуре государственно-политических институтов служат своеобразным индикатором, который наглядно демонстрирует успешность и результативность продвижения той или иной страны по пути политической и правовой модернизации. Приоритетными и наиболее сложными в данном контексте являются, во-первых, обеспечение парламентом представительства интересов всех социальных групп, во-вторых, оказание реального воздействия на процесс принятия властных решений⁴⁴.

Отсюда очевидно, что сама логика политико-правового развития современного демократического общества выдвигает политические партии и их фракции на ключевые позиции в парламенте с тем, чтобы активно участвовать в принятии важных государственных решений, влиять на такую деятельность парламента. На наш взгляд, наличие в Жогорку Кенеше сильных фракций и эффективная организация их деятельности являются объективным фактором, в свою очередь, повышения эффективности организации и деятельности парламента в целом.

Поэтому очень важно определить место фракций в институционально-структурной организации Жогорку Кенеша и объективно нацелить их функциональную и содержательную деятельность на решение как собственно парламентских, так и политических задач. Депутатские объединения политических партий в парламенте, бесспорно, в какой-то мере перевели деятельность Жогорку Кенеша во фракционный режим. Однако, более глубокий анализ их деятельности показывает, что потенциал фракций в законодательном процессе не используется в полной мере. Более того, фракции стали дублировать деятельность парламентских комитетов. Неотработан и механизм взаимодействия между фракциями и политическими партиями, членами фракции и избирателями⁴⁵.

Следует также добавить об отсутствии механизма взаимодействия между фракциями в Жогорку Кенеше, о слабой организации работы их секретариатов, включая слабое обеспечение ими работы депутатов - членов фракции и др. В числе парламентских проблем обозначены также:

⁴⁴ См.: Алимова С.Б. Эволюция принципов парламентаризма в условиях политической модернизации / Парламентаризм в независимом Казахстане: состояние и проблемы: Материалы международной научно-практической конференции. - Астана, 2002. - С. 415.

⁴⁵ См.: Джакишев А.О. Депутатские фракции в парламенте: перспективы строительства // Право и политика. - 2009. - №2. - С. 221.

Жогорку Кенешу не хватает прозрачности в своей деятельности, нет тесного взаимодействия с институтами гражданского общества, неэффективно используется экспертный потенциал аппарата.

Дело в том, что фракция в современном парламенте как его составляющее играет существенную роль в реализации собственно парламентских функций. В то же время, фракция призвана претворять в жизнь программные цели, решения руководящих органов той политической партии, которую представляет в парламенте. Такое функциональное назначение фракции исходит из ее двуединой политико-правовой природы. С одной стороны, это парламентский орган, организация и деятельность которого регулируются законодательством и прежде всего принципами и нормами Конституцией и иными конституционно-правовыми актами, включая регламент Жогорку Кенеша. С другой стороны, это орган политической партии, формируемый в Жогорку Кенеше в соответствии с ее уставом и иными внутривнутрипартийными документами и решениями, в том числе положением о фракции.

Непонимание законодателем политико-правовой природы фракции, с точки зрения правового регулирования, привело к тому, что в отечественном конституционном законодательстве еще не получили четкого определения вопросы правового статуса фракции как вида депутатского объединения, особенно пределы ее компетенции в законодательной деятельности Жогорку Кенеша. В результате этого фракции пошли по пути дублирования деятельности парламентских комитетов, хотя их правовая природа обуславливает специфический характер их организации и деятельности⁴⁶.

Комитет Жогорку Кенеша является конституционным органом, в ведении которого находятся подготовка и предварительное рассмотрение отнесенных к полномочиям Жогорку Кенеша вопросов, осуществление контроля за проведением в жизнь принятых Жогорку Кенешем законов и решений. Поэтому и законы, акты Жогорку Кенеша принимаются после предварительного рассмотрения их проектов соответствующими комитетами. Что касается фракций, то их следует рассматривать в структуре Жогорку Кенеша прежде всего как органов, формирующих политическую позицию и соответственно дающих политическую оценку принимаемым Жогорку Кенешем актам с точки зрения целей, задач и политического курса той или иной партии, которую они представляют в парламенте. Поэтому вовсе необязательно рассмотрение фракциями буквально всех законопроектов повестки дня Жогорку Кенеша. Другое дело, когда речь идет о создании механизмов их активного участия в законодательной работе⁴⁷.

Как видим, назначение и функции парламентских комитетов и фракций существенно отличаются друг от друга. Непонимание политико-правовой природы фракции приводит и к тому, что становятся формальными отношения «фракция - политическая партия - избиратели». Отсюда объяснимо отсутствие механизма постоянного взаимодействия между фракциями и первичными партийными организациями, членами фракции и избирателями. Более того, такое обстоятельство ставит под сомнение сам процесс реализации предвыборной программы политической партии в жизнь через свою фракцию.

Вместе с тем, вряд ли плодотворна позиция, согласно которой у фракции должны быть функции лишь политического характера⁴⁸. На наш взгляд, фактор двуединой политико-правовой природы фракции предопределяет содержательно-функциональную направленность ее деятельности. Специфика деятельности фракции в парламенте, как мы уже отмечали, вытекает не только из двуединой цели политической партии, но и двуединой природы самой фракции. Поэтому ошибочна позиция, когда воспринимают в качестве приоритета партийно-политические функции фракции или, наоборот, парламентские ее функции ставятся выше политических.

Именно двуединая природа предопределяет параллельное осуществление фракцией своих политических и парламентских функций. При этом фракция, реализуя свои политические функции, вправе использовать парламентские полномочия. Так, фракция добивается принятия того

⁴⁶ См.: Арабаев А.А. Парламентаризм и Парламент Кыргызстана: генезис, состояние, перспективы. - Бишкек: Право и политика, 2008. - С. 266.

⁴⁷ Там же. - С. 266-267.

⁴⁸ См.: Джакишев А.О. Указ.соч. - С. 221.

или иного закона, отвечающего интересам своей политической партии, используя коллективное право законодательной инициативы. А осуществляя парламентские функции, фракция вправе пользоваться возможностями политической партии.

Итак, каковы проблемные векторы совершенствования деятельности фракций в Жогорку Кенеше?

Во-первых, это нормативно-правовые проблемы. Закон «О Регламенте Жогорку Кенеша Кыргызской Республики» в ст. 10 определяет парламентскую фракцию как «объединение депутатов Жогорку Кенеша, избранных по списку от одной политической партии»⁴⁹. Однако в данной формулировке нет указаний на сущность и функционально-содержательную деятельность фракции как вида депутатского объединения.

Поэтому возникают резонные вопросы, для чего создается фракция? Только лишь для того, чтобы объединить депутатов, которые избраны в парламент от политической партии? Социальное назначение фракции, на наш взгляд, заключается в том, чтобы защищать интересы политической партии в парламенте, проводить ее политику, основанную на предвыборной программе партии, используя для этого свои парламентские полномочия, и тем самым, выполнять одну из двуединой главной цели всякой политической партии - осуществление государственной власти.

Очевидно, что законодателю следует внести соответствующее изменение в вышеуказанную статью Закона с тем, чтобы легальное определение фракции указывало на ее сущностные и политико-правовые признаки. Еще одним проблемным аспектом законодательного регулирования вопросов организации и деятельности политической партии и ее фракции в Жогорку Кенеше являются противоречия, заложенные в положениях Конституции Кыргызской Республики⁵⁰.

Так, ч.4 ст.4 устанавливает, что в Кыргызстане запрещается слияние государственных, муниципальных и партийных институтов; образование и деятельность партийных организаций в государственных и муниципальных учреждениях и организациях; осуществление государственных и муниципальных служащими партийной работы, за исключением случаев, когда такая работа осуществляется вне служебной деятельности.

Данные положения Конституции сводят на нет сам факт образования и организации деятельности фракций политических партий в Жогорку Кенеше. Здесь есть несколько моментов, на которые следует обратить внимание.

Первое. Будучи партийным институтом, фракции формируются в парламенте и в рамках этого государственного института проводят политику партии в жизнь. Поэтому возникает резонный вопрос: не слияние ли это государственных и партийных институтов?

Второе. Любая политическая партия, прошедшая в парламент, обязана выполнять свою предвыборную программу, используя для этого, безусловно, права и возможности своей фракции. Если партия окажется правящей, в которой лидер - президент, абсолютное большинство депутатов - члены фракции этой партии, а главного исполнителя - премьер-министра определяет именно эта фракция, то не есть ли это подчинение государственной деятельности партийным программам и решениям?

Вопрос не в том, что эта фракция правящей партии или нет, то же самое может случиться и с любой фракцией парламентского большинства. Тем более что действующая Конституция в ст. 84 устанавливает, что фракция, имеющая более половины депутатских мандатов, или коалиция фракций с ее участием в течение 25 рабочих дней со дня первого заседания Жогорку Кенеша нового созыва выдвигает кандидата на должность Премьер-министра, а такой кандидат вносит в Жогорку Кенеш программу, структуру и состав Правительства.

Таким образом, фракция или коалиция фракций, составляя парламентское большинство, тем самым, уполномочивается не только выдвигать кандидата на должность Премьер-министра, но и непосредственным образом влиять на структуру, состав Правительства и соответственно на его деятельность. Безусловно, такая фракция либо коалиция фракций постарается выдвигать на

⁴⁹ См.: Закон Кыргызской Республики «О Регламенте Жогорку Кенеша Кыргызской Республики» от 25 ноября 2011 г. № 223 // Эркин-Тоо. - 2011. - 2 дек.

⁵⁰ См.: Конституция Кыргызской Республики от 27 июня 2010 г. // Эркин-Тоо. - 2010. 6 июля.

эту должность своего однопартийца, или во всяком случае лица, связанного с партией этой фракции, даже если это будет коалиция фракций.

Третье. Депутаты Жогорку Кенеша являются государственными служащими. В то же время, они являются членами той или иной фракции и соответственно политической партии, в таком качестве они осуществляют параллельно и парламентскую, и партийную работу. Тем самым они прямо нарушают Конституцию?

На наш взгляд, положения ч. 4 ст. 4 Конституции не согласовываются и с нормой ч. 1 этой же статьи, согласно которой в Кыргызстане признается политическое многообразие. Принцип политического многообразия порождает политический плюрализм. По смыслу вышеуказанной конституционной нормы политическое многообразие проявляется не только в существовании многопартийной системы в кыргызстанском обществе. Оно проявляется в политическом плюрализме при принятии органами государственной власти решений: политических, законодательных, управленческих и других.

Сам факт законодательного закрепления участия политических партий на выборах в Жогорку Кенеш говорит о том, что политическая партия, если она пройдет в парламент, вправе и обязана проводить свою политику, и самое главное - реализовывать предвыборную программу партии. Реализация последней является показателем выполнения партией своих предвыборных обещаний перед народом, который в лице избирателей поддержал на выборах данную партию. Таким образом, политическая партия и оправдывает социальные ожидания, связанные с программой парламентской партии. Тем самым, такая партия будет влиять непосредственным образом на решения Жогорку Кенеша, добиваться принятия таких решений, которые исходят из ее программы, политических установок и решений руководящих партийных органов.

Поэтому, полагаем, правомерным исключить из Конституции Кыргызской Республики вышеуказанные положения ч. 4 ст. 4, а ч. 3 этой же статьи дополнить положениями о формах участия политических партий в государственных делах (в частности, выдвижение кандидатов для избрания Президентом, в депутаты Жогорку Кенеш, на государственные должности и в органы местного самоуправления; формирование и организация деятельности фракций в Жогорку Кенеше). Во-вторых, организационно-институциональные проблемы. Главная из них заключается в том, что политические партии не занимаются профессиональной подготовкой своих членов - будущих депутатов Жогорку Кенеша. Здесь могут быть несколько причин. Подготовку к предстоящим парламентским выборам партии начинают с подбора потенциальных кандидатур, включаемых в списки. При этом в качестве основного критерия подбора кандидатур, как показывает сложившаяся практика, выступает наличие у кандидата финансовых, человеческих, административных и т.п. ресурсов. Следовательно, профессиональные качества кандидатов, наличие у них опыта парламентской работы отводятся на второй план. А это приводит к минимизации профессиональной составляющей будущей фракции партии в Жогорку Кенеше.

Объективным фактором, вызывающим такой негативный процесс, является то, что абсолютное большинство политических партий современного Кыргызстана характеризуется как партия «харизматично-вождистского» типа (такие партии называют еще «партиями одного лидера»). Справедливо замечено также, что из-за отсутствия конкретно выраженных интересов многие партии объединяют людей не по их общим интересам, чаще всего в основе такого объединения лежат симпатии к тем или иным политическим лидерам⁵¹.

Тем самым, в парламент проходит значительное количество людей, которые по своим личным и деловым качествам не способны к парламентской деятельности, практически никого из себя не представляют. Их вхождение в большую политику связано лишь с личной преданностью лидеру партии⁵².

И вполне очевидно, что все организационно-политические вопросы в такой партии, как правило, решаются не столько соответствующими партийными органами, сколько лидером партии

⁵¹ См.: Депутаты Жогорку Кенеша Кыргызской Республики четвертого созыва. - Бишкек, 2008. - С.140.

⁵² См.: Гмыря С.В. Роль пропорциональной системы выборов по партийным спискам в развитии казахстанского парламентаризма / Парламентаризм в независимом Казахстане: состояние и проблемы. - С.441-442.

единолично. В парламентской практике такое положение дел нередко становится основанием для того, когда депутаты выходят из состава фракции политической партии, по списку которой они избраны.

Вместе с тем, в данном контексте проблема усугубляется еще и тем, что в соответствии с поправками в Закон о статусе депутата Жогорку Кенеша отныне депутат при несовпадении политических взглядов вправе оставаться свободным и не входить в состав какой-либо парламентской фракции. Более того, депутаты ЖогоркуКенеша, имеющие иное политическое воззрение, имеют право объединиться в депутатские группы как внутри фракции, так и вне фракции⁵³.

Исходя из вышесказанного, предлагаются следующие практические рекомендации и предложения для улучшения деятельности Жогорку Кенеша как законодательного органа в структуре государственной власти и укрепления политических партий:

- обеспечить качественное выполнение депутатами своих законодательных и контрольных функций, уделяя особое внимание повышению профессионального уровня законодателей, информационному прохождению законопроектов и разработке механизма блокирования законов о лоббировании;

- создать эффективную систему взаимодействия, согласованности и баланса в деятельности законодательной, исполнительной и судебной ветвей власти, Аппарата Президента КР и органов местного самоуправления;

- усилить роль гражданских институтов в укреплении демократии и ускорении социально-экономических преобразований в стране;

- обеспечить более широкий доступ населения к объективной информации в области Жогорку Кенеша, тем самым восстановить его авторитет и развивать потенциал палат при работе с НПО и средствами массовой информации;

- повысить роль и ответственность рабочих органов Жогорку Кенеша, комитетов и комиссий за принятие основных этапов законодательного процесса; исполнительная дисциплина депутатов; усилить парламентский контроль за деятельностью правительства в осуществлении решений, принятых законодателями;

- осуществлять конструктивное и открытое взаимодействие с частным сектором и гражданским обществом путем проведения тематических встреч с парламентариями;

- направлять законодательную деятельность Палаты на преодоление нищеты, обеспечивать занятость населения, повышать уровень жизни и обеспечивать социальную защиту, особенно для бедных;

- проводить более последовательную и эффективную борьбу с коррупцией, бюрократией, преступностью и наркоманией;

- разработать необходимую правовую и нормативную базу для целей единой государственной политики в области информатизации системы государственного управления, обеспечения систематизации и интеграции информационных ресурсов и баз данных;

- проводить эффективную кадровую политику на основе принципа конкурсного отбора с помощью системы аттестации и избыточности персонала, разработки программы ее реализации;

- содействовать профессиональному развитию преподавательского состава, использовать международные образовательные каналы и содействовать публикации учебных пособий и программ для разработки и определения методологии и методологии подготовки специалистов в области законотворчества.

Относительно актуальных проблем развития политических (парламентских) фракций в Жогорку Кенеше можно сделать следующие выводы:

Во-первых, анализ нормативно-правовых проблемных векторов совершенствования деятельности фракций в Жогорку Кенеше указывает на необходимость исключения из Конституции

⁵³См.: Закон «О статусе депутата Жогорку Кенеша Кыргызской Республики» от 18 декабря 2008 г. № 267 в редакции законов Кыргызской Республики от 18 июля 2011 г. № НО, 4 февраля 2013 г. № 12; см. также: <http://president.kg>.

Кыргызской Республики ч. 4 ст. 4, содержащую противоречивые положения, и вместе с тем, дополнения ч. 3 этой же статьи новым положением относительно форм участия фракций в государственных делах, а также внесения поправок в регламент Жогорку Кенеша относительно правового статуса фракции.

Во-вторых, решение организационно-институциональных проблем в парламентской деятельности фракций, в основе которых лежат отсутствие механизмов профессиональной подготовки депутатов, слаборазвитость партийной системы общества в целом, требует консолидации усилий не только политических партий, но и заинтересованных в этом институтов государственной власти, гражданского общества и специалистов ученых.

В-третьих, структурно-институциональные проблемы в Жогорку Кенеше обусловлены, в частности, фактическим доминированием фракций парламентского большинства, что объективирует выработку и внедрения реальных правовых и политических механизмов его исключения.

В-четвертых, близость политических воззрений и политических позиций парламентских партий и соответственно их фракций в Жогорку Кенеше по основным направлениям внутренней и внешней политики государства является основой политического фундамента коалиции фракций парламентского большинства и определяющим фактором ее стабильности.

В-пятых, задачи по устранению функционально-содержательных проблем в парламентской деятельности фракций требуют четкого определения их компетенции с учетом их политико-правовой природы и социального назначения.

В-шестых, в целях адекватного отражения интересов избирателей и общества в целом, а также повышения эффективности функционально-содержательной деятельности фракций необходимы действенные механизмы контроля со стороны общества за реализацией парламентскими партиями и их фракциями в парламенте своих предвыборных программ.

В-седьмых, наличие в Жогорку Кенеше сильных фракций и эффективная организация их деятельности являются объективным фактором, в свою очередь, повышения эффективности организации и деятельности Жогорку Кенеша в целом.

Список литературы:

1. Конституция Кыргызской Республики от 27 июня 2010 г. // Эркин-Тоо от 06 июля 2010 года.
2. Закон Кыргызской Республики «О Регламенте Жогорку Кенеша Кыргызской Республики» от 25 ноября 2011 г. № 223 // Эркин-Тоо от 2 декабря 2011 года.
3. Закон «О статусе депутата Жогорку Кенеша Кыргызской Республики» от 18 декабря 2008 г. № 267.
4. Арабаев А.А. Парламентаризм и Парламент Кыргызстана: генезис, состояние, перспективы. - Бишкек: Право и политика, 2008.
5. Алимова С.Б. Эволюция принципов парламентаризма в условиях политической модернизации / Парламентаризм в независимом Казахстане: состояние и проблемы: Материалы международной научно-практической конференции. - Астана, 2002.
6. Гмыря С.В. Роль пропорциональной системы выборов по партийным спискам в развитии казахстанского парламентаризма / Парламентаризм в независимом Казахстане: состояние и проблемы.
7. Джакишев А.О. Депутатские фракции в парламенте: перспективы строительства // Право и политика. - 2009. - №2.
8. Котов А.К. Новая Конституция Казахстана и становление парламентаризма в республике с президентской формой правления. / Вест. Межпарламент. Ассамблеи. - 1996. - № 3 (14).
9. Мишин А.А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. - М.: Белые альвы, 1996.
10. Паречина С.Г. Теории государственной власти // Польша. М., 2002.
11. Общая и прикладная политология: Под ред. В.И.Жукова, Б.И.Краснова. М., 1997.

Мукашева Марина Омуркановна
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН СОЦИАЛДЫК- ЭКОНОМИКАЛЫК ОНУГУУСУНДОГУ ЭМГЕК МИГРАНТТАРЫНЫН АКЧА КТОРУУЛАРЫНЫН РОЛУ

Аннотация: Калктын миграция процесси мамлекеттин онугуусуно он жана терс таасирин тийгизген табигый корунуш. Бул макаланын айланасында Кыргыз Республикасынын социалдык- экономикалык онугуусуно акча которуулардын тийгизген таасирин учурдары сунушталат. Азыркы убакта акча которуулар эмгек миграциясынын негизинде пайда болгон агым катары каралууда. Миграция акырындап акча которуулардын арты менен чон каржылык жактан колдоо экономиканын тармагы болуп калууда жана пайда болгон мамлекеттердин ар кандай объектилерине инвестицияларды киргизуу.

Негизги сөздөр: калктын миграциясы, мамлекеттин онугушу, акча которуулар, эмгек миграциясы, каржылык колдоо.

Мукашева Марина Омуркановна
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

РОЛЬ ДЕНЕЖНЫХ ПЕРЕВОДОВ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ В СОЦИАЛЬНО - ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Аннотация: Процесс миграции населения - естественное явление, которое несет в себе как позитивные, так и негативные последствия, оказывающие влияние на развитие страны. В рамках данной статьи предлагаются подходы к восприятию денежных переводов, которые находят свое отражение в социально – экономическом развитии Кыргызской Республики. Денежные переводы позиционируются в настоящее время как течение, вытекающее впоследствии трудовой миграции. Постепенно миграция становится отраслью экономики за счет оказываемой ощутимой финансовой поддержки в виде денежных переводов и впоследствии инвестирования в различные объекты в странах происхождения.

Ключевые слова: миграция населения, развитие страны, денежные переводы, трудовая миграция, финансовая поддержка.

С каждым годом по всему миру увеличиваются в размерах миграционные процессы, которые уже затронули 1/7 мирового населения и представляют собой ответный защитный механизм адаптации населения к новому этапу социально – экономических преобразований. Данная тенденция не обошла стороной Кыргызскую Республику. С получением независимости в 1991 году, Кыргызская Республика, как и другие постсоветские страны ощутила на себе системные изменения, перехода из плановой экономики в рыночную. Эти действия сказались на развитии экономической системы, структуру рынка труда, уровне жизни населения. Этот процесс обусловил не только поляризацией населения по уровню доходов и структуре потребления внутри стран, а также привел к нарастанию разрывов в экономическом развитии между странами. В настоящее время миграционные процессы в Кыргызской Республике затрагивают более 3 млн человек и в обозримой перспективе, миграция останется значимым экономическим и социальным фактором. Каждое четвертое домохозяйство (26%) имеет как минимум одного трудового мигранта по итогам 2017-2018 гг.⁵⁴

⁵⁴ Аналитический доклад ЕЭК «Кыргызская Республика: два года в Евразийском экономическом союзе. Первые результаты»

На самом деле, современный период трудовой миграции, отличается масштабами, характером, организацией процесса миграции. Сегодня трудовой миграцией охвачено около 800 тыс. человек. Наиболее активными ее участниками является трудоспособное население в возрасте от 20 до 39 лет.

Таблица 1. Занятое население за пределами республики в возрасте 18 лет и старше по возрастной категории (тыс. чел.)⁵⁵

Год	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Всего	2263,0	2302,7	2352,1	2363,7	2351,2	2382,5
15-19	134,6	114,7	106,1	90,2	78,0	85,0
20-29	694,3	682,4	684,2	684,4	666,5	661,7
30-39	569,3	604,5	620,7	629,2	642,3	655,8
40-49	482,6	493,1	503,0	505,6	502,1	504,4
50-59	314,9	335,6	353,4	360,4	365,9	372,2
60-69	56,9	61,5	73,8	83,1	88,1	95,6
70 и старше	10,3	10,9	11,0	10,8	8,2	7,8

Источник: данные Национального статистического комитета КР

Также, по данным Национального статистического комитета КР трудовые мигранты - граждане КР в основном задействованы в строительстве, торговле и гостиничном бизнесе.

Таким образом, основной поток трудящихся-мигрантов из республики направляется в первую очередь в Российскую Федерацию и Республику Казахстан. Согласно взглядам К. Маркса, расширение разделения труда, индустриализация производства, сокращение бедности обусловили экономическую необходимость перемещение населения «...характер крупной промышленности объясняет смену труда, ход функций, всестороннюю мобильность рабочего».⁵⁶

Миграционная подвижность населения стала ответным защитным механизмом адаптации населения к новому этапу социально – экономических преобразований, исходя из которой возникает необходимость в движении производства и капитала.

Если поделить всю сумму денежных трансферов, пересылаемых на территорию Кыргызской Республики за 2018 год (2,6 млрд долларов США) на количество мигрантов (800 тыс. чел.), то получается средняя сумма трансфертов около 2625 долларов США в год, а именно 183225 тысяч сом (примерно по 15 тысяч сом в месяц). Данную сумму вполне возможно заработать и на территории Кыргызской Республики при наличии необходимых рабочих мест.⁵⁷

Говоря о влиянии денежных переводов на количество потребления, можно рассмотреть при помощи концепции кривой Энгеля, которая иллюстрирует зависимость между объемом потребления различных товаров и доходом потребителя.⁵⁸

В действительности, можно подразделить на следующие категории расходов, исходя из имеющихся данных:

- продукты питания;
- товары длительного пользования;

⁵⁵ Электронный ресурс: данные Национального статистического комитета КР: www.stat.kg/ru/

⁵⁶ Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-ое издание Т. 23 С. 497-498.

⁵⁷ https://www.google.com/amp/s/24.kg/ekonomika/109379_v2018_gody_migrntyi_pereveli_vkyrgyzstan_26_miliarla/amp/

⁵⁸ <https://mikroekonomika.economicus.ru/index1.php?file=3-4>

- коммунальные услуги и услуги связи;
- расходы на образование и медицину ;
- расходы на строительство, ремонт жилья и покупку мебели;
- расходы на праздники, развлечения.

Получаемые денежные переводы домохозяйства тратят чаще на свадьбы, чем на здравоохранение или образование. Более того, денежные переводы практически не инвестируются в частный бизнес.

Кроме того, уровень бедности домохозяйств мигрантов растет. Домохозяйства мигрантов в Кыргызской Республике недостаточно используют денежные переводы для капиталовложений. Таким образом, необходимо создать механизмы для их инвестирования в различные объекты, которые впоследствии благоприятно отразятся на экономике страны.

В январе-июне 2018 года валовый объем притока денежных переводов физических лиц, осуществленных через системы переводов, составил 1 228,7 млн долларов США, что выше уровня аналогичного периода 2017 года на 12,7 %. Из Кыргызской Республики было направлено денежных переводов на сумму 238,4 млн долларов США, что на 24,3 % больше по сравнению с соответствующим периодом 2017 года. В итоге чистый приток средств поступивших через системы денежных переводов в отчетном периоде увеличился на 10,2 % и составил 990,3 млн долларов США. Из общего потока денежных переводов 98,3 процента приходится на Российскую Федерацию. Удельный вес других стран в общем потоке денежных переводов остается несущественным.⁵⁹

Согласно официальной статистике, по данным за первое полугодие 2018 года, из общего потока денежных переводов 52,2 % приходится на г. Бишкек, 20,4 % – на Ошскую область и 11,7 % – на Джалал-Абадскую область. Удельный вес остальных регионов Кыргызской Республики составляет всего 15,6 % . Таким образом, значительные территориальные различия повлияли на сокращение уровня бедности.⁶⁰

Что касается оседания денежных переводов, можно выявить следующие последствия:

- Обострение социального расслоения путем денежных переводов, тем самым побуждая демонстративно потреблять дорогие товары;
- Ослабление мотивации посещения школы в случае отсутствия родителей;
- Большая заинтересованность членов семьи, для получения большего количества денежных переводов;
- В погоне за денежным достатком и увеличением переводов, следуют такие последствия, как например: распад семьи, недостаток воспитания детей, негативно сказываясь на социально – экономическом развитии.

- Денежные переводы могут способствовать угасанию традиционных выражений культуры посредством привнесения традиций и ценностей из –за рубежа.

Говоря о макроэкономическом уровне, то можно отметить следующие последствия:

-Денежные переводы могут привести к повышению реального обменного курса и, следовательно, подорвать ценовую конкурентоспособность страны, так называемой «голландской болезнью»⁶¹.

-Стимулируемое денежными переводами потребление иностранных товаров может привести к психологическому понижению статуса отечественных товаров и дальнейшему увеличению импорта.

-Замещая банковские кредиты, предоставляемые в рамках официальной финансовой системы, денежные переводы могут создать неофициальный финансовый рынок и способствовать расширению теневой экономики.

Таким образом, можно предложить такие политические рекомендации.

⁵⁹ <https://www.nbkr.kg/index.jsp?lang=RUS>

⁶⁰ <https://www.stat.kg/ru/>

⁶¹ <https://smart-lab.ru/finansoviy-slovar/>

1. Необходимо государственное вмешательство в процесс трудовой миграции. В Кыргызской Республике, мигранты, выезжающие за границу менее образованы и при поиске работы полагаются чаще всего на свои связи, а не на государственные программы.

2. Повысить финансовую грамотность, так как она является мощным инструментом снижения стоимости отправки денежных переводов домой, повышая отдачу от денежных переводов посредством инвестиций и сбережений, и повышение устойчивости денежных переводов в качестве источника дохода. Обучение финансовой грамотности, к примеру: планирование бюджета и управление денежными средствами, особенно для начинающих мигрантов также может быть полезным инструментом.

3. Информирование о пользовании сайтом миграционной службы, даст возможность получения лучшей работы в секторах более квалифицированного труда. Основная часть кыргызских трудовых мигрантов работают по низко квалифицированным профессиям.

Решением для предотвращения возможных негативных последствий от трудовой миграции, а так же для улучшения механизмов функционирования денежных переводов, можно предложить следующие действия со стороны государства:

- Жогорку Кенешу КР необходимо периодически проводить контроль исполнения Законов Кыргызской Республики, некоторые из которых: «О внешней миграции» от 17 июля 2000 года № 61, «О внешней трудовой миграции» от 13 января 2006 года № 4, «О внутренней миграции» от 30 июля 2002 года № 144, «О беженцах» от 25 марта 2002 года № 44, «Об основах государственной политики по поддержке соотечественников за рубежом» от 3 августа 2013 года № 183.;

- Продумать механизм предоставления услуг по переводу денег дешевле, удобнее и поддерживать разработку инструментов, которые могли бы использоваться для улучшения доступа мигрантов к финансовым услугам. Влияние денежных переводов на развитие обусловлено более широким экономическим и политическим контекстом страны.

- Популяризировать положительный опыт вложения ресурсов, вернувшихся трудовых мигрантов, направленных на развитие малых родин.

- Масштабное осуществление информационно-профилактических мероприятий, в целях подробного предоставления информации и консультаций по проблемным вопросам с которыми сталкиваются трудовые мигранты.

Таким образом, трудовая миграция является важным процессом для Кыргызской Республики не только в контексте влияния на трудовой рынок страны, демографическую и социальную ситуацию но и в качестве источника дохода для множества домохозяйств.

Необходимо создавать условия трудовым мигрантам для того, чтобы они вкладывались в страну происхождения и стали инвесторами новой экономики Кыргызстана. Это требует особых усилий по созданию механизма или площадки для работы с потенциальными инвесторами в лице трудовых мигрантов. Они могут вкладывать миллионы долларов не только в потребительский рынок КР, но и в новые производства и предприятия государственного значения. Также будет постоянный импорт новых знаний и технологий и их использование в практическом опыте.

Список литературы:

1. Аналитический доклад ЕЭК «Кыргызская Республика: два года в Евразийском экономическом союзе. Первые результаты»
2. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-ое издание Т. 23 С. 497-498
3. Электронный ресурс: данные Национального статистического комитета КР : www.stat.kg/ru/
4. Электронный ресурс: https://www.google.com/amp/s/24.kg/ekonomika/109379_v2018_gody_migrntyi_pereveli_vkyrgyzstan_26_milliarla/amp/
5. <https://mikroekonomika.economicus.ru/index1.php?file=3-4>
6. Электронный ресурс: данные Национального банка КР: <https://www.nbkr.kg/index.jsp?lang=RUS>

УДК: 347.771 (575.2)

Кудайбердиева Гулбайра Нишанбаевна
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН РЕГИОНДОРУНДА ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИК ТУТУМУН ӨРКҮНДӨТҮҮ

Аннотация: Учурда интеллектуалдык эмгек өндүрүштүн өнүгүүсүнүн алдыңкы түрлөрүнүн бири катары тааныла баштаган заманбап цивилизациянын турпатын мүнөздөгөн жаңы түшүнүктөр пайда боло баштады. Мындай түшүнүктөрдүн арасында “интеллектуалдык менчик” түшүнүгү дагы салыштырмалуу жакында эле пайда болуп, бул макала дал ошол интеллектуалдык менчик тутумун өркүндөтүүгө арналган.

Негизги сөздөр: мамлекеттик саясат, автор, ойлоп табуучу, интеллектуалдык менчик, өнөр жай менчиги, патенттик укук, автордук укук, укуктарды коргоо системасы, укуктарды сактоо, санариптештирүү, маалыматтык технологиялар, автоматташтыруу

Кудайбердиева Гулбайра Нишанбаевна
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В РЕГИОНАХ

Аннотация: В настоящее время производство интеллектуального труда стало признаваться в качестве одной из ведущих форм современной цивилизации, развитие которых характеризует образ новых понятий. Среди таких понятий, понятие “Интеллектуальная собственность” появилось сравнительно недавно и эта статья посвящена совершенствованию системы интеллектуальной собственности в регионе.

Ключевые слова: государственная политика, автор, изобретатель, интеллектуальная собственность, промышленная собственность, патентное право, авторское право, система защиты прав, охрана прав, цифровизация, информационные технологии, автоматизация.

Интеллектуалдык менчик укугу салыштырмалуу жаш илим – ал 500дөн бир аз ашыгыраак жашта. Анын негизги курамдык бөлүктөрүнүн – автордук укук жана өнөр жай менчигинин укугу – өнүгүүсү бирдей болгон эмес. Басуу станогунун ойлоп табылышы автордук укуктун келип чыгуусун өбөлгөлөгөн. Буга чейин китептер колго көчүрүлүп, өтө кымбат турган жана окурмандардын кеңири катмарына жеткиликсиз болгон. Ал эми басуу станоктору пайда болгондон кийин китептерди нускалоо бир топ жеңилдеген. Ошондо деле муну менен чогуу терс көрүнүш дагы келип чыккан, ал кийинчерээк “каракчылык” деген аталып калган. Алсак, китепти басып чыгаруу үчүн бастыруучу дагы текстти текшерүү жана башка уюштуруучулук иштерине убактысын жана каражаттарын жумшашы керек эле. Ал эми “каракчы” болсо даяр китепти сатып алып, аны өзүнүн станогунда кайра басып чыгаруу менен өзүнүн убактысы менен акчасын үнөмдөгөн. Албетте, анын китеби арзаныраак турган, ал эми “ак ниет” китеп чыгаруучу чыгашаларга учураган. Китеп чыгаруучулар бул абалдан чыгуунун жолун табышкан – алар өкмөт башкаруучуларынан

тигил же бул китепти басып чыгаруу укугун жалгыз өзүнө юридикалык бекитип берген атайын грамоталарды берүүсүн талап кыла баштаган.

Мындай грамоталар заманбап автордук укуктун өрнөгү болгон. Акырындык менен өз-өзүнчө грамоталарды бербестен, мындай мамилелерди жөнгө салчу жалпы эрежелерди койгон атайын мыйзам актысын кабыл алуу муктаждыгы келип чыккан.

Белгилүү актылардын алгачкыларынын бири (автордук укук жөнүндө биринчи мыйзам) болуп Англиянын Анна Статуту эсептелет, ал 1709-жылы жарыяланып, ошол мезгилде башкарган королеванын атынан аталып калган. Ал мындай сөздөр менен башталган: “Басуучулар, китеп са-туучулар жана башка жактар авторлордун же менчик ээлеринин уруксатысыз китептерди басуу, кайра басуу жана жарыялоо эркиндигин ээлеп алышкан, анын натыйжасында акыркыларга жана алардын үй-бүлөлөрүнө бир топ залал келтирилген, көп учурларда толук жакырланууга алып келгендиктен, келечекте мындай окуяларды болтурбоо үчүн жана окумуштуу эрлерди пайдалуу китептерди жазууга багыттоо үчүн токтом кылынган...”

Өнөр жай менчигинин укугу бир аз башкачараак өнүккөн. Алыскы ошол мезгилдерде кылычтар, такалар жана темирден жасалган башка продукциялар жасалган өнөрканалар болгон. Эреже катары, мындай өнөрканаларда бир үй-бүлө мүчөлөрү иштеген. Эгер үй-бүлөдө эркек бала төрөлсө, ал атасы менен чоң атасынын ишин улайт деп, чонойгондо эмне иш кылаарын ишеним-дүү алдын-ала айтууга болот эле. Өнөрпоздордун көптөгөн муундарынын тажрыйбасы топтолуп отуруп, укмуш натыйжаларга алып келген: өнөрканаларда бышык болот согулуп чыкса, аны иштеп чыгуунун сырын үй-бүлө мүчөлөрүнөн башка эч ким билген эмес. Өндүрүү технологиясы муундан муунга өткөн. Албетте, мамлекет мындай керемет болотту өнөр жайлык масштабда өндүрүүнү жөнгө салууга кызыкдар болгон. Ал эми өнөрпоздор буга кызыкдар болгон эмес, анткени сырдын ачылышы атаандаштыктын пайда болушуна алып келмек жана алардын материалдык абалын бошондотмок. Буга карабастан, компромис табылган: эгер сырын ачса, анын ордуна мамлекет бул өнөрпозго өзүнө гана белгилүү технология боюнча белгилүү мезгил аралыгында продукция өндүрүүгө уруксат берген.

“Интеллектуалдык менчик” термини убак-убагы менен юрист-теоретиктер жана экономисттер тарабынан XVIII жана XIX кылымдарды пайдаланылган, ал эми 1967-жылы Женевада Интеллектуалдык менчиктин бүткүл дүйнөлүк уюму (ИМБДУ) уюмдаштырылышына байланыштуу, XX кылымдын экинчи бөлүгүндө гана кеңири колдонула баштаган.

Чыгармачылык, интеллектуалдык ишмердүүлүк адамга гана мүнөздүү. Адам баласы жаратпай кое албайт: чыгармачылык, жаратмандык, жаңы чечимдерди, идеяларды, образдарды, элестерди иштеп чыгуу адам коомун түзүп, анын илгерилешине мүмкүндүк берет. Чыгармачылык мурда белгилүү болбогон, жаңы бир нерсени түшүнүүнү элестетет. Чыгармачылыкка оригиналдуулугу жана уникалдуулугу менен мүнөздөлгөн, сапаты жагынан алганда жаңы объектине жараткан ишмердүүлүк катары аныктама берүүгө болот.

Чыгармачылык иштин натыйжалары болсо, акыл-эстин туундусу болгондуктан, материалдык эмес болот, бул аларга дүйнөгө эпидемиянын тездиги менен тароого мүмкүндүк берет. (Материалдык объектилерден, буюмдардан айырмаланып) идеялар жана образдар бир эле учурда көп сандаган адамдар тарабынан пайдаланылышы мүмкүн. Макалда айтылгандай: эгер алмаңыз болсо, аны бирөөгө берип салсаңыз – алмаңыз жок калат. Эгер идеяңыз болсо, аны менен бөлүшсөңүз – сиздин дагы, бөлүшкөн адамыңыздын дагы идеясы бар болот.

Материалдык эмес жыргалчылыктар укуктук жактан көптөн бери корголот, бирок чыгармачылык иштин өнүмдөрү салыштырмалуу аз эле убакыт мурда “жекелештирүү” объектилери катары карала баштап, товардын табиятына ээ болуп, жүгүртүүгө жөндөмдүү болуп калышты. Чыгармачыл иштин натыйжасы алгачкы жолу товар жана конкреттүү адамдын укугунун объектиси катары XV кылымда Венеция Республикасында таанылган.

«Интеллектуалдык менчик» түшүнүгүнүн келип чыгышы табигый укуктар теориясын карманган Вольтер, Дидро, Руссо, Гельвеций өндүү агартуучу-окумуштуулардын ишине таянган XVIII кылымдагы Франция мыйзамдары менен байланыштуу. Бул теория чыгармачыл натыйжанын жаратуучусунун укугун чыгармачыл ишмердүүлүктүн табиятынан келип чыккан анын таби-

гый, жаратылыштык укугу деп тааныган. Мындай укук, жеке менчик укугу окшош эле, жаратуучуга өзү жараткан объектине өз эрки менен каалагандай пайдаланууга жана бардык үчүнчү жактардан өз укугун коргоого мүмкүндүк берет⁶².

Теориялар кокустан эле жаралып калбайт, алар коомдун тереңдеги процесстерин чагылдырат. Бул теория дагы жана анын идеяларына негизделген мыйзамдар дал ошол мезгилде - өнөр жай революциясынын мезгили менен капиталисттик мамилелер өнүккөн мезгилде пайда болушу дагы кокустан эмес. Адабият жана искусство чыгармаларын кеңири таратууга техникалык мүмкүнчүлүктөр (басма станогун ойлоп табуу, товарларды фабрикада өндүрүү) пайда болгонго чейин мындай чыгармалар иш жүзүндө өзүнүн материалдык алып жүрүүчүсүнөн ажыратылгыс болгон жана аларды өндүрүү, таратуу пайда табуунун булагы болушу мүмкүн эмес эле. Феодалдык коомдун жана цех уюмдарынын өзгөчөлүктөрүнөн техникалык жаңылыктар такыр ишке киргизилген эмес же өтө жай жайылтылган. Бул абал китептерди массалык нускалоо мүмкүн болуп, ойлоп табууну ишке киргизүү өтө чоң атаандаштык артыкчылыктарды бере баштаганда түп-тамырынан өзгөргөн.

Жаңы техникалык чечимдерди пайдаланууга, көркөм чыгармаларды жарыялоого акчасын салган жактардын кызыкчылыктарын коргоо керектиги мамлекеттин бул укуктарды таанышына жана аларды коргоонун укуктук механизмдерин түзүүгө алып келген.

Биринчи этапта тигил же бул техникалык чечимди пайдаланууга же чыгарманы жарыялоого белгилүү бир жактарга өз эрки менен уруксат берген артыкчылыктар системасы пайдаланылган, мындай уруксаты жок башка жактар, тиешесине жараша, ошол эле чыгарманы же ойлоп табууну колдоно алышкан эмес.

Кийинчерээк бул система башка жактардын укутарынан көз карандысыз, чыгармачыл ишмердүүлүктүн натыйжаларын белгилүү мөөнөт ичинде пайдаланууга авторлордун жана алардын укугун улантуучулардын өзгөчө укугун мыйзамдуу түрдө тааныган системага айланган. Мындай мыйзамдарды чыгаруунун негизги максаты болуп, басмаканачылар менен өнөр жайчылардын укуктарын коргоо болгон.

“Табигый укук” теориясы түрүндөгү теориялык негиздеме оз убагында пайда болгон, бул теория авторлордун эле укуктарын эмес, ошол авторлордун чыгармачылыгынын натыйжаларын өнөр жайда пайдалануу үчүн сатып алган жактардын дагы укуктарын негиздөөгө мүмкүндүк берген. Идеологиялык жактан окшош механизмге дайыма болуп келген шылтоолор автордук жана патенттик укуктарга жеке менчик укугу катары мамиле кылуунун кеңири тарашына алып келген.

“Адабий менчик”, “өнөр жай менчиги”, “интеллектуалдык менчик” түшүнүктөрү эл аралык конвенцияларда, мисалы, 1883-жылы кабыл алынган Өнөр жай менчигин коргоо боюнча Париж конвенциясында, кеңири колдонулат. Ошону менен бирге, жеке менчик укугу менен интеллектуалдык иштин материалдык эмес натыйжаларына укуктардын табияты ар башка.

“Интеллектуалдык менчик” түшүнүгү төмөнкүлөрдү белгилөө үчүн пайдаланылат:

- интеллектуалдык ишмердүүлүктүн натыйжалары же алардын туундусу болгон материалдык эмес жыргалчылыктар тууралуу адамдар арасындагы мамилелердин жыйындысы;
- адамдын интеллектуалдык ишмердүүлүгүнүн натыйжалары (интеллектуалдык менчик объектилери).

Интеллектуалдык менчиктин бүткүл дүйнөлүк уюмун уюмдаштырган 1967-жылдагы Конвенцияга ылайык, коргоо объектилери болуп адабий, көркөм жана башка илимий чыгармаларга; артисттердин аткаруучулук ишмердүүлүгүнө, үн жаздырууга, радио- жана телевизиондук көрсөтүүлөргө; адам ишмердүүлүгүнүн бардык жааттарындагы ойлоп табууларга; илимий ачылыштарга; өнөр жай үлгүлөрүнө; товардык белгилерге, тейлөө белгилерине, фирмалык аталыштарга, коммерциялык белгилөөлөргө, кара ниет атаандаштыктан коргоого тиешелүү жана өндүрүштүк, илимий, адабий жана көркөм жааттардагы интеллектуалдык ишмердүүлүккө тиешелүү укуктар саналат⁶³.

⁶² Судариков С. А. Право интеллектуальной собственности. - М.: 2008. – 37-бет.

⁶³ Городов О. А. Право промышленной собственности. — М.: Статут, 2011. – 3-бет.

Интеллектуалдык менчик укуктарынын объектилери эки топко бөлүнөт:

1) интеллектуалдык ишмердүүлүктүн натыйжалары (илим, адабият жана искусство чыгармалары, ЭЭМ үчүн программалар, ойлоп табуулар, өнөр жай үлгүлөрү, пайдалуу моделдер ж.б.);

2) жекелештирүү каражаттары (товардык белгилер жана тейлөө белгилери, фирмалык аталыштар, товарлар чыгарылган жерлердин аталыштары, коммерциялык белгилөөлөр). Мындай объектилердин материалдык эмес табиятына байланыштуу жана чыгармачыл ишмердүүлүктүн натыйжаларына укуктарды коргоо үчүн пайдаланылган ыкмалар менен эле коргоо мүмкүндүгүнө байланыштуу, аларга коргоо берилет.

Бул объектилер менен катар, салттуу эмес объектилер деп аталгандарды белгилөөгө болот, аларга селекциялык жетишкендиктер, интегралдык микросхемалардын топологиялары жана өндүрүш сырлары (ноу-хау) кирет. Мурдараак рационализатордук сунуштар дагы ушул эле топко кирген, учурда алар корголгон объектилердин тизмегине кирбейт.

Ойлоп табуулар, өнөр жай үлгүлөрү, пайдалуу моделдер, селекциялык жетишкендиктер, өндүрүш сырлары, топологиялар өндүү объектилерге карата “өнөр жай менчиги” жөнүндө сөз болот. Бир катар учурларда адабияттарда “өнөр жай менчиги” түшүнүгү жогоруда аталган объектилерди, ошондой эле жекелештирүү каражаттарын (товардык белгилерди жана тейлөө белгилерин, фирмалык аталыштарды, коммерциялык белгилөөлөрдү, товарлар чыгарылган жерлердин аталыштарын) белгилөө үчүн колдонулат.

Интеллектуалдык ишмердүүлүк натыйжаларын укуктук коргоо берүүнүн негиздерине жараша жиктөөгө болот.

Чыгармадагы идеялар же чечимдин мазмуну эмес, анын формасы корголгон учурларда чыгармаларды жаратуу фактысы боюнча аларга коргоо берилет.

Мындай укукту мамлекеттин таануусу жөнүндө эч кандай акт талап кылынбайт (адабий ажана музыкалык чыгармалар, илимий чыгармалар жана автордук укуктун башка объектилери).

Ар кайсы жактар тарабынан объективдүү алынышы мүмкүн болгон чечимдин мазмуну корголгон учурларда тиешелүү объектти мамлекет тарабынан таануу жана каттоо аркылуу коргоо берилет.

Интеллектуалдык менчик түшүнүгү.

Объективдүү мааниде интеллектуалдык менчик – бул интеллектуалдык менчик укуктарын пайдалануу, башкаруу жана коргоо боюнча мамилелерди регламенттештирген укуктук ченемдердин комплекси.

Кыргыз Республикасынын интеллектуалдык менчик системасынын пайда болушу көз карандысыздыкты алууга тыгыз байланыштуу, анткени ар бир өлкө ойлоп табууларга, пайдалуу моделдерге, товардык белгилерге жана патенттик укук менен өнөр жай менчигинин башка объектилерине укуктарды коргоо үчүн сөзсүз түрдө тиешелүү мамлекеттик ведомствону – патенттик укуктарды же өнөр жай менчигинин укуктарын башкарган, болбосо автордук жана чектеш укуктарды, интеллектуалдык менчиктин салттуу эмес объектилерине укуктарды кошо камтыган, жалпысынан интеллектуалдык менчик боюнча биргелешкен ведомствону уюмдаштырат.

ИМ тутумуна төмөнкүлөр кирет:

- Кыргызпатент - ИМди коргоо жана инновацияларды өнүктүрүү жаатында бирдиктүү мамлекеттик саясатты ишке ашыруучу аткаруу бийлигинин ыйгарым укуктуу мамлекеттик органы;

- Мамлекеттик патенттик-техникалык китепкана, ИМдин Мамлекеттик фонду - Кыргызпатенттин ведомствого караштуу түзүмдөрү;

- ИМ объектилеринин бажы реестрине киргизилген укук ээсинин укуктарын коргоо боюнча бажы чараларын ишке ашыруучу Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик бажы кызматы;

- ИМ чөйрөсүндөгү укук бузуулар жөнүндө иштерди жүргүзүүчү Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Экономикалык кылмыштарга каршы күрөш боюнча мамлекеттик кызмат;

- ак ниет эмес атаандаштыктын алдын алуу жана ага бөгөт коюу боюнча чараларды ишке ашыруучу Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Монополияга каршы жөнгө салуу мамлекеттик агенттиги;

- ИМ чөйрөсүндөгү укук бузуулар жөнүндө иштерди кароочу Кыргыз Республикасынын сот органдары;

- Эл аралык соода жана ИМ жаатындагы Кыргыз Республикасынын жана чет мамлекеттердин юридикалык жактарынын жана жарандарынын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоону ишке ашыруучу Кыргыз Республикасынын Соода-өнөр жай палатасы;

- чет өлкөлүк арыз ээлеринин жана укук ээлеринин кызыкчылыктарын козгоочу патенттик ишенимдүү өкүлдөр;

- ойлоп табуучулар, авторлор, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясы, илимий-изилдөө жана ИМди жаратуучу билим берүү институттары;

- ИМдин гана укуктарына ээ болгон укук ээлери.

ИМ объектилери түзүлүүчү негизги аянтчалар болуп билим берүү, илимий-изилдөө уюмдары жана ишканалар саналат. ИМ рыногунун эң маанилүү катышуучусу болуп техникалык чечимдердин, илимий же адабий чыгармалардын авторлору эсептелишет. Бул авторлор укуктары кызмат берүүчүгө таандык болгон кызматтык чыгармалардын же ойлоп табуулардын өз алдынча укук ээлери, авторлору болуп саналышы мүмкүн.

Кыргыз Республикасында патент алууга арыздардын дээрлик 70%ы жеке адамдар, 30%га жакыны - ЖОЖдор жана ИИИлер тарабынан берилет. Бизнес-түзүмдөр ИМди жаратууда жигердүүлүгү төмөн субъектилер болуп саналышат.

Азыркы убакта 2500дөн ашуун авторлордун эсеби бар, анын ичинен 655 автор мүлктүк укуктарын башкарууга ыйгарым укуктарын Кыргызпатентке өткөрүп беришкен.

Ойлоп табуучулукту жана чыгармачылыкты өркүндөтүүнүн эң маанилүү шарты болуп балдарга жана жаштарга өбөлгө түзүү эсептелет. Азыркы учурда республиканын аймагында жалпысынан 80 миңге жакын балдарды камтыган мектептен тышкаркы 133 мекеме иштейт, бул мектеп окуучуларынын жалпы санынын 8%ын түзөт.

Азыркы учурда ИМ саясатын ишке ашыруунун жүрүшүндө айрым оң тенденциялар белгиленди, ошону менен бирге:

- интеллектуалдык менчик натыйжаларын жаратуу жана технологиялар трансферин жүзөгө ашыруу үчүн чөйрө өркүндөтүлүүдө;

- илимий-техникалык чыгармачылыкка тартылган мектеп окуучуларынын жана жаштардын саны көбөйүүдө;

- ойлоп табуучулук жигердүүлүгүнүн деңгээли жогорулоодо;

- электрондук түрдө документтерди жүгүртүү киргизилүүдө;

- интеллектуалдык менчик объектилерин каттоого өтүнмөлөрдү электрондук түрдө берүү системасы жакшыртылууда;

- Мамлекеттик патенттик-техникалык китепкананын ресурстары жана ИМ объектилери боюнча кагаз архиви санариптештирилүүдө;

- калкка интеллектуалдык менчиктин ролу жана мааниси тууралуу маалымат берүү жогорулатылууда.

INSEAD эл аралык бизнес-мектептин жана Интеллектуалдык менчиктин бүткүл дүйнөлүк уюмунун изилдөөлөрүнө ылайык Инновациялардын ааламдык индексинин рейтингин боюнча 2018-жылы Кыргызстан 126 өлкөнүн ичинен 94-орунду ээлеген (2017-жылы – 95-орун, 2016-жылы – 103-орун, 2015-жылы – 109-орун, 2014-жылы – 112-орун, 2013-жылы – 117-орун, 2012-жылы – 109-орун). Бул индекс өлкөдө инновациялардын деңгээлин өлчөөнүн көрсөткүчү болуп саналат, анда өлкөлөрдө инновациялык иштин коммерциялык натыйжалары сыяктуу эле, инновациялык ишти кызыктырып сыйлоо жана колдоо боюнча өкмөттөрдүн жигердүүлүгү дагы каралган.

Дүйнөлүк экономикалык форумдун ааламдык атаандаштыкка жөндөмдүүлүк рейтингинде 2018-жылы Кыргызстан 137 өлкөнүн ичинен 97-орунду, 2017-жылы – 102-орунду ээлеген (Россия 43-орун, Казакстан 59-орун). Өлкөнүн атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү деп улуттук экономиканын атаандаштыкка жөндөмдүү бизнестик чөйрөсүн түзүү жана аны колдоп туруу жөндөмдүүлүгү түшүндүрүлөт. Рейтингде Кыргызпатенттин ишине байланыштуу бир нече түзүүчүлөр

көрсөтүлгөн. Бул интеллектуалдык менчикти коргоо, инновацияларга жөндөмдүүлүк, ойлоп табууларга патенттер (эл аралык өтүнмө боюнча) жана башкалар сыяктуулар. Интеллектуалдык менчик чөйрөсүндөгү Кыргызстандын төмөн позицияларын чагылдырган негизги көйгөйлөр болуп КРнын рыногунда контрафактылык продукциянын жогорку деңгээли, укук колдонуунун начар практикасы, бизнес-түзүмдөрдүн чөйрөсүндө инновациялык иштин өнүкпөгөндүгү саналат.

Региондордон өтүнүүчүлөрдүн жигердүүлүгүн белгилей кетүү керек, алсак, 2018-ж. мезгил ичинде 2017-ж. салыштырмалуу Чүй, Ош жана Баткен облустары боюнча өтүнмөлөрдүн саны өскөн.

Өнөр жай менчиги объектилерине, селекциялык жетишкендиктерге жана салттуу билимдерге өтүнмөлөрдүн саны боюнча маалымат⁶⁴

жылдар	2014	2015	2016	2017	2018
Көрсөткүчтөр					
Өнөр жай менчиги объектилерине, селекциялык жетишкендиктерге жана салттуу билимдерге өтүнмөлөр	3711	3998	2805	3975	4183

Таблица 2. 2018-жылы 2017-жылга салыштырмалуу келип түшкөн өтүнмөлөрдүн саны 4,9%га көбөйгөн.

2018-жылдын 31-декабрына карата Кыргызстандын аймагында 253 ойлоп табууга патент жана өтүнүүчүнүн жоопкерчилигиндеги патенттер күчүндө. Кыргыз Республикасынын аймагында күчүндө болгон евразиялык патенттердин саны - 6349, өнөр жай үлгүлөрүнө патенттер – 85, эл аралык система боюнча өнөр жай үлгүлөрү – 5752, пайдалуу моделге патенттер – 43, селекциялык жетишкендиктер – 8, улуттук товардык белгилер – 10458, эл аралык товардык белгилер - 44568 түздү.

Кыргыз Республикасында акыркы 5 жылда патент алууга өтүнмөлөрдүн саны дээрлик өскөн эмес, жылына 100-110 өтүнмөнүн деңгээлинде турат, алардын 99%ы улуттук өтүнүүчүлөр тарабынан берилген.

2018-жылы Мамлекеттик реестрге 22 пайдалуу модель катталган. Кыргыз Республикасынын аймагында корголгон пайдалуу моделдердин саны 43тү түзөт.

2018-жылы Мамлекеттик реестрге улуттук жол-жобо боюнча 17 өнөр жай үлгүсү катталган, алардын 3 – патент жана 14 – өтүнүүчүнүн жоопкерчилигиндеги патенттер.

Кыргыз Республикасынын аймагында корголгон бардык өнөр жай үлгүлөрүнүн саны 5837 түзөт, анын ичинде улуттук жол-жобо боюнча – 85 (18 патент, 67 өтүнүүчүнүн жоопкерчилигиндеги патенттер), Гаага макулдашуусунун жол-жобосу боюнча – 5752.

2018-жылы салттуу билимдерди каттоого 18 өтүнмө берилген. Акыркы беш жыл ичиндеги өтүнмөлөрдүн келип түшүү динамикасы 6.1-диаграммада көрсөтүлгөн, анда эң жогорку көрсөткүч – 52 өтүнмө 2017-жылга туура келет. Мындай жогорку көрсөткүч II Дүйнөлүк көчмөндөр оюну өткөрүлгөндөн кийин жана республиканын региондоруна барган экспедициялардын натыйжасында өтүнүүчүлөрдүн салттуу билимдерди каттоого кызыгуусу пайда болгондугу менен шартталган.

⁶⁴ <http://patent.kg>

Салттуу билимдерди мамлекеттик каттоо 2014-2018-жж.⁶⁵

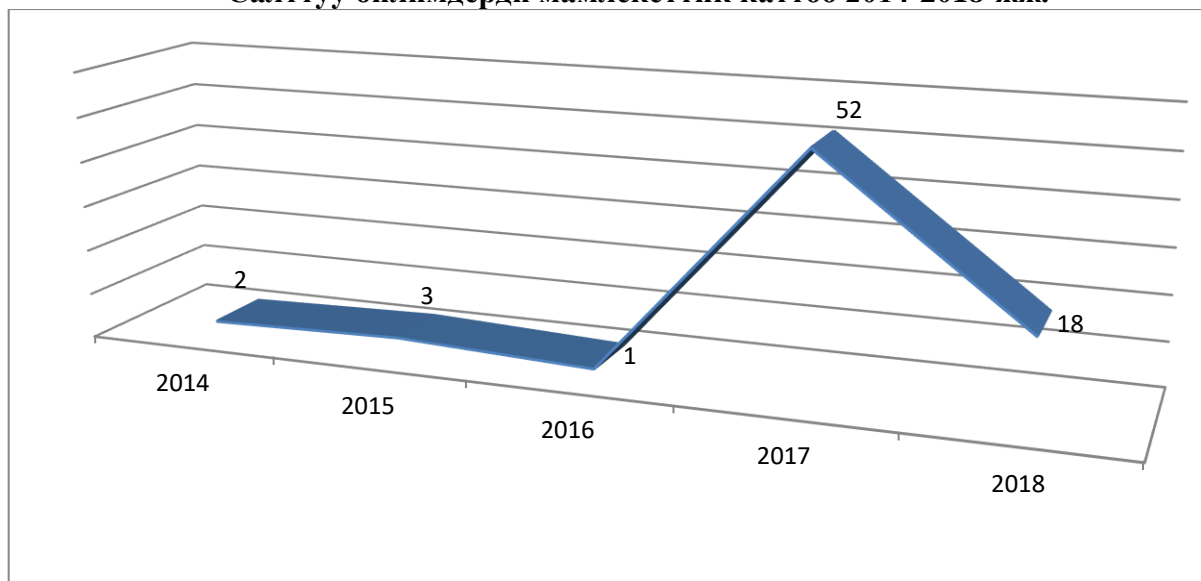

Диаграмма 1

Евразия экономикалык биримдигинин өлкөлөрүндө улуттук өтүнүүчүлөрдүн жигердүүлүгү байкалат, аларда товардык белгилерди каттоого өтүнмөлөрдүн жалпы санынан улуттук өтүнмөлөрдүн үлүшү төмөнкүдөй: Арменияда – 65%, Беларусияда - 72%, Казакстанда - 56%, Россияда - 76%. Кыргыз Республикасында болсо өтүнмөлөрдүн 38% гана улуттук өтүнүүчүлөр тарабынан берилген.

Кыргыз Республикасынын Евразия экономикалык биримдигине кирүүсүнө байланыштуу бажы чек араларынын ачылышы товардык белгилердин ээлерин бажы чек араларында өз укуктарын коргоого жигерлентти.

2012-жылдан 2018-жылга чейинки мезгилде Кыргыз Республикасынын Бажы реестрине киргизилген товардык белгилеринин саны көбөйгөн:

- 2012-жыл – 3 товардык белги (мындан ары – ТБ);
- 2013-жыл – 48 ТБ;
- 2014-жыл – 40 ТБ;
- 2015-жыл – 67 ТБ;
- 2016-жыл – 206 ТБ;
- 2017-жыл – 253 ТБ;
- 2018-жыл – 288 ТБ.

2017-жылга салыштырмалуу 2018-жылы Кыргыз Республикасынын Бажы реестрине киргизилген товардык белгилеринин саны 12%га өскөн. Товардык белгилерди Бажы реестринде каттоо укук ээсин контрафакттан сактайт. 2016-2018-жылдары Бажы реестрине киргизилген интеллектуалдык менчик объектилеринин санынын өсүшү Кыргыз Республикасынын ЕАЭБге киришине, ошондой эле учурда Бажы реестри негизинен соода тармактары аркылуу сатууга арналган эл керектөөчү товарларды параллелдүү импорттоого жана өлкөгө уруксатсыз алып кирүүгө административдик тосмолорду койгонуна байланыштуу.

Лицензиялык келишимдердин рыногун изилдөө көрсөткөндөй, көп бөлүгүн (84,4%) чет элдик субъектилердин ортосунда түзүлгөн товардык белгилерди пайдаланууга келишимдер ээлейт, бул ата мекендик бизнестин лицензиялык келишимдер рыногунда жигерсиздигин күбөлөндүрөт.

Патент алууга жана интеллектуалдык менчик объектилерин каттоого келип түшкөн өтүнмөлөрдү талдоо Кыргыз Республикасынын аймактарынын жигердүүлүгү төмөндүгүн көрсөттү. Алсак, патенттерге өтүнмөлөрдүн 90%ы, товардык белгилерди каттоого өтүнмөлөрдүн 73%ы,

⁶⁵ <http://patent.kg>

автордук сыйакыларды топтоонун 80%ы Бишкек шаарынан болот. Бул аймактарда интеллектуалдык менчиктин маанилүүлүгү жөнүндө маалыматтын жетишсиздигин күбөлөндүрөт.

Интеллектуалдык менчик адамдын акыл-эси менен жаратылган чыгармачылыгынын, адамдын интеллектинин натыйжасын билдирет жана беш жүз жылдан ашуун убакыттан бери ал технологиялык, экономикалык, социалдык жана маданий жактан өнүктүрүүнүн маанилүү куралы катары пайдаланып келет. Интеллектуалдык менчик укуктарын ишке ашыруу боюнча маселени бир патенттик уюмдун күчү менен гана чечүүгө мүмкүн эмес. Иштелип чыккан практика жана топтолгон тажрыйба авторлордун, аткаруучулардын, фонограмма чыгаруучулардын жана уктуруу уюмдарынын, ошондой эле товардык белгилердин ээлеринин, патент ээлеринин укуктук коргоосуна байланыштуу бардык мамлекеттик, укук коргоочу жана сот органдарынын ведомстволор аралык өз ара аракеттенүүсүн жөнгө салуу милдети турат.

Колдонулган адабияттар

1. Судариков С. А. Право интеллектуальной собственности. - М: 2008. – 37-бет.
2. Городов О. А. Право промышленной собственности. — М.: Статут, 2011. – 3-бет.
3. Кыргыз Республикасынын Интеллектуалдык менчик жана инновациялар мамлекеттик кызматынын официалдык сайты <http://patent.kg>

УДК: 004: 338

Рымбекова Нургуль Нурсапаевна

Магистрант

Кыргыз Республикасынын Президентине

караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

САНАРИПТЕШТИРҮҮ ШАРТТАРЫНДА ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИК СИСТЕМАСЫН ӨРКҮНДӨТҮҮ

Аннотация: В статье рассматриваются актуальные для международного сообщества вопросы выработки единых подходов к внедрению цифровых технологий в сферу интеллектуальной собственности в целях обеспечения наибольшей эффективности управления прав интеллектуальной собственности с учетом современных вызовов, связанных с развитием цифровых технологий и новых способов передачи информации, а также для совершенствования процессов обмена данными, защиты прав и интересов правообладателей как на международном, так и на национальном уровнях.

Ключевые слова: цифровая экономика; интеллектуальная собственность; цифровизация; гибкие возможности; цифровые технологии; блокчейн; инновации.

Рымбекова Нургуль Нурсапаевна

Магистрант

*Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики*

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Аннотация: Макалада санариптик технологиялардын жана маалымат берүүнүн жаңы ыкмаларынын өнүгүшүнө байланышкан жаңы көйгөйлөрдү эске алуу менен интеллектуалдык менчик укуктарын майнаптуу башкарууну камсыздоо максатында, ошондой эле укук ээлеринин укуктары менен кызыкчылыктарын эл аралык жана улуттук деңгээлдерде коргоо жана маалымат алмашуу процесстерин өркүндөтүү үчүн интеллектуалдык менчик чөйрөсүнө санариптик

технологияларды жайылтуунун бирдиктүү жолдорун иштеп чыгуу бүтүндөй эл аралык коомчулук үчүн актуалдуу экендиги каралат.

Негизги сөздөр: *санариптик экономика; интеллектуалдык менчик; санариптештирүү; ийкемдүү мүмкүнчүлүктөр; санариптик технологиялар; блокчейн; инновациялар.*

Дүйнө жүзү жаңы технологияларды жайылтууга жана экономиканын жаңы артыкчылыктуу тармактарын түзүүгө байланышкан чоң өзгөрүүлөрдүн алдында турат. Экономиканын маалыматка, билимге жана инновацияларга негизделген жаңы түрү калыптанууда. Экономиканын салттуу системасын ИТ-инновациялар кайра өзгөртүп түзүп, анын сапаттуу өнүгүшүнө жаңы мүмкүнчүлүктөрдү ачууда. Санариптик экономика товарлар менен кызмат көрсөтүүлөрдүн, анын ичинде интеллектуалдык менчик чөйрөсүндөгү кызмат көрсөтүүлөрдүн жеткиликтүүлүгүн жогорулатуу аркылуу турмуштун сапатын жогорулатууга, байгерчиликке шарттарды түзүүдө.

Санариптик технологиялардын объектилерин каттоого өтүмөлөрдүн санынын тез өсүп жаткандыгына дүйнөлүк статистика күбө. Патенттик ишмердүүлүктүн өзү дүйнөлүк маалыматтык системаларга негизденет. Экспертиза жүргүзүүдө патенттер менен кошо илимий адабияттардын бүткүл дүйнөлүк фонду талданат. Бул жүздөп миллиондогон маалымат булактары. Бул массивди бир гана маалыматтык системалардын күчү менен камтууга болот. Учурда системалар жөн гана маалыматты бербестен, талданган материалдарды берип баштады. Патенттик маалымат издөөдө маалыматтардын чоң массивдерин иштетүү жана талдоо (BigData), жасалма интеллект жана нейротехнологиялар системаларын ж.б.у.с. өнүктүрүү боюнча технологиялар өзгөчө мааниге ээ болууда. Блокчейн өндүү жаңы технологиялар авторлугун, артыкчылыгын аныктоонун, лицензиялык макулдашууларды көзөмөлдөөнүн, интеллектуалдык менчик объектисине болгон укуктардын бир укук ээсинен экинчи укук ээсине өтүшүн көзөмөлдөөнүн түп-тамырынан жаңы мүмкүнчүлүктөрүн түзүүдө.

Интеллектуалдык менчик чөйрөсүнүн лидерлери күндөн-күнгө ар кандай иш-чараларда чыгып сүйлөп, бүткүл дүйнөлүк санариптештирүү процессинен калып калбай, өз убагында кошулууга чакырууда. Интеллектуалдык менчиктин бүткүл дүйнөлүк уюмунун (ИМБДУ) генералдык директору Фрэнсис Гарри Интеллектуалдык менчиктин бүткүл дүйнөлүк уюмунун Ассамблеяларынын отурумдарынын 57-сериясында чыгып сүйлөгөн сөзүндө интеллектуалдык менчик чөйрөсүндө BigData системасын, Интернет-буюмдарды, жасалма интеллектти жигердүүрөөк пайдаланууга чакырды. “... Интеллектуалдык менчик чөйрөсүнө санариптик технологияларды жайылтууга бирдей мамилени иштеп чыгуу бүткүл дүйнөлүк коомчулук үчүн актуалдуу маселе бойдон калууда. Жасалма интеллект, блокчейн технологиялары, 3D-моделдер, *BigData боюнча диалогду улантуу ведомстволордун ишинин майнаптуулугун жогорулатууга жардам берет деп ишенебиз*”, - *дейт Россия Федерациясынын Өнөр жай менчиги федералдык институтунун башчысы Григорий Ивлиев [1].*

Санариптештирүү патенттик ведомстволордун ишин ыңгайлаштыруу үчүн мүмкүнчүлүктөрдү эле түзбөстөн, жаңы технологияларды пайдаланууга байланышкан укуктук тобокелдиктерди да жаратат.

Интеллектуалдык менчик боюнча ведомстволордун алдында бардык укуктук жана техникалык өнүктөрдү эске алган, ийкемдүү ченемдик базаны калыптандыруу, майнаптуу инфратүзүмдү түзүү жана кадрлардын мүмкүнчүлүктөрүн чыңдоо өндүү чоң милдеттер турат. Өзгөрүүлөрдүн ылдамдыгы жана масштабы өнүктүрүү стратегияларын кайра карап чыгууну, технологияларды жана инновацияларды өнүктүрчү жаңы драйверлерди колдоону, кадрлардын мүмкүнчүлүктөрүн чыңдоону талап кылууда.

Интеллектуалдык ишмердүүлүктүн натыйжаларын колдонуунун баштан аяк цикли кыскарган, бул натыйжаларды оңой берүү жана колдонуу күчөгөн шарттарда укуктук коргоо берген аймактык чектөөлөргө кантип туруштук берүү керек деген суроо жаралат. Авторлордун, изилдөөчүлөрдүн жана бизнестин укуктарын кантип натыйжалуураак коргоо керек жана сыйакылардын адилеттүү бөлүштүрүлүшүн кантип камсыздоо керек?

Интеллектуалдык менчиктин бүткүл дүйнөлүк уюму (ИМБДУ) интеллектуалдык менчик боюнча ведомстволорго ийкемдүү мүмкүнчүлүктөр жаатында техникалык жардам берет. Бул

жардам ченем жаратууга, маалыматтык-агартуучу ишмердүүлүккө жана катышуучу-мамлекеттердин мүмкүнчүлүктөрүн чыңдоого багытталган. Мындай жардам берүү ар кандай жол менен жүргүзүлөт, алардын ичинде төмөнкүлөр аркылуу:

- жогорку деңгээлде консультацияларды өткөрүү;
- мыйзам долбоорлорун талкуулоо жана даярдоо;
- мыйзамдардын жана жоболордун долбоорлорун талдоо, консультацияларды берүү;
- кеңешмелерди уюштуруу жана аларга катышуу;
- эксперттердин техникалык жана изилдөөчүлүк сапарларын ишке ашыруу;
- кызмат адамдарынын техникалык сапарларын жүзөгө ашыруу;
- жергиликтүү башкаруу органдарынын кызматкерлерин даярдоо жана алардын мүмкүнчүлүктөрүн чыңдоо.

Ийкемдүү мүмкүнчүлүктөрдү пайдалануу жагындагы ченем чыгаруу жардамы керектөөлөр менен шартталган жана эки тараптуу купуялуулуктун негизинде бар болгон ресурстарга жараша мүмкүн болушунча ыкчам берилет. Мындай жардам өнүгүп келе жаткан жана өтө аз өнүккөн өлкөлөрдүн (ӨАӨӨ) саясатчыларына жана юристконсульттарына алардын тиешелүү өлкөлөрүнүн мыйзамдарынын чегинде, Интеллектуалдык менчик укуктарынын соода аспектилери боюнча макулдашуусу (ТРИПС) менен кошо, эл аралык келишимдерде каралган укуктук механизмдерди жана ийкемдүүлүктөрдү пайдалануу боюнча негиздүү чечимдерди кабыл алууга мүмкүнчүлүк берет. ИМБДУ менен Бүткүл дүйнөлүк соода уюмунун (БСУ) ортосундагы макулдашуунун алкагында ИМБДУ купуялуулук жана бейтараптык негизде өнүгүп келе жаткан жана ӨАӨӨлөр менен техникалык кызматташтык жүргүзөт, аларга мыйзам менен жол берилген мүмкүнчүлүктөрдүн негизинде ТРИПС макулдашуусун аткарууну камсыздоо үчүн укуктук жаатта жана мыйзам чыгаруу жаатында консультациялык кызматтарды көрсөтөт.

Ушуга байланыштуу өз ара кызматташууну чыңдоо максатында ИМБДУ БСУ менен биргелешкен кеңешмелерди жана консультацияларды жүргүзүп турат. Ошондой эле өлкөлөрдүн сурамдары боюнча тигил же бул эл аралык келишимдерге, анын ичинде региондук макулдашууларга кошулуу, ал келишимдерди бул өлкөлөрдүн өнүгүү жаатындагы артыкчылыктары менен максаттарын эске алуу менен аткаруу маселелери боюнча консультациялык кызматтар көрсөтүлөт. ӨАӨӨлөргө жана алардын муктаждыктарына тиешелүү конкреттүү жоболорго көп көңүл бурулат. Ченем чыгаруу ишинде ИМБДУ Патенттик укук боюнча туруктуу комитеттин, Товардык белгилер, өнөр жай үлгүлөрү жана географиялык көрсөткүчтөр жаатындагы мыйзамдар боюнча туруктуу комитеттин, Автордук укук жана чектеш укуктар боюнча туруктуу комитеттин, Интеллектуалдык менчик, генетикалык ресурстар, салттуу билимдер жана фольклор боюнча өкмөттөр аралык комитеттин алкагындагы иштер интеллектуалдык менчик жаатындагы эл аралык макулдашууларда белгиленген ийкемдүү мүмкүнчүлүктөрдү тиешелүү түрдө эске алуу менен жүргүзүлүшүн камсыздоо боюнча чараларды көрөт.

Мындан тышкары, ИМБДУнун Өнүгүү жана интеллектуалдык менчик боюнча комитетинин (ӨИМК) бешинчи отурумунда “Патенттерге байланышкан көп тараптуу ченемдик базанын ийкемдүү мүмкүнчүлүктөрү жана аларды улуттук, региондук деңгээлдерде мыйзамдар аркылуу ишке ашыруу” деген документ кароого сунушталган. ӨИМКтин алтынчы отурумундагы мүчө-мамлекеттердин келишимине ылайык, ИМБДУ интеллектуалдык менчик системасынын ийкемдүү мүмкүнчүлүктөрүн, анын ичинде ИМБДУ жана башка тиешелүү өкмөттөр аралык уюмдар тарабынан түзүлгөн ийкемдүү мүмкүнчүлүктөргө арналган маалыматтык ресурстарды пайдаланууга тиешелүү маалыматтарды жарыялоо үчүн веб-баракчаны [2], ошондой эле интеллектуалдык менчик боюнча ийкемдүү мүмкүнчүлүктөргө тиешелүү улуттук мыйзамдардын жоболорунун маалыматтар базасын иштеп чыккан.

Учурда ийкемдүү мүмкүнчүлүктөр жөнүндө маалыматтар базасы жаңыртылган жана 202 юрисдикцияда күчүндө болгон интеллектуалдык менчик тууралуу улуттук мыйзамдардан алынган, ийкемдүү мүмкүнчүлүктөрдү пайдалануу тууралуу 1371 жобону камтыйт.

Интеллектуалдык менчик системасын санариптик трансформациялоо маселелери илимий аянттарда дагы каралууда. Мисалы, 2018-жылдын 16-17-апрелинде Москва шаарында БРИКСтин

калкасында “Санариптик трансформация: интеллектуалдык менчик жана блокчейн-технологиялар” эл аралык конференциясы уюштурулган. Ага 80ден ашуун россиялык жана чет элдик эксперттер, ИМБДУнун жана интеллектуалдык менчик боюнча алдыңкы он беш өлкөнүн, анын ичинде БРИКСтин, Евразия патенттик ведомствосунун, Европа патенттик ведомствосунун өкүлдөрү катышкан.

Катышуучулар санариптик чөйрөдө интеллектуалдык менчикти өнүктүрүүнүн келечегин, өнөр жай менчиги жана автордук укук объектилерин каттоо, коргоо жана лицензиялоо үчүн блокчейн-технологияларды пайдалануу мүмкүнчүлүктөрүн, маалыматтардын чоң көлөмүн топтоо жана талдоо боюнча технологиялык платформаларды (Big Data), жасалма интеллектти өнүктүрүү жана аларды патенттик издөөдө колдонуу мүмкүнчүлүгүн талкуулашты [3].

Интеллектуалдык менчик боюнча ведомстволордун актуалдуу маселелерин чечүү үчүн жаңы технологиялар бере ала турган кеңири мүмкүнчүлүктөр жөнүндө жалпы түшүнүктү калыптандыруу үчүн конференциянын катышуучулары укуктук жана техникалык өнүктөрдү эске алуу менен түшүнүктөрдүн топтомун тактоо керектигин, ошондой эле интеллектуалдык менчик жана маалыматтык технологиялар чөйрөсүндөгү эксперттердин маалымдуулугунун деңгээлин жогорулатуу үчүн окутуучу иш-чараларды өткөрүү керектиги жөнүндө тыянакка келишкен [4].

Интеллектуалдык менчик чөйрөсүндөгү мамлекеттик саясатта алдыга кандай артыкчылыктарды коюу керек?

Мамлекеттер жалпысынан инновациялар менен чыгармачылыкка өбөлгө түзө ала турган, жакшы пландаштырылган интеллектуалдык менчик системасы иштеп кете алчу жагдайларды жакшыраак изилдеп чыгып, түшүнүшү керек. Бул темадагы адабиятта мындай өз ара мамилелерде байкалган тике корреляция бир катар көрсөткүчтөрдөн көз каранды деп баса белгиленет, атап айтканда индустриалдаштыруунун деңгээлинен, технологиялык инфратүзүмдөн жана квалификациялуу жумушчу күчтөрдөн көз каранды.

Инновациялар – бул өтө көп пайдаланылган заманбап түшүнүк. Бирок конкреттүү бир идеяны иштеп чыгууга же ишке ашырууга келгенде көптөгөн компаниялар белгисиздикке кептелишет, анткени мында керектөөчүлөрдүн артык көрүүлөрү өндүү эле пландар дагы өзгөрүп турат, ал эми текшерилген ыкмалар иштебей калат.

Гарварддык бизнес мектебинин профессору жана инновацияларды башкаруу боюнча эксперт Джош Лернер ийгиликтин ачкычы бар деп эсептейт, анын ою боюнча бул ачкыч – экономикалык кызыктыруу. Окумуштуу уюштуруучулук экономиканын принциптерин пайдалануу менен стимулдардын туура системасын кантип калыптандыруу керектигин, инвестициялардын убагынан кантип божомолдоо керектигин жана жайылтылып жаткан инновацияларга керектүү инфратүзүмдү кантип түзүү керектигин түшүндүрөт [5].

Жаңы илимий продукциянын иштелмесин, аны дал өндүрүштүк шарттарда ишке киргизүүнү экономикалык өбөлгөлөө жаңы технологияларды илгерилетүүнүн мөөнөттөрүн, техникалык каражаттарды азайтууга эле жардам бербестен, илим менен өндүрүштүн интеграциясынын тездешине түрткү берет.

Адатта экономикалык теория конкреттүү технологиянын маңызына жана анын экономикалык дараметине көңүл бурат. Бирок Айова штатынын илим жана техника университетинин профессору Джети Сенгуптанын ою боюнча ИТ-чөйрөсүн туруктуу өнүктүрүү бизнестин бул парадигмасын түп-тамырынан өзгөртөт [6]. Материалдык өндүрүштөн коммуникациялык шаймандарга өтүү маалыматтын баалуулугун күчөтүү, бул инновацияларды түзүү жана өнүктүрүү процессинде дагы байкалат. Жаңы моделде өсүп жаткан бизнес-коомчулук менен илимий консорциум долбоорлордун наркын төмөндөтүүнүн жана алардын майнаптуулугун жогорулатуунун ыкмасы катары каралат. Автордун ою боюнча, эми инновациялык индустриялардын ийгиликтүү өнүгүүсүнүн күрөөсү болуп билим алмашуу жана кызматташуу, өз ара аракеттешүү, кооперация саналат. Муну АКШ менен Түштүк-Азия регионунун өлкөлөрү тастыктап турат.

Санариптик технологиялардын пайда болушу адамдардын көнүмүш жайбаракат жашоосунун түп-тамырынан өзгөрүшүнө эле эмес, бүтүндөй экономиканын түзүмүнүн өзгөрүшүнө алып келди. Санариптик экономикада эң негизгиси – жаңы билимди жаратуунун өзү эле эмес, аны

дүйнөлүк атаандаштыктын жана маалымат көз ирмемде өз актуалдуулугун жоготкон шарттарда канчалык майнаптуу пайдалана билүүдө турат.

Санарип экономиканын өнүгүшү интеллектуалдык менчик институту үчүн да сыноо болуп саналат. Интеллектуалдык менчик - атаандаштыкка жөндөмдүүлүктү жогорулатуунун жана инновациялык өнүгүүгө дем берүүнүн маанилүү аспабы. Санариптик өндүрүштүн, контентти таратуунун санариптик каналдарынын жана укуктарды башкаруу боюнча санариптик тейлөө кызматтарынын (укуктардын борбордон четтетилген реестрлери менен кошо) таралышы менен интеллектуалдык менчик системасы жаңы реалдуулукка ыңгайлашып үлгүргөн өлкөлөр кошумча артыкчылыктарды алат.

Колдонулган адабияттар:

1. <https://rupto.ru/ru/news/grigorij-ivliev-na-plenarnom-meropriyatii-59-serii-zasedanij-assamblej-vois>
2. Ийкемдүү мүмкүнчүлүктөргө арналган веб-баракча: <https://www.wipo.int/ip-development/en/agenda/flexibilities/database.html>
3. <http://ip-blockchain.ru/>
4. https://www.wipo.int/about-wipo/ru/offices/russia/news/2018/news_0005.html
5. The Architecture of Innovation: The Economics of Creative Organizations. Harvard Business Review Press, 2012. - 224 p.
6. J. Sengupta. Theory of innovation. A new paradigm of growth. Springer, 2014. – 154 p.

УДК: 324 (575.2)

Жамалбеков Исмайыл Жамалбекович

Магистрант

*Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы*

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ПРЕЗИДЕНТТИК ШАЙЛОО ӨТКӨРҮҮҮҮҮЧҮН
ЖАКШЫРТУУНУН НЕГИЗГИ БАГЫТТАРЫ**

Аннотация: Макалада шайлоо системасынын түрлөрү боюнча теориялык жана юридикалык талдоонун негизинде, Кыргыз Республикасында шайлоону өткөрүүнү жөнгө салуучу үчүн ченемдик укуктук актылардын бүгүнкү күндө кайсы деңгээлде турары ошондой эле «шайлоо системасы» жана «добуш берүү укугу» түшүнүктөрү көрсөтүлгөн.

Негизги сөздөр: Шайлоо системасы, шайлоо укуктары, ченемдик укуктук актылар, юридикалык жоопкерчилик, шайлоо укуктарды бузуу.

Жамалбеков Исмайыл Жамалбекович

Магистрант

*Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики*

**ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОВЕДЕНИЯ
ПРЕЗИДЕНТСКИХ ВЫБОРОВ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

Аннотация: На основе проведенного теоретико-правового анализа видов избирательной системы в статье показаны исследование к определению понятий «избирательная система» и «избирательное право» и анализ динамики развития законодательных актов, регулирующих проведение выборов в Кыргызской Республике.

Ключевые слова: Избирательная система, избирательное право, нормативные правовые акты, юридическая ответственность, нарушения избирательного законодательства.

В период избирательных кампаний 2011 и 2017 годов выявился ряд серьезных проблем избирательного законодательства, связанных, в частности, со следующими вопросами:

– формирование избирательных комиссий и уточнение правового статуса (порядок избрания (назначения) и освобождения и т.д.) членов комиссий;

– учет избирателей, составление списков избирателей, образование избирательных участков;

– организация голосования и подсчета голосов, в том числе, обеспечение открытости выборов, совершенствование избирательного бюллетеня, учет избирательных бюллетеней, других документов строгой отчетности, составление протоколов избирательных комиссий;

– выдвижение кандидатов в части организации сбора подписей и проверки достоверности и действительности подписей;

– объем, а также проверка достоверности сведений, представляемых кандидатами при выдвижении и регистрации;

– предвыборная агитация, особенно в части участия в ней должностных лиц (применение административного ресурса), в том числе депутатов Жогорку Кенеша и местных кенешей, средств массовой информации (применение «черного пиара»), журналистов, иные вопросы информационного обеспечения избирательных кампаний;

– финансирование как подготовки и проведения выборов, так и избирательных кампаний кандидатов, зарегистрированных кандидатов, политических партий;

– дифференциация ответственности за нарушение избирательных прав граждан.

Кроме того, в правовом поле избирательной системы остаются некоторые неурегулированные вопросы, требующие внимания законодателя. Так, в целях обеспечения прав избирателя требует законодательного разрешения проблема повышения ответственности депутатов Жогорку Кенеша и депутатов местных кенешей перед теми, кто их избрал - перед гражданами. Партийный список кандидатов в депутаты от политических партий формируется вокруг первых по списку кандидатов, фамилии которых широко известны большинству граждан.

Однако после успешного прохождения в Жогорку Кенеш или в местный кенеш правового механизма сохранения данного списка в том же составе нет - всяческими ухищрениями партийные руководители изменяют список, за который проголосовали избиратели. В результате воля избирателей оказывается нарушенной, поскольку они проголосовали за один список, а из-за «манипуляций» со списком депутатские мандаты получают другие кандидаты, поскольку нарушается очередность в списке.

Регламентируя условия доступа кандидатов к средствам массовой информации, действующее законодательство не предусматривает никаких ограничений по объемам платных выступлений, как в государственных, так и в частных СМИ, результатом чего становится засилье на экранах ТВ и в печатных СМИ, что приводит к неравноправию кандидатов. Решению этой и других аналогичных проблем, думается, может помочь разработка и принятие Закона Кыргызской Республики «О политической рекламе».

Нуждаются в уточнении и конкретизации полномочия и пределы компетенции Центральной избирательной комиссии Кыргызской Республики: регистрация кандидатов и определение соответствия их действий законодательству о выборах, распределение финансовых средств. Центральная избирательная комиссия наделена правом, осуществлять контроль над соблюдением прав граждан при подготовке и проведении выборов, а также нормативной правовой регламентации всех отношений, связанных с реализацией избирательного законодательства. Тем самым Центральная избирательная комиссия фактически вторгается в сферу функций и полномочий Жогорку Кенеша, органов прокуратуры, Конституционной палаты Верховного суда, Акыйкатчы (Омбудсмена) Кыргызской Республики.

Следует внести изменения в Закон Кыргызской Республики «Об избирательных комиссиях по проведению выборов и референдумов Кыргызской Республики» и установить, что, во-первых, по общему правилу Центральная избирательная комиссия принимает решения, обязательные к исполнению органами исполнительной власти, органами местного самоуправления, организациями, учреждениями, предприятиями и их должностными лицами. Во-вторых, определить, что нормативные правовые акты, в том числе положения, инструкции и разъяснения, принимаются Центральной избирательной комиссией по вопросам, прямо обозначенным в соответствующих законах. В-третьих, закрепить, что в соответствии с конституционным принципом разделения властей Центральная избирательная комиссия в необходимых случаях обращается в Жогорку Кенеш или в Конституционную палату Верховного суда с представлениями о толковании соответствующего закона либо соответствия закона Конституции Кыргызской Республики. При этом следует предусмотреть, что такие обращения Центральной избирательной комиссии рассматриваются во внеочередном порядке.

Нарушениями избирательного законодательства[5.7] и процедур являются:

- 1) махинации со списками избирателей;
- 2) подкуп избирателей;
- 3) использование административного ресурса;
- 4) махинации при голосовании вне помещения для голосования (на дому, в больницах, в местах содержания под стражей, подозреваемых и обвиняемых и т.д.);
- 5) использование грязных приемов и технологий (например, т.н. «электронные карусели», «черный пиар»);
- 6) выбросы бюллетеней в урну для голосования;
- 7) порча бюллетеней, фальсификации избирательных документов;
- 8) подделка протоколов участковой/территориальной избирательной комиссии; фальсификация итогов голосования в УИК И ТИК;
- 9) бездействие избирательных комиссий, прокуратуры, милиции и судов на нарушения избирательного законодательства.

К ним относятся в той или иной мере представители всех политических сил, участвующие на выборах: как «власть предержащие», так и представители «оппозиции», - просто у «власть предержащих» больше возможностей для этого. Между тем, значительно возросшие на последних выборах количество скандалов в регионах, связанных с различными выборными махинациями и нарушениями, являются тревожным симптомом для власти. Поскольку ее представители на местах не умеют работать в современных условиях или разучились работать по-другому, тем самым еще более способствуя снижению доверия к властям и политической системе в целом. Несвершенство действующего избирательного законодательства только обостряют проблемы.

Массовым явлением Кыргызской действительности стал подкуп избирателей. Голоса покупаются определенную сумму денег. Занимаются этим как отдельные кандидаты, так и представители политических партий - как «провластные», так и оппозиционные. Подкупленных или соответствующим образом «обработанных» избирателей заставляют голосовать, часто доставляя их на автотранспорте к порогу избирательной комиссии или останавливая в некотором отдалении от него.

С данным видом нарушений плотно связаны процедуры голосования вне помещений для голосования (на дому, в больницах и т.д.). Данную процедуру представители властных структур часто используют для увеличения показателей явки на выборы, организуя социальные службы, поликлиники, общества инвалидов и ветеранов, участковые избирательные комиссии на максимальный охват граждан, которые не способны, не могут или не хотят прийти на избирательные участки.

При этом часто происходит нарушение установленных законом правил составления списков голосующих вне помещения. Так как в первую очередь подлежат охвату безработные. Пенсионеры и граждане с ограниченными физическими возможностями, голосующие на дому подвергаются воздействию, подкупу и влиянию на результат их волеизъявление и манипуляций со

стороны представителей кандидатов, партий, членов избирательной комиссии, работников социальных служб и других лиц.

Особую категорию выборных нарушений и махинаций составляет использование административного ресурса, как правило, со стороны органов местного самоуправления, местных государственных администраций, региональных структур министерств и административных ведомств. Используя имеющиеся у неё организационные возможности, контроль над средствами массовой информации, правоохранительными органами, судом и избирательными комиссиями, а также возможностью привлечь и изыскать необходимые для победы «нужного кандидата/партийного списка» финансовые средства путем давления на предпринимателей, представители «партии власти» в нарушение законодательства активно используют их, нарушая принцип равенства возможностей кандидатов.

Неравный доступ к СМИ; система «двойных стандартов» при осуществлении избирательных процедур и оценке действий сторон избирательной кампании; финансирование кампании из не предусмотренных для этого источников; использование в целях агитации должностного положения чиновников; давление всеми возможными методами на оппонентов «нужного кандидата/партийного списка»; активное воздействие на волеизъявление избирателей, понуждение к участию в голосовании через подконтрольные власти организации и учреждения, в том числе сотрудников данных организаций и учреждений, - таков неполный перечень содержания применения административного ресурса.

Сюда же можно отнести давление работодателей, отдельным кандидатам или политическим партиям, на волеизъявление своих работников, которое становится достаточно распространенным явлением в современных экономических условиях. Особенно это заметно на выборах республиканского уровня, когда работодатели «обрабатывают» своих работников, а затем централизованно везут их на автотранспорте голосовать на «нужный» избирательный участок за «нужного кандидата» или список кандидатов.

В структурах Вооруженных Сил командиры, однозначно, воздействуют на голосование своих подчиненных и, прежде всего, солдат-срочников. В тюрьмах и следственных изоляторах администрация и «смотрящие» оказывают сильное влияние на волеизъявление содержащихся под стражей, подследственных. В больницах и поликлиниках врачи - на волеизъявление больных. В школах, колледжах и иных учебных заведениях - администрации заведений оказывают «влияние» на учителей, преподавателей, учащихся и студентов, вынуждая их голосовать за «нужного кандидата» или список кандидатов.

Проанализировав наиболее распространенные нарушения и «грязные» технологии в избирательном процессе, можно выявить те категории избирателей, которые в большей степени подвергнуты манипулятивному и коррупциогенному воздействию.

Во-первых, молодежь, не имеющая достаточного опыта социальной и политической жизни, которая подвержена манипулятивному воздействию со стороны субъектов политического процесса и СМИ.

Во-вторых, целая категория лиц, работающих проходящих службу в воинских частях, находящихся или пребывающих в государственных органах, органах местного самоуправления или учреждениях. Волеизъявление в значительной степени определяется указаниями и советами со стороны администрации данных органов и учреждений.

В-третьих, инвалиды и лица с ограниченными возможностями (инвалиды по зрению, глухонемые и т.д.). Данная категория лиц, в силу ограничения своих физических возможностей, оказывается не в состоянии должным образом без помощи других лиц осуществить своё волеизъявление, проследить за его правильностью, подвержена активному манипулятивному и императивному воздействию со стороны, прежде всего, работников социальных служб, членов избирательных комиссий и окружающих.

В-четвертых, пенсионеры, которые подвержены коррупциогенному воздействию со стороны участников избирательного процесса и социальных служб.

В-пятых, работники, как государственных органов, органов местного самоуправления, так и учреждений, предприятий и организаций независимо от формы собственности, учителя, преподаватели и студенты учебных заведений, подвергающиеся императивному воздействию со стороны работодателя/администрации.

Демократизация политической системы стала важным фактором модернизации кыргызского общества[1.7]. Выборы, являясь неотъемлемым элементом демократической политической системы и в то же время составной частью политического процесса, выступают как основной способ политического участия граждан, инструмент смены власти через волеизъявление населения, механизм ее легитимации и стабилизации. Они превращаются в главное звено процесса демократизации страны.

В демократических обществах выборы, функционируя как социальный организм на основе определенных правил и принципов, теоретически разработанных и обоснованных, позиционируются и рассматриваются не как временная кампания, а как постоянно действующий политический институт, обеспечивающий реализацию народовластия, политическую стабильность и преемственность развития государства. Осознание и восприятие такой позиции становится особенно важным в переходных обществах в условиях демократического транзита, когда выборы выступают фасадом, прикрывающим монополию на власть узкой группы лиц или одного человека, и выполняют лишь функции укрепления легитимности существующего режима. В этих условиях новые ценности и механизмы их реализации только начинают формироваться, развиваясь в деятельности новых политических институтов, сосуществуя с укорененными вековыми и традициями регулирования социальных процессов и отношений. В подобных условиях граждане только начинают включаться в процесс демократизации, приобретая навыки политического участия. Кыргызстан является примером такого общества.

Список литературы:

1. Акунов А.А. Государственное управление Кыргызстана в транзитный период. - Бишкек, 1999. 215с.
2. Автономов А.С., Веденеев Ю.А. Избирательные системы // Сравнительное избирательное право. Учеб. пос. - М., 2003. 180с.
3. Авдеенкова М., Дмитриев Ю. Современные избирательные системы // Выборы: Законодательство и технологии. - М., 2000. 190с.
4. Абдулханов Н.Э., Забелина М.И., Шишкина И.В. Избирательная система: смешенной к мажоритарной или пропорциональной. // Конституционное муниципальное право. - М., 2002. 181с.
5. Бартольд В. Избранные труды по истории кыргызов и Кыргызстана. - Бишкек, 1998. 210с.
6. Брудный А., Койчуев Т. Независимый Кыргызстан: третий путь. - Бишкек: Илим, 1993. 150 с.
7. Вебер М. Политика как призвание и профессия // Избранные произведения. М.: Прогресс, 1990. 178с.
8. Воропаева В., Джунушалиев Д., Плоских В. Из истории кыргызско - российских отношений. Краткий курс лекций и методическое пособие. - Бишкек, 2001. 202 с.
9. Вешняков А.А. Избирательные стандарты в международном праве и их реализация в законодательстве РФ. - М., 1997. 160 с.
10. Галиева З. Политическая трансформация суверенного Кыргызстана: динамика и особенности. - Бишкек, 2007. 148 с.
11. Анализ политических партий: Гражданские движения в Кыргызстане. Под редакцией А. Элебаевой - М.: Академия Наук, 1991 124 с.

Асанов Медер Орозович
Магистрант
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНЫН КАЛККА КӨРСӨТКӨН КЫЗМАТТАРЫН ЖАКШЫРТУУ

Аннотация: Макалада жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарды көрсөтүү Кыргыз Республикасынын бир катар ченемдик укуктук актылары менен жөнгө салуу. Калкка жеткиликтүү жана сапаттуу кызмат көрсөтүү инструменттери жөнүндө талдоо жүргүзүү.

Негизги сөздөр: Кыргыз Республикасы, Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, бирдиктүү терезе, түндүк, жергиликтүү калк, мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр, электрондук ведомстволор аралык өз ара аракеттенүү системасы.

Асанов Медер Орозович
Магистрант
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики

УЛУЧШЕНИЕ УСЛУГ, ПРЕДОСТАВЛЯЕМЫХ НАСЕЛЕНИЮ МЕСТНЫМ САМОУПРАВЛЕНИЕМ

Аннотация: На основе проведенного анализа нормативно-правовых актов по предоставлению услуг населению в статье показаны основные направления предоставления государственных и муниципальных услуг в Кыргызской Республике, а также показан уровень развития предоставления услуг на данном этапе развития общества

Ключевые слова: Кыргызская Республика, государственная политика, государственные и муниципальные услуги, местное население, система межведомственного электронного взаимодействия, нормативные правовые акты, единое окно, местное самоуправление.

Кыргыз Республикасында көп жылдардын арадлыгында мамлекеттик жана муниципалдык кызматкерлерге бөлүү эмес андай түшүнүктүн өзү болгон эмес, анткени, бийликтин башкаруу системасына аткаруу комитеттер, жергиликтүү кеңштер жана башка органдарынын кызматкерлери мамлекеттик кызматкер болуп эсептелген. Ал эми Кыргыз Республикасында тийешелүү конституциялык нормалар киргизилгенден кийин гана өз алдынча башкаруунун башында жергиликтүү бийлик турган мезгилде, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын иши башкача аталып, ал түшүнүк башкача маанини бере баштады.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун жыйырма жылдык тажрыйбасында, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарындагы муниципалдык кызмат деген түшүнүк мамлекеттин түзүлүш тарыхында жаңы көрүнүш катарында калууда. Анткени жергиликтүү өз алдынча башкаруу институтун өнүктүрүүдө, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызмат көрсөтүүсү түздөн-түз байланышы бар, ал эми негизги инструментти болгон жергиликтүү башкаруу өзүнүн ишин өзгөрткөн жок ⁶⁶.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызмат көрсөтүүсү азыркы мезгилде алгачкы кадам таштаган система катары белгилүү. Бирок иш жүзүндө болсо бул кызмат мамлекеттик кызматтын системасында жаңыдан гана ишке киргизилди. Муниципалдык кызматкерлерге жүктөлгөн милдеттердин татаалдыгынан улам, кызматкерлер калкка көрсөткөн кызматтарын жо-

⁶⁶ Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары сунуш кылуучу кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатын кантип жакшыртууга болот? Бишкек.:2012-20-246.

горку деңээлде жана сапатуу болушун жана аны өнүктүрүү үчүн кандай мелдеттер жүктөлгөндүгүн толук түшүнбөй жаткан мезгил. Мындан сырткары бийликтин жергиликтүү институттары башкаруунун административдик-буйрук берүү принцибинен демократиялык принцибине өтүү мезгилин башынан кечирүүдө.

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр жөнүндөгү мыйзамына ылайык, мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрнегизги принциптери болуп төмөнкүлөр саналат: кызмат көрсөтүүлөрдүн жеткиликтүүлүгү, кызмат көрсөтүүлөрдүн коопсуздугун жана сапатын камсыз кылуу, керектөөчүгө багыт алуу, ак ниеттүүлүк, отчеттуулук, ачык-айкындык, жынысына, расасына, тилине, майыптыгына, этностук таандуулугуна, дин тутуусуна, жашына, саясий же башка ынанымдарына, билимине, ата тегине, мүлктүк же башка абалына, ошондой эле башка жагдайларга, кызмат көрсөтүүлөрдү пландаштыруунун, көрсөтүүнүн, сапатын жана натыйжалуулугун баалоонун бардык стадияларында алардын укуктарына жана кызыкчылыктарына тиешелүү бардык маселелер боюнча чечимдерди кабыл алууга кызмат көрсөтүүлөрдү керектөөчүлөрдүн катышуусу принциптерине негизделет жана жүзөгө ашырылат⁶⁷.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарды көрсөтүү Кыргыз Республикасынын бир катар ченемдик укуктук актылары менен жөнгө салынган. Калкка жеткиликтүү жана сапаттуу кызмат көрсөтүү инструменттердин бири болуп айыл өкмөттөргө караштуу көп тармактуу функционалдуу кызмат болуп саналат.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун мыйзам тарабынан белгиленген компетенциясы жана муниципалдык укуктук жөнгө салуу аркылуу жергиликтүү маселелерди чечүү – бул жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишинин натыйжасында муниципалдык түзүлүштүн калкы үмүттөнгөн жашоо жыргалчылыгын камсыз кылуу болуп саналат.

«Мамлекеттик кызмат» жана «муниципалдык кызмат» терминдери менен катар «ачык кызмат», «коомдук кызмат», «бюджеттик кызмат» деген терминдерди жолуктурууга болот. Көп учурда бул түшүнүктөр бирдей мааниде колдонулуп, бирдей жагдайларга туура келет⁶⁸.

Кыргыз Республикасынын «Мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр жөнүндө» Мыйзамын жүзөгө ашыруу максатында, жана ченемдик укуктук актылардагы карама каршылыктарды жоюу, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан практикалык түрдө көрсөтүлүп жаткан муниципалдык кызматтарды Базалык реестрине кошумча муниципалдык кызматтарды киргизүү максатында, Жергиликтүү өз алдынча башкаруу иштери жана этностор аралык мамилелер боюнча мамлекеттик агенттик тарабынан жаңы Базалык реестр иштелип чыгылган.

Мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарды оптималдаштыруу боюнча ведомстволор аралык комиссиянын кеңешмесинде каралып жактырылгандан кийин, 2018-жылдын 5-февралында «Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2015-жылдын 14-январындагы «Кыргыз Республикасынын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан көрсөтүлүүчү муниципалдык кызматтардын базалык реестрин бекитүү жөнүндө» №6 токтомуна өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу» № 80 токтому кабыл алынган.

Ал эми жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан жогорудагы токтомго ылайык базалык реестрге кирген көрсөтүлүүчү муниципалдык кызматтардын баары акысыз көрсөтүлөт.

Кыргыз Республикасынын «Мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр жөнүндө» Мыйзамына ылайык 2018-жылдын 7-декабрында Мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарды оптималдаштыруу боюнча ведомстволор аралык комиссиянын кеңешмесинде жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан көрсөтүлүүчү муниципалдык кызматтардын базалык реестрине кирген муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн стандарттарынын долбоору

⁶⁷ КР “Мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр жөнүндөгү мыйзамы” 2014-жылдын 17-июлу № 139

⁶⁸ Терещенко Л.К. Услуги: государственные, публичные, социальные // Россия укугу журналы. – 2004. – №10. – б.15-23.

каралды. Аталган долбоор ведомстволор аралык комиссиянын мүчөлөрүнүн айтылган сын-пикирлерин эске алуу менен иштелип чыгат.

Мындан сырткары, мамлекеттик агенттик тарабынан «Кыргыз Республикасынын «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» жана «Мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр жөнүндө» Мыйзамдарына ылайык, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан көрсөтүлүүчү мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарды уюштурууларды жакшыртуу менен кызматтарды алуу процедураларын жөнөкөйлөштүрүү болуп саналат. Ошондой эле калкка бул кызматтарды кыска мөөнөттө жана бир жерде алууну камсыздоо максатында мамлекеттик агенттик тарабынан төмөнкү Атайын методикалык документтер иштелип чыгылып мамлекеттик агенттиктин 2018-жылдын 30-мартында № 01-18/38 буйругу менен бекитилген:

- Кыргыз Республикасынын айыл өкмөттөрүнүн алдында түзүлгөн Калкка кызмат көрсөтүү борборлору (ККБ) жөнүндө Типтүү жобосу;

- «Бирдиктүү терезе» принциби боюнча кызматтарды көрсөтүүдө мамлекеттик органдардын аймактык түзүмдөрү менен айыл өкмөттөрдүн өз ара аракеттенүүсү жөнүндө Келишимдин Типтүү формасы.

Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына тийешелүү бардык жергиликтүү маселелерди элдин керектөөсүнө жараша чечилет жана анын каржыланышы жергиликтүү бюджетин эсебинен болот. Ал эми иш жүзүндө болсо укук колдонуу тажрыйбасы бар. Бирок жергиликтүү маселелердин бардыгын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары чечүүгө милдеттүү болуп саналат. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 113-беренесинин 2-пункту, ошондой эле Кыргыз Республикасынын “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” мыйзамы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына айрым мамлекеттик ыйгарым укуктар өткөрүлүп берилиши мүмкүн деп белгилейт. Ошондой эле бул мыйзамда, мамлекеттик ыйгарым укуктарды өткөрүп берүү республикалык бюджеттен жергиликтүү бюджетке максаттуу трансферттерди бир жолу төлөөгө же мамлекеттик ыйгарым укуктарды өткөрүп берүүгө зарыл болгон башка каржылоо булактарын аныктоого жол бериле тургандыгы каралган⁶⁹.

Мамлекеттик кызматтан жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызматынын айырмасы болуп, аларды ишке ашырууда айырмачылыктары бар. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын стратегиялык максаты болуп – жергиликтүү коомчулуктун жашоосун жакшыртуу жана жалпы мамлекеттик коомдук кызыкчылыктарды канааттандыруу болуп саналат. Мына ушундай багытта мамлекеттик жана муниципалдык кызматтардын катышы жөнүндө мыйзам аркылуу бекемдөө берилген, бул көйгөйсүз кадрдык өз ара иш алып барууну өнүктүрүүгө жана мамлекеттик кызматтан муниципалдык кызматка, кызматкерге зыянын тийгизбей эркин өтүүгө мүмкүндүк берет. Муниципалдык башкаруу органынын системасы төмөнкүлөрдөн түзүлөт, алгач жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын өкүлдөрү катары айылдык жана шаардык кеңештерди кароого болот. Айыл аймактардын жана шаарлардын аткаруу органдары болуп, айыл аймактын башчылары жана шаардын мэрлери саналат.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары кызмат көрсөтүүдө төмөндөгүдөй принциптерге таянып иш алып барышат.

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын мыйзамдарына таянат.
2. Берилген ыйгарым укуктардын өз алдынчалыгы.
3. Муниципалдык кызматкерлердин өз милдеттерин аткарабагандыгы үчүн мыйзам чегинде жоопкерчилигинин бардыгы.
4. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында иштеген кызматкерлерди укуктук жана социалдык жактан коргоого алынуусу.
5. Кыргыз Республикасынын жарандарынын укуктарынын жана эркиндигинин артыкчылыгы.
6. Саясий кызматтарды (өкмөт башчысынын) ээлеген муниципалдык кызматкерлердин жергиликтүү коомчулуктун алдында контролдукта болушу жана отчет берип турушу.

⁶⁹ КР «Жергиликтүү өзүн өзү башкаруу жөнүндө» аттуу 2011-жылдын 15-июлдагы №101 мыйзамы

7. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарындагы кызматкерлердин ишине карата саясий таасирлерге жана укуксуз кийлигишүүгө жол бербөө ⁷⁰.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун экономикалык негизин кыймылсыз жана кыймылдуу муниципалдык мүлктөр, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын акча каражаттары, баалуу кагаздары, бул аймакта жайгашкан жаратылыш ресурстары, жарандык укуктардын башка объекттери, ошондой эле тиешелүү аймакта иш жүргүзгөн ишканалар. Айыл аймактарда документтер керек болгон, учурларда жогоруда аталган документтердин жыйындысы топтоо үчүн арыз берген жаран айлып убактысын кетирген учурларды айтууга болот. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан калкка кызматты көрсөтүүнү таасирлүү жана жеткиликтүү кылуу зарылчылыгы келип чыгууда. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары мындай кызматтарды сунуш кылуу менен ар түркүн административдик бөгөттөрдү тосот, жана аларды жеңүү максатында «бирдиктүү терезе» принциби менен жергиликтүү кызматтарды алуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу керек. Кыргыз Республикасынын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында «Бирдиктүү терезе» принциби киргизилип, эми жарандар зарыл документтерин чогултуу үчүн бир канча инстанцияларга кайрылып убара тартпайт. Системанын киргизилиши менен справкаларды алуу тартиби кыйла жөнөкөйлөшүп, аларды берүү мөөнөтү кыскарат. Бул система ошондой эле мамлекеттик кызматтардагы чиновниктер менен түз жана кыйыр байланышууну кыскартат. Ошондой эле мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүдө коррупцияны кыскартууга алып келет деген ишенимди жаратып келет. Мамлекеттин башкаруу системасында мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүү, мамлекеттик органдар менен мекеме ишканалар арасындагы «бирдиктүү терезе» принцибинин өнүгүүсү начар ⁷¹.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тейлөө көрсөтөрдөн мурда, биринчи кезекте тейлөөнү ыңгайлаштыруу зарыл, арыз менен кайрылган жарандын маселесин чечүү тездигинен жана арыз ээсинин мамлекеттик органдарга мамилелешүү үчүн канча убакыт короткондугуна байланыштуу. Мындай учурларда алгач, административдик регламенттер бардык жерде кабыл алынышы керек. Бул регламенте кандайдыр бир документтерди формалдуу түрдө кабыл алуу менен кутулбастан – административдик регламенттерге ылайык айкын нормативдерди сактоо менен: маселени кароо мөөнөтү, кезекте күтүүнүн убактысынын нормалары, бийликтин ар кыл органдарынын өз ара иш аракетинин ирети боюнча коюуга тийиш. Эң башкысы, бул эрежелер сөзсүз түрдө сакталууга тийиш, коюлган эрежелер бузулган учурларга катуу чара көрүү жана көзөмөлдөө системасы жөнгө коюлсун. Экинчиден, тийиштүү институттук, уюмдашылган чөйрө түзүлүшү керек, бул адамдарга ар кайсы кабинеттерге чуркабай калганга мүмкүндүк берет, өзгөчө ал кабинеттер шаардын ар кайсы чет жактарында, атүгүл ар башка калк жашаган пунктарында да болуп калган учурда.

«Бирдиктүү терезе» принциби муниципалдык кызматтарды көрсөтүү учурунда арыз берүүчүлөрдүн мамлекеттик кызмат алуу үчүн укугун далилдеген ар кандай документтерди жана маалымкаттарды ар кыл инстанцияларга берип чуркап жүрүшүн токтотот же кескин азайтат.

«Бирдиктүү терезе» принциби боюнча муниципалдык кызмат көрсөтүүнү уюштуруу - өтүнүүчүлөрдүн ар кыл категорияларын кабыл алуу жана тейлөө үчүн бирдиктүү коомдук жайларды түзүүнү билдирет. Бул жайларда өтүнүүчүлөргө бир кайрылуу менен эле бир нече муниципалдык кызматтарды чогуу алганга мүмкүнчүлүк түзүлөт. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан калкка мындай тейлөө көргөзүү жаңылык, бирок көрсөтүлгөн тейлөөнүн сапаты жогору жана кыска убакыттын ичинде ар түрдүү иштерди өз ичине камтыйт. Мындай кызмат көрсөтүүлөр юридикалык жактарга жана айылдын тургундары үчүн ыңгайлуулуктуу жаратып келген болсо.

⁷⁰ КР «Жергиликтүү өзүн өзү башкаруу жөнүндө» аттуу 2011-жылдын 15-июлдагы №101 мыйзамы

⁷¹ Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары сунуш кылуучу кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатын кантип жакшыртууга болот? Бишкек.:2012-20-246.

Ошондой эле анын ичинде мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүү менен мамлекеттик жана муниципалдык функцияларды аткаруунун административдик процедураларын санариптик (электрондук) форматка өткөрүүнү камсыз кылууга милдеттүү. "Түндүк" электрондук ведомстволор аралык өз ара аракеттенүү системасынын катышуучулары болуп төмөнкүлөр саналат

"Түндүк" уюмдар "Түндүк" электрондук ведомстволор аралык өз ара аракеттенүү системасынына туташтырылган маалыматтык системасынын менчик ээсинин (ээлик кылуучунун) ыйгарым укуктарын аткарган мамлекеттик орган, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органы, мамлекеттик мекеме жана ишкана, ошондой эле жеке жана юридикалык жак. "Түндүк" электрондук ведомстволор аралык өз ара аракеттенүү системасынын катышуучусу "Түндүк" электрондук ведомстволор аралык өз ара аракеттенүү системасынын жардамы менен башка катышуучуларга же пайдалануучуларга кызмат көрсөтүлгөн учурда кызмат көрсөтүүчү болуп саналат саналат ⁷².

"Түндүк" электрондук ведомстволор аралык өз ара аракеттенүү системасынын катышуучуларынын саны чектелбейт. "Түндүк" электрондук ведомстволор аралык өз ара аракеттенүү системасынын кызмат көрсөтүүнүн алкагында берилүүчү/алынуучу маалыматтын (документтердин) тизмеги "Түндүк" электрондук ведомстволор аралык өз ара аракеттенүү системасынын катышуучуларынын ортосунда түзүлгөн сервистин (кызмат көрсөтүүнүн) (Service level agreement - SLA) деңгээли жөнүндө макулдашуу менен аныкталат жана Каталогдо (кызмат көрсөнүүнүн баяндалышында) катталат. "Түндүк" электрондук ведомстволор аралык өз ара аракеттенүү системасы баардык мамлекеттик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына чейин бирдиктүү маалымат алуу үчүн түзүлгөн электрондук формат болуп саналат.

Ал жарандарга керек болгон учурда маалымат алмашуу үчүн жана ага керектүү мезилде документтерди чыгарып берүүдө керек. Бул аркылуу мамлекеттик кызматтарды кезексиз жана тейлөө кызматын кыйынчылыксыз алууга болот. Мындай жолду өнүккөн өлкөлөрдүн иш тажрыйбалары көргөзүп келүүдө. Ошондой эле жарандарга кызмат көрсөтүүдө жана тейлөөдө органдар аралык коррупцияга бөгөт коюлат. Мисалы жарандар банктан кредит же унаасын камсыздандырууга барса кезексиз жана эч кандай кыйынчылыксыз алуусу зарыл.

Колдонулган адабияттар:

1. 2010 жылдын 27-июнундагы КР Конституциясы.
2. КР «Жергиликтүү өзүн өзү башкаруу жөнүндө» аттуу 2011-жылдын 15-июлдагы №101 мыйзамы
3. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2018-жылдын 11-апрелиндеги №200 "Түндүк" электрондук ведомстволор аралык өз ара аракеттенүү системасындагы маалыматтык системалардын өз ара аракеттенүүсүнө карата талаптарды бекитүү жөнүндө
4. КР «Мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр жөнүндөгү мыйзамы» 2014-жылдын 17-июлу № 139
5. КР «Жергиликтүү өзүн өзү башкаруунун финансылык-экономикалык негиздери жөнүндө» аттуу 2003-жылдын 25-сентябрындагы мыйзамы.
6. КР «Жергиликтүү мамлекеттик администрация жөнүндө» аттуу 2011-жылдын 14-июлундагы мыйзамы. КР «Кыргыз Республикасынын жергиликтүү өзүн өзү башкаруу органдары жана мамлекеттик органдарынын карамагындагы маалыматка жетишүү» аттуу 2006-жылдын 28-декабрындагы мыйзамы.
7. Кыргыз Республикасынын 2013-2017-жылдар аралыгындагы өнүгүшү боюнча улуттук стратегия.
8. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары сунуш кылуучу кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатын кантип жакшыртууга болот? Бишкек. 2012-20-24б.
9. А. А. Карашев, О. С. Тарбинский. Кыргызстанда жергиликтүү өз алдынча башкаруунун өнүктүрүү. Б.: Салам. 2002 ж.

⁷² КР Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2018-жылдын 11-апрелиндеги №200 "Түндүк" электрондук ведомстволор аралык өз ара аракеттенүү системасындагы маалыматтык системалардын өз ара аракеттенүүсүнө карата талаптарды бекитүү жөнүндө

10. Терещенко Л.К. Услуги: государственные, публичные, социальные // Россия укугу журналы. – 2004.– №10. – б.15-23.
11. Кыргыз Республикасында мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүү системасын оптималдаштыруу: практикасы жана методикасы. Окуу куралы К.Б. Шадыбеков, А.В. Третьяков, С.К. Мурзаев, А.А. Капарова. Н.С. Момуналиевдин жалпы редакциясы астында. – Б: 2015-ж. 416 б.

УДК: 338.2(575.2)

Султанали уулу Бекболсун

Магистрант

*Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы*

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК САТЫП АЛУУЛАРДЫ БАШКАРУУ ЫКМАЛАРЫН ӨРКҮНДӨТҮҮ КЕҢЕШ АЙЫЛ ӨКМӨТҮНҮН МИСАЛЫНДА

***Аннотация:** Статъяда мамлекеттик сатып алуулар боюнча ченемдик укуктук актыларды талдоонун негизинде, Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик сатып алууларды жүргүздөгү көйгөйлөр камтылып, мамлекеттик сатып алуулардын өнүүгүүсү бүгүнкү күндө кайсы деңгээлде экендиги көрсөтүлгөн.*

***Негизги сөздөр:** Кыргыз Республикасы, мамлекеттик саясат, мамлекеттик сатып алуулар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, ченемдик укуктук актылар, сатып алуулар.*

Султанали уулу Бекболсун

Магистрант

*Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики*

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОВ УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ЗАКУПКАМИ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ НА ПРИМЕРЕ КЕҢЕШ АЙЫЛ ОКМОТУ

***Аннотация:** На основе проведенного анализа нормативно-правовых актов по предоставлению государственных закупок в статье показаны основные направления государственной политики Кыргызской Республики в этой сфере, а также показан уровень развития государственных закупок на данном этапе развития общества.*

***Ключевые слова:** Кыргызская Республика, государственная политика, государственные закупки, нормативные правовые акты, закупки.*

Кыргыз Республикасынын Президенти тарабынан 2018-жыл “Региондорду өнүктүрүү” жылы деп аталып, Жарлыкка кол койулган. Жарлыка ылайык: өлкөбүздө, айрыкча региондордо айыл чарбасын өндүрүү, кайра иштетүү өнөр жайларын куруу, жолдорду оңдоп түзөө, ирригацияны өндүрүү жана социалдык объектилерди салуу үчүн Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан бир топ пландар бекитилип, ишке ашырылып жаткан учуру. Албетте, аймактарды өнүктүрүүдө мындай көлөмдү пландарды аткарууда, товарларды, кызмат көрсөтүүлөрдү, жумуштарды сатып алууда баары ачык айкын «Мамлекеттик сатып алуулар» департаментинде “Мамлекеттик сатып алуулар жөнүндө” КР Мыйзамынын талаптарына ылайык жүргүзүлмөкчү[1]. Ал эми акча каражатын туура эмес колдонуу менен бир топ маанилүү жумуштар аткарылбай калуу коркунучу да бар. Региондордогу мамлекеттик сатып алууларды жүргүзүүнүн натыйжалуулугун жогорулатуу, акча каражаттын үнөмдөө, берүүчүлөр тарабынан

атандаштыкты күчөтүү, сапаттуу товарларды, кызматтарды сатып алуу, жаңы заманбап социалдык объектилерди куруу, акча каражатын ачык-айкын мыйзамдуу жумшоо менен гана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары өз ишмердүүлүктөрүнүн натыйжалуулугун көрсөтө алышат.

Мамлекеттик сатып алууларды ишке ашырууда мамлекеттик каражаттарды пайдалануунун үнөмдүүлүгүн жана натыйжалуулугун камсыз кылуу сатып алуучу уюмдардын максаты болуп саналат [2]. Сатып алуучу уюмдарга – жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары кирет. Сатып алуучу уюмдар Кыргыз Республикасынын “Мамлекеттик сатып алуулар жөнүндө” мыйзамынын принциптерин так аткаруу үчүн жалпы берүүчүлөргө (подрядчыларга) карата айкындык, ачыктык, мыйзамдуулук жана калыстыкты, ошондой эле сатып алууларды ишке ашыруу процессинде берүүчүлөрдүн (подрядчылардын) ортосунда катышууну кеңейтүү жана атаандаштыкты өнүктүрүүнү, мамлекеттик сатып алууларды ишке ашырууда берүүчүлөр (подрядчылар) үчүн тең жана адилет шарттарды түзүү менен мамлекеттик сатып алууларды жүргүзүүгө милдеттүү. Учурда жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары бир ручка сатып алса да, бүгүнкү күндө мамлекеттик сатып алуулар департаментинин веб-порталына тендер жарыялап, анан алышат. Бирок, ошол мамлекеттик сатып алууларды жүргүзүүдө көйгөйлөр, жетишпестиктер айрыкча региондордо өтө орчундуу маселе катары эсептелинет. Эң алгачкы көйгөйлөрдүн бири - айыл аймактардагы интернеттердин жоктугу жана начар иштеши. Бүгүнкү күндө республикабызда 453 айыл аймагы болсо, мунун ичинен 70-80 де азыркы учурда айрыкча тоолуу райондордо интернет маселеси абдан көйгөйлүү. Мамлекеттик сатып алуу веб-порталына кошулуу үчүн, мамлекеттик сатып алууларды жүргүзүү үчүн интернет байланыш керектелет. Ал эми интернет маселеси ар дайым эле туруктуу эмес, кээ бир учурларда үзүлүп кетет, кээде портал өзү да иштебей калып, бир нече убакыттан кийин кайра кирүүгө туура келет. Бул да белгилүү бир ыңгайсыздыкты жаратууда. Мына ушул көйгөйлөрдү чечүү үчүн интернет байланышы туруктуу болгон райондун борборуна же жакынкы шаарга барууга туура келет. Ал эми баруу үчүн канча деген чакырым аралык жол жүрүү керек. Буга албетте жол кире, убакыт талап кылынат. Ошонун негизинде сатып алуулар кеч жүргүзүлүп, айрыкча күнүмдүк турмушта керектелүүчү бала-бакчаларга, мектептерге тамак аш сатып алуулары кечигет. Айла жок жакынкы базарлардан карыз алууга туура келет. Ушул эле көйгөй бүгүнкү күндө Кеңеш айыл өкмөтүндө. Кайра акча каражатын төлөп берүүдө көйгөй жаралат. Мыйзам боюнча сатып алуучу уюм, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жергиликтүү бюджет бекитилгенден кийин бир айлык мөөнөттө, бюджеттин же чыгымдар сметасынын негизинде кеминде бир жылдык мезгилге мамлекеттик сатып алуулардын планын өз алдынча иштеп чыгат жана аны мамлекеттик сатып алуулардын веб-порталына жайгаштырат[3]. Сатып алуулардын планында мамлекеттик сатып алуулардын предмети, анын саны жана сатып алууларды жүргүзүүнүн болжолдуу баалары жана мөөнөттөрү жөнүндө маалыматтар камтылууга тийиш. Сатып алуучу уюм мамлекеттик сатып алуулардын жылдык планына өзгөртүүлөрдү жана (же) толуктоолорду киргизүүгө укуктуу, мында киргизилген өзгөртүүлөр мамлекеттик сатып алуулардын веб-порталында милдеттүү түрдө жайгаштырылууга тийиш. Ар бир сатып алууга өзгөчө даярдык иштери талап кылынат. Мамлекеттик сатып алуулар порталына кулактандырууну берүү үчүн жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары өз долбоорлорунун сметасын ар бир статья менен даярдашы керек. Долбоор тараптан техникалык жардам катары жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына долбоордун багытына ылайык (курулуш же ремонт иштери, таза суу жана энергетика) техникалык эксперттердин консультациялык жардамы керек болот. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары берген долбоорлор менен техникалык эксперттер таанышып чыккандан кийин көпчүлүк сметаларга өзгөртүүлөрдү киргизүүгө туура келет. Бул болсо жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында тиешелүү адистердин болбогонунан кабар берет. Кайра сатып алуу планын өзгөртүү үчүн көп убакыт талап кылынат. Албетте, бул жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында атайын окуу курсунан өтүп келген сертификаты бар адистердин жоктугунан, мамлекеттик сатып алуулар жөнүндө мыйзамда белгиленген тогуз этаптары да туура эмес жүргүзүлүүдө [4]

- сатып алууларды пландаштырууда,
- конкурстук комиссияны түзүүдө;

- алдын-ала квалификациялык документтерди иштеп чыгууда;
- кулактандырууларды жарыялоодо;
- конкурстук мезгил, конкурстук документацияны жана алдын ала квалификациялык документтерди берүү, алдын-ала квалификациялык документтерди жана конкурстук документтерди түшүндүрүү жана өзгөртүүдө;
- конкурстук табыштамалар бар конверттерди ачууда;
- конкурстук табыштамаларды баалоо жана салыштырууда;
- жеңүүчүнү тандоодо;
- келишимди түзүүдө.

Мунун баары жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында мамлекеттик сатып алуулар боюнча атайын адистердин жоктугунан, ошондой эле жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында штаттык бирдик каралбагандыктан. Мыйзам өтө татаал, ошондуктан жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына атайын мамлекеттик сатып алуулар боюнча штаттык бирдик карап, атайын окуу курсунан өткөн адис алуу керек[5]. Көпчүлүк региондордо ушул көйгөйлөр. Кыргыз Республикасынын “Мамлекеттик сатып алуулар жөнүндө”- мыйзамынын кээ бир беренелерине толуктоолорду киргизүү талап кылынат. Себеби: региондордо жайгашкан айыл өкмөттөрдүн сатып алуулары чоң эмес андай деле көп акча каражатты талап кылбайт. 1990-жылдары босоголук сумма 20 миң сомду түзчү. Ал эми бүгүнкү күндө босоголук сумма 1млн сомго жетти. Ошол эле канцелярдык товарларды мисалы Кеңеш айыл өкмөтүндө 25-30 миң сомго, компьютердик кызмат көрсөтүүлөрдү 20-25миңге, жолбун иттерди атууга 10-15 миң сом, мектептердин ремонттуна 5-10миң сом, көмүр сатып алуу-40-50 миң сом керектешет. Ал эми мындай аз суммадагы сатып алуулар берүүчүлөрдү андай деле кызыктырбайт. Натыйжада мыйзам боюнча эч бир берүүчү кирбей койсо 3 жолу мамлекеттик сатып алуу департаментинин сайтына жарыялап, анан келишимди тикелей түзүү усулу аркылуу ала аласың. Буга албетте 3 жолу порталга киргизип, жыйынтык чыгарыш үчүн убакыт талап кылынат. Ошондуктан жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына босоголук суммаларга чейинки сатып алууларын мамлекеттик сатып алууларсыз эле сатып алуусун киргизсе, региондордогу мамлекеттик сатып алуу жаатындагы бир көйгөй чечилмекчи.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында айрыкча (курулуш), жумуш иштерин мамлекеттик сатып алуу порталында сатып алууда бир топ орчундуу көйгөйлөр бар. Бир эле нормадагы, көлөмү бирдей жумушту сатып алууда, сатып алуучу уюмдар ар кандай суммадагы сатып алууларды жүргүзүшүүдө. Мисалы: Кеңеш айыл өкмөтүндө 1 типтүү ФАПтын жумушун 3млн сомго сатып алууну жарыяласа, ошол эле коңшу жайгашкан Бешик-Жон айыл өкмөтүндө аталган жумушту 4млн сомго жарыялайт. Бул албетте ашыкча каражат. Мындан сырткары жумуш иштерин сатып алууда жеңүүчүнү тандоодо, берүүчү тарабынан жумуш иштеринин сметаларынын арифметикалык катталарын текшерүүдө, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында курулуштун сметалык наркын аныктоочу адис жок болгондуктан, жеңүүчүнү аныктоодо бир топ көйгөй жаратат. Ал эми бүгүнкү күндө сатып алуулардын эң көөлөмдүүсү –негизинен курулуш иштерин сатып алуу болуп эсептелинет. Ошондуктан, мамлекеттик сатып алуулар веб-порталын башка мамлекеттик системалар менен интеграциялаштырса, айрыкча Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Курулуш жана турак жай коммуналдык чарба мамлекеттик агенттиги менен тапшырык иретинде жок дегенде веб-портал аркылуу арифметикалык катталарды текшерүү мүмкүнчүлүгү түзүлмөкчү. Мындан тышкары, баардык курулуш иштеринин сметалык баа наркын аныктоо боюнча нормативдик документтерди айрыкча курулуш объектилеринин капиталдык ондоп-түзөө же реконструкциясы боюнча жумуштарды аткаруунун баасын тактоо иретинде нормалардын каталогун киргизип койсо, бир топ жеңил болмокчу. Бул, бүгүнкү күндө региондордо абдан чоң көйгөйлөрдүн бири болуп эсептелинет.

Учурда айрыкча региондордо жайгашкан айыл өкмөттөрдүн көпчүлүгү дотацияда отурушат [6]. Башкача айтканда тапкан кирешелери, чыгашаларын жаба албайт. Ал эми региондордогу мындай айыл өкмөттөр албетте акча каражатты жетишпегендиктен, мамлекеттик сатып алуу департаментине өз кадрларын жөнөтүп окута алышпайт. Биринчиден окуу курсу үчүн 5600 сом

төлөөгө акча каражатынын жоктугунан, экинчиден ал кызматкерге 1 жумага сапар чыгымын төлөп берүүгө мүмкүнчүлүктөрү жок. Ошондуктан, региондордо сатып алуулар боюнча адистер аз. Биздин оюбузча негизинен бир эле адисти эмес, ошол сатып алуучу уюмдун башчысын, башкача айтканда айыл өкмөт башчыларды, айылдык кеңештин төрагасын, бюджет боюнча туруктуу комиссияны да окутуу зарыл. Алар мыйзамды жана мамлекеттик сатып алуулар системасынын практикасын да түшүнүшү керек. Азыркы мыйзам башынан эле жогорку квалификациялуу адиске ылайыкталган. Азыр сатып алуулар системасын жакшы түшүнбөгөндүктөн сатып алуучу уюмдар, көптөгөн учурларын билбегендиктен, аларды колдонушпайт же туура эмес колдонуп жатышат. Биздин оюбузча мамлекеттик сатып алуулар департаменти мамлекеттин карамагында болгондуктан, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына бекер же жеңилдетилген баада окуу курстарын уюштурушса жакшы болот.

Мыйзам болгондон кийин ага толуктоолор жана өзгөртүүлөр кирип турат. Ошондуктан мыйзамдарга өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргенден кийин Кыргыз Республикасынын Каржы министрлигинин алдындагы мамлекеттик сатып алуулар департаментинин окуу борборунан атайын адистер региондорго, айрыкча тоолуу айыл аймактарга барып семинар, тренингдерди барып өтүшсө, региондордогу мамлекеттик сатып алуулар системасындагы бир аз болсо да, көйгөйлөр чечилмекчи. Сатып алуучу уюмдар ошондой эле берүүчүлөр да барып катышып, сатып алуу жаатындагы орчундуу маселелер боюнча өз суроолоруна жооп алышмакчы.

Жыйынтыгында бардык эле өлкөлөрдө мамлекеттик сатып алуулар мыйзамы бири-бирине окшош. Беренелеринен айырмаланат, бирок принцип бирдей.

Сатып алуулардын ачык-айкындуулугу мамлекеттеги мыйзамга баш ийүү деңгээлинен көз каранды. Биздин мыйзам бардык принциптерди камтыйт, бирок көпчүлүк беренелер сакталбайт. Мыйзамдын начарлыгынан эмес, аны аткаруунун деңгээлинин төмөндүгүнөн.

Ушундай эле мыйзам башка өлкөдө жакшы иштейт. Себеби, ал жакта мыйзамды сактоонун деңгээли жогору. Кадрлардын профессионалдуулугу айрыкча мамлекеттик сатып алуулар системасынын талаптарына жана эрежелерине ылайык аткарылуусун жаратат.

Колдонулган адабияттар:

1. КР нын мамлекеттик сатып алуу жөнүндө мыйзамы 2015-жылдын 3-апрели № 72
2. Кыргыз Республикасынын Финансы Министрлиги жөнүндө жобо 2013-жыл 4-декабрь №733
3. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтому «Мамлекеттик сатып алуулар жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу» долбоору жөнүндө 2017-жылдын 17-марты № 170
4. “Кыргыз Республикасынын Каржы Министрлигинин маселелери” 2018-жылдын 20-февралы №114
5. А. Орозбеков жергиликтүү өз алдынча башкаруунун каржылык-экономикалык негиздери Бишкек 2006-жыл
6. 2018-жылга республикалык бюджеттин түзүлүшүнө жана аткарылышына, мамлекеттик бюджеттин ресурстарынын, атайын жана бюджеттен сырткары каражаттарынын натыйжалуу бөлүнүшүнө жана пайдаланылышына, Кыргыз Республикасынын ички жана тышкы карыздарынын тескелишине, жүргүзүлгөн аудит жөнүндө отчету.

Эсенбеков Максат Эсенбекович

Магистрант

*Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы*

ЭКОЛОГИЯЛЫК КООПСУЗДУК ЧӨЙРӨСҮНДӨГҮ МАМЛЕКЕТТИК САЯСАТ

Аннотация: Бул макалада Кыргыз Республикасында экологиялык коопсуздук көйгөйү жана аларды чечүү жолдору талкууланган. Бугунку кундо экологиялык коопсуздук жана жалпысынан экологиялык коопсуздук биздин өлкөнүн негизги маселелери болуп саналат.

Негизги сөздөр: Экологиялык коопсуздукту сактоо, өнөр жайлык коопсуздук, экологиялык көйгөй, абанын булганышынын.

Эсенбеков Максат Эсенбекович

Магистрант

*Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики*

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА В СФЕРЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Аннотация: В данной статье рассматривается проблема экологической безопасности Кыргызской Республики и пути их решения. На сегодняшний день экологическая безопасность и картина в целом в сфере экологической безопасности является основной проблематикой нашей страны.

Ключевые слова: Экологическая безопасность, промышленная безопасность, экологическая проблема, загрязнения воздуха.

Актуальность проблемы обеспечения экологической и промышленной безопасности особенно возрастает на современном этапе социально-экономических преобразований и развития производительных сил, когда из-за трудно предсказуемых социальных, техногенных и экологических последствий чрезвычайных ситуаций возникает угроза самому существованию человеческого общества. Состояние окружающей среды оставляет желать лучшего, поэтому экологическая безопасность очень важна. Все усилия в дальнейшем окажутся напрасными если экологическая безопасность не обеспечится вовремя. Сейчас усиливается отрицательное воздействие промышленности на окружающую среду, а экологическая безопасность игнорируется многими производствами. Для того чтобы уменьшить количество экологических проблем экологическая безопасность должна находиться на постоянном контроле и регулировании.

Несмотря на развитие экономики в последние годы, экологический аспект в Кыргызстане не учитывается до сих пор. Это походит на парадокс, государство вспоминает экологические проблемы только тогда, когда они становятся заметными. Сегодня Кыргызстан остаётся одной из стран мира, где природа ещё относительно хорошо сохранена и самобытна. Это было бы действительно большой потерей и болью, если бы страна стала жертвой человеческой небрежности и беспечности, как можно это увидеть во многих других местах мира. Но угроза всё же существует: мусор, повсеместно рассыпанный, доказывает, что у населения Кыргызстана в целом не всегда есть ответственное и сознательное отношение к земле и природе. К несчастью, эта проблема существует везде и важно о ней говорить сегодня так же, как и о других экологических проблемах для того, чтобы найти новые пути их решения.

В наши дни существует пять главных экологических проблем, которые не могут не беспокоить экологов:

Что касается загрязнения воздуха и проблем, связанных с климатическими изменениями, то они требуют глобального подхода, поскольку это затрагивает все страны мира. На данный

момент интересны задачи, которые могут быть решены на республиканском или региональном уровне, действиями конкретного государства.

1. нерациональное использование и загрязнение водных ресурсов
2. климатическое изменение
3. политика управления отходами
4. загрязнение воздуха

Нерациональное использование и загрязнение водных ресурсов

Вода - самый крупный ресурс Кыргызской Республики. Огромные резервы пресной воды - это завидные природные богатства почти для всех стран планеты. Кыргызстан использует воду для производства энергии и орошения. Он экспортирует также воду соседним странам, к примеру, Узбекистану и Казахстану. Но на данный момент нет четкой регуляции и контроля за поливной водой, как в распределении в соседние страны, так и внутри собственной республики.

Данная проблема - это проблема поливной воды, но существует и другая, а именно - перерасход ресурсов пресной воды. Так, например, люди используют пресную воду для поливки садов и огородов. Это роскошь, и она запрещена. Но есть местности, где нет других источников для орошения культур. Там нет ни каналов, ни других систем орошения. Люди нарушают закон, но они не видят другого выхода из этой проблемы. Сегодня вопрос перерасхода ресурсов воды и их загрязнение - одна из самых сложных проблем, так как она касается слишком близко жителей Кыргызстана, в частности, и всей Планеты, в целом.

Пути решения проблем:

- Реконструкция и капитальный ремонт водопроводных сетей и водозаборных устройств.
- Сокращение сбросов промышленных сточных вод.
- Сокращение потребления промышленностью воды питьевого качества.
- Строительство и реконструкция водозаборов.
- Строительство насосных станций перекачки сточных вод и напорных коллекторов
- Реконструкция и восстановление водохранилищ, реконструкция проводных насосных станций.
- Завершение строительства водозабора с разводящими сетями в Нарынской области.
- Строительство аварийных резервуаров.
- Расширение существующих очистных сооружений, отстойников.
- Консервация отходов, очистка нефтеловушек, сбор отработанных масел.
- Мониторинг состояния рек и стоков из сельскохозяйственных зон, прослеживание путей стоков; выявление утечек загрязнителей в реки; выявление совместного потребления воды людьми и животными.
- Проведение оценки суммарного загрязнения воды.

Политика управления отходами

Этот вопрос стал спорным с момента, как о нём стали говорить кыргызские средства массовой информации. Общество действительно обеспокоено плохим состоянием хранилищ производственных отходов, которые не безобидны для здоровья людей, почвы и воздуха. Как заявил эксперт-эколог Эмиль Шукуров, «эти хранилища были построены во времена Советского Союза для хранения там производственных отходов урана». «К примеру, существует четыре хранилища на территории Мин-Куш, построенные в 1958 году, но они представляют настоящую угрозу для Ферганской долины, на юге Кыргызстана. Ими не пользуются с 1968 года. Добыча урана уже давно приостановлена, но в случае лавины, землетрясения или оползня склады могут быть затоплены, а радиоактивные отходы найдены в реках Нарын и Кокомерен, а затем в Токтогулском водохранилище, которое обеспечивает водоснабжение Ферганской долины. Таким образом, трагедия могла бы развиваться в крупном масштабе. Наиболее опасные хранилища Талди-Булакское и Туяк-Суйское, так как они очень старые и находятся в плохом состоянии. Общая площадь загрязнения равна 61.000 м². В этой зоне максимальная доза облучения составляет 30 - 100 микро Р/ч. Теперь международные организации и представители государства пытаются решить проблемы этих четырёх хранилищ. Но вопрос остаётся всё ещё тупиковым», - отметил Шукуров.

Пути решения проблем:

- Мониторинг радиационного фона.
- Проведение реабилитационных работ на хранилищах опасных отходов, горных отвалах и хвостохранилищах.
- Утилизация отходов.
- Строительство золоотвалов.
- Научно-исследовательские, опытно-конструкторские работы по утилизации и переработке твердых отходов.

Список литературы:

1. Живая природа Кыргызстана» (Кыргызстандын жандуу жаратылышы) в 2014 году.
2. Национальная стратегия устойчивого развития 2020-2040
3. <http://ecology.gov.kg/>
4. <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/4683>
5. <http://geti.gov.kg/>

УДК 331.103.4

Бегимбаева Сауле Бегимбаевна
 Магистрант
 Кыргыз Республикасынын Президентине
 караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы

АДАПТАЦИЯ – КООМДУН ӨНҮГҮҮСҮНӨ ӨТӨ МААНИЛҮҮ ЖАРАЯН

Аннотация: Бул статьяда жаңы кызматкерлердин адаптациясынын компаниянын өнүгүшүндө маанилүү ролу каралат.

Негизги сөздөр: адаптация, менеджер, компаниянын өнүгүүсү, жаңы кызматкер, адаптация учурундагы жардам, бизнести өнүктүрүү, адаптация процесси.

Бегимбаева Сауле Бегимбаевна
 Магистрант
 Академии государственного управления
 при Президенте Кыргызской Республики

АДАПТАЦИЯ – ВАЖНЫЙ ПРОЦЕСС В РАЗВИТИИ КОМПАНИИ

Аннотация: В данной статье рассматривается важность адаптации новых сотрудников в развитии компании.

Ключевые слова: адаптация, менеджер, развитие компании, новый сотрудник, помощь при адаптации, процесс адаптации.

Современные организации, в которых уже поставлено управление, считают, что набор подходящих людей является лишь началом. Одной из проблем работы с персоналом в организации при привлечении кадров является управление трудовой адаптацией. В ходе взаимодействия работника и организации происходит их взаимное приспособление, основу которого составляет постепенное вхождение работников в новые профессиональные и социально-экономические условия труда.

Термин «адаптация» обозначает приспособление. В управлении человеческими ресурсами этот термин применяется для обозначения того, как человек приспосабливается к данной профессиональной группе, к коллективу, к виду работ, к стилю управления и всему прочему, что есть в новой организации.

Исследователи Тахир Базаров и Борис Еремин предлагают процесс адаптации разделить на четыре этапа:

1. Оценка уровня подготовленности новичка.

Оценка уровня подготовленности необходима для разработки наиболее эффективной программы адаптации. При неимении новым сотрудником навыков работы либо при их минимальном количестве, период адаптации будет довольно коротким.

2. Ориентация.

Этот этап представляет собой практическое ознакомление работником его обязанностей и требованиями со стороны компании.

3. Действенная адаптация.

Этот этап состоит в приспособлении сотрудника к его новому статусу и значительной степени обусловливается его включением в отношения с коллегами. В рамках данного этапа необходимо дать возможность активно действовать в различных сферах, проверяя на себе и используя полученные знания. На этом этапе важно оказывать максимальную поддержку сотруднику, регулярно вместе с ним проводить оценку эффективности деятельности и особенностей взаимодействия с коллективом.

4. Функционирование.

Этим этапом завершается процесс адаптации, он характеризуется постепенным преодолением производственных проблем и переходом к стабильности в работе. Как правило, при спонтанном (не построенном) развитии процесса адаптации этот этап наступает после 1—1,5 лет работы. Если же процесс адаптации регулировать, то этап эффективного функционирования может наступить уже через несколько месяцев. Такое сокращение адаптационного периода способно принести весомую финансовую выгоду компании.

В статье бизнес портала Inform.kg, доктор философских наук, профессор кафедры теории и технологий управления, Волкогорова Ольга описывает важность адаптации нового сотрудника в компании, в статье Ольга говорит следующее: «От первых шагов на новом поприще зависит многое в будущей карьере. Какой прием окажет HR менеджер новичку, как будет организован процесс адаптации в организации — это определит дальнейшее отношение нового сотрудника и к работе, и к руководству.» [1,1]. Так же Волкогорова отмечает главные проблемы в адаптации сотрудник: «... человек ощущает колебания самооценки, тревожность, неуверенность в собственной профессиональной пригодности, страх адаптации к отношениям с новыми людьми, потребность в поддержке и уважении. Новичка одолевают сомнения, хватит ли его знаний, сможет ли он освоить круг обязанностей и влиться в команду.» [1,1].

Многие сотрудники при устройстве на свою первую работу либо смене места работы или деятельности испытывают некий страх в период адаптации, например, в научно исследовательской работе на основе Микрофинансовой компании АБН, был проведен опрос среди коллектива, это 71 сотрудник, по результатам тестирования было выявлено, что чем старше работник, тем выше у него страх потери постоянного места работы и смены на другую деятельность либо место работы в целом, так как работник уже привык к устоявшемуся коллективу. 80% сотрудников уже прошедших период адаптации, не хотели бы быть уволенными либо увольняться, только по причине повторного прохождения адаптации.

На территории Кыргызской Республики, а так же многих стран СНГ, адаптация сотрудника является не самой важной частью и предполагается, что это обязанности самого нового сотрудника, то есть если работник не вливается быстро в компанию, то это вина самого сотрудника, начинается предположение другими сотрудниками, что он слишком зажат, что мало разговаривает, а HR менеджерами принимается решение, что именно этот сотрудник не справится с обязанностями, так как не может найти контакт с коллективом. Возможно, данное решение и является верным, но есть одно важное но, в любом случае это упущение менеджера, именно HR менеджер должен при принятии нового сотрудника правильно определить его возможности и быть связью между коллективом и новым сотрудником.

HR менеджер, а в особенности ТОП менеджер, отвечает не только за правильное оформление документов при приеме на работу нового сотрудника, но и за процесс адаптации любого

новичка в компании в целом. Менеджер знакомит нового работника с порядком работы и структурой компании в общем, корпоративными правилами и ценностями, и устоявшимися традициями организации. Кроме того, менеджер в первый рабочий день должен представить новичка коллективу, показать его новое рабочее место, а также обеспечить всеми необходимыми для работы принадлежностями, если даже в компании есть ответственный за канцелярию, менеджер должен удостовериться, что нового сотрудника обеспечат всем необходимым.

Обычно после прохождения этапа знакомства HR менеджеры неправильно предполагают, что на этом их роль в адаптации закончена. В идеале на протяжении первых трех месяцев работы нового сотрудника, обычно первые три месяца являются испытательными, HR менеджер должен регулярно брать обратную связь о прохождении процесса адаптации у самого новичка, а также у его непосредственного руководителя. Менеджер должен быть уверен на 100%, что сотрудник обеспечен всем необходимым оборудованием, а также всей информацией, которая поможет ему быстрее влиться в коллектив и процесс работы, здесь может идти речь не только об официальных общих собраниях, но и о неофициальных посиделках с коллегами.

Следующим на кого возлагается ответственность за адаптацию нового сотрудника, является непосредственный начальник. Чаще всего руководитель, в чью команду был определен новый работник, особенно если вакансия на эту должность была открыта достаточно длительное время, счастлив оттого, что наконец-то появился человек, который «разгребет весь скопившийся завал работы» и не всегда учитывает, что новый работник работает в компании только один или два дня, ставя ряд задач, которые «должны быть выполнены в кратчайшие сроки». При этом не всегда руководитель обычно дает расплывчатое определение «кратчайшим срокам» и не ставит приоритет в заданных задачах, что приводит нового сотрудника в полное замешательство.

На данном этапе адаптации роль HR менеджера не мало важна. При приеме на работу и определении отдела куда работник будет определен, ему необходимо правильно подготовить новичка к будущим задачам. Перед выходом нового сотрудника на работу HR менеджер совместно с будущим руководителем нового сотрудника должны составить план работы на первые три месяца, максимально четко и детально, определить сроки выполнения задач.

Чем четче и понятнее будет составлен этот план, тем больше он будет полезен как руководителю, так и новому сотруднику на этапе постановки задач, в процессе их выполнения, а также поможет правильно и максимально объективно оценить результат выполнения этих задач и помочь в адаптации в общем.

В научно исследовательской работе в Микрофинансовой компании АБН, был проведен ряд тестов и исследований касаясь адаптации нового сотрудника в компании, кадровая утечка в данной компании, как и во многих других Микрофинансовых учреждениях довольно таки высокая, соотношение оставшихся сотрудников и принятых составляет 3/1, то есть из 3их принятых на работу, по истечению месяца остается 1 сотрудник, часто происходит, что сотрудник уходит после одной недели работы, это происходит из-за того, что многие руководители считают, что нет необходимости носиться с новым сотрудником, если он не может вписаться в компанию либо не может достаточно хорошо выполнять задания. Чтобы понимать точную разницу между эффективностью внедрения новых функций в адаптации сотрудников можно рассмотреть, как проходила адаптация новых сотрудников ранее, то есть ее отсутствия, при принятии сотрудника на должность либо на стажировку, руководители не считали должным позаботиться о рабочем месте, элементарном запоминании имени нового сотрудника и представлении его коллективу.

В связи с большой утечкой кадров, долгого поиска новых сотрудников были утверждены с руководством компании процедуры, которые должны были исполнять HR менеджеры и некоторые другие работники. В процедуру адаптации нового сотрудника входили такие аспекты как:

1. Подготовка рабочего места заранее для нового сотрудника, вместе с руководителем куда был определен работник.
2. Предварительная подготовка первоначально необходимой канцелярии, куда входил комплект в соответствии с должностью сотрудника.
3. Изначальное предупреждение коллектива о новом сотруднике.

4. Обязательное знакомство коллектива и руководства с новым сотрудником в первый рабочий день, сразу же после оформления всех договоров и документов об устройстве на работу.
5. Экскурсия работника по офису.
6. Обязательное составление рабочего плана на месяц, в присутствии нового сотрудника, дабы сразу разбирать непонятные для новичка задания.
7. Раз в 2 недели проведение Team Building, для сплочения коллектива в целом.
8. Еженедельное подведение итогов работы на основе составленного плана с соответствующим начальником и новым сотрудником.

После внедрения процедур адаптации нового сотрудника в коллективе, из устроившихся за исследуемый месяц с положительными эмоциями к компании остались 3 из 3х сотрудников. При этом после индивидуального опроса каждого из них HR менеджером было выявлено, что 2ое из них уже в хороших отношениях с большей частью коллектива и не хотели бы менять место работы в ближайшие 2 года. Один из 3х испытуемых новых сотрудников проявил желание в течении года проработать в компании, но признал, что из-за собственного характера ему сложно наладить отношение с некоторыми в коллективе.

Таким образом при обращении руководством и менеджером по подбору персонала должного внимания на процесс адаптации и поэтапного поддержания нового сотрудника в его становлении членом команды можно будет достигнуть весомых результатов в развитии компании:

1. Снижение издержек по поиску новых сотрудников;
2. Сокращение текучести кадров;
3. Формирование кадрового резерва (наставничество - это возможность для опытного сотрудника приобрести опыт руководства);
4. Сокращение времени выхода на точку рентабельности для новых сотрудников;
5. Развитие позитивного отношения нового сотрудника к работе и компании;
6. Снижение конфликтных ситуаций в коллективе

Можно сказать, что процесс приспособления новых сотрудников в компании и работе является прямым продолжением процесса отбора и найма HR менеджерами и руководством. Компания заинтересована в том, чтобы принятый на работу сотрудник не уволился через месяц. Самое главное нужно помнить, что для человека совсем не случайно смена работы считается одним из самых стрессовых состояний и стоит на четвертом месте после смерти родственника, рождения ребенка и развода. Это не просто новый этап жизнедеятельности человека, это практически, полная, смена социального окружения. Человек попадает в новые для него условия: новый коллектив, новое руководство, новое рабочее место, новые должностные обязанности.

Список литературы:

1. Волкогонова О.Д. «Кадры решают все: рекомендации менеджеру», <http://www.inform.kg/>, 2019.
2. Будякина М.П., Русалинова А.А. Некоторые вопросы адаптации новичков на производство // Человек и общество / Под ред. А.С.Пашкова. Москва, 2009. С. 51-55.
3. Елена Машукова: «Трудности руководителей при найме в свою компанию» Аргументы и Факты, Кыргызстан. 05.03.2019. https://aif.kg/society/persona/trudnosti_rukovoditeley_pri_nayme_hr-menedzhera_v_svoyu_kompaniyu
4. Бурекина, Ковалев В.И., Сырникова Н.А. Мотивы труда и адаптация рабочих // Психологический журнал. 2008. - №6. - С. 49-59
5. Базаров Т.Ю., Еремин Б.Л., Управление персоналом, 2-ое издание, Москва, 2002. 560с.

Жапаркулов Кулмат Жапаркулович
Магистрант

*Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясы*

БЮДЖЕТТИК МЕКЕМЕЛЕРДЕ МАМЛЕКЕТТИК САТЫП АЛУУЛАРДЫ УЮШТУРУУНУ ӨРКҮНДӨТҮҮ

Аннотация: Бул статьяда бюджеттик мекемелерде мамлекеттик сатып алууларды уюштурууну өркүндөтүү жөнүндө каралат.

Негизги сөздөр: мамлекеттик буйрутма, сатып алуу системасы, натыйжалуулук, конкуренция, каржылоо, бюджеттик каражаттар, көзөмөл, өнүктүрүү, көйгөйлөр.

Жапаркулов Кулмат Жапаркулович
Магистрант

*Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики*

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПОК В БЮДЖЕТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

Аннотация: В данной статье рассматривается совершенствование организации государственных закупок в бюджетных учреждениях.

Ключевые слова: государственный заказ, система закупок, эффективность, конкуренция, финансирование, бюджетные средства, контроль, развитие, проблемы.

Вопрос разработки и внедрения современной системы государственного заказа, которая соответствовала бы изменяющимся экономическим и политическим условиям, стоит особенно остро в рамках повышения показателей экономической эффективности государства. Эффективная работа системы государственных и муниципальных закупок непосредственно обуславливает рациональное, законное и справедливое расходование бюджетных средств, в том числе, на реализацию государственных и муниципальных программ социально-экономического развития страны, поддержку современных экономических проектов, а также социальную поддержку населения, что в итоге влечёт укрепление и успешное развитие экономики и страны в целом.

Актуальность темы исследования обусловлена тем, что в современных условиях развития экономики система закупок должна изменяться в сторону позитивной модернизации (для исключения необоснованно сложных процедур, унификации типовых действий и документов, автоматизации процессов выявления типичных нарушений), обеспечивать внедрение инновационных методов в закупочной деятельности, становится более технологичной и автоматизированной.

Согласно позиции Генерального директора Центра перспективных управленческих решений (ЦПУР) Марии Шклярук результаты исследования в этой области особенно важны в условиях планируемых больших инвестиций государства в цифровую трансформацию государственного управления и развития сквозных технологий. Для разработок современных цифровых продуктов и ускоренного внедрения платформенных решений в сфере государственного управления, требуется быстрое и гибкое управление финансовыми ресурсами, разработка с оперативным испытанием (тестированием) прототипов и возможностью быстрого отказа от неудачных решений. Все это невозможно сделать в текущих условиях при буквальном соблюдении законодательства. Так что задача реформы системы государственных закупок — изменить ситуацию и сделать управление финансовыми ресурсами в государственном управлении поддерживающим решение задач развития.

Государственная политика в части поддержки конкуренции направлена на улучшение

конкурентоспособности участников процесса закупок, так как это способствует повышению экономической эффективности страны в целом.

Развитие законодательства о закупках обеспечивает сбалансированность, совмещение интересов государственных заказчиков и поставщиков (подрядчиков, исполнителей услуг).

В статье проведен анализ источников с похожей темой исследования. Данная статья охватывает научные труды ряда авторов, например, в работе рассматриваются научные работы Костюченко А. Г. и Лашутиной А. В., а также приведены материалы из работ Марии Шклярук, Алексея Конова. Используются совместные научные статьи Кудрявцевой Т. Ю. и Мининой Л. А., Лябах А. Ю. и Куликова В. С.

Костюченко А. Г. выдвинула мнение о том, что использование механизмов процедур доступа к материальным благам является главной причиной, раскрывающей основополагающие принципы закупок. Открытые торги признаются во всем мире самой состязательной и конкурентной процедурой. В них в полной мере присутствуют элементы эффективности проведения закупки, информационной открытости, гласности, отсутствие незаконных преимуществ кому-либо, конкуренции участников закупок.

С данным понятием следует согласиться, потому что система государственных закупок является основополагающим способом обеспечения нужд государственных и муниципальных заказчиков и создание унифицированной формы торгов с контролирующими механизмами способствует здоровой конкуренции и уменьшению коррупции, но стоит признать, что система государственных закупок в Кыргызской Республики находится в стадии развития и требует постоянного внимания.

В работе Костюченко А. Г. проведено обобщение применяемых форм уловок (нарушений) со стороны участников торгов (заказчиков, операторов и участников закупок) для реализации сговора в электронных торгах и даны варианты их предотвращения со стороны законодателя и правоприменителя.

Например, это так называемые «слепые закупки», подразумевающие размещение заведомо неверной и искаженной информации на официальном сайте закупок, для того чтобы укрыть закупку от многочисленных потенциальных участников.

Также фиксируются случаи предоставления информации о других участниках торгов за деньги (например, такая инсайдерская информация может быть о том, кто и под каким номером подал заявки, причем такую информацию могут предоставлять исключительно торговые площадки). Причиной такого типа мошенничества является также недостаточная кадровая и организационная работа, излишний доступ к конфиденциальной информации персонала операторов торгов.

Имелись примеры «искусственных сбоев» в системе закупок, в связи с чем приостанавливаются торги либо не допускаются к торгам «не свои», не лояльные участники, а также ограничения в доступе к информации о предстоящих торгах.

Наиболее опасным видом нарушений является организация сговора (картельного сговора). К формам «картельного сговора» можно отнести случаи, когда:

1. Сговорившись при определении поставщика, участники закупки подают формальные заявки, создавая видимость конкурентных торгов, при этом цены превышают предложение заранее определенного победителя.

2. При таком способе, как «карусель», участники договариваются, кем осуществляется прикрытие и по какому лоту.

Признаками сговора между участниками можно считать факты, если большинство торгов выиграно одной компанией при участии в торгах одних и тех же участников, или ряд компаний выиграла аналогичные торги по очереди, или на торгах присутствовало минимальное снижение начальной цены контракта, или присутствовало завышение цен на торгах от рыночных, или зафиксирована неявка участников на процедуру торгов.

Подобные формы мошенничества, как правило, связаны с использованием должностного положения руководителя или уполномоченных лиц заказчика («слепые закупки»), либо с применением полномочий по управлению процессами на торговой площадке.

Из проведенного анализа следует, что сговором на электронных торгах можно называть соглашение между участниками торгов об условиях получения подряда (выигрыша) через электронные закупки в пользу данных участников торгов, но в ущерб иным участникам торгов и государству, с целью ограничения конкуренции.

Одной из важнейших задач является внедрение действенных мер по пресечению такого рода нарушений. Также можно добавить, что проблемы возникают не только из-за сознательных и обдуманных нарушений норм законодательства со стороны участников закупок. Нарушения часто провоцируются заказчиками по причине некомпетентности (неграмотности) специалистов контрактных служб, это приводит к приостановлению или отмене торгов, что, в свою очередь, негативно влияет на успешное выполнение поставленных задач. Есть и проблема излишней сложности процедуры закупок, недостаточной гибкости регулирования и малой вариативности поведения в то время, как зачастую для эффективного обеспечения государственных и муниципальных нужд требуется оперативное реагирование и применение несложных типовых форм документов.

В статье «Государственные закупки как элемент реализации государственных программ» мнение автора Лашутиной А. В. представляет большой интерес, так как автор затрагивает не только достаточно узкую специфику системы государственных закупок, но и основную цель ее создания.

Автор говорит о том, что неотъемлемой частью сложившейся тенденции программности в экономике являются государственные программы, которые можно обозначить как систематизированные и структурированные планы мероприятий для достижения целей государственной политики во всех сферах экономики, разрабатываемые на всех уровнях бюджетной системы, имеющие четко обоснованные сроки исполнения, ресурсы, и содержащие в себе комплекс мер и инструментов по их реализации. Государственные программы разрабатываются для достижения приоритетов и целей социально-экономического развития.

Неотъемлемой частью эффективной реализации государственной программы является эффективная организация государственных закупок, так как именно через механизм государственных закупок формируется экономия бюджетных средств, происходит стимулирование участников государственных закупок, что в итоге приводит к повышению экономических показателей в целом.

При анализе государственных программ и государственных закупок можно проследить взаимосвязь этих двух экономических явлений с бюджетным процессом — как эффективность проведения государственных закупок во исполнение мероприятий государственных программ влияет на эффективность расходования бюджетных средств и решение социальных и экономических задач».

С мнением автора нужно согласиться, ведь в современной экономике государственные закупки являются обязательным элементом управления государственными финансами, который призван выполнять не только функции обеспечения общественных потребностей, но и функции государственного регулирования экономики.

Для выполнения поставленных задач государственные и муниципальные заказчики должны выполнять комплекс действий с целью приобретения за счет средств бюджетного финансирования и в разрешенных законом случаях средств от приносящей доход деятельности различных товаров, работ, услуг, необходимых для удовлетворения государственных и муниципальных нужд.

Закупочные процессы должны осуществляться на основе принципов открытости, прозрачности информации о контрактной системе в сфере закупок, обеспечения конкуренции, профессионализма заказчиков, стимулирования инноваций, единства контрактной системы в сфере закупок, ответственности за результативность обеспечения государственных и муниципальных нужд, эффективности осуществления закупок.

Выделяя проблемы, обусловленные необходимостью повышения эффективности закупок, можно сделать предложения по созданию новых и обновлению уже существующих платформ

электронных закупок, обеспечивающих как для заказчиков, так и для участников закупок, функционал, позволяющий повысить производительность, надежность и безопасность ведения закупочной деятельности.

В этом может помочь разработка автоматизированных систем управления государственными и муниципальными закупками, которая позволит более справедливо распределить зоны ответственности, обеспечить согласованное функционирование и взаимодействие между заказчиками и контролирующими органами, повысить квалификацию специалистов.

По мере автоматизации процессов закупочной деятельности будет обновляться законодательство в части отдельных правовых механизмов осуществления государственных закупок, которое позволит устранить пробелы в нормативно-правовом регулировании.

Также совершенствование систем управления закупочной деятельности сыграет важную роль в области информационной логистики. Понятию информационная логистика в государственных и муниципальных закупках на настоящее время уделяют не так много внимания, но, решая проблемы организации и интеграции информационных потоков для принятия управленческих решений, можно существенно ускорить закупочные процессы.

Список литературы:

1. Кривые пути госзаказчиков / Электронный ресурс, режим доступа: <https://www.kommersant.ru/doc/3940453/>
2. Костюченко А. Г. Применение механизма электронных торгов в России в целях предотвращения сговора / А. Г. Костюченко // Бизнес, менеджмент и право. 2014. № 2 (30). С. 50–54.
3. Кудрявцева Т. Ю. Оценка эффективности расходования бюджетных средств в сфере государственных закупок / Т. Ю. Кудрявцева, Л. А. Минина // Современная экономика социальные вызовы и финансовые проблемы XXI века. — 2017. — С. 278–284.
4. Храшкин, А. А. Международный опыт построения системы госзакупок Электронный ресурс. / А. А. Храшкин. Электрон, дан. - ЭП «Госзаказ», 2012.